

UNIVERZITA KARLOVA

Právnická fakulta

Luboš Mudroch

Neúčinnost právních úkonů dlužníka

v insolvenčním řízení

Komparace české a britské právní úpravy

Diplomová práce

Vedoucí diplomové práce: doc. JUDr. Alena Macková, Ph.D.

Katedra: Katedra občanského práva

Datum vypracování práce (uzavření rukopisu): 20.06.2020

Prohlášení:

Prohlašuji, že jsem předkládanou diplomovou práci vypracoval samostatně, že všechny použité zdroje byly řádně uvedeny a že práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

Dále prohlašuji, že vlastní text této práce včetně poznámek pod čarou má 365.919 znaků včetně mezer.

V Praze dne 20. června 2020

.....
Luboš Mudroch

Poděkování:

Rád bych tímto poděkoval vedoucí mé diplomové práce doc. JUDr. Aleně Mackové, Ph.D. za její cenné rady, konstruktivní připomínky a nesmírně ochotný a vstřícný přístup při psaní této práce. Vedle toho bych dále chtěl poděkovat své partnerce Ing. Tereze Korcové a celé své rodině za podporu a nekončící trpělivost během mého studia.

OBSAH

SEZNAM POUŽITÝCH ZKRATEK.....	7
ÚVOD	9
1 PODSTATA, OBSAH A VÝCHODISKA EXISTENCE ODPŮRČÍHO PRÁVA	12
1.1 PODSTATA ODPŮRČÍHO PRÁVA	12
1.2 MNOHOST TEORIÍ O OBSAHU ODPŮRČÍHO PRÁVA	13
1.2.1 Teorie věcného účinku (teorie relativní neúčinnosti)	13
1.2.2 Závazková teorie	14
1.2.3 Ručební teorie	14
1.2.4 Teoretické komplikace vyplývající z teorie věcného účinku	15
1.2.5 Dílčí závěr, aneb jdeme správným směrem?	17
1.3 EKONOMICKÁ, PRÁVNÍ A MORÁLNÍ VÝCHODISKA ODPŮRČÍHO PRÁVA	20
1.3.1 Ekonomické zdůvodnění	20
1.3.2 Právní východisko	25
1.3.3 Morální závazek dlužníka vůči věřiteli	25
1.3.4 Dílčí shrnutí	27
2 ČESKÁ PRÁVNÍ ÚPRAVA	28
2.1 HISTORICKÁ GENEZE	28
2.2 SOUČASNÁ PRÁVNÍ ÚPRAVA ODPOROVATELNOSTI / NEÚČINNOSTI PRÁVNÍCH ÚKONŮ	29
2.2.1 Obecná skutková podstata odporovatelnosti	30
2.2.2 Zvláštní skutkové podstaty odporovatelnosti	32
2.2.3 Vzájemný vztah obecné a zvláštních skutkových podstat	33
2.2.4 Neúčinný a odporovatelný právní úkon. Nedůslednost či důsledek překonané teorie věcného účinku?	34
2.2.5 Neúčinnost <i>ex lege</i> a neúčinnost <i>ex actu</i>	37
2.2.6 Právní jednání. Doslovný či extensivní výklad?	39
2.2.7 Možnost odporovat dlužníkovu nekonání (<i>non-facere, omittere</i>)	41
2.2.8 Možnost odporovat právním jednáním třetích osob	44
2.2.9 Možnost odporovat protiprávním jednáním dlužníka	46
2.2.10 Možnost částečně odporovat právním jednáním dlužníka	48
2.2.11 Příklady z rozhodovací praxe soudů	49
2.2.12 Vztah neplatnosti právního jednání a odporovatelnosti	50
2.3 NEÚČINNOST PRÁVNÍCH ÚKONŮ BEZ PŘIMĚŘENÉHO PROTIPLNĚNÍ	52
2.3.1 Vymezení právních úkonů bez přiměřeného protiplnění	52
2.3.2 Typické příklady z rozhodovací praxe soudů	53
2.3.3 Úplatné a bezúplatné transakce.	54
2.3.4 Kvalifikovaná nepřiměřenost protiplnění.	55
2.3.5 Časový test k posuzování odporovatelnosti	56

2.3.6	Obvyklá cena	57
2.3.7	Obdržení přiměřeného protiplnění	58
2.3.8	Existence úpadku / okolnosti vedoucí k úpadku dlužníka	60
2.3.9	Právní jednání v určité době před zahájením insolvenčního řízení	63
2.3.10	Negativní skutkové podstaty	66
2.4	NEÚČINNOST ZVÝHODŇUJÍCÍCH PRÁVNÍCH ÚKONŮ	70
2.4.1	Vymezení zvýhodňujících právních úkonů	70
2.4.2	Test zvýhodnění	72
2.4.3	Existence úpadku / okolnosti vedoucí k dlužníkovu úpadku	75
2.4.4	Právní jednání v určité době před zahájením insolvenčního řízení	75
2.4.5	Negativní skutkové podstaty zvýhodňujících právních úkonů	76
2.4.6	Příklady ze zákona a z rozhodovací praxe soudů	78
2.5	NEÚČINNOST ÚMYSLNĚ ZKRACUJÍCÍCH PRÁVNÍCH ÚKONŮ	80
2.5.1	Vymezení úmyslně zkracujících úkonů	80
2.5.2	Zkrácení věřitelů	81
2.5.3	Úmysl dlužníka zkrátit své věřitele	82
2.5.4	Vědomost druhé strany o úmyslu zkrácení	83
2.5.5	Tenká hranice mezi odporovatelností a neplatností	84
2.5.6	Právní jednání v určité době před zahájením insolvenčního řízení	88
2.6	NEÚČINNOST PRÁVNÍCH ÚKONŮ PODLE §111 Odst. 3	88
2.7	NEÚČINNOST PRÁVNÍCH ÚKONŮ PODLE §246 Odst. 2	90
2.8	ODPŮRČÍ ŽALOBA	91
2.8.1	Definice a povaha odpůrčí žaloby	91
2.8.2	Aktivní a pasivní věcná legitimace v odpůrčím řízení	92
2.8.3	Ingerence věřitelského výboru	96
2.8.4	Lhůta k podání žaloby	99
2.8.5	Přerušování zahájených odpůrčích řízení	102
2.8.6	Dobrovolné plnění	105
2.8.7	Příslušnost soudu	106
2.8.8	Petit odpůrčí žaloby	107
2.8.9	Postoupení odpůrčího nároku	111
2.8.10	Smír v odpůrčím řízení	112
2.8.11	Důsledky úspěchu odpůrčí žaloby	112
2.9	NEPŘÍPUSTNOST ZAPOČTENÍ	116
2.10	DÍLČÍ ZÁVĚR	117
3	BRITSKÁ PRÁVNÍ ÚPRAVA	119
3.1	HISTORICKÁ GENEZE	119
3.2	SOUČASNÁ PRÁVNÍ ÚPRAVA	120
3.3	NAPADNUTELNÉ TRANSAKCE (TRANSACTION AVOIDANCE)	122
3.3.1	Restorativní kategorie	124

3.3.2	Zadržovací kategorie	127
3.3.3	Dispozitivní kategorie	134
3.4	TRANSAKCE S NEEKVIVALENTNÍM PROTIPLNĚNÍM	136
3.4.1	Vymezení transakcí s neekvivalentním protiplněním	136
3.4.2	Transakce	136
3.4.3	Příslušný čas	138
3.4.4	Existence úpadku / okolnosti směřující k úpadku	140
3.4.5	Presumpce úpadku u spřízněných osob	141
3.4.6	Významná nepřiměřenost protiplnění	142
3.4.7	Negativní skutková podstata	144
3.4.8	Soudní příkaz obnovující status quo ante	145
3.4.9	Právní následek zrušení transakce (setting-aside)	146
3.4.10	Pasivní věcná legitimace a dosah soudního příkazu	148
3.4.11	Lhůta k podání návrhu	148
3.5	ZVÝHODŇUJÍCÍ PRÁVNÍ JEDNÁNÍ	149
3.5.1	Vymezení zvýhodňujících právních jednání	149
3.5.2	Faktické zvýhodnění	150
3.5.3	Časový test posouzení zvýhodnění	152
3.5.4	Přání zvýhodnit	152
3.5.5	Příslušný čas	152
3.5.6	Návrh na vydání soudního příkazu obnovujícího <i>status quo ante</i>	153
3.6	TRANSAKCE ÚMYSLNĚ ZKRACUJÍCÍ VĚŘITELE	154
3.6.1	Vymezení transakcí úmyslně zkracující věřitele	154
3.7	DÍLČÍ ZÁVĚR	155
4	NÁMĚTY DE LEGE FERENDA PLYNOUCÍ Z BRITSKÉ PRÁVNÍ ÚPRAVY	158
	POUŽITÉ PRAMENY A LITERATURA	162
	NÁZEV DIPLOMOVÉ PRÁCE A ABSTRAKT	174
	THE TITLE OF THE DIPLOMA THESIS AND ABSTRACT	175

SEZNAM POUŽITÝCH ZKRATEK

Insolvenční zákon	Zákon č. 182/2006 Sb., o úpadku a způsobech jeho řešení (insolvenční zákon), ve znění pozdějších předpisů
Novela Insolvenčního zákona 2014	Zákon č. 294/2013 Sb., kterým se mění zákon č. 182/2006 Sb., o úpadku a způsobech jeho řešení (insolvenční zákon), ve znění pozdějších předpisů, a zákon č. 312/2006 o insolvenčních správcích, ve znění pozdějších předpisů
Insolvenční zákon účinný do 31.12.2013	Zákon č. 182/2006 Sb., o úpadku a způsobech jeho řešení (insolvenční zákon), ve znění účinném do 31.12.2013
Občanský zákoník	Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů
Občanský zákoník 1964	Zákon č. 40/1964 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů
Zákon o konkursu a vyrovnání	Zákon č. 61/1991 Sb., o konkursu a vyrovnání, ve znění účinném do 31.12.2007
Vyhláška o odměně insolvenčního správce	Vyhláška č. 313/2007 Sb., odměně insolvenčního správce, o náhradách jeho hotových výdajů, o odměně členů a náhradníků věřitelského výboru a o náhradách jejich nutných výdajů
LZPS	Usnesení č. 2/1993 Sb., Usnesení předsednictva České národní rady o vyhlášení LISTINY ZÁKLADNÍCH PRÁV A SVOBOD jako součásti ústavního pořádku České republiky
Občanský soudní řád	Zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů
Zákon o obchodních korporacích	Zákon č. 90/2012 Sb., zákon o obchodních společnostech a družstvech (zákon o obchodních korporacích), ve znění pozdějších předpisů

Obchodní zákoník	Zákon č. 513/1991 Sb., obchodní zákoník, ve znění pozdějších předpisů
Řád konkurzní vyrovnací a odpůrcí	Zákon č. 64/1931 Sb z. a n., Řád konkursní vyrovnací a odpůrcí, ve znění pozdějších předpisů
Legislativní pomůcka UNCITRAL	Legislative Guide on Insolvency Law [online], United Nations Comitee for International Trade Law, 2004, dostupné z: http://www.uncitral.org/pdf/english/texts/insolven/05-80722_Ebook.pdf .
Obecný zákoník občanský	Císařský patent č. 946/1811 Sb. zák. soud., Obecný zákoník občanský
Německý insolvenční zákon	Insolvenzordnung (InsO), spolkový zákon ze dne 5. 10. 1994, ve znění pozdějších předpisů, Bundesgesetzblatt I S. 2866, 1994
UVTA	The Uniform Voidable Transaction Act, modelový zákon ze Spojených států amerických přijatý v roce 1984 Národní konferencí pro unifikaci práva jednotlivých států (před novelizací v roce 2014 označován jako Uniform Fraudulent Transfer Act (UFTA))
Insolvency Act 1986	Insolvency Act 1986 (1986 c 45), zákon Parlamentu Spojeného království ze dne 25. 7. 1986, ve znění pozdějších předpisů, dostupné z http://www.legislation.gov.uk/ukpga/1986/45/contents
Cork Report	Report of the Review Committee on Insolvency Law and Practice (1982) Cmnd 8558, série doporučení pro reformaci a modernizaci britského insolvenčního práva
Insolvency Rules 2016	The Insolvency (England and Wales) Rules 2016 (SI 2016/1024) (IR 2016)

ÚVOD

„Co svět světem stojí, podléhají dlužníci příležitostně pocitu, že mnohem lépe než ponechat svůj majetek k uspokojení věřitelům, bude převést jej na někoho jiného, zpravidla (nikoliv však nutně) na někoho, kdo je jejich srdci poněkud bližší.“¹ Toto typizované jednání dlužníků, které je v praxi nejčastěji motivováno jednoduchým, ekonomii popsaným neduhem nadužívat sdílené statky, je v právu běžně označováno jako odporovatelné / neúčinné právní jednání.

Možnost odporovat právním jednáním, jimiž dlužník zkracuje své věřitele, je *mutatis mutandis* známa jak z občanského, tak insolvenčního práva. Institut odporovatelnosti však ve svých počátcích – poněkud překvapivě – nevznikal na půdě velkých civilních kodexů, nýbrž na půdě práva insolvenčního², a to již v dobách rozkvětu Římské říše³. A jak už to s římskoprávními základy bývá, úspěšná úprava tohoto institutu v dobách starověkého Říma položila základní kámen odpůrčího práva, které v současné době v různých podobách nalezneme v každém právním řádu kontinentálního typu⁴. A byť se může zdát, že tento institut prošel od svého vzniku náročným transformativním vývojem, jeho základní podstata zůstává ve skutečnosti již přes tisíce let úplně stejná⁵.

Stejně jako zákonodárce (potažmo Vláda ČR), i autor této práce představí institut odporovatelnosti větou, která poměrně výstižně charakterizuje smysl a účel odpůrčího práva v insolvenčním řízení: „Efektivnost každého konkursu spočívá do značné míry na tom, jak dalece se podaří odporovat dlužníkovým jednáním, jimiž zkracoval své věřitele.“⁶ Nejedná se přitom o citaci pocházející z moderního právního časopisu, příp. odborné literatury z posledních dekád, nýbrž o vyjádření právní zásady z prvorepublikového Řádu konkursního vyrovnávacího a odpůrčího, který byl v poněkud v nepřehlédnutelné míře inspirací k současné podobě odpůrčího práva obsažené v Insolvenčním zákoně.

¹ RICHTER, Tomáš. *Insolvenční právo*. 2. vydání. Praha: Wolters Kluwer ČR a.s. 2017, str. 388.

² VLÁDA ČR: *Důvodová zpráva k zákonu č. 182/2006 Sb. o úpadku a způsobech jeho řešení (insolvenční zákon)*, č. 182/2006 Dz., k § 235–239 (Díl 2: Neúčinnost právních úkonů), str. 57

³ HEYROVSKÝ, Leopold. *Dějiny a systém soukromého práva římského*. 7. vydání. Bratislava: Právnická fakulta University Komenského v Bratislavě, 1929, str. 315–316.

⁴ ZUKLÍNOVÁ Michaela. *Relativní neúčinnost – I*. Publikováno 27. 11. 2015. Právní prostor. Dostupné z: <https://www.pravniprostor.cz/clanky/rekodifikace/relativni-neucinnost-i>

⁵ *Ibidem*

⁶ HÁSOVÁ, Jiřina, MORAVEC, Tomáš a kol. *Insolvenční zákon: komentář*. 3. vydání. Praha: C.H. Beck, 2018, K § 235. Dostupné z: <https://www.beck-online.cz/>

Obecně řečeno, snahou odpůrcího práva v insolvenčním řízení je zamezit nepříznivým důsledkům spojeným s úpadkem ekonomického subjektu, které jsou multiplikovány jak postranními úmysly dlužníka – v jehož zájmu je často z potápějící se lodi „odklonit“ poslední majetek – tak mnohostí věřitelů, z nichž každý z principu disponuje protichůdným ekonomickým zájmem a motivací se pravidlům insolvenčního řízení⁷ pokud možno co nejefektivněji vyhnout.

Cílem této práce je provést zevrubní analýzu české a v rámci obsahových mezí této práce také britské právní úpravy odporovatelnosti / neúčinnosti právních úkonů, a to jak z pohledu *de lege lata*, tak *de lege ferenda*, a poukázat na nejpalcivější nedostatky české právní úpravy a možné inspirativní zdroje z britské právní úpravy pro úpravu českou. Z logiky věci, jakož i z důvodu jazykové bariéry pro potenciální britské čtenáře, bude větší prostor věnován právě možnému zdokonalení úpravy české, jejíž obsah bude v této souvislosti podroben důsledné kritice.

Diplomová práce je rozdělena do čtyř částí. Zatímco první část je zaměřena na obecné ekonomické a právní důvody, které implikují nutnost existence odpůrcího práva, následující dvě části se věnují vymezení, charakteristice a nedostatkům institutu neúčinnosti právních úkonů v české a britské právní úpravě v tomto pořadí. Čtvrtá, závěrečná část obsahuje souhrn doporučení a východisek z aplikačních problémů, které současná podoba Insolvenčního zákona přináší, a to s odkazem na možné inspirativní zdroje britské právní úpravy.

Prameny, ze kterých bylo při zpracování této práce čerpáno, jsou především právní předpisy, odborné komentáře a další odborná literatura (včetně odborných právních článků insolvenčních správců a dalších právních expertů), doporučení orgánů mezinárodních organizací a zejména judikatura, která – jak je uvedeno dále – hraje v otázkách neúčinnosti právních úkonů nepřehlédnutelnou roli. Vzhledem ke skutečnosti, že k jednotlivým dílčím aspektům předestřenému tématu, kterým se není možné s ohledem na rozsah této práce zevrubně věnovat (zejm. historickým souvislostem a celkové genezi institutu odporovatelnosti), existuje také podstatné množství kvalitních odborných prací zaměřených výlučně či převážně na tyto dílčí aspekty, bude v jednotkách případů citováno taktéž z těchto prací.

⁷ Tj. spravedlivému rozdělení majetkové podstaty vedenému zásadou *pari passu*.

Pokud se jedná o použitou terminologii, je nutné podotknout, že práce z ryze praktických důvodů (zejm. s přihlédnutím k mnohým citacím ze zákona, komentářové literatury, judikatury a článků apod.) i nadále v omezené míře využívá terminologii zachovanou v Insolvenčním zákoně, která dosud nebyla po nabytí účinnosti Občanského zákoníku novelizována. Mezi důvody, které autora ke zvolení tohoto postupu vedou, je jak všeobecná ustálenost pojmu „neúčinný právní úkon“ a z toho plynoucí citační implikace (jakož i snazší dohledatelnost této práce), tak skutečnost, že zákonodárce měl již mnoho příležitostí předmětnou novelizaci uskutečnit⁸, ale rozhodl se tak nevykonat, ačkoliv v jiných případech tak učinil⁹.

Je zřejmé, že určitým (a potenciálně silným) protiargumentem tohoto postupu může být přechodné ustanovení obsažené v § 3029 odst. 1 Občanského zákoníku¹⁰, které napovídá spíše opačnému závěru (s čímž se také ztotožňují i někteří právní odborníci¹¹). Na druhou stranu, nesourodý postup zákonodárce v tomto ohledu a navazující druhý odstavec výše uvedeného ustanovení¹² - který stanovuje výjimku pro veřejné právo a zvláštní soukromá práva¹³ - podle názoru autora tohoto textu otevírá dveře i případné opačné interpretaci. Předmětná práce tak s ohledem na ustálenou a všeobecně známou terminologii neúčinnosti právních úkonů dává přednost přístupu JUDr. Tomáše Richtera, LL.M., Ph. D., když podle *ad hoc* vhodnosti užívá jak terminologii Občanského zákoníku, tak terminologii Insolvenčního zákona.

Diplomová práce využívá obecně teoretické vědní metody, a to zejména metodu analýzy, syntézy, indukce, dedukce, abdukce a komparace¹⁴.

Práce vychází z právní úpravy účinné ke dni 20. 6. 2020.

⁸ Od nabytí účinnosti Občanského zákoníku byl Insolvenční zákon novelizován již nejméně 9x. Byť se v některých případech jednalo o novelizaci vztahující se pouze ke změně souvisejícího předpisu, je zřejmé, že zákonodárce měl mnoho možností předmětnou změnu textace realizovat, ale i přesto se rozhodl této možnosti nevyužít.

⁹ K tomuto viz např. zákon č. 303/2013 Sb., kterým se mění některé zákony v souvislosti s přijetím rekodifikace soukromého práva, ve znění pozdějších předpisů a derogačních nálezů Ústavního soudu ČR.

¹⁰ Ust. § 3029 odst. 1 Občanského zákoníku: „Dovolávají-li se právní předpisy ustanovení, která se tímto zákonem zrušují, vstupují na jejich místo jim odpovídající ustanovení tohoto zákona.“

¹¹ Viz HÁSOVÁ, Jiřina, MORAVEC, Tomáš a kol., 2018, str. 881.

¹² Ust. § 3029 odst. 2 Občanského zákoníku: „Nestanoví-li tento zákon něco jiného, nejsou dotčena ustanovení právních předpisů z oboru práva veřejného, jakož i ustanovení jiných právních předpisů upravujících zvláštní soukromá práva.“

¹³ V tomto ohledu je nutné podotknout, že insolvenční právo bez pochyb spadá právě do kategorie tzv. zvláštních soukromých práv procesních a ze samotného charakteru procesních principů částečně také zasahuje do práva veřejného. K tomuto srov. např. nález Ústavního soudu ČR sp. zn. Pl. ÚS 23/14.

¹⁴ Viz KNAPP, Viktor. *Velké právní systémy: úvod do srovnávací právní vědy*. Praha: C.H. Beck. 1996. Beckovy právnické učebnice.

1 PODSTATA, OBSAH A VÝCHODISKA EXISTENCE ODPŮRČÍHO PRÁVA

1.1 PODSTATA ODPŮRČÍHO PRÁVA

Jak již bylo naznačeno výše, odpůrčí právo jest reakcí práva na určité typizované chování dlužníků (motivované nutkáním naložit se svým majetkem jinak než k uspokojení věřitelů), kterým dochází ke ztížení / znemožnění rovnoměrného a spravedlivého vypořádání nezajištěných věřitelů.

Ze samotného označení neúčinných právních úkonů vyplývá, že smyslem odporovatelnosti obecně je odebrat účinky takovým právním jednáním dlužníka, které směřují ke zkrácení všech dalších věřitelů nebo k zvýhodnění jednoho věřitele na úkor jiných, aby bylo možné se na majetku, který ušel tímto jednáním, uspokojit.¹⁵ Podle Hásové je smyslem odpůrčího práva „poskytnout ochranu věřitelům před právními jednáními jejich dlužníka, která vedou ke zmenšení dlužníkovy majetku a tím ke ztížení, případně i zmaření uspokojení pohledávek věřitelů.“¹⁶

Lavický za smysl odpůrčího práva / institutu relativní neúčinnosti považuje znemožnění takových jednání dlužníků, která jsou sice po formální stránce v pořádku, ale po obsahové jde o jednání *fraudem creditoris*.¹⁷ Švestka pak doplňuje, že účelem celé instituce relativní neúčinnosti je umožnit věřiteli za *apriori* jasně stanovených předpokladů dosáhnout na ten majetek dlužníka, o který dlužník svůj celkový majetek k tíži věřitele zkrátil, resp. takovému jednání dlužníka zabránit.¹⁸

Že je pohled na význam odpůrčího práva jednotný i v zahraničí, dokládá i Legislativní pomůcka UNCITRAL¹⁹, podle které institut neúčinnosti právních úkonů (avoidance proceedings) zajišťuje dosažení společného cíle, kterým je zamezení škodlivých činností dlužníka směřujících k znevýhodnění pozice běžných nezajištěných

¹⁵ RICHTER, Tomáš. 2017, str. 395.

¹⁶ HÁSOVÁ, Jiřina, MORAVEC, Tomáš a kol., 2018, k § 235.

¹⁷ LAVICKÝ, Petr a kol. *Občanský zákoník I. Obecná část (§ 1–654). Komentář*. 1. vydání, Praha: C. H. Beck, 2014, k § 589.

¹⁸ ŠVESTKA, Jiří, DVOŘÁK, Jan, FIALA, Josef aj. *Občanský zákoník: Komentář, Svazek I, (§ 1–654)*, 2014, k § 589.

¹⁹ Tato přitom podle Richtera do značné míry sloužila jako předloha k současnému znění Insolvenčního zákona.

věřitelů, což má za následek zachování integrity majetkové podstaty a následnou férovou alokaci dlužníkovu majetku²⁰.

Z výše uvedeného je zřejmé, že co do cílů a podstaty odpůřčího práva se právní teorie nijak zvlášť nerozchází. Jak však vyplývá z následující kapitoly, správnost tuzemského výkladu stran obsahu odpůřčího nároku zůstává i navzdory obecnému konsenzu na straně teoretiků obestřena značnou mírou nejistoty.

1.2 MNOHOST TEORIÍ O OBSAHU ODPŮŘČÍHO PRÁVA

Odpověď na otázku, co je vlastně obsahem odpůřčího práva, není z hlediska právní teorie zdaleka tak jasná, jak je běžně v české civilistice a procesualistice přijímáno. Jak uvádí Pulkrábek²¹ a dále např. zevrubně a s odkazem na právní komparatistiku rozvádí např. Janoušková²², mezi tři hlavní teorie o obsahu odpůřčího práva spadá (i.) teorie věcného účinku (relativní neúčinnosti), (ii.) teorie závazková a (iii.) teorie ručební.

1.2.1 Teorie věcného účinku (teorie relativní neúčinnosti)

České odpůřčí právo a jeho výklad jsou obecně založeny na teorii relativní neúčinnosti. Úspěšným odporem vůči právnímu jednání dlužníka (kterým dojde např. k darování nemovitosti) dochází k vytvoření stavu, kdy nemovitost sice do svého vlastnictví nabyla jiná osoba, ale vůči věřiteli je předmětné právní jednání bez právního účinku. Nastává tak situace, kdy ve vztahu k věřiteli k převodu vlastnického práva k nemovitosti nedošlo (a v jeho očích tak dlužník stále zůstává vlastníkem nemovitosti), nicméně ve vztahu ke všem dalším osobám k tomuto převodu došlo. Faktickým důsledkem tohoto stavu je jakýsi vznik dvojího vlastnictví téže věci.

Podstatou odpůřčího práva by ovšem neměl být vznik dvojího vlastnictví a přesun vlastnického práva zpět do rukou dlužníka, ale možnost věřitele se upokojit z nemovitosti

²⁰ UNITED NATIONS COMMITTEE FOR INTERNATIONAL TRADE LAW. *Legislative Guide on Insolvency Law*. 2004, str. 135–137. Dostupné z: http://www.uncitral.org/pdf/english/texts/insolven/05-80722_Ebook.pdf.

²¹ PULKRÁBEK, Zdeněk. *Obsah odpůřčího nároku podle občanského zákoníku*. Bulletin advokacie 4/2019, str. 41. Dostupné z: <https://advokatnidenik.cz/2019/05/22/obsah-odpurciho-naroku-podle-obcanskeho-zakoniku/>

²² JANOŠKOVÁ, Anežka. *Relativní neúčinnost právních jednání ve světle komparace*. Rigorózní práce. Datum vypracování 27. 11. 2017, str. 49.

bez ohledu na to, kdo je její vlastník. Pulkrábek v tomto ohledu tedy shrnuje, že tato teorie zcela míjí s vlastním účelem odpůrčího práva.²³

Z teorie relativní neúčinnosti dříve vycházel německý i rakouský zákonodárce, nutno však zmínit, že tomu bylo v letech 1879 a 1884. V dnešní době je v těchto zemích od teorie relativní neúčinnosti již zcela upuštěno jako od teorie překonané. Vedle toho, v České republice tvořila tato teorie právní základ i v roce 2012 a ztotožňuje se s ní i většina současných textů o odpůrčím právu, což podle názoru Pulkrábka svědčí o určitém zaspání české civilistiky, ke kterému došlo pravděpodobně z důvodu postupného odumírání a zakrnění odpůrčího práva v letech 1948–1989.²⁴

1.2.2 Závazková teorie

Podle druhé závazkové teorie je právním následkem úspěšné odpůrčí žaloby „závazek odpůrce vydat (vrátit) věc k uspokojení věřiteli“.²⁵ Podle Pulkrábka je však v této souvislosti problematický obsah tohoto závazku v případě odporovatelnosti podle občanského práva, kdy by obsahem závazku byla povinnost odpůrce strpět exekuci.

Z této teorie však v současné době vychází německý odpůrčí zákon z roku 1994, když v § 11 stanoví, že odpůrce „musí dát věřiteli k dispozici, pokud je toho třeba k jeho uspokojení, to, co (...)“. Nutno podotknout, že ani v Německu zákon sice výslovně neřeší zakotvení tohoto přístupu, ten je nicméně dovozován právě německou teorií.²⁶

1.2.3 Ručební teorie

Třetí a nejmladší tzv. ručební teorie na obsah odpůrčího práva aplikuje nauku o dluhu a ručení. Tato nauka pracuje s otázkou, z čeho vlastně vyplývá možnost věřitele uspokojit se z majetku dlužníka a zda je tato možnost již obsahem původního závazkového vztahu.

Jak je běžně přijímáno, podstatou závazku je dluh dlužníka vůči věřiteli a jakési „věřitelovo právo na jeho uspokojení“. Teprve až jiné normy stanoví, že splnění tohoto dluhu může být za určitých podmínek vynuceno. Dochází tak k situaci, kdy dlužník ručí za splnění svého dluhu celým svým majetkem a věřitel disponuje ekvivalentní možností

²³ PULKRÁBEK, Zdeněk, 2019. Srovnej JANOUŠKOVÁ, Anežka, 2017.

²⁴ Ibidem.

²⁵ Ibidem.

²⁶ Ibidem. Citace převzata včetně českého překladu.

uspokojit se z celého dlužníkového majetku. Pulkrábek pak v této souvislosti uzavírá, že toto ručení je v současné době považováno natolik za samozřejmé, že ho zákonodárce již ani v právním řádu výslovně nevyjadřuje.²⁷

Výše uvedená teorie, která má významné zastání v současném Německu, „se pokouší vysvětlit odpůřčí právo vycházející ze smyslu a účelu odporu, a je proto ve značné míře vhodná k tomu, aby přispěla k jeho hlubšímu pochopení²⁸“. Ručební teorie vychází z předpokladu, že existuje určitý soubor majetku dlužníka (tzv. ručební masa), kterým tento dlužník ručí za splnění svých závazků. Tato ručební masa je následně odporovatelným právním úkonem nežádoucím způsobem snižována, na což reaguje právě odpůřčí žaloba, která umožňuje tuto ručební masu majetku obnovit a uvést do původního stavu (*in integrum restitutio*²⁹).³⁰

Podle této teorie tak nedochází k napadnutí samotného právního jednání, ale pouze jeho účinků, které se projevují ve snížení ručební masy. Kladným rozhodnutím o odpůřčí žalobě tak nedochází k opětovnému vzniku vlastnického práva dlužníka, nýbrž k rozšíření ručební masy o věc, která již není v dlužníkově vlastnictví.

1.2.4 Teoretické komplikace vyplývající z teorie věcného účinku

Jak Pulkrábek, tak i další autoři³¹ uzavírají, že problematické je rozlišování zejména mezi teorií relativní neúčinnosti (věcného účinku) na straně jedné a teorií závazkovou a ručební na straně druhé. Rozlišování mezi druhou a třetí teorií již není pro praxi natolik významné.³²

Pokud při nahlížení na obsah odpůřčího práva pojmeme za svou teorii relativní neúčinnosti, vyvstává nezanedbatelné množství teoreticko-právních problémů, které se dále řetězově projevují i v aplikační praxi.

Mezi ty můžeme zařadit např. určení pasivně věcně legitimované osoby odpůřčí žaloby. Jak autor této práce již výše zmínil, nežádoucím důsledkem teorie relativní

²⁷ PULKRÁBEK, Zdeněk, 2019. Dále srovnej JANOŠKOVÁ, Anežka, 2017.

²⁸ KOZIOL, H. *Grundlagen und Streifragen der Glaubigeranfechtung*, Springer. Vídeň – New York. 1991, str. 44. Převzato včetně českého překladu z PULKRÁBEK, Zdeněk. *Obsah odpůřčího nároku podle občanského zákoníku*. Bulletin advokacie. 2019, č. 4, s. 41-44.

²⁹ Srovnej ZUKLÍNOVÁ Michaela. 2015.

³⁰ PULKRÁBEK, Zdeněk, 2019.

³¹ HUBER, M. *Anfechtungsgesetz*, 10. vydání, C. H. Beck, Mnichov 2006, Einführung, marg. č. 25. Převzato z PULKRÁBEK, Zdeněk, 2019,

³² PULKRÁBEK, Zdeněk, 2019.

neúčinnosti je, že při úspěšné odpůrčí žalobě na přechodnou dobu vzniká opětovně vlastnické právo dlužníka (a dochází tak ke vzniku dvojího vlastnictví: vlastnictví odpůrce, které působí *erga omnes* (vyjma věřitele, jenž uspěl se svým odpůrčím nárokem) a vlastnictví samotného dlužníka, které působí pouze vůči věřiteli).³³

Pokud má však odpor směřovat k tomu, aby se dlužník stal znovu vlastníkem, měl by se tento dlužník logicky účastnit předmětného řízení jako pasivně legitimovaná osoba, neboť se rozhoduje o jeho právech a povinnostech.³⁴

Další komplikace pak podle Pulkrábka vzniká v souvislosti s formulací petitu odpůrčí žaloby, když v současné době rozsudky českých soudů konstitutivně stanovují, že právní jednání, kterými dochází ke zkrácení věřitelů, jsou vůči žalobci / navrhovateli právně neúčinná. Teprve až dalšími normami se však musí dovozovat, že se zkrácený věřitel³⁵ či insolvenční správce (resp. nezajištění věřitelé) mohou z tohoto dlužníkovy majetku uspokojit.³⁶ Slovy Pulkrábka: „*Takový rozsudek, byť ve spojení s rozsudkem odsuzujícím dlužníka, je však přísně vzato vůči odpůrci materiálně nevykonatelný (neurčitý), protože z něj přímo a jednoznačně neplyne, že věřitel se může uspokojit z věci nabyté odpůrcem.*“³⁷

Na druhé straně, v případě závazkové a ručební teorie budou žalobní návrh a rozsudek znít na „*strpění exekuce na věc odpůrce*“³⁸ či „*možnost uspokojit se z určité věci*“, což bude podle názoru Pulkrábka ve spojení s odsuzujícím rozsudkem dlužníka k plnění spíše materiálně vykonatelné než spojení rozsudku odsuzujícího dlužníka k plnění s rozsudkem o relativní bezúčinnosti právního jednání.³⁹

Prakticky stejný problém se dále zrcadlí v množství žalobních návrhů. Zatímco teorie věcného účinku (relativní neúčinnosti) spíše⁴⁰ napovídá nutnosti žalovat na konstitutivní určení neúčinnosti a po právní moci takového rozsudku ještě žalovat na vydání této částky⁴¹ (byť je v současné době v případě vydání peněžitého plnění nebo

³³ Ibidem.

³⁴ PULKRÁBEK, Zdeněk, 2019.

³⁵ V případě odporovatelnosti podle Občanského zákoníku.

³⁶ Srovnej § 237 odst. 1 Insolvenčního zákona.

³⁷ PULKRÁBEK, Zdeněk, 2019. Srovnej též JANOUSHKOVÁ, Anežka, 2017, str. 102 a násl.

³⁸ *Mutatis mutandis* strpění zahrnutí věci odpůrce do majetkové podstaty.

³⁹ PULKRÁBEK, Zdeněk, 2019.

⁴⁰ Srovnej HÁSOVÁ, Jiřina, MORAVEC, Tomáš a kol., 2018, str. 914.

⁴¹ Nebo v případě odporovatelnosti podle Občanského zákoníku na uspokojení se z toho, co ušlo neúčinným právním jednáním.

náhrady za peněžité plnění tato okolnost v praxi poměrně „kostrbatě“⁴² řešena tzv. kombinovaným petitem⁴³), v případě zbývajících dvou teorií tento problém odpadá.⁴⁴

Závěrem je třeba v této souvislosti zmínit i českou rozhodovací praxi, která dovozuje nemožnost odporovat neplatnému právnímu jednání či protiprávnímu jednání dlužníka, což (jak je dále rozvedeno v kapitole 2.2 této práce) klade na věřitele / insolvenčního správce nadstandardně vysoké nároky stran předběžného právního posouzení, zda je právní jednání neplatné či jen odporovatelné.⁴⁵ Z teorie věcného účinku totiž jak den z noci plyne, že není možné zbavovat účinků právní jednání, které je neplatné a žádné účinky samo o sobě nemá. To platí zvláště s přihlédnutím ke konstitutivní (právotvorné) povaze výroků učiněných na základě odpůrčí žaloby ve spojení s neplatností právního jednání, která se pouze deklaratorně zjišťuje.

Pokud by však byla aplikována závazková či ručební teorie, bylo by mnohem obtížnější závěr o nemožnosti odporu neplatnému / protiprávnímu jednání učinit a pravděpodobně by výše uvedené bylo umožněno obdobně jako v zahraniční judikatuře.⁴⁶

1.2.5 Dílčí závěr, aneb jdeme správným směrem?

Z výše uvedeného vyplývá, že otázka obsahu odpůrčího nároku a jeho správného pojetí v českém právním řádu zůstává i přes mlčení drtivé většiny tuzemských komentářů a monografií k tomu tématu nevyjasněnou a otevřenou záležitostí, u které lze v budoucnu předpokládat další vývoj.

Stran tohoto dalšího vývoje pak sám Pulkrábek, jak je jeho textům vlastní, přináší potenciálně zajímavou, byť – jak on sám uvádí – poněkud odvážnou či dokonce kontroverzní úvahu. Odkazuje přitom na moderaci smluvní pokuty podle § 2051 Občanského zákoníku, která je (byť s přetrvávajícím otazníkem) většinou⁴⁷ vnímána jako konstitutivní výrok soudu působící s účinky *ex tunc*⁴⁸ (což lze samo o sobě považovat za

⁴² Srovnej dále kapitolu 2.8.82.8.8 této práce.

⁴³ Srovnej § 239 odst. 4 Insolvenčního zákona.

⁴⁴ PULKRÁBEK, Zdeněk, 2019.

⁴⁵ Srovnej Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 28. 2. 2017 29 Cdo 363/2015.

⁴⁶ PULKRÁBEK, Zdeněk, 2019.

⁴⁷ Nutno podotknout, že otázka konstitutivnosti moderačního rozhodnutí zůstává nadále s mírným otazníkem. K závěru o konstitutivnosti se přiklání např. HULMÁK, M. a kol. *Občanský zákoník V. Závazkové právo. Obecná část (§ 1721–2054)*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014, s. 1290 nebo ŠVESTKA, J. a kol. *Občanský zákoník. Komentář. Svazek V (§ 1721 až 2520)*. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2014, § 2051 marg. č. 1.

⁴⁸ Srovnej přelomový rozsudek velkého senátu Nejvyššího soudu ČR ze dne 11. 4. 2018, sp. zn. 31 Cdo 927/2016 a zevrubní analýzu tohoto rozhodnutí obsaženou v KOLMAČKA, Viktor. *O moderaci započtené smluvní pokuty jako protipohledávky*. *Obchodněprávní revue* 3/2019, str. 57.

jakési zvláštní plácnutí do jinak poměrně klidné vody ustáleného teoretického rozdělení na deklaratorní a konstitutivní povahu rozhodnutí).

V případě moderace smluvních pokut není rozhodováno zvláštním konstitutivním výrokem, kterým by došlo k moderaci této smluvní pokuty *ex nunc*⁴⁹, ale k částečnému zamítnutí žaloby pomocí dílčího zamítavého výroku, který má podle velkého senátu Nejvyššího soudu ČR účinky *ex tunc*.⁵⁰

Na základě těchto úvah uzavírá Pulkrábek svůj příspěvek touto otázkou: „*Šlo by takto předběžně, a dokonce ex tunc [...] konstituovat i „ručební neúčinnost“?*“.⁵¹

Byť autor této práce souhlasí s Pulkrábkem a Janouškovou, že teorie věcného účinku je překonaná a měla by být v českém teoreticko-právním nahlížení nahrazena jednou ze dvou dalších teorií, z několika důvodů se domnívá, že bez výslovného opuštění teorie věcného účinku ze strany zákonodárce nebude možné současnou koncepci obejít.

Prvním z těchto důvodů je obecná problematičnost konstitutivních výroků, které jsou a nadále by měly být vnímány jako zcela výjimečné zmocnění soudu právotvorně zasáhnout do soukromoprávní sféry jednotlivců a založit, měnit nebo rušit hmotným právem založená práva a povinnosti.⁵² Nejvyšší soud ČR ve svém klíčovém rozhodnutí ze dne 16. 5. 2005, sp. zn. 22 Cdo 1438/2004 ohledně charakteru konstitutivních rozhodnutí judikoval: „*Konstitutivní soudní rozhodnutí však nelze vydávat na základě analogické aplikace ustanovení občanského zákoníku.*“. Tím Nejvyšší soud ČR fakticky uzavřel, že k vydání konstitutivního rozhodnutí je potřeba výslovného zákonného zmocnění.⁵³

Byť se v případě insolvenční odporovatelnosti jistě nejedná o použití analogie, neboť konstitutivnost soudního rozhodnutí úspěšné odpůří žaloby je vyjádřena v § 235 odst. 2 Insolvenčního zákona⁵⁴, je zřejmé, že k tak podstatné změně náhledu na samotný obsah odpůřího práva⁵⁵, jenž se díky své obecné provázanosti s mnoha dalšími aspekty

⁴⁹ Jak je v případě konstitutivních výroků běžně rozhodováno.

⁵⁰ PULKRÁBEK, Zdeněk, 2019. Dále srovnej rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 11. 4. 2018, sp. zn. 31 Cdo 927/2016.

⁵¹ Ibidem.

⁵² Srovnej např. DVOŘÁK, Bohumil. *Lze vydávat konstitutivní rozhodnutí na základě analogie?* 2011. Dostupné z: <http://jinepravo.blogspot.com/2011/05/lze-vydavat-konstitutivni-soudni.html>

⁵³ Ibidem.

⁵⁴ Slovy § 235 odst. 2 Insolvenčního zákona: „*Neúčinnost dlužníkových právních úkonů [...] se zakládá rozhodnutím insolvenčního soudu o žalobě insolvenčního správce, kterou bylo odporováno dlužníkovým právním úkonům [...].*“

⁵⁵ Resp. konstitutivní odpůří žaloby.

hmotného i procesního práva projeví v dalších oblastech⁵⁶, bude potřeba - i vzhledem k výjimečnosti právotvorných žalob v soukromém právu - přistupovat přinejmenším obezřetně. Autor této práce se domnívá, že bez výslovného impulsu ze strany zákonodárce taková změna v nahlížení na obsah odpůrčího práva nebude i s ohledem na ustálenost a rigiditu soudní praxe⁵⁷ možná.

Druhým důvodem je naprostá výjimečnost a přetrvávající kontroverznost předmětného konstitutivního rozhodnutí s *ex tunc* účinky. Ačkoliv Nejvyšší soud ČR ukázal, že je za určitých okolností možné rozhodnout konstitutivním rozhodnutím s *ex tunc* účinky, autor této práce se domnívá, že jeho cílem nebylo nabolat ustálené závěry civilistiky a procesualistiky ohledně běžných účinků konstitutivního rozhodnutí, nýbrž jen najít řešení, jak v konkrétním případě moderovat již zaniklou smluvní pokutu.⁵⁸ Nabourání základních kamenů procesualistiky v přístupu k posuzování účinků konstitutivnosti / deklarativnosti soudních rozhodnutí bylo podle názoru autora této práce jen jakousi vedlejší škodou při řešení předestřené právní otázky, a proto by k ní nemělo být přistupováno jako k precedentnímu rozhodnutí.

Aby byla zodpovězena otázka v nadpisu této podkapitoly, je třeba souhlasit s Pulkrábekem i Janouškovou v tom, že aktuální směr českého přístupu k obsahu odpůrčího práva není, i vzhledem ke komparaci s rakouskou a německou úpravou a návratu k prvorepublikové úpravě, již nadále opodstatněný. Jak Pulkrábek, tak i Janoušková v tomto ohledu vyzývají odbornou veřejnost k diskuzi a do jisté míry volají po nutnosti přezkumu teorie i praxe dosavadního přístupu k odporovatelnosti.⁵⁹

Komplexní změna v přístupu nahlížení na obsah odpůrčího práva však podle názoru autora této práce (s ohledem na výše uvedené) přijde až s explicitním zásahem či alespoň impulsem ze strany zákonodárce v podobě navazující novelizace odpůrčího práva. Kdy a zda k tomu dojde, však v současnou chvíli (i díky nedávné rekonstrukci občanského práva, která nejen, že vycházela z principu teorie věčného účinku, ale také převzala mnohé dílčí konstitutivní prvky odporovatelnosti z insolvenčního práva) zůstává nejisté.

⁵⁶ Viz výše uvedené příklady jako nemožnost odporovat neplatným či protiprávním jednáním, otázka obsahu výroků soudních rozhodnutí, vznik dvojího vlastnického práva atd.

⁵⁷ Lze předpokládat, že tato změna v nahlížení na odpůrčí právo by nejprve musela mít silné zastání mezi odbornou veřejností a že by o ní následně musel rozhodnout velký senát Nejvyššího soudu ČR.

⁵⁸ Srovnej rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 11. 4. 2018, sp. zn. 31 Cdo 927/2016.

⁵⁹ Srovnej JANOUŠKOVÁ, Anežka, 2017, str. 45.

1.3 EKONOMICKÁ, PRÁVNÍ A MORÁLNÍ VÝCHODISKA ODPŮRČÍHO PRÁVA

1.3.1 Ekonomické zdůvodnění

Common-pool problem

„Právnick, který není obeznámen s ekonomik ... je na nejlepší cestě stát se veřejným škůdcem.“ Louis D. Brandeis, bývalý soudce Nejvyššího soudu USA (1916).⁶⁰

Abychom byli schopni pochopit ty nejobecnější právní a ekonomické důvody existence odpůrčího práva (ale také insolvenčního práva obecně) a přiblížit si smysl a účel zakotvení tohoto institutu do jednotlivých právních ráďů, bude nutné na malou chvíli hned v úvodu vystoupit z právní oblasti insolvenčního práva.

Způsob, jak obecně postupovat při vymáhání splatných závazků dlužníka, který odmítá / není schopen uspokojit své věřitele, je regulován obecným civilním procesním právem⁶¹. Občanský soudní řád, potažmo související procesní předpisy⁶² při pluralitě věřitelů uplatňují postup založený na zásadě *vigilantibus iura*, v tomto případě lidsky vyjádřené jako „*kdo dřív přijde, ten dřív mele*“⁶³. Civilní předpisy totiž ponechávají na dobrovolnosti a akčnosti jednotlivých věřitelů, aby si své nároky uplatnili žalobou u civilních soudů a následně uplatňovali své pravomocně přiznané pohledávky v rámci vykonávacího řízení.

Pokud však začne být zjevné, že dlužník není schopen dostát svým závazkům a uspokojit všechny své věřitele, nastává situace, kterou lze příhodně nazvat jako „*závod o uchwácení dlužníkovu majetku*“.⁶⁴

Tento „závod“ nejčastěji povede k bezhlavému a neorganizovanému boji o co nejrychlejší získání vykonatelného titulu (a expresní zpeněžení dlužníkovu majetku), což se ve výsledku projeví především ve zpeněžení aktiv dlužníka za nižší cenu, než by tomu bylo v případě dobře organizovaného, společného a promyšleného postupu. Výsledkem tak

⁶⁰ RICHTER, Tomáš, 2017, str. 1. Zde citováno z: VELJANOVSKI, C. *The economics of Law*.nd ed. London: The Institute of Economic Affairs, 2006, str. 23.

⁶¹ ŘEHÁČEK, Oldřich, VRBA, Milan. *Plnění dluhu jako zvýhodňující právní jednání*. Právní rozhledy. 2015, č. 17, str. 573-579

⁶² K tomuto viz např. zákon č. 120/2001 Sb., o soudních exekutorech a exekuční činnosti (exekuční řád) a o změně dalších zákonů, případně zákon č. 119/2001 Sb., kterým se stanoví pravidla pro případy souběžně probíhajících výkonů rozhodnutí

⁶³ RICHTER, Tomáš, 2017, str. 389.

⁶⁴ Ibidem, str. 96.

bude neefektivní a do značné míry také nespravedlivé rozdělení dlužníkovy majetku, ze kterého bude profitovat buďto věřitel, který onen „závod“ vyhrál (a to jak na úkor ostatních věřitelů⁶⁵, tak případně i na úkor dlužníka⁶⁶) nebo sám dlužník, který ve snaze „šantročit“ majetek odkloní část svého majetku ke spřízněným osobám / věřitelům.

S touto situací, ať se to na první pohled nemusí zdát zjevné, se v obecné rovině většina z nás setkává v každodenním životě. Ať už se jedná o zakupování vstupenek na hudební koncerty / zlevněného zboží v supermarketech (kdy je závod o uchvácení vstupenek / zboží vyřešen jednotkovým omezením možného odběru) nebo při dětských oslavách (kdy dochází ke krájení dortu a závod o uchvácení největšího kousku řeší zásah rodiče, který dort rovnoměrně rozkrájí), v teoretické rovině se jedná o tentýž problém, který ekonomie popisuje jako problém společně užívaného zdroje či sdíleného statku (tzv. common-pool problem).⁶⁷

Richter a Jackson v této souvislosti jako příklad zmiňují loviště ryb, když porovnávají ekonomické chování jednoho uživatele tohoto obnovitelného ekonomického zdroje s chováním vícero uživatelů takového společného zdroje. Zatímco jeden uživatel tohoto zdroje naloví pouze takovou část ryb, aby došlo k jejich přirozené reprodukci a zachování užítku tohoto statku do budoucna, v případě více uživatelů tohoto společného zdroje každý z nich riskuje, že některý z nich zvolí opačnou strategii a v důsledku sic racionálního, ale sobeckého přístupu, bude maximalizovat svůj okamžitý osobní profit nalovením co největšího množství ryb⁶⁸. V důsledku tohoto „závodu o uchvácení co největšího počtu ryb“ pak dojde decimaci onoho společně užívaného statku do budoucna⁶⁹.

Dá se tak shrnout, že zatímco v případě solventního a bezproblémového dlužníka jsou věřitelé motivováni pouze svými vlastními zájmy na uspokojení svých pohledávek a případně okolnostmi vyplývajícími z jejich osobních poměrů (např. nutností zajistit úhradu splátek svého úvěrového financování či nutností splnit závazky vůči subdodavateli), v případě jejich vědomosti o existenci sdíleného zdroje, který nedostačuje na úhradu všech

⁶⁵ Zejm. z důvodu, že jejich pohledávky budou uspokojeny v nižší nebo žádné míře.

⁶⁶ Zejm. proto, že se z důvodu neefektivního zpeněžení majetkové podstaty objem dlužníkovy závazků nezmenší tolik, jako by tomu bylo v případě efektivního a společného postupu.

⁶⁷ ŘEHÁČEK, Oldřich, VRBA, Milan, 2015 či RICHTER, Tomáš, 2017, str. 22 a 96.

⁶⁸ V této souvislosti je nutné zmínit i Richterem předestřenou souvislost se známým modelem nekooperativního, byť racionálního chování nazývaným v teorii her jako Věžňovo dilema (srov. BAIRD, D. G., GERTNER, R. H., PICKER, R. C. *Game Theory and the Law*. Cambridge: Cambridge University Press, 1996.)

⁶⁹ JACKSON, T. H. *The Logics and Limits of Bankruptcy Law*. Cambridge (MA): Harvard University Press 1986, reprint Washington, D. C.: Beard Books, 2001. Převzato z RICHTER, Tomáš, 2017, str. 22-23.

závazků, jsou věřitelé pod tíhou situace, kterou by šlo nazvat jako „*ted' a nebo nikdy*“, motivováni ke zběsilé akci, která nesnese odkladu, spočívající např. ve zřízení dodatečného zajištění svých pohledávek, učinění vzájemných zápočtů atd.⁷⁰

Situaci pak nezřídka komplikuje i sám dlužník, který se na opačné straně barikády do tohoto boje zapojuje s cílem zachránit před věřiteli alespoň poslední zbytek svého majetku (např. jeho bezúplatným zcizením spřízněným osobám / věřitelům).

A právě při těchto okolnostech vstupuje do hry právní úprava insolvenčního práva, která tento „*boj o uchvácení dlužníkovu majetku*“⁷¹ v určitý moment zastavuje a *pro futuro* nastavuje jasná a poměrně striktní procesní pravidla společného a spravedlivého postupu založená na známé zásadě *par conditio creditorum (pari passu)*⁷². Svým způsobem tak úprava insolvenčního práva věřitelům „*vnucuje obligatorní kolektivní postup v rámci insolvenčního řízení, v němž neexistuje tlak na bezhlavé a co nejrychlejší zpeněžení majetku za každou cenu a v němž jsou věřitelé uspokojováni podle pravidel insolvenčního práva, tj. zásadně poměrným způsobem*“⁷³.

Když bylo v předcházejících větách popisováno zapojení insolvenčního práva, jehož účelem je zastavit neorganizovaný boj věřitelů o společný zdroj, došlo k použití poněkud nenápadného slovní spojení „*v určitý moment*“. Tímto momentem, kdy do neorganizovaného postupu věřitelů vstoupí insolvenční právo, je právě zahájení insolvenčního řízení. Ačkoliv se úprava insolvenčního práva a souvisejících předpisů snaží všemožně detekovat a odhalovat moment, při kterém se dlužník ocitne v úpadku⁷⁴ a dává věřitelům možnost kdykoliv podat insolvenční návrh, který konkurenční boj o společný zdroj utne, skutečné zahájení boje o společný zdroj se však jen výjimečně kryje s momentem zahájení insolvenčního řízení.

A protože proces spějící k úpadku dlužníka je ve většině případů procesem pozvolným a jako takový je důsledkem spíše řetězce navazujících ekonomických

⁷⁰ Touto akcí může být např. domluva s dlužníkem o dodávkách dalšího zboží / dalších služeb věřiteli, přičemž kupní cena bude vypořádána prostřednictvím vzájemné dohody o zápočtu atd.

⁷¹ RICHTER, Tomáš, 2017, str. 96.

⁷² Tato zásada sice není v českém právním řádu výslovně definována, ale je dovozována z jiných ustanovení / principů Insolvenčního zákona (zejm. z § 1 písm. a) Insolvenčního zákona a § 5 písm. b) Insolvenčního zákona). V legislativní pomůcce UNCITRAL je pak zásada *pari passu* definována jako „*zásada, podle které se s podobně postavenými věřiteli zachází a tito věřitelé jsou uspokojováni poměrně k výši jejich pohledávky, a to z prostředků majetkové podstaty, které jsou k rozdělení mezi věřitele tohoto postavení určeny.*“

⁷³ ŘEHÁČEK, Oldřich, VRBA, Milan, 2015, str. 573-579.

⁷⁴ K tomuto viz např. § 98 a 99 Insolvenčního zákona, které motivují zákonné zástupce a statutární orgány dlužníka k zahájení insolvenčního řízení.

pochybení než špatného jednorázového rozhodnutí⁷⁵, je i s ohledem na průběžnou povinnost zveřejňovat účetnictví ve veřejných rejstřících⁷⁶, jakož i na osobní vztahy, jež při ekonomické činnosti mezi podnikateli vznikají, zjevné, že k zahájení předmětného „závodu“ nezřídka dochází mnohem dříve, než je insolvenční řízení zahájeno (a v některých výjimečných případech také mnohem dříve, než se vůbec dlužník ocitne v úpadku⁷⁷).⁷⁸

Často tak nastává situace, kdy v důsledku vědomosti některých věřitelů o špatné ekonomické situaci dlužníka, či zájmu dlužníka „šantročit“ majetek, odstartuje tento „závod“ třeba i o několik let dříve, než dojde k podání insolvenčního návrhu, který v tomto ohledu představuje pomyslnou spravedlivou startovací čáru celého „závodu“. Přímým důsledkem této skutečnosti by bez zásahu insolvenčního práva bylo popření zásady *par conditio creditorum (pari passu)*, a tudíž i smyslu celého insolvenčního řízení.

A právě na tuto skutečnost reaguje institut odporovatelnosti / neúčinnosti právních úkonů, jehož cílem je na tuto pomyslnou startovací čáru „navrátit“ věřitele, kteří závod, vedeni úmyslem dosáhnout co největšího uspokojení svých pohledávek, odstartovali s předstihem (a v případě úkonů bez protiplnění navrátit dlužníkem „zašantročený“ majetek zpět do majetkové podstaty).

Potřeba existence odpůrčího práva v insolvenčním řízení tak pramení z poměrně jednoduché, ekonomii popsané, vlastnosti osob nadužívat společné statky, čímž se snižuje jejich hodnota pro ostatní, která je v případě úpadku ekonomického subjektu ještě posílena nutností být rychlejší než ostatní.

Zatímco v případě výše nastíněného krájení dortu na dětské oslavě do tohoto „závodu o získání největšího kousku“ vstoupí rodič s notoricky známou větou „ať se na každého dostane stejně“ (a případně dětem, které si potají s předstihem odnesly větší kousky dortu, tyto kousky odebere a navrátí je na ták s dortem, ze kterého je následně spravedlivé rozdělení), v případě insolvenčního řízení s právnickou či fyzickou osobou do

⁷⁵ Srovnej JACKSON, T. H., 2001, str. 122.

⁷⁶ Podle zákona č. 563/1991 Sb., o účetnictví, ve znění pozdějších předpisů.

⁷⁷ K tomuto viz např. § 242 Insolvenčního zákona obsahující možnost odporovat úmyslně zkracujícím právním úkonům, při kterých není vyžadováno, aby byl dlužník již v době učinění tohoto úkonu v úpadku, a dále § 240 odst. 2 či §241 odst. 2 Insolvenčního zákona, kde je za neúčinný právní úkon považován i takový úkon, který teprve v budoucnu vede k dlužníkovu úpadku.

⁷⁸ S tímto názorem se ztotožňuje i Richter, který výslovně uvádí, že „Pokud by insolvenční řízení bylo zahájeno tak říkajíc „z čista jasna“, insolvenční právo by zvláštní ustanovení o odporovatelnosti nepotřebovalo.“ (Srov. RICHTER, Tomáš, 2017, str. 391)

„závodu o uchvácení dlužníkovu majetku“ s tou stejnou (byť explicitně nevyřčenou) větou vstoupí insolvenční soud a insolvenční správce, kteří za pomoci institutu odporovatelnosti do majetkové podstaty navrátí majetek, který by z ní jinak s předstihem odnesly osoby spřízněné s dlužníkem (nebo za více či méně explicitní spolupráce s dlužníkem někteří jeho věřitelé).

Ochrana efektivit podnikání

Možnost vrátit všechny podvádějící účastníky „závodu“ na startovní čáru však nepřináší jen zajištění spravedlivého rozdělení dlužníkovu majetku mezi jednotlivé nezajištěné věřitele, ale v širších souvislostech nese i další nevyřčené implikace v podobě ochrany efektivit podnikání.

Jak již bylo mnohokrát naznačeno výše, účelem odpůrčího práva je *„chránit dlužníkovy nezajištěné věřitele před nelegitimním úbytkem dlužníkovu majetku, jenž má obecně sloužit k uspokojování jejich pohledávek.“*⁷⁹

Pokud by nebylo odpůrčího práva a neexistovala by zákonná pravidla, jak napadat transakce, v jejichž důsledku došlo ke snížení obchodního jmění dlužníka, toto by se nepříznivým způsobem projevilo zejména v produktivitě podnikání.

Je to totiž právě zákonná ochrana věřitelů umožňující *ex post* odporovat určitým jednáním dlužníka, která dává věřitelům možnost nevystavovat jednání dlužníků takovému drobnohledu, jako by v opačném případě bylo nutné⁸⁰, čímž nepochybně zvyšuje celkovou jistotu a efektivitu ve vztazích mezi podnikateli.

V opačném případě by byli věřitelé nuceni bedlivě sledovat veškerá jednání dlužníka, která by mohla zapříčinit nedobytnost jejich pohledávek, k čemuž by zaprvé z logiky věci neměli potřebné právní instrumenty a za druhé by to významně navyšovalo náklady a demotivovalo tohoto podnikatele od vstupování do právních poměrů s jinými subjekty.

⁷⁹ EPSTEIN, D. G., NICKLES, S. H., WHITE, J. J. *Bankruptcy*. Hornbook Series. St. Paul: West Publishing, 1993 a z rozsudku amerického federálního odvolacího soudu pro sedmý obvod ve věci *Bond Financial Services v. European American Bank*, 838 F.2d 890, 892 (7th Cir. 1988). Převzato včetně českého překladu z RICHTER, Tomáš, 2017, str. 388.

⁸⁰ Ibidem.

1.3.2 Právní východisko

Právním důvodem existence odpůrčího práva pak je zajištění aplikace a řádného dodržení základních zásad insolvenčního práva vyjádřených zejména v § 5 písm. a) a b) Insolvenčního zákona, které směřují k naplnění základních cílů samotného insolvenčního řízení.⁸¹

Pokud by zákonná úprava insolvenčního práva nezahrnovala možnost odporovat zkracujícím jednáním dlužníka, mohlo by potenciálně docházet k přímému rozporu jednak s hned první uvedenou zásadou insolvenčního řízení, tedy s nutností vést insolvenční řízení „*tak, aby žádný z účastníků nebyl nespravedlivě poškozen nebo nedovoleně zvýhodněn a aby se dosáhlo rychlého, hospodárného a co nejvyššího uspokojení věřitelů.*“⁸², a jednak se zásadou *par condicio creditorum (pari passu)* obsaženou pod písm. b) výše uvedeného ustanovení, která zakotvuje rovnost podmínek pro věřitele stejného nebo obdobného postavení⁸³.

Dá se tak shrnout, že právním důvodem existence odpůrčího práva je zejména zachování výše uvedených zásad, bez kterých by insolvenční řízení postrádalo význam, neboť by nemohlo dojít „*k uspořádání majetkových vztahů k osobám dotčeným dlužníkovým úpadkem nebo hrozícím úpadkem a k co nejvyššímu a zásadně poměrnému uspokojení dlužníkových věřitelů.*“⁸⁴

1.3.3 Morální závazek dlužníka vůči věřiteli

Jak výstižně uvádí Richter, ekonomicky-právní podstata odpůrčího práva je dále doplněna i aspektem morální povahy, který v tomto ohledu blíže rozvádí a specifikuje Clark: „*Povinnosti [dlužníka], z nichž vyplývá odpůrčí právo, označuji za povinnosti morální povahy z několika důvodů [...] Vztah mezi dlužníky a věřiteli je starý jako civilizace sama, je jen o něco méně významný než vztahy mezi rodinnými příslušníky, společenskými třídami nebo rasami, vždy zaměstnával významné procento zdrojů právního*

⁸¹ Vyjádřených např. v § 1 písm. a) Insolvenčního zákona.

⁸² Ust. § 1 písm. a) Insolvenčního zákona.

⁸³ Srovnej rozhodnutí Nejvyššího správního soudu ČR ze dne 1. 9. 2016, sp. zn. 10 Afs 208/2015.

⁸⁴ Ust. § 1 písm. a) Insolvenčního zákona.

systemu a v komerčním kontextu byl vždy regulován postoji a pocity, jež mají výrazně morální povahu [...].“⁸⁵

Podle Clarka je existence odpůrčího práva založena na vytvoření jakéhosi morálního závazku mezi dlužníkem a věřitelem, jehož obsahem je určitá forma loajality dlužníka vůči věřiteli. Z tohoto morálního závazku pak pro dlužníka vyplývají určité povinnosti, které Clark označuje jako povinnost „pravdivosti“ (truth), povinnost „přednosti“ (primacy), povinnost „nestrannosti“ (evenhandedness) a povinnost „neztěžování“ (nonhindrance).⁸⁶

Povinnost pravdivosti zahrnuje potřebu pravdivě informovat své věřitele o své ekonomické situaci, neskrývat před věřiteli svůj majetek, ani je jakýmkoliv způsobem nemystifikovat o rozsahu či hodnotě tohoto majetku.⁸⁷ Povinnost přednosti obsahuje nutnost nejprve dostát svým splatným závazkům vůči věřiteli před jinými formami dispozice s vlastním majetkem a je vyjádřena zásadou „*bud' nejprve spravedlivý, potom teprve štědrý*“.⁸⁸ Povinnost nestrannosti je dále ekvivalentem již výše zmíněné právní zásady *pari passu*⁸⁹ a povinnost neztěžování pak zahrnuje povinnost dlužníka vyvarovat se krokům, díky kterým by bylo uspokojení věřitele znemožněno či ztíženo (např. zřízením zástavního práva k věci, která je významná pro chod a případné zpeněžení obchodního závodu).⁹⁰

Richter pak v této souvislosti uzavírá, že všechny tyto povinnosti jsou zahrnuty v angloamerické definici odporovatelných právních jednání, ve které se za odporovatelné právní jednání tradičně označují „*jednání (ať již převody majetku nebo přijetí povinností) uskutečněná dlužníkem v úmyslu bránit věřiteli, zdržovat věřitele nebo podvést věřitele.*“⁹¹ Tuto definici přitom čerpá z právní úpravy amerického práva, přesněji z §4(a)(1) UVTA⁹².

⁸⁵ CLARK, R. C. *Corporate Law*. New York: Aspen Law & Business (původně Little, Brown & Co), 1986, str. 45. Převzato včetně českého překladu z RICHTER, Tomáš, 2017, str. 387.

⁸⁶ Ibidem, str. 42. Převzato včetně českého překladu z RICHTER, Tomáš, 2017, str. 388.

⁸⁷ Ibidem.

⁸⁸ Ibidem, str. 44.

⁸⁹ Ibidem, str. 46.

⁹⁰ Ibidem, str. 47.

⁹¹ RICHTER, Tomáš, 2017, str. 388.

⁹² Ust. §4(a)(4) UVTA stanoví: „*A transfer is fraudulent (whether the creditor's claim arose before or after the transfer was made) if the debtor made the transfer with actual intent to hinder, delay, or defraud any creditor.*“

1.3.4 Dílčí shrnutí

Východiska existence odpůrčího práva tedy můžeme rozdělit na ekonomická, která v první řadě osvětlují důvody nežádoucího chování dlužníků a věřitelů při zhoršení ekonomické situace dlužníka a v druhé odůvodňují potřebu zajistit stabilitu a efektivitu podnikání, dále právní, neboť jak bylo uvedeno v úvodu této práce, efektivnost mnohých konkurzů je značně ovlivněna právě tím, jestli se podaří odporovat nežádoucím jednáním dlužníka a odpůrčí právo tak zajišťuje naplnění základních zásad insolvenčního řízení, a naposled také morální, neboť ve vyspělé společnosti je nepsanou součástí každého závazku také morální závazek dlužníka, že udělá vše proto, aby svůj dluh splnil a bude v případě problému ke svým dlužníkům loajální.

2 ČESKÁ PRÁVNÍ ÚPRAVA

2.1 HISTORICKÁ GENEZE

Ačkoliv je zřejmé, že historický exkurz nepatří mezi nejtivější témata odborných prací, jeho roli v oblasti pochopení a interpretace právních předpisů nelze opomíjet.⁹³ Historická východiska jsou klíčová především při rozpoznání významu, který s interpretovaným textem spojoval jeho autor, tedy u tzv. „*historického subjektivního výkladového cíle*“.⁹⁴ Právě z tohoto důvodu není ani v této práci možné historický základ odporovatelnosti bez dalšího opominout.

Možnost odporovat jednání, kterým dlužník zkracuje své věřitele, má původ již v římském právu, kde došlo k zakotvení tzv. *actio Pauliana*, tedy pauliánské žaloby⁹⁵ Smyslem této žaloby bylo zabránit tomu, že dlužník na poslední chvíli podvodně a zpravidla jen „na oko“ zcizí své jmění. Takto nepoctivé jednání dlužníka římské právo označovalo jako *alienatio in fraudem creditorum* (neboli zcizení za účelem zkrácení věřitelů⁹⁶) a při úspěšném uplatnění pauliánské žaloby navozovalo stav *in integrum restitutio*.⁹⁷ Za použití institutu *interdictum adipiscendae possessionis* neboli *fraudatorium* pak bylo možné nařídit, aby byly zcizené věci navraceny do vlastnictví dlužníka.⁹⁸

Je tak očividné, že původní podstata odpůrcí žaloby, která se plynutím času postupně rozšířila do všech právních řádů kontinentálního typu, zůstává zachována i 2000 let po jejím vzniku.⁹⁹

Na území dnešní České republiky vyletěla první „vlastovka“ odporovatelnosti společně s přijetím Obecného zákoníku občanského v roce 1811. Ust. § 953 Obecného zákoníku občanského stanovilo: „*S tímž omezením (§ 952) mohou býti nazpět žádány také ty dary, jimiž byli zkráceni věřitelé, kteří tu byli již v čas darování. Na věřitele, jejichž*

⁹³ Jak uvádí např. JANOUŠKOVÁ, Anežka, 2017, str. 15: „*historický exkurz plní v právních textech velmi důležitou úlohu, a to přinejmenším ve dvou směrech. Jednak umožňuje čtenáři lépe pochopit smysl a účel ustanovení či institutu, které je předmětem analýzy. Jednak, a to zejména, přináší interpretační argumenty a vodítka, která mohou často pomoci s výkladem nových nejasných či odporujících si ustanovení.*“

⁹⁴ MELZER, Filip. *Metodologie nalézání práva: Úvod do právní argumentace*. Praha: C.H. Beck, 2010. marg. č. 79

⁹⁵ Srovnej HEYROVSKÝ, Leopold. *Dějiny a systém soukromého práva římského*. Sedmé vydání. Bratislava: Právnická fakulta University Komenského v Bratislavě, 1929, str. 315–316 či také ZUKLÍNOVÁ, Michaela. 2015.

⁹⁶ OTTO, J. Ottův slovník naučný. První díl. Praha, 1888, str. 870–871.

⁹⁷ ZUKLÍNOVÁ, Michaela, 2015.

⁹⁸ HEYROVSKÝ, Leopold, 1929, str. 315–316.

⁹⁹ ZUKLÍNOVÁ Michaela, 2015.

pohledávky jsou mladší nežli dar, vztahuje se toto právo jen tehdy, když lze obdarovanému listivě srozumění se dokázati.“ Nejednalo se tak o ryze konkurzní ustanovení, nýbrž spíše o institut, který byl do jisté míry obdobou současného § 591 Občanského zákoníku.

Protože se však úprava obsažená v Obecném zákoníku občanském z logiky věci ukázala jako nedostatečná, byl přijat zákon č. 36/1884 ř. z., o odporu proti právním činům, týkající se jmění dlužníka insolventního, který zahrnoval jak úpravu odporovatelnosti v řízení konkurzním, tak i mimo něj.¹⁰⁰ Předmětná úprava pak byla následně jen s mírnými úpravami převzata do císařského nařízení č. 377/1914 z.ř., jímž se zavádí řád konkursní, řád vyrovnávací a řád odpůrcí (tedy zákon, který ve znění pozdějších předpisů platil na území České republiky až do roku 1931 a který je např. v sousedním Rakousku účinný doposud).¹⁰¹

A právě tento zákon byl téměř bez dalšího převzat Řádem konkursním, vyrovnacím a odpůrcím z roku 1931, který jak podle důvodové zprávy k Insolvenčnímu zákonu¹⁰², tak podle letmého pohledu na členění a systematické uspořádání tohoto zákona, tvoří základní inspirační zdroj současné podoby neúčinnosti právních úkonů obsažené v Insolvenčním zákoně.

2.2 SOUČASNÁ PRÁVNÍ ÚPRAVA ODPOROVATELNOSTI / NEÚČINNOSTI PRÁVNÍCH ÚKONŮ

Jak již bylo na několika místech této práce vysvětleno, smyslem institutu neúčinnosti právních úkonů je *„poskytnout ochranu věřitelům před právními jednáními jejich dlužníka, která vedou ke zmenšení dlužníkovy majetku a tím ke ztížení, případně i zmaření uspokojení pohledávek věřitelů.*“¹⁰³

Platná právní úprava odporovatelnosti / neúčinnosti právních úkonů je v Insolvenčním zákonu obsažena zejména v § 235–243 Insolvenčního zákona, kde je rozdělena na obecnou skutkovou podstatu (§ 235) a zvláštní skutkové podstaty neúčinných právních úkonů (§ 240–242).

¹⁰⁰ KRČMÁŘ, Jan. *Právo občanské III. Právo obligační*. IV. doplněné vydání. Praha: Knihovna sborníku věd právních a státních, 1947, reprint Wolters Kluwer, 2014. Str. 52. Rovněž velice uceleně v JANOUŠKOVÁ, Anežka, 2017, str. 16.

¹⁰¹ Ibidem, rovněž ZUKLÍNOVÁ Michaela, 2015.

¹⁰² VLÁDA: *Důvodová zpráva k zákonu č. 182/2006 Sb. o úpadku a způsobech jeho řešení (insolvenční zákon)*, str. 57-58.

¹⁰³ HÁSOVÁ, Jiřina, MORAVEC, Tomáš a kol., 2018, k § 235.

Není však možné zapomínat, že Insolvenční zákon vedle výše uvedeného počítá i s dalšími formami neúčinnosti právních úkonů, a to např. s těmi obsaženými v § 111 odst. 3, § 140 odst. 3 nebo § 246 odst. 2 Insolvenčního zákona nebo také s méně častými případy různých forem neúčinnosti jako např. těmi v § 248 odst. 2 a 3 nebo § 283 odst. 1 a 2 Insolvenčního zákona.¹⁰⁴

2.2.1 Obecná skutková podstata odporovatelnosti

Tzv. obecná skutková podstata insolvenční odporovatelnosti je obsažena v § 235 odst. 1 Insolvenčního zákona a stanoví, že neúčinné jsou takové právní úkony dlužníka, kterými je zkracována možnost uspokojení věřitelů nebo kterými jsou někteří věřitelé zvýhodněni na úkor jiných. K definici pojmu neúčinných právních úkonů tak dochází prostřednictvím právně relevantních následků takových jednání.¹⁰⁵

Zkrácením možnosti uspokojení věřitelů se podle Sprinze rozumí zmaření či ztížení uspokojení věřitelů dlužníka, a to zejména prostřednictvím zmenšení majetku dlužníka na úkor majetkové podstaty.¹⁰⁶ Jako příklad takového zmenšení pak Melzer uvádí např. pozbytí věci, zatížení věci, vytvoření jiné pohledávky nebo také případně nenabytí majetku, který měl dlužník nabýt.¹⁰⁷

Podle Nejvyššího soudu ČR pak dlužník zkracuje své věřitele, pokud „svým právním úkonem úmyslně nastolil takový stav, který věřiteli znemožňuje nebo ztěžuje uspokojení jeho pohledávky z dlužníkovy majetku.“¹⁰⁸ Podle dalšího z výkladů Nejvyššího soudu platí, že „Dlužníkovy právní úkony zkracují pohledávku věřitele zejména tehdy, jestliže vedou ke zmenšení majetku dlužníka a jestliže v důsledku nich nastalé zmenšení majetku má současně za následek, že věřitel nemůže dosáhnout uspokojení své pohledávky z majetku dlužníka, ačkoliv - nebyť těchto úkonů - by se z majetku dlužníka alespoň zčásti uspokojil.“¹⁰⁹

¹⁰⁴ Srovnej níže s kapitolou 2.2.5 této práce.

¹⁰⁵ HÁSOVÁ, Jiřina, MORAVEC, Tomáš a kol., 2018, k § 235.

¹⁰⁶ SPRINZ, Petr a kol., 2019, marg. č. 7, str. 673.

¹⁰⁷ MELZER, Filip, TĚGL, Petr a kol., *Občanský zákoník – velký komentář, svazek III., § 419-654*. Praha: Leges, 2014, str. 818-822.

¹⁰⁸ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 18. 5. 1999, sp. zn. 31 Cdo 1704/98

¹⁰⁹ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 27. 8. 2013, sp. zn. 21 Cdo 2041/2012.

Mezi právním jednáním dlužníka a zkrácením věřitelů pak samozřejmě musí existovat kauzální nexus.¹¹⁰ Problematické však je posouzení, zda právní jednání musí uspokojení věřitelů zkracovat přímo, či zde napadnout i takové právní jednání, které zkrácení věřitelů teprve připravuje.¹¹¹ Dosavadní judikatura¹¹², jakož i Sprinz¹¹³ uzavírají, že ke zkrácení dlužníka majetku musí dojít přímo a nestačí pouhá hrozba nebo možnost zkrácení, případně změna skladby majetku dlužníka, která následně umožní snadné zkrácení majetku dlužníka.¹¹⁴ Jak je však uvedeno a podrobně rozvedeno v kapitole 2.3.7, autor této práce s tímto přístupem neztotožňuje a spíše se kloní k judikatuře prvorepublikové, která na pojem zkrácení věřitelů nahlížela extensivně.¹¹⁵

Zvýhodnění věřitele na úkor jiných pak nastává v situaci, kdy se věřiteli dostane vyššího uspokojení, než jaké by mu jinak náleželo v insolvenčním řízení.¹¹⁶

V obou případech ovšem platí, že se odpůrčí právo uplatní pouze v situaci, kdy se zkracující či zvýhodňující právní úkon projeví na míře uspokojení věřitelů. Pokud by totiž majetek dlužníka (navzdory učinění právního jednání se znaky odporovatelného úkonu) postačoval k plnému uspokojení věřitelů, resp. zvýhodněnému věřiteli by se i bez tohoto odporovatelného jednání dostalo stejného uspokojení, nebude se o neúčinný právní úkon jednat. Slovy Nejvyššího soudu ČR: *„ke zkrácení uspokojení vymahatelné pohledávky věřitele tedy nemůže dojít, zmenší-li se sice majetek dlužníka, avšak vlastní-li dlužník navzdory odporovanému právnímu úkonu a dalším svým dluhům takový majetek, který sám o sobě postačuje k tomu, aby se z něho věřitel uspokojil.“*¹¹⁷

¹¹⁰ MELZER, Filip, TÉGL, Petr a kol. 2014, str. 818-822. Rovněž též SPRINZ, Petr a kol. 2019, marg. č. 3, str. 638.

¹¹¹ HÁSOVÁ, Jiřina, MORAVEC, Tomáš a kol., 2018, k § 235.

¹¹² Srovnej rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 31. 10.2016, sp. zn. 30 Cdo 64/2006.

¹¹³ SPRINZ, Petr a kol., 2019, marg. č. 7, str. 673.

¹¹⁴ Např. prodej nemovité věci a vložení získaných prostředků do advokátní úschovy / na zahraniční bankovní účty / jako vklad do zahraničních či tuzemských společností.

¹¹⁵ Srovnej PULKRÁBEK, Zdeněk. *Odporovatelnost tzv. ekvivalentních právních úkonů*. Právní rozhledy 21/2009, str. 757: *„zkrácení odporujícího věřitele jest předpokladem odpůrčího nároku v tom smyslu, že odporování jest způsobilé přivoditi buď úplné nebo částečné uspokojení odporujícího věřitele anebo je alespoň ulehčiti neb uspíšiti. Stačí, zvýší-li bezúčinnost kupu možnost sáhnouti za účelem vedení exekuce na takové majetkové části, jež odporovatelným jednáním již vyšly z dlužníkovy majetku, a přivodí-li pro odporujícího věřitele příznivější situaci, než byla před odporováním. Lhostejno, zda zmenšení vyhlídky věřitelů na uspokojení bylo tu již předem, když došlo k odporovatelnému jednání, či zda nastalo teprve pozdějším jednáním dlužníka. Otázku, zda jest tu zkrácení věřitelů, není posuzovati podle doby, kdy došlo k odporovatelnému jednání, nýbrž podle doby, kdy bylo odporováno“.*

¹¹⁶ HÁSOVÁ, Jiřina, MORAVEC, Tomáš a kol., 2018, k § 235.

¹¹⁷ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 12. 6. 2008, sp. zn. 21 Cdo 4333/2007.

2.2.2 Zvláštní skutkové podstaty odporovatelnosti

Insolvenční zákon v § 240–242 představuje tři tzv. zvláštní skutkové podstaty neúčinných právních úkonů se specifickými znaky.

Těmito skutkovými podstatami jsou neúčinnost právních úkonů bez přiměřeného protiplnění (§ 240 Insolvenčního zákona), neúčinnost zvýhodňujících právních úkonů (§ 241 Insolvenčního zákona) a neúčinnost úmyslně zkracujících právních úkonů (§ 242 Insolvenčního zákona).

Pokud se jedná o konstrukce skutkových podstat podle § 240 (právní úkony bez přiměřeného protiplnění) a § 241 (zvýhodňující právní úkony) Insolvenčního zákona, tyto si jsou nápadně podobné. Úvodní odstavec obsahuje popisnou definici předmětného odporovatelného úkonu, přičemž hned v dalších odstavci uvádí, že tento úkon je odporovatelný pouze v případě, kdy byl učiněn v momentě, kdy byl dlužník v úpadku nebo pokud tento úkon vedl k dlužníkovu úpadku. Současně je zakotvena vyvratitelná domněnka existence úpadku v souvislosti s určitým okruhem spřízněných osob a stanoven zpětný časový dosah této zvláštní skutkové podstaty. I další odstavce těchto institutů jsou obdobné, když dochází k taxativnímu vypočtení typizovaných právních jednání, kterým není možné odporovat. Ust. § 241 Insolvenčního zákona pak nad rámec výše uvedeného uvádí ještě příkladný demonstrativní výčet právních jednání, které budou typicky spadat do dané kategorie odporovatelných právních jednání. Společným jmenovatelem těchto dvou skutkových podstat je pak jejich objektivní charakter, když ani v jednom případě není významné zavinění a je tedy zcela irelevantní, zda dlužník, věřitel či třetí osoba věděli o dlužníkově hrozícím či existujícím úpadku.¹¹⁸

Konstrukce zvláštní skutkové podstaty úmyslně zkracujících právních úkonů podle § 242 Insolvenčního zákona ve svém úvodním odstavci taktéž obsahuje definici tohoto institutu, nicméně ke své úspěšné aplikaci dále předpokládá prokázání úmyslu na straně dlužníka a vědomosti odpůrce o tomto úmyslu. Oproti předcházejícím skutkovým podstatám však výrazně prodlužuje časový dosah této skutkové podstaty a nepožaduje, aby byl dlužník v úpadku nebo aby se tímto jednáním do úpadku dostal.¹¹⁹ Nejedná se tedy

¹¹⁸ RICHTER, Tomáš, 2017, str. 395.

¹¹⁹ Ibidem, str. 398.

o ryze objektivní skutkovou podstatu, nýbrž o subjektivní skutkovou podstatu, jejíž úspěšná aplikace je ztížena nutností unést důkazní břemeno v této souvislosti.¹²⁰

2.2.3 Vzájemný vztah obecné a zvláštních skutkových podstat

Insolvenční zákon mlčí ke vzájemnému vztahu obecné a zvláštních skutkových podstat, jakož i k otázce taxativnosti / demonstrativnosti jejich výčtu, a proto musel být vzájemný vztah těchto ustanovení ponechán na výkladu soudů. Že se nejedná o problém se zcela jednoznačnou odpovědí naznačil i prvotní nesoulad v rozhodovací praxi, který se projevil např. v Usnesení Vrchního soudu v Praze ze dne 4. 9. 2014, sp. zn. 15 Cmo 72/2010. Předmětné rozhodnutí uvedlo, že ke zkrácení uspokojení věřitelů může nepochybně dojít i dalšími právními úkony dlužníka, které nejsou vyjmenované ve výčtu obsaženém v § 240–242, a proto je nutné tento výčet považovat za demonstrativní.

Nutno však říci, že pozdější (nyní už ustálenou) rozhodovací praxí Nejvyššího soudu ČR, bylo již postaveno na jisto, že: *„Závěr, podle kterého právní úkony dlužníka vyjmenované v § 240 až § 242 insolvenčního zákona představují jen demonstrativní (příkladný) výčet neúčinných právních úkonů v insolvenčním řízení, prostřednictvím kterých také nejčastěji dochází ke zkrácování dlužnických věřitelů, správný není. Kdyby byl úsudek, že odpůrci žalobou se lze domáhat plnění z neúčinného právního dlužníka, závislý jen na definici obsažené v § 235 odst. 1 insolvenčního zákona, pak by ovšem úprava obsažená v § 240 až § 242 insolvenčního zákona byla nadbytečná.“*¹²¹

Základní skutková podstata neúčinného právního úkonu obsažená v § 235 Insolvenčního zákona tak není samostatnou skutkovou podstatou neúčinného právního úkonu, nýbrž jakýmsi základním popisným rysem společným pro dlužníkovu jednání uvedená v § 240–242 Insolvenčního zákona.¹²² Neúčinný právní úkon pak musí naplnit jako definici obecnou, tak definici zvláštní. Podle Richtera tak může docházet např. i k situacím, kdy je formálně naplněna jedna ze zvláštních skutkových podstat, nicméně nedojde k naplnění skutkové podstaty základní, a proto se o neúčinný právní úkon nejedná.

¹²⁰ K tomuto dále viz část 2.5 této práce.

¹²¹ Viz Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 27. 02. 2014, sp. zn. 29 Cdo 677/2011 nebo Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 31. 10. 2017, sp. zn. 29 ICdo 76/2015.

¹²² Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 22. 12. 2015, sp. zn. 29 ICdo 48/2013. Převzato z RICHTER, Tomáš, 2017, str. 394.

Tak tomu bude např. v situaci, kdy bude dlužník věřiteli plnit na platně zajištěnou pohledávku, jejímuž zajištění však není možné úspěšně odporovat.¹²³

S výše uvedenými závěry, se kterými se shoduje i komentářová literatura¹²⁴, pak nelze než souhlasit, neboť při aplikaci systematického výkladu předmětných ustanovení vyvstává logická otázka, proč by ze strany zákonodárce došlo k nastavení jednotlivých prekluzivních lhůt u zvláštních skutkových podstat, pokud by již v základu postačovalo naplnit jen skutkovou podstatu obecnou.

Toliko na úvod k základnímu seznámení s legální definicí a strukturou jednotlivých skutkových podstat neúčinných / odporovatelných právních úkonů. Více prostoru bude zvláštním skutkovým podstatám a jejich detailní analýze věnováno níže v rámci dalších kapitol této práce.

2.2.4 Neúčinný a odporovatelný právní úkon. Nedůslednost či důsledek překonané teorie věcného účinku?

Na rozdíl od právní úpravy obsažené v Občanském zákoníku, Insolvenční zákon právní úkony nerozlišuje na neúčinné a odporovatelné, nýbrž používá pouze pojem neúčinný právní úkon.¹²⁵

Při rozlišení těchto pojmů je tak nutné vycházet z právní teorie, která dovozuje, že „neúčinné právní úkony“ jsou taková právně významná jednání, kterým již bylo úspěšně na základě odpůrcí žaloby odporováno nebo které jsou neúčinná automaticky ze zákona.¹²⁶ Vedle toho za „odporovatelné právní úkony“ jsou pak obecně považovány takové právní úkony, kterým je možné na základě odpůrcí žaloby odporovat.¹²⁷

Podle důvodové zprávy a názoru některých autorů¹²⁸ se tak do jisté míry jedná o procesněprávní a hmotněprávní ekvivalent téže institutu, který v Insolvenčním zákoně není zcela důsledně rozlišován, a to i přesto, že obdobné terminologické rozdělení je již

¹²³ RICHTER, Tomáš, 2017, str. 394–395.

¹²⁴ Srov. KOZÁK, Jan. *Insolvenční zákon: komentář*. 4. vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2018, k § 235 nebo také HÁSOVÁ, Jiřina, MORAVEC, Tomáš a kol., 2018, k § 235 či RICHTER, Tomáš, 2017, str. 394.

¹²⁵ HÁSOVÁ, Jiřina, MORAVEC, Tomáš a kol., 2018, k § 235.

¹²⁶ K tomuto srovnej např. § 235 odst. 2 a § 246 odst. 2 Insolvenčního zákona.

¹²⁷ HÁSOVÁ, Jiřina, MORAVEC, Tomáš a kol., 2018, k § 235.

¹²⁸ Např. VLÁDA: *Důvodová zpráva k zákonu č. 89/2012 Sb., občanský zákoník*, k § 589, LEBEDA, T. *Relativní neúčinnost v novém občanském zákoníku*. Právní rozhledy, 2013, č. 6, str. 222 či ZUKLÍNOVÁ, M. *Právní úkony*. § 34–51 občanského zákoníku. Praha: Linde, 2012, str. 67.

aplikováno většinou evropských států.¹²⁹ Jak je však podrobně rozebráno níže v této kapitole (a dále např. v kapitole 2.8.1 této práce), tento závěr je spíše nutné odmítnout, neboť odporovatelnost je bez větších pochyb vždy institutem hmotněprávním, který je pouze v některých případech uplatňován prostřednictvím procesněprávního úkonu.

Pravděpodobným důvodem tohoto legislativního opomenutí tak nejspíše bude podoba Insolvenčního zákona před novelou Insolvenčního zákona 2014, která se vyznačovala širším výskytem právních úkonů neúčinných ze zákona, než je tomu v současném znění Insolvenčního zákona. Insolvenční zákon účinný do 31. 12. 2013 totiž sice v porovnání s § 15 Zákona o konkursu a vyrovnání značně omezoval výskyt těchto automaticky neúčinných právních úkonů, nicméně stále ponechával několik podstatných výjimek, díky čemuž rozdělení na právní úkony neúčinné ex lege a na úkony, které bylo možné označit na neúčinné pouze na základě úspěšné odpůrčí žaloby, nadále fakticky připouštěl¹³⁰ (viz např. § 111 odst. 3 Insolvenčního zákona, podle kterého jsou vůči věřitelům neúčinné právní úkony dlužníka učiněné v rozporu s omezeními vyplývajícími v důsledku zahájení insolvenčního řízení).¹³¹

Podle názoru autora této práce je to právě přetrvávající existence právních úkonů neúčinných ze zákona (kterým v některých případech nemusí být odporováno odpůrčí žalobou), která zapříčinila tento technicky legislativní nedostatek v terminologickém rozdělení na hmotněprávní „*neúčinné právní úkony*“ a procesněprávní „*odporovatelné právní úkony*“.

Nutno však obratem dodat, že situace je mnohem komplexnější. S teoretickým rozdělením na hmotněprávní neúčinnost a procesněprávní odporovatelnost totiž zásadně nesouhlasí mnoho autorů v čele s Pulkrábkem, který s odkazem na překonanou teorii věcného účinku a hmotněprávní povahu téhož institutu v Německu dovozuje opačné závěry a v této souvislosti uvádí poměrně přesvědčivé argumenty.¹³² Slovy Z. Pulkrábka: „*Relativní neúčinnost je poněkud zastaralou zkratkou pro vyjádření subjektivního odpůrčího práva, tedy práva věřitele na uspokojení z toho, co z dlužníkovy majetku ušlo*

¹²⁹ ZUKLÍNOVÁ, Michaela, 2015.

¹³⁰ Což ve výsledku vedlo k bouřlivým debatám, zda je potřeba i neúčinnost právních úkonů ex lege (např. podle § 111 odst. 3 Insolvenčního zákona) zjišťovat odpůrčí žalobou nebo zda je možné plnění, které ušlo z majetkové podstaty bez dalšího zahrnout do soupisu majetkové podstaty podle § 217 Insolvenčního zákona.

¹³¹ Srovnej např. ŘEHÁČEK, Oldřich, VRBA, Milan, 2013 nebo HÁSOVÁ, Jiřina, MORAVEC, Tomáš a kol., 2018, k § 235.

¹³² PULKRÁBEK, Zdeněk. *Vyhledky odpůrčího práva (tzv. relativní neúčinnosti) podle nového občanského zákoníku*. Právní rozhledy 11/2013, str. 381.

jeho exekuci (případně na uspokojení z peněžité náhrady). Toto právo, tento právní následek odporovatelného právního jednání, je přímým účelem institutu. Odstranění účinků právního jednání ve vztahu k věřiteli je jen myšlenkovou konstrukcí, která je má vysvětlit.“¹³³

Pulkrábek v této souvislosti trefně poukazuje, že pokud přiznáváme hmotněprávní povahu relativní neúčinnosti jakožto právnímu následku odporu, musí nutně mít i odpor / odpůrcí žaloba věřitele směřující k tomuto následku hmotněprávní povahu.¹³⁴

Velice přílehlavá je pak v této souvislosti následující argumentace Pulkrábka: „To, že se odpor uplatňuje žalobou, z něj procesní pojem nečiní. Odpor není totéž co žaloba, kterou se uplatňuje, není druhem žaloby, tak jako jím nejsou např. reivindikace, žaloba o přivolení k výpovědi z nájmu bytu či žaloba, aby bylo manželství prohlášeno za neplatné. Jsou to pojmy, které nevypovídají o procesu, nýbrž o realizaci hmotného práva.“¹³⁵

Autor této práce se domnívá, že tento názor Zdeňka Pulkrábka má své opodstatnění, a to i s přihlédnutím k určité analogii např. s námitkou relativní neplatnosti podle § 586 Občanského zákoníku. Je nepochybné, že vznesení (dovolání se) námítky relativní neplatnosti je hmotněprávní jednání. Namítnout (dovolat se) relativní neplatnost právního jednání přitom lze jak adresovaným jednostranným právním jednáním, tak např. žalobou podanou k místně příslušnému soudu.¹³⁶ Pokud by v takovém případě došlo k podání žaloby, jež by obsahovala námitku relativní neplatnosti, nic by to neměnilo na tom, že dovolání se této neplatnosti je stále hmotněprávní jednání (byť obsažené ve formě procesního úkonu). Obdobná situace pak bude platit i např. v souvislosti s uplatněním práv z vadného plnění spojeným s odstoupením od smlouvy, kdy k tomuto uplatnění dojde hned prostřednictvím žaloby.

Odpověď na otázku uvedenou v nadpise této podkapitoly tak bude znít: „*Ano a ano.*“ Ze strany zákonodárce dochází jednak k nedůslednému rozlišování mezi pojmy odporovatelnosti a relativní neúčinnosti, což je pravděpodobně způsobeno historickým posunem od převažující neúčinnosti ex lege k neúčinnosti ex actu. Výše uvedené je však již v základu zatíženo biasem založeným na překonané teorii relativního účinku, když je

¹³³ Ibidem.

¹³⁴ Ibidem.

¹³⁵ Ibidem.

¹³⁶ Srovnej Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 15. 2. 2007, sp. zn. 21 Cdo 948/2006.

pojem relativní neúčinnosti používán jako myšlenková konstrukce vysvětlující obsah a smysl úspěšné odporovatelnosti.¹³⁷

2.2.5 Neúčinnost *ex lege* a neúčinnost *ex actu*

Jak již bylo naznačeno v předcházející kapitole, Insolvenční zákon účinný do 31. 12. 2013 do značné míry opustil koncept automatické neúčinnosti právních úkonů, když ve svém § 239 uváděl, že „*Odporovat právním úkonům dlužníka může v insolvenčním řízení pouze insolvenční správce, a to odpůří žalobou podanou proti osobám, které mají povinnost vydat dlužníkovo plnění z neúčinných právních úkonů do majetkové podstaty [...]*“.

Úprava Insolvenčního zákona účinná do 31. 12. 2013 tak sice stanovila, že se neúčinnosti právních úkonů může dovolat výhradně insolvenční správce, a to odpůří žalobou na základě které věcně příslušný krajský soud¹³⁸ konstitutivně určí případnou neúčinnost těchto úkonů, ovšem v tomto ohledu zcela opomněla, že vedle právních úkonů obsažených v § 240 až 242 Insolvenčního zákona existují v Insolvenčním zákoně i jiné neúčinné právní úkony, u kterých se běžně dovozuje neúčinnost ze zákona.

Jak již bylo nastíněno výše, jednalo se především o § 111 odst. 3 Insolvenčního zákona (podle kterého jsou vůči věřitelům neúčinné ty právní úkony dlužníka učiněné v rozporu s omezeními vyplývajícími v důsledku zahájení insolvenčního řízení) a o § 246 odst. 2 Insolvenčního zákona, podle kterého jsou vůči věřitelům neúčinné úkony, které dlužník učinil poté, co na insolvenčního správce přešlo tzv. dispoziční oprávnění nakládat s majetkovou podstatou.

Obsahový rozdíl mezi těmito formami neúčinných právních úkonů vystihl Vrchní soud v Praze ve svém (již překonaném) rozhodnutí ze 14. 6. 2012, sp. zn. 36 ICM 1696/2011, když uvedl: „*Tyto formy neúčinnosti se liší tím, že neúčinnost na základě odporovatelnosti se zakládá soudním rozhodnutím, které má konstitutivní povahu, kdežto neúčinnost na základě zákona se zjišťuje, deklaruje. Při neúčinnosti na základě odporovatelnosti lze příslušný majetek zahrnout do majetkové podstaty dlužníka (vzhledem ke konstitutivní povaze tohoto rozhodnutí) až po právní moci rozhodnutí o neúčinnosti (§ 235 odst. 2 insolvenčního zákona), kdežto plnění z právních úkonů neúčinných ze*

¹³⁷ PULKRÁBEK, Zdeněk, 2013, str. 381

¹³⁸ Srovnej § 159 odst. 1 písm. d) a § 7a Insolvenčního zákona (před účinností Insolvenčního zákona byla tato skutečnost dovozována soudní praxí, např. rozhodnutím Nejvyššího soudu ČR se sp. zn. Opjn 8/2006).

zákona zahrne správce do soupisu majetkové podstaty bez dalšího s tím, že se soupisu lze bránit jen vylučovací žalobou.“

Předmětná situace pak způsobila řadu aplikačních problémů, neboť nebylo jisté, zda je i u těch zcela očividně neúčinných úkonů dlužníka (jako těch uvedených v § 246 odst. 2 Insolvenčního zákona) potřeba zjišťovat jejich neúčinnost odpůrcí žalobou, nebo zda postačí zahrnutí předmětného majetku do soupisu majetkové podstaty podle § 217 Insolvenčního zákona (tedy zda se v daném případě jedná o neúčinnost *ex actu* či *ex lege*).¹³⁹

Pomyslnou tečku za tímto problémem měla učinit Novela Insolvenčního zákona 2014, kdy došlo k úpravě § 235 odst. 2 Insolvenčního zákona. Touto novelou byl princip neúčinnosti ze zákona ještě podstatněji omezen, a to tak, že není-li dále stanoveno jinak, neúčinnost právních úkonů se „zakládá“ výhradně konstitutivním rozhodnutím soudu a je potřeba odporovat všem potenciálně neúčinným úkonům, a to včetně těch, které za neúčinné Insolvenční zákon výslovně označuje a které dlužník učinil poté, co nastaly účinky spojené se zahájením insolvenčního řízení.

Současně pak dochází k novelizaci § 246 odst. 2 Insolvenčního zákona, do kterého se vkládá právě výjimka z režimu § 235 odst. 2 Insolvenčního zákona. Nutno podotknout, že ustanovení § 111 odst. 3 Insolvenčního zákona v tomto případě zůstává beze změny, a proto je nutné učinit závěr, že právním úkonům podle § 111 odst. 3 Insolvenčního zákona bude potřeba nadále odporovat. Obdobně se bude postupovat např. u § 140 odst. 3 Insolvenčního zákona, kde bude možnost zkoumat nepřipustnost započtení opět navázána až na konstitutivní rozhodnutí soudu o odpůrcí žalobě.¹⁴⁰

Jak však uvádí Hásová, v Insolvenčním zákoně existuje ještě nezanedbatelné množství případů dalších neúčinností ze zákona, u kterých zůstává přinejmenším mírně diskutabilní, zda je lze podřadit pod režim § 235 odst. 2 Insolvenčního zákona či nikoliv. Jedná se např. o § 248 odst. 2 Insolvenčního zákona, podle kterého „[...] se stávají neúčinnými práva na uspokojení ze zajištění, která se týkají majetkové podstaty a která dlužníkovi věřitelé získali poté, co nastaly účinky spojené se zahájením insolvenčního řízení [...]“. Případně také o § 248 odst. 3 (následně ve spojení s § 285 odst. 4) Insolvenčního zákona, který stanoví, že „Věcná břemena zatěžující majetkovou podstatu,

¹³⁹ HÁSOVÁ, Jirina, MORAVEC, Tomáš a kol., 2018, k § 235.

¹⁴⁰ Ibidem.

kteřá vznikla za nápadně nevýhodných podmínek poté, co nastaly účinky spojené se zahájením insolvenčního řízení, se prohlášením konkurzu stávají v insolvenčním řízení neúčinnými.“ Závěrem Hásová zmiňuje také nevázanost insolvenčního správce ujednáními, které brání úplatnému postoupení pohledávek či smluvními předkupními právy podle § 283 odst. 1 a 2 Insolvenčního zákona.

Hásová¹⁴¹, ale také Řeháček a Vrba¹⁴² v této souvislosti uzavírají, že ve výše uvedených případech se jedná o neúčinnost právních úkonů *sui generis*, kterou nelze charakterově podřadit pod režim § 235 Insolvenčního zákona. Jak v případě neúčinného práva na uspokojení ze zajištění, tak v případě neúčinných věcných břemen se totiž nejedná o neúčinnost úkonu učiněného dlužníkem, nýbrž o jakési odebrání právní relevance následku takového právního úkonu, a to bez ohledu na to, o jaký právní úkon se jednalo a zda jej učinil soud, exekutor či sám dlužník.¹⁴³

Autor této práce se domnívá, že předmětný výklad lze bez dalšího považovat za správný, a to právě s ohledem na skutečnost, že nastíněné případy očividně primárně nemíří na postihnutí právně relevantních jednání dlužníka zkracujících věřitele, nýbrž spíše na jednotlivé následky takových jednání bez ohledu na jednající osobu a jejich obsah. Jak však napovídá samotná textace komentářové literatury, výsledné posouzení bude s finální platností předmětem výkladu soudů České republiky.

2.2.6 Právní jednání. Doslovný či extensivní výklad?

Definice pojmu právního jednání není po rekodifikaci zahrnuta v platném právu a je tak potřeba ji postihnout výkladem: „Právní jednání je projevem vůle, který je zaměřen na vyvolání určitých právních následků, které právní řád s takovým projevem vůle spojuje. Právním následkem, na jehož vyvolání je vůle jednajícího zaměřena, je zejména vznik, změna nebo zánik subjektivních práv a povinností.“¹⁴⁴

Právní jednání dlužníka, která mohou být napadena odpůřčí žalobou zahrnují jak právní jednání v podobě konání, tak v podobě opomenutí.¹⁴⁵ Lebeda v tomto ohledu

¹⁴¹ Ibidem.

¹⁴² ŘEHÁČEK, Oldřich, VRBA, Milan. *K některým otázkám spojeným s neúčinností právních úkonů dle insolvenčního zákona*. Právní rozhledy. 2013, č. 9, s. 305-312

¹⁴³ Srovnej textaci § 248 odst. 2 Insolvenčního zákona a zejm. část „[...] která dlužníkovi věřitelé získali poté, co nastaly [...] to platí i pro zřízení soudcovského zástavního práva na nemovitostech nebo exekutorského zástavního práva na nemovitostech [...]“

¹⁴⁴ LAVICKÝ, Petr a kol, 2014, str. 1939.

¹⁴⁵ Srovnej § 235 odst. 1 in fine Insolvenčního zákona a porovnej s navazující kapitolou této práce.

kvituje zejména rozšíření pojmu právního jednání oproti předcházející právní úpravě¹⁴⁶ a uvádí, že jsou nově otevřeny dveře extensivnějšímu výkladu tohoto pojmu.¹⁴⁷

Janoušková pak poměrně rezolutně (s odkazem na zahraniční literaturu¹⁴⁸) uzavírá, že pojem právní jednání / právní úkon obsažený v § 235–242 Insolvenčního zákona je potřeba s ohledem na zachování účelu odpůřčího práva vykládat extensivně a tento pojem se tak jak v intencích civilního, tak insolvenčního odporu nekryje s pojmem právního jednání podle § 546 Občanského zákoníku.¹⁴⁹

Tyto závěry pak opírá i o srovnání s pojmoslovím použitým v rakouské a německé právní úpravě, které jasně odůvodňuje výše uvedený závěr. Slovy Janouškové: „*zatímco právní jednání se označuje jako „Rechtsgeschäft“, rakouský odpůřčí řád i německý odpůřčí zákon používají pojmy „Rechtshandlung“.*“¹⁵⁰ Mimo jiné pak odkazuje i na prvorepublikové autory, kteří ve spojení s československou právní úpravou docházejí ke stejným závěrům.¹⁵¹ Za právní jednání, kterému lze odporovat pak Janoušková považuje: „*jakoukoliv vědomou volní činnost, která vyvolává určité právní účinky.*“¹⁵²

Autor této práce v tomto ohledu musí přisvědčit Lebedovi i Janouškové, že pojem právního úkonu by mohl být vzhledem k rekodifikační obsahové změně pojmu právního jednání v současné judikatuře výkladově rozšířen, a to i navzdory explicitní dikci § 235 a násl. Insolvenčního zákona (a § 589 Občanského zákoníku).

Takový postup sám o sobě by totiž nebyl s ohledem na § 2 Občanského zákoníku (který vylučuje použití zásady *in claris non fit interpretatio*¹⁵³) zapovězen a obdobný argumentační přístup jsme v poslední době mohli vidět i v rozhodnutí Nejvyššího soudu ze dne 6. 12. 2016, sp. zn. 21 Cdo 2294/2016, ve kterém byl s odůvodněním smyslu a účelu odpůřčího práva rozšířen pojem „dlužník“. Důvodová zpráva k § 235–239 Insolvenčního zákona také dokonce nepracuje důsledně s pojmem „právní úkon“, ale v mnoha případech používá pouze pojmu „úkon“.

¹⁴⁶ Srovnej § 34 Občanského zákoníku 1964.

¹⁴⁷ LAVICKÝ, Petr a kol., 2014, str. 1953.

¹⁴⁸ KIRCHHOF, *Anfechtungsgesetz*, § 1, m. č. 5. Převzato z JANOUŠKOVÁ, Anežka, 2017, str. 59.

¹⁴⁹ JANOUŠKOVÁ, Anežka, 2017, str. 59.

¹⁵⁰ *Ibidem*.

¹⁵¹ *Ibidem*, str. 60.

¹⁵² *Ibidem*. Zde citováno z KIRCHHOF, *Anfechtungsgesetz*, § 1, m. č. 5.

¹⁵³ Jasně vylučuje výklad.

Hlavní otázkou tak v této souvislosti nejspíše bude, zda takový výklad nebude nepřiměřeným zásahem do právní jistoty.

Autor této práce se však domnívá, že se nejedná o tak rozšiřující výklad, že by mělo dojít k zásadnímu narušení právní jistoty a že převažujícím zájmem by zde tak měl být zájem na tom postihnout co nejvíce zkracujících / zvýhodňujících transakcí. Jako mnohem větší problém vnímá autor této práce následek vyvolaný tímto doslovným výkladem, který se projevuje např. v nemožnosti odporovat protiprávním jednáním dlužníka¹⁵⁴ (tedy kupříkladu záměrnému porušení smlouvy ze strany dlužníka za účelem vyvolání následků plynoucích z takového porušení)¹⁵⁵ nebo v nejistotě, zda a do jaké míry je možné odporovat i procesním úkonům / opomenutím dlužníka bez hmotněprávní následků.¹⁵⁶

2.2.7 Možnost odporovat dlužníkovu nekonání (non-facere, omittere)

Pro vyloučení všech pochybností Insolvenční zákon ve svém § 235 odst. 1 in fine do pojmu právního úkonu za pomoci právní fikce (coby nástroje odmítnutí reality právem)¹⁵⁷ výslovně zahrnuje i dlužníkovu opomenutí.¹⁵⁸

Opomenutí právní povinnosti jednat je přitom právním jednáním pouze v případě, když je z nečinnosti možné dovést vůli osoby, která měla jednat.¹⁵⁹

Protože je zřejmé, že i opomenutí možnosti konat může vyvolat právní následky¹⁶⁰, je otázkou, jak široké uplatnění tohoto institutu zákonodárce předpokládal a zda svou vágností¹⁶¹ ve výsledku nevyvolal více nejasností, než vyřešil.¹⁶²

Není totiž zcela jasné, zda se opomenutí dlužníka vztahuje pouze k potenciálním hmotněprávním úkonům (např. opomenutí možnosti uplatnit práva z vadného plnění či vznést námitku relativní neplatnosti) nebo zda do této kategorie spadají také úkony procesní (např. opomenutí namítat promlčení či opomenutí podat žalobní návrh

¹⁵⁴ Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 28. 2. 2017 sp. zn. 29 Cdo 363/2015.

¹⁵⁵ Srovnej dále kapitolu 2.2.9 této práce.

¹⁵⁶ Srovnej dále kapitolu 2.2.7 této práce.

¹⁵⁷ Viz náleží Ústavního soudu ČR ze dne 18. 11. 2016, sp. zn. III. ÚS 3026/16.

¹⁵⁸ V této souvislosti je zejména vhodné zdůraznit, že zákonodárce nestanovuje, že za právní úkon se považuje též dlužníkovu opomenutí konat, ale jen dlužníkovu opomenutí (bez dovětku konat). Tato skutečnost může být významná z toho důvodu, že opomenutí konat je v právní teorii zcela běžně přijímáno jako právní jednání a bylo by tak nadbytečné tuto skutečnost v Insolvenčním zákoně takto vysvětlovat.

¹⁵⁹ LAVICKÝ, Petr a kol., 2014, str. 1953.

¹⁶⁰ HÁSOVÁ, Jiřina, MORAVEC, Tomáš a kol., 2018, k § 235.

¹⁶¹ Ust. § 235 Insolvenčního zákona stanoví: „Za právní úkon se považuje též dlužníkovu opomenutí.“

¹⁶² Zakotvení výslovně možnosti právně jednat opomenutím se totiž vzhledem k § 546 Občanského zákoníku jeví jako spíše nadbytečné.

a zastavit promlčecí lhůtu). Bude možné např. namítat neúčinnost toho, že dlužník opomněl přihlásit svou pohledávku do jiného insolvenčního řízení, případně že opomněl v civilním řízení podat odpor? A co takhle např. pokud se dlužník opomene vyjádřit se ke kvalifikované výzvě soudu¹⁶³ či pokud se nedostaví k přípravnému jednání¹⁶⁴, což v obou případech povede k vydání rozsudku pro uznání.¹⁶⁵ Jaké budou v takovém případě hmotněprávní následky úspěšné odpůřčí žaloby, za jakých okolností bude vůbec předmětná odpůřčí žaloba úspěšná a jakou strukturu bude mít petit této žaloby?

Tohle všechno jsou otázky, na které Insolvenční zákon, ani související judikatura neposkytují jasnou odpověď. Inspiraci je sice možné hledat v obdobném ustanovení § 592 Občanského zákoníku, nicméně ani související zdroje k tomuto ustanovení odpověď neposkytují. Zatímco důvodová zpráva k tomu tématu zcela mlčí, Lebeda uvádí, že Občanský zákoník bude za opomenutí jednání typicky považovat takové situace, kdy měl dlužník něco vykonat (*facere*), aby jeho právo zůstalo zachováno, nicméně tak neučinil (*non-facere, omittere*). Jako příklad takové situace uvádí včasné neuplatnění svých práv, příp. jiné nejednání, díky kterému třetí osobě určité majetkové právo vznikne, zůstane zachováno nebo bude zajištěno. Obratem však dodává, že zůstává velkou neznámou, jak daleko chtěl zákonodárce v této souvislosti zajít.¹⁶⁶

Lebeda, s jehož názorem autor této práce spíše souhlasí, uzavírá, že vzhledem k rozsahu pojmu právního jednání (a zahrnutí i procesního jednání do tohoto pojmu), není nově aplikace na procesněprávní opomenutí vyloučena. S tímto závěrem pak výslovně souhlasí i Janoušková (která dokonce uzavírá, že je možné odporovat i faktickým jednáním dlužníka)¹⁶⁷ a Pulkrábek, který naznačuje, že je nesmyslné, aby zkrácení, kterého je dosaženo „za asistence soudu“ bylo fakticky právem aprobované.¹⁶⁸

Tomuto závěru pak jasně nahrává i dřívější československý přístup. Pulkrábek pak dodává, že možnost odporovat procesním jednáním je v německé a rakouské právní úpravě odpůřčího práva zcela automatická.¹⁶⁹

¹⁶³ Podle § 114b odst. 5 Občanského soudního řádu.

¹⁶⁴ Podle § 114c odst. 6 Občanského soudního řádu.

¹⁶⁵ Viz § 153a odst. 3 Občanského soudního řádu

¹⁶⁶ LAVICKÝ, Petr a kol. 2015, k § 592.

¹⁶⁷ JANOUŠKOVÁ, Anežka, 2017, str. 60

¹⁶⁸ PULKRÁBEK, Zdeněk, 2013, str. 381.

¹⁶⁹ Ibidem.

Judikatura vztahující se k Občanskému zákoníku 1964 nicméně tento postup v zásadě nepřipouští, když poměrně striktně rozlišuje mezi hmotněprávním jednáním, tedy projevem vůle, který směřuje ke vzniku, zániku či změně práv a povinností a procesním úkonem účastníka občanskoprávního řízení (tedy projevem vůle směřujícím k uplatněním procesních práv).¹⁷⁰

Nejvyšší soud ČR ve svém rozhodnutí ze dne 21. 10. 2009, sp. zn. 30 Cdo 2585/2007 sice implicitně připustil, že lze odporovat i procesněprávním úkonům dlužníka, nicméně pouze takovým, které mají vedle procesněprávních i hmotněprávní účinky, a proto je lze považovat za právní úkony ve smyslu § 34 Občanského zákoníku 1964. V daném rozhodnutí pak Nejvyšší soud ČR zamítl žalobu, kterou se věřitel domáhal právní neúčinnosti úkonů spočívajících v tom, že žalovaný souhlasil s žalobou na vypořádání zaniklého společného jmění manželů.¹⁷¹

Zůstává tak nadále otázkou, zda může insolvenční správce odporovat např. úkonům jako nepodání odporu v občanskoprávním řízení, nedostavení se k přípravnému jednání v občanskoprávním řízení (v rozporu s kvalifikovanou výzvou podle § 114c Občanského soudního řádu), nevyjádření se k žalobě o určení vlastnického práva (v rozporu s kvalifikovanou výzvou podle § 114b Občanského soudního řádu)¹⁷², opomenutí práva tvrdit rozhodné skutečnosti a označit důkazy k jejich prokázání v tzv. koncentrační lhůtě¹⁷³ či opomenutí práva namítat promlčení žalobcových nároků. Otázka také vyvstává nad tím, jakým způsobem a do jakého rozsahu budou insolvenční soudy posuzovat případný výsledek takovýchto často komplexních a obsahově náročných řízení a případně jak bude posuzována kolize kladného výsledku odpůřčího řízení s již existující *res iudicata* v podobě např. pravomocného a vykonatelného rozsudku pro uznání.¹⁷⁴

Ačkoliv je jisté, že např. již zmíněné promeškání koncentrační lhůty podle § 118b Občanského soudního řádu může mít zcela zásadní procesněprávní důsledky, které se ve výsledku projeví i v oblasti hmotněprávní, lze si stěží představit, jak by vypadalo např. odůvodnění rozsudku, kterým dojde k vyhovění odpůřčí žalobě podané z důvodu, že se dlužník před soudem dostatečně nebránil a jak by byl posuzován výsledek takového řízení

¹⁷⁰ Viz rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 21. 10. 2009, sp. zn. 30 Cdo 2585/2007

¹⁷¹ Ibidem.

¹⁷² Srovnej § 153a odst. 3 Občanského soudního řádu.

¹⁷³ Srovnej § 118b odst. 2 Občanského soudního řádu.

¹⁷⁴ Nutno dodat, že tento problém byl již řešen např. v Rozsudku Nejvyššího soudu ČR ze dne 31. 7. 2017, sp. zn. 29 ICdo 89/2015, ve kterém se soud přiklonil k závěru, že aprobování jednání dlužníka soudem není překážkou pro kladné rozhodnutí o odpůřčí žalobě.

(nebýt dlužníkovy opomenutí). V tomto ohledu by totiž opět došlo k významnému problému v souvislosti s pasivní věcnou legitimací. Stranou tohoto odpůrčího řízení by totiž nebyl původní dlužník (který se dostatečně nebránil), nýbrž odpůrce.

Tyto případy tak s konečnou platností vyřeší až rozhodovací praxe soudů či zásah zákonodárce do platného práva. Autor této práce se však domnívá, že s ohledem na zachování míry právní jistoty, předvídatelnosti práva a obecně znatelný odklon od úpravy sousedních států dojde i v tomto případě k zohlednění již výše citovaného rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR ze dne 21. 10. 2009, sp. zn. 30 Cdo 2585/2007, které při odporování procesněprávním úkonům vyžaduje přítomnost bezprostředně souvisejících hmotněprávních následků, a to i přesto, že takový postup nemusí být z hlediska smyslu a účelu odpůrčího práva zcela vhodný.

2.2.8 Možnost odporovat právním jednáním třetích osob

V souvislosti s poměrně striktním a rezolutním vymezením neúčinnosti právních úkonů uvedeným v § 235 Insolvenčního zákona se dále nabízí otázka, zda je možné odporovat pouze právním úkonům dlužníka nebo i právním jednáním třetích osob (např. personálně či majetkově propojených, jednáním manžela, spoluvlastníka atd.).

Richter v této souvislosti uvádí, že z dikce § 235 odst. 1 a 2 Insolvenčního zákona výslovně vyplývá, že odporovatelnost právních úkonů jiných osob než dlužníka (tedy např. věřitelů), je z principu vyloučena. S tímto postojem se dříve ztotožnil i Nejvyšší soud ČR ve svém (v mnoha aspektech přelomovém) rozhodnutí ze dne 27. 2. 2014, sp. zn. 29 Cdo 677/2011, kde dovodil, že odporovat je možné výhradně právním úkonům dlužníka.

S tímto postojem se do jisté míry ztotožňuje i Hášová, která si ovšem pokládá otázku, zda širší definice právního jednání obsažená v § 545 a násl. Občanského zákoníku, nepřinese oproti původní definici obsažené v § 34 Občanského zákoníku 1964 změnu i ve výkladu a nahlížení na právní normu obsaženou v § 235 Insolvenčního zákona (a to zejména s přihlédnutím k obsahu a smyslu tohoto institutu). S tímto názorem se konečně ztotožňuje i Sprinz, podle kterého sice mnohé zahraniční právní řády umožňují odporovat i právním jednáním třetích osob, nicméně výklad, který by v současné chvíli takovou možnost

připouštěl u nás, by byl podle jeho názoru přímo v rozporu s dikcí § 235 Insolvenčního zákona, což by podstatným způsobem narušilo míru právní jistoty.¹⁷⁵

S tímto postojem však nesouhlasí Janoušková, která rezolutně uzavírá, že s ohledem účel právní úpravy je třeba vykládat tento pojem šířeji, a proto odporovat jednáním třetí osob lze.¹⁷⁶ Odkazuje přitom hned na několik rozhodnutí Nejvyššího soudu k § 42a Občanského zákoníku 1964, které dovozují, že pojem „dlužník“ není možné se zřetelem k účelu odpůrcí žaloby vykládat v závazkově právním smyslu. Slovy Nejvyššího soudu ČR: „*Pojem "dlužník" užitý v ustanovení § 42a obč. zák. nelze vykládat – zejména se zřetelem ke shora uvedenému účelu odpůrcí žaloby – ve stejném smyslu, v jakém je užit při úpravě závazkového práva [...]. Uvedený pojem nelze posuzovat jen podle významu použitého slova, ale zejména za použití pravidel logického a systematického výkladu. [...]*“¹⁷⁷

V této souvislosti pak uvádí další příklady na podporu tohoto závěru, zejm. judikaturní možnost odporovat i „*právním úkonům ručitele a dalších osob, které jsou z důvodu akcesorické a subsidiární povinnosti zákonem zavázány [...]* uspokojit pohledávku věřitele“¹⁷⁸, jednáním, které za dlužníka učinil jeho smluvní / zákonný zástupce¹⁷⁹ či jednáním jednatele bez příkazu.¹⁸⁰

Insolvenční zákon tak v současné době *stricto sensu* spíše nepřipouští možnost odporovat právním jednáním třetích osob, byť by tyto osoby jednaly s vědomím či přímo z popudu dlužníka.¹⁸¹ Shora uvedené judikaturní závěry ovšem naznačují, že by praxe mohla v budoucnu – i v souvislosti s novým nahlížením na obsah odpůrcího práva – doznat významných změn. Definice pojmu „dlužník“ je sice v insolvenčním právu pojmově mírně odlišná od definice obsažené v Občanském zákoníku 1964, smysl a účel odpůrcího žaloby však zůstává jak v případě civilního, tak v případě insolvenčního odporu stejný. Autor této práce tak neshledává žádný závažný důvod, proč by se výše uvedené závěry nemohly aplikovat i na oblast insolvenčního práva. To platí zvláště za situace, kdy Německý

¹⁷⁵ SPRINZ, Petr a kol., 2019, str. 640.

¹⁷⁶ JANOUŠKOVÁ, Anežka, 2017, str. 58.

¹⁷⁷ Rozhodnutí Nejvyššího soudu ze dne 6. 12. 2016, sp. zn. 21 Cdo 2294/2016.

¹⁷⁸ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 26. 10. 1999, sp. zn. 31 Cdo 870/99.

¹⁷⁹ JANOUŠKOVÁ, Anežka, 2017, str. 59. Zde citováno z ŠVESTKA, Jiří, Jan DVOŘÁK, Josef FIALA aj. *Občanský zákoník: Komentář, Svazek I*, (§ 1-654), 2014, str. 1500.

¹⁸⁰ JANOUŠKOVÁ, Anežka, 2017, str. 59. Zde citováno z KIRCHHOF, *Anfechtungsgesetz*, Einführung, m. č. 19 a 21.

¹⁸¹ HÁSOVÁ, Jiřina, MORAVEC, Tomáš a kol., 2018, k § 235.

insolvenční zákon¹⁸² možnost odporovat právním jednání třetích osob ve svém § 129 výslovně připouští.¹⁸³

Teprve až budoucí soudní praxe tak přinese odpověď na otázku, zda je aktuálně nastavený režim přínosný a zda se tímto restriktivním vymezením / výkladem odporovatelnosti neotevírají pomyslné dveře tvůrčím činnostem dlužníků a jejich věřitelů se znaky jednání *in fraudem creditoris*.

2.2.9 Možnost odporovat protiprávním jednáním dlužníka

Stejně jako dikce současného Insolvenčního zákona nepřipouští odporovat právním jednáním třetích osob, tak také podle výkladu Nejvyššího soudu ČR nepřipouští odporovat protiprávním jednáním dlužníka.¹⁸⁴ Tento závěr vychází zejm. z rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR ze dne 28. 2. 2017 29 Cdo 363/2015, které uvádí, že „*Stejně jako dovolatel nemá Nejvyšší soud pochyb o tom, že úpravou neúčinnosti ve smyslu ustanovení § 235 a násl. insolvenčního zákona jsou postihovány „právní úkony“ dlužníka a nikoli „protiprávní úkony dlužníka“ [...]“.*

Tyto závěry kvituje i Sprinz, který uvádí, že odpůrcí žalobou není možné „*odklidit následky protiprávního jednání dlužníka*“.¹⁸⁵

Tato otázka podle názoru autora této práce do značné míry odráží problematiku nemožnosti odporovat neplatným právním jednáním.¹⁸⁶ Současná judikatura a literatura vychází z předpokladu, že neplatné právní jednání nemá žádné hmotněprávní účinky, takže ani není možné tyto účinky odpůrcí žalobou odebrat. Jak však bylo uvedeno výše (a jak je dále rozebráno zejména v kapitole 2.2.12 této práce), tento přístup je do jisté míry založen na přetrvávajícím ukotvení zásady věcného účinku, která tento přístup racionalizuje.

Pulkrábek v této souvislosti uvádí: „*Věřitele nezajímá, zda je jednání platné nebo ne, nezajímá jej elegantní právnícká sofistika poučující o tom, že neplatné jednání nemá žádné účinky, a tedy jich nemůže být zbaveno. Jediné, na čem věřiteli záleží, je, aby se domohl uspokojení své pohledávky z exekuce na určitý majetek, a právě to je cílem*

¹⁸² Který, jak bylo výše uvedeno, vychází z totožného historického základu.

¹⁸³ K tomuto srovnej § 129 Německého insolvenčního zákona a KAYSER, G., THOLE, CH. (eds) *Insolvenzordnung. Heidelberg Kommentar*. 8. Auflage. Heidelberg: C. F. Müller, 2016, str. 1316–1317.

¹⁸⁴ Tedy subjektivním právním skutečností, které jsou v rozporu s objektivním právem (K tomuto srovnej LAVICKÝ, Petr a kol. 2014, str. 1939).

¹⁸⁵ SPRINZ, Petr a kol., 2019, str. 640.

¹⁸⁶ Srovnej např. Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 9. 6. 2000, sp. zn. 21 Cdo 1880/99 nebo Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 11. 10. 2008, sp. zn. 30 Cdo 2432/2007.

*odpůrčího práva. Dosažení tohoto cíle není logicky ani právně závislé na platnosti smlouvy. Stačí k němu zvláštní pravidlo, že věřitel se může uspokojit „z toho, co ušlo z dlužníkovy majetku“, a jeho široký výklad [...]“.*¹⁸⁷

Autor této práce se domnívá, že výše uvedené závěry Pulkrábka jsou zcela výstižné a *mutatis mutandis* aplikovatelné i na otázku odporu vůči protiprávním jednáním dlužníka.

Shrňme si to na následujícím příkladu. Dlužník několik let před zahájením insolvenčního řízení uzavře s věřitelem (např. se spřízněnou osobou) smluvní závazek, který bude utvrzen podstatným množstvím smluvních pokut. Jak se bude ekonomická situace dlužníka zhoršovat, dlužník se po domluvě s věřitelem rozhodne (ať již konáním či opomenutím) záměrně opakovaně porušovat ustanovení předmětné smlouvy, díky čemuž vznikne věřiteli nárok na úhradu smluvní pokuty v podstatné výši, kterou následně na dlužníkovi (např. díky jeho zmeškání lhůty k podání odporu) urychleně exekučně vymůže. Porušení smlouvy pak bude typickým příkladem protiprávního jednání, a protože dojde k vymožení takového plnění exekutorem, nebude zde (vyjma potenciálně problematického procesního nekonání) přítomno žádné další jednání dlužníka, kterému by bylo možné odporovat (jako např. tradice peněžních prostředků).

Je nepochybné, že v takovém případě se jedná o právně sofistikovanou aktivitu, která by, pokud by byla právním jednáním, zkracovala možnost uspokojení věřitelů nebo zvýhodňovala některé věřitele na úkor jiných. Protože ale Insolvenční zákon podle shora uvedeného výkladu Nejvyššího soudu ČR neumožňuje postihnout protiprávní jednání dlužníka, nebude možné takové aktivitě dlužníka úspěšně odporovat.

Shora uvedený přístup podle názoru autora této práce otevírá dveře možnému obcházení odpůrčího práva, když s věřitelem postačí uzavřít ekvivalentní právní jednání s jinak obvyklým utvrzením tohoto závazku v podobě smluvní pokuty a následným porušováním smluvních ustanovení zajistit vznik smluvní pokuty a její následné vymožení v podobě exekuce. Ačkoliv autor této práce doufá, že výše uvedené nikomu neposkytne vodítko k obcházení platné právní úpravy, považuje za vhodné na tento možný aspekt platné právní úpravy (opětovně vycházející z teorie věcného účinku) upozornit.

Lze totiž zcela plně kvitovat závěry Pulkrábka o tom, že zkráceného věřitele / insolvenčního správce by vůbec nemělo zajímat teoreticko-právní rozdělení a z toho

¹⁸⁷ PULKRÁBEK, Zdeněk, 2013, str. 381.

vyplývající závěr, zda činnost dlužníka má z hlediska teorie právně relevantní účinky či nikoliv, když objektivně ke zkrácení věřitelů tak jako tak dojde. Autor této práce tak souhlasí s Pulkrábkem v tom, že shora uvedený přístup zákonodárce není ideální. To pak platí zvláště za situace, kdy jediným důvodem nutnosti setrvání na výše uvedených závěrech je neaktuální přístup české procesualistiky, která se v tomto ohledu „zuby nehty“ snaží odůvodnit aplikaci teorie věcného účinku, i přesto, že tato se v mnoha oblastech jeví jako nekoncepční a nelogická.

2.2.10 Možnost částečně odporovat právním jednáním dlužníka

Zejména v moderním obchodním právu a korporátním světě je zvykem uzavírat komplexní smluvní dokumentaci, která nezřídka zahrnuje nesmírné množství jednotlivých smluv, a ještě větší množství jednotlivých právních jednání.

Nabízí se logická otázka, zda je možné odporovat jednotlivým právním jednáním v rámci této smluvní dokumentace či zda je potřeba posuzovat uzavřenou smluvní dokumentaci jako jedno nedělitelné právní jednání. Jak uvádí Sprinz¹⁸⁸, částečnou odpovědí je § 1727 věta první Občanského zákoníku, který stanoví: *„Každá z několika smluv uzavřených při témže jednání nebo zahrnutých do téže listiny se posuzuje samostatně.“*

Jasnější odpověď pak poskytuje judikatura Nejvyššího soudu ČR, podle které: *„[...] částečná neúčinnost právního úkonu tedy z „povahy věci“ není vyloučena [...] K tomu nicméně budiž dodáno, že závěr o možné „částečné neúčinnosti“ právního úkonu je nutno (i v rovině neúčinnosti podle insolvenčního zákona posuzovat restriktivně [již proto, že má být aplikován jen „analogicky“ podle jiného právního institutu (institutu částečného neplatnosti právního úkonu)]“¹⁸⁹*

Obdobný přístup pak zaujímá i Richter, který navrhuje přijmout za svůj přístup německé judikatury, která říká, že je možné právnímu jednání odporovat i částečně, pokud je možné předmětné právní jednání rozdělit na sobě nezávislé, samostatné části.¹⁹⁰

Sprinz v této souvislosti shrnuje, že nelze tím pádem odporovat pouze dílčímu ujednání ve smlouvě, neboť by zajisté nebylo vhodné, aby si insolvenční správce mohl

¹⁸⁸ SPRINZ, Petr a kol, 2019, str. 640.

¹⁸⁹ Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 28. 2. 2017, sp. zn. 29 ICdo 13/2015.

¹⁹⁰ RICHTER, Tomáš, 2017, str. 397.

vybírat, které z ustanovení smlouvy jsou výhodná a která naopak nevýhodná. Obratem však dodává, že v případě právního jednání, které spočívá pouze v úhradě peněžitého dluhu a věřitele zvýhodňuje pouze z části, se jeví jako spravedlivé oddělit tuto část právního jednání a umožnit jeho napadnutí.¹⁹¹

Lze tak shrnout, že možnost částečného odporu vůči oddělitelné části právního jednání není zapovězená, okolnosti je však vždy nutné posuzovat restriktivně a s přihlédnutím ke specifickým daného případu.

2.2.11 Příklady z rozhodovací praxe soudů

V oblasti právních jednání, kterým je možné odporovat, je rozhodovací praxe poměrně široká. Může se jednat o bezúplatné či úplatné převody majetku¹⁹², běžnou úhradu dluhu, pokud vůle dlužníka cílila na zánik tohoto dluhu¹⁹³, zřízení věcného práva¹⁹⁴, zatížení věci prostřednictvím nájmu či jiného právního omezení¹⁹⁵, dohodu o vypořádání dědictví¹⁹⁶, dohodu o vypořádání společného jmění manželů¹⁹⁷, rozhodnutí valné hromady dlužníka či jediného společníka¹⁹⁸, právní jednání, na základě kterého vznikne zajištění¹⁹⁹ či „jiné právo, aniž by nutně majetek dlužníka „opustil majetkovou podstatu dlužníka““²⁰⁰.

Nadále však zůstává nevyjasněná např. otázka, zda je možné odporovat přeměně obchodní korporace. Jak v komentářové literatuře, tak v rozhodovací praxi soudů²⁰¹ se lze v této souvislosti setkat s oběma přístupy. Zatímco důvodová zpráva k zákonu č. 125/2008 Sb., o přeměnách obchodních korporací a družstev, jasně vyjadřuje závěr, že po zapsání obchodní přeměny do obchodního rejstříku je proces „i bez ohledu na míru porušení

¹⁹¹ SPRINZ, Petr a kol., 2019, marg. č. 16, str. 641.

¹⁹² RICHTER, Tomáš, 2017, str. 396.

¹⁹³ Viz rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 28. 2. 2018, sp. zn. 29 ICdo 37/2015.

¹⁹⁴ Viz rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 29. 4. 2014, sp. zn. 29 ICdo 14/2012.

¹⁹⁵ MELZER, Filip., TĚGL, Petr a kol. *Občanský zákoník – velký komentář, svazek III., § 419-654*. Leges. Praha, 2014, str. 818.

¹⁹⁶ Viz rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 17. 5. 2012, sp. zn. 21 Cdo 4369/2010.

¹⁹⁷ Viz rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 26. 6. 2013, sp. zn. 21 Cdo 2833/2012.

¹⁹⁸ Viz rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 24. 10. 2018, sp. zn. 29 ICdo 35/2017.

¹⁹⁹ SPRINZ, Petr a kol., 2019, str. 639. Zde citováno z rozsudku Nejvyššího soudu ČR ze dne 22. 12. 2015, sp. zn. 29 ICdo 48/2013.

²⁰⁰ Ibidem.

²⁰¹ Srovnej Usnesení Vrchního soudu v Praze ze dne 17. 10. 2017, sp. zn. 3 VSPH 666/2017-3, opačný přístup pak zaujmul Krajský soud v Hradci Králové ve svém rozhodnutí ze dne 31. 5. 2012, sp. zn. 44 INS 2959/2011.

zákona, ke kterému popř. při tom došlo, právně absolutně nezvratitelný.“, v komentářové literatuře se objevují i opačné názory.²⁰²

Zajímavým praktickým případem pak je např. dovozená nemožnost odporovat veřejné dobrovolné dražbě podle zák. č. 26/2000 Sb., o veřejných dražbách.²⁰³

2.2.12 Vztah neplatnosti právního jednání a odporovatelnosti

Ustanovení § 234 Insolvenčního zákona zakotvuje přednost neplatnosti právních jednání před jejich relativní neúčinností.

Jak bylo výše již mnohokrát naznačeno, platná podoba odpůrčího práva totiž vychází z předpokladu, že není možné s úspěchem odporovat neplatnému právnímu jednání, neboť smyslem neúčinnosti má být odebrání právních účinků takového jednání. Pokud je právní jednání neplatné, nevyvolává žádné právní účinky ve vnějším světě, a proto není možné právní jednání takových účinků zbavit.

Přehlédneme-li obecně od nevhodného zakotvení teorie věcného účinku, která je bez pochyb zdrojem a prapůvodem tohoto problému, přináší tohle ustanovení insolvenčním správcům / věřitelům vykonatelných pohledávek (při civilní odporovatelnosti) značné komplikace v nutnosti předběžně posoudit, zda je právní jednání neplatné či odporovatelné. I vzhledem k prekluzivní lhůtě, kterou insolvenční správce v této souvislosti disponuje k napadnutí právního jednání, představuje tato skutečnost poměrně podstatný problém.

To platí zvláště za situace, když soudní praxe dovozuje, že pokud obě strany uzavřou oboustranné právní jednání v úmyslu zkrátit věřitele, je takové právní jednání absolutně neplatné²⁰⁴, což (jak je detailně popsáno v kapitole 2.5.5 této práce) činí hranici mezi úmyslně zkracujícím právním úkonem a neplatným právním jednáním opravdu nesmírně tenkou (a nároky na předběžné právní posouzení nadstandardně vysoké). Rozhodovací praxe se sice pokouší tyto nedostatky co nejvíce zmírňovat, avšak (jak je níže podrobně popsáno v kapitole 2.5.5 této práce) vyřešením jednoho problému často vyvolá problém jiný.

²⁰² Srovnej MARŠÍKOVÁ, Jolana. *Insolvenční zákon: ve znění zákona č. 64/2017 Sb. s poznámkami, judikaturou, nařízením Evropského parlamentu a Rady 2015/848 a prováděcími předpisy*. 2018, str. 548.

²⁰³ Srovnej rozhodnutí Nejvyššího soudu v Praze ze dne 2. 9. 2015, sp. zn. 21 Cdo 3607/2014.

²⁰⁴ Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR, ze dne 1. 7. 2008, sp. zn. 29 Odo 1027/2006.

Upřednostnění neplatnosti právního jednání před jeho neúčinností a zakotvení specifických pravidel stran výlučnosti insolvenčního soudu posuzovat neplatnost právních jednání dlužníka jsou v insolvenčním zákoně zahrnuty z důvodu, aby nedocházelo k roztržičnosti soudní pravomoci a příslušnosti v souvislosti s insolvenčním řízením a předmětné spory nebyly nekoncepčně v průběhu insolvenčního řízení řešeny u civilních soudů.²⁰⁵

Jak uvádí Nejvyšší soud: „*Cílem ustanovení § 231 insolvenčního zákona je pouze zajistit, aby otázka platnosti právního úkonu, jež je určující pro příslušnost majetku dlužníka do jeho majetkové podstaty nebo pro identifikaci závazků dlužníka, nebyla v průběhu insolvenčního řízení účelově vytěsňována (určovacími žalobami podle § 80 písm. c/ o. s. ř., podávanými u obecných soudů) mimo rámec procedur nastavených insolvenčním zákonem k řešení těchto otázek (aby např. nedocházelo k tomu, že incidenční spor o příslušnost určitého majetku do majetkové podstaty dlužníka, zahájený podáním vylučovací žaloby, bude blokován řízením vedeným u obecného soudu o určovací žalobě týkající se některé z otázek, kterou má v onom incidenčním sporu řešit insolvenční soud jako otázku předběžnou).*“

Dá se tak shrnout, že samotné zakotvení předmětného institutu má své opodstatnění. Zatímco v rámci německé a rakouské úpravy (vlivem upuštění od teorie věcného účinku) je však možné uplatňovat odporovatelnost i v případě neplatného právního jednání²⁰⁶, tuzemská právní nauka vlivem zachování teorie věcného účinku takový postup z logiky věci nepřipouští. Jako ideální příklad toho, jak by to mohlo být, uvádí Pulkrábek rozhodnutí rakouského Nejvyššího soudního dvora, kdy se měl soud zabývat odporovatelností smlouvy, u které přicházela v úvahu také neplatnost z důvodu porušení výslovného zákonného zákazu, ale soud rozhodl, že se neplatností není potřeba vůbec zabývat.

Jak však uvádí Sprinz, situace v Insolvenčním zákoně je zcela opačná: „*[...] pokud je právní jednání neplatné a jinak by současně splňovalo předpoklady neúčinnosti, zůstává i nadále neplatné (neposuzuje se jeho neúčinnost)*“.

Preference neplatnosti před neúčinností tak v podstatě znamená, že insolvenční správce (či v případě civilního odporu věřitel) musí *apriori* zkoumat, zda nedošlo vedle

²⁰⁵ RICHTER, Tomáš, 2017, str. 409.

²⁰⁶ PULKRÁBEK, Zdeněk, 2013, str. 381

naplnění podmínek odporovatelnosti také k naplnění podmínek právní neplatnosti a v návaznosti na to předběžně posoudit, jakou cestou se vydat. Namísto toho, aby úprava odpůřícího práva věřiteli / insolvenčnímu správci situaci ulehčovala, přináší mu určitou nejistotu stran předvídatelnosti výsledku takového řízení.²⁰⁷ Tato skutečnost současně není tolik viditelná v insolvenčním právu jako spíš v odporu podle Občanského zákoníku, neboť v případě nejistoty právně vzdělaného (sic!) insolvenčního správce stran charakteru vady právního jednání bude ve většině případu výhodnější podat odpůřící žalobu. Důvody pro tento postup jsou detailně rozebrány v kapitole 2.5.5 této práce.

Pulkrábek tuto skutečnost po právu kritizuje, když uvádí, že věřitele v civilním odporu (a přeneseně také insolvenčního správce) nemusí zajímat sofistikované právní schizma neplatnosti a neúčinnosti a „*poučení o tom, že neplatnému právnímu jednání nelze odebírat právní účinky*“. Jediné, co by mělo věřitele / insolvenčního správce zajímat, je možnost se uspokojit „z toho, co ušlo z dlužníka majetku“²⁰⁸. A toho lze, jak bylo výše mnohokrát naznačeno, snadno docílit i bez závislosti na platnosti právního jednání.

2.3 NEÚČINNOST PRÁVNÍCH ÚKONŮ BEZ PŘIMĚŘENÉHO PROTIPLNĚNÍ

2.3.1 Vymezení právních úkonů bez přiměřeného protiplnění

Účelem neúčinnosti právních úkonů bez přiměřeného protiplnění je umožnit odpor proti takovým jednáním dlužníka, kterými odchází ke zkrácení všech věřitelů, neboť dlužník v rámci obchodní transakce neobdržel za své plnění adekvátní protihodnotu.²⁰⁹ Smyslem tohoto institutu tak je „*chránit majetkovou podstatu (věřitele jako celek) před účinky neblahého (zkracujícího) jednání dlužníka, které vede k nižšímu poměrnému uspokojení jeho věřitelů*“²¹⁰ a zabránit tak „tunelování“ budoucí majetkové podstaty.

Na rozdíl od zvýhodňujících právních úkonů, právní úkony bez přiměřeného protiplnění se fakticky tolik nevztahují k již dříve vysvětlenému „*závodu o uchvácení dlužníka majetku*“²¹¹ a problému společného zdroje, neboť je povětšinou činí sám dlužník s úmyslem převést na spřízněnou osobu část majetkové podstaty.²¹² Hlavní rozdíl mezi právními úkony podle § 240 a 241 Insolvenčního zákona tak spočívá v tom, že neúčinností

²⁰⁷ Ibidem.

²⁰⁸ Ibidem.

²⁰⁹ RICHTER, Tomáš, 2017, str. 395.

²¹⁰ SPRINZ, Petr a kol., 2019, marg. č. 1, str. 655.

²¹¹ RICHTER, Tomáš., 2017, str. 96.

²¹² SPRINZ, Petr a kol., 2019, marg. č. 3, str. 655.

právních úkonů bez přiměřeného protiplnění dochází ke zkrácení a poškození všech nezajištěných věřitelů, zatímco v případě zvýhodňujících úkonů pouze ke zvýhodnění jednoho (a teprve zprostředkovaně skrze tento postup k poškození všech ostatních).²¹³

Aby se mohlo jednat o právní úkon bez přiměřeného protiplnění, je třeba kumulativně naplnit všechny tyto znaky:

- i. právní jednání dlužníka musí naplňovat základní skutkovou podstatu neúčinného právního úkonu obsaženou v § 235 odst. 1 Insolvenčního zákona, tedy musí zkracovat možnost uspokojení věřitelů nebo zvýhodňovat některé věřitele na úkor jiných;
- ii. dlužník poskytne plnění bezúplatně nebo plnění, které se zavázala poskytnout druhá strana bude podstatně nižší než plnění, které poskytnul dlužník (tj. dlužník získá plnění podstatně nižší, než je jeho obvyklá cena);
- iii. dlužník tento právní úkon učinil v době, kdy byl v úpadku nebo tento právní úkon vedl k dlužníkovu úpadku;
- iv. právní úkon musel být učiněn v posledních 3 letech před zahájením insolvenčního řízení, pokud byl učiněn ve prospěch osoby blízké nebo té, která s dlužníkem tvoří koncern nebo v posledním 1 roce před zahájením insolvenčního řízení v případě všech ostatních osob;
- v. právní jednání nenaplňuje jednu z tzv. negativních skutkových podstat uvedených v § 240 odst. 4 Insolvenčního zákona.

V případě, že není některý z těchto znaků naplněn, nemůže se jednat o neúčinný právní úkon, kterému by s úspěchem bylo možné odporovat.

2.3.2 Typické příklady z rozhodovací praxe soudů

Pokud se zaměříme na jednotlivé soudy řešené případy, je zřejmé, že se ze strany dlužníka nemusí vždy jednat o „plný převod“ vlastnického práva (jako např. darování)²¹⁴, ale může se jednat i o další méně významné zatížení majetkové podstaty jako např. zřízení věcného práva (např. zástavního práva či věcného břemene)²¹⁵, sjednání nájemní smlouvy²¹⁶ či rozhodnutí valné hromady dlužníka o rozdělení a výplatě zisku.²¹⁷ Může se

²¹³ Ibidem.

²¹⁴ RICHTER, Tomáš, 2017, str. 396.

²¹⁵ Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 29. 4. 2014, sp. zn. 29 ICdo 14/2012.

²¹⁶ PULKRÁBEK, Z. In MELZER, F., TÉGL, P. a kol. 2014, str. 818.

²¹⁷ Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 31. 3. 2014, sp. zn. 29 ICdo 6/2012.

však jednat také o přistoupení k dluhu (tedy tzv. kumulativní intercesi)²¹⁸ nebo zřízení zajištění za dluhy třetích osob²¹⁹, pokud za tohle právní jednání nedošlo k poskytnutí přiměřené náhrady.²²⁰

2.3.3 Úplatné a bezúplatné transakce.

Nejjednodušším případem právních úkonů bez přiměřeného protiplnění jsou bezúplatné převody dlužníkovy majetku.²²¹ Nejjednodušším proto, že insolvenční správce (kterého samozřejmě v daném řízení tíží břemeno tvrzení a důkazní břemeno ohledně skutečností vedoucí k závěru, že byl učiněn neúčinný právní úkon) nemusí prokazovat tzv. kvalifikovanou nepřiměřenost protiplnění, které dlužník získal, tedy nemusí pomocí znaleckých posudků prokazovat, že dlužníkem poskytnuté plnění je v podstatném nepoměru oproti tomu, co sám získal.

Zatímco v případě bezúplatného plnění ze strany dlužníka je situace poměrně jasná, v případě vzájemného plnění obou stran může dojít k tomu, že úprava odpůřčího práva začne „zachycovat“ i zcela běžné obchodní transakce učiněné v jednoletém, příp. tříletém časovém období²²², protože není jisté, zda se i v takovém případě nejedná pouze o „rafinovaný“ způsob, jak zakrýt, že je majetková podstat „tunelována“.

Problematické to je zejména z toho důvodu, že v Insolvenčním zákoně nejsou žádné korektivy (např. zavinění či dobré víry), které by druhou smluvní stranu v takovém případě chránily. Jak totiž dovodila i soudní praxe²²³, k naplnění skutkové podstaty neúčinného právního úkonu podle § 240 Insolvenčního zákona není vyžadována jakákoliv forma zavinění druhé smluvní strany. Taktéž není aplikován ani „jiný standard morálního či právního selhání“.²²⁴ Skutková podstata právního úkonu bez přiměřeného protiplnění tak je ryze objektivní a může se stát (a nezřídka se také stává), že věřitel, kterému bylo poskytnuto protiplnění v podstatném nepoměru k obvyklé ceně, nemá jakoukoliv vědomost o možném dlužníkově úpadku a transakci tak považoval jen za výhodný obchod.

²¹⁸ Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 29. 4. 2014, sp. zn. 29 ICdo 14/2012.

²¹⁹ Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 22. 12. 2015, sp. zn. 29 ICdo 48/2013.

²²⁰ Tyto příklady převzaty z SPRINZ, Petr a kol. 2019, marg. č. 15, str. 658.

²²¹ RICHTER, Tomáš, 2017, str. 395.

²²² Srovnej § 240 odst. 3 Insolvenčního zákona.

²²³ Slovy Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 21. 1. 2017, sp. zn. 29 Cdo 54/2015: „insolvenční zákon neurčuje, že by předpokladem neúčinnosti právního úkonu dlužníka byla vědomost druhé strany (žalobce) o stavu úpadku dlužníka.“ Citace převzata z SPRINZ, Petr a kol. 2019, marg. č. 4, str. 655.

²²⁴ WESTBROOK, J. L., BOOTH, C. D., PAULUS, C. G., RAJAK, H. *A Global View of Business Insolvency Systems*, Washington DC: The World Bank, 2010. Citace převzata z RICHTER, Tomáš, 2017, str. 396.

Aby nedocházelo k nežádoucím situacím, kdy úprava odporovatelnost „zachycuje“ i zcela běžné transakce, je aplikován institut kvalifikované nepřiměřenosti plnění, kdy musí insolvenční správce unést důkazní břemeno o tom, že „obvyklá cena smluveného protiplnění neodpovídá obvyklé ceně plnění poskytnuté dlužníkem“²²⁵ a to podstatným způsobem. Nepostačuje tedy pouhé srovnání obvyklé ceny s přijatým protiplněním, nepřiměřenosti mezi těmito částkami musí být kvalifikovaná.

2.3.4 Kvalifikovaná nepřiměřenost protiplnění.

Posouzení, co vlastně slovní spojení „podstatně nižší než obvyklá cena“ obsažené v § 240 odst. 2 Insolvenčního zákona znamená, je přitom ponecháno na výkladu soudů.

Nejvyšší soud ČR dovedl, že rozdíl 25 % mezi kupní cenou a obvyklou cenou věci sice hraničí s tím, co lze považovat podstatný nepoměr podle § 240 odst. 2 Insolvenčního zákona, nicméně stále nenaplnjuje skutkovou podstatu právního úkonu bez přiměřeného protiplnění.²²⁶ Sprinz pak uvádí, že podle jeho názoru začíná kvalifikovaná nepřiměřenost na úrovni 30 až 35 %. Obratem však dodává, že existuje rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR ze dne 28. 2. 2017, sp. zn. 29 Cdo 4952/2015, kde byl přijat rozdíl 32 %, ale i také další soudní rozhodnutí, kdy byl v pořádku i mnohem výraznější rozdíl.

Podle rozhodovací praxe soudů totiž nelze přihlížet pouze ke kvantitativnímu kritériu, ale taktéž ke kritériu kvalitativnímu. Slovy Nejvyššího soudu ČR: „*Jelikož insolvenční zákon nedává výslovnou odpověď na otázku, jakou cenu lze považovat za „podstatně nižší než obvyklou“, je nezbytné vycházet při výkladu § 240 insolvenčního zákona z účelu a zásad insolvenčního řízení, jak jsou formulovány v § 1 a § 5 insolvenčního zákona. Jakkoliv platí, že v tomto směru jsou významná především hlediska ryze kvantitativní [jako jsou poměr mezi cenou obvyklou a sjednanou (vyjádřitelný např. v procentech) a rozdíl obou cen (představující konkrétní částku)], nelze pominout ani dopad sporného právního úkonu (zde kupní smlouvy) do majetkové sféry dlužníka z hlediska možnosti věřitelů (rozuměj věřitelů, jimž k datu nabytí účinků sporného právního úkonu dlužníka svědčila pohledávka za dlužníkem) dosáhnout vůči dlužníku úhrady pohledávek (a schopnosti dlužníka tyto pohledávky zaplatit), ani důvody, pro které dlužník sporný právní úkon učinil (např. snaha získat peněžní prostředky k úhradě již splatných pohledávek věřitelů), respektive další okolnosti, za nichž dlužník dotčený právní úkon*

²²⁵ HÁSOVÁ, Jiřina, MORAVEC, Tomáš a kol., 2018, k § 240.

²²⁶ Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 29. 2. 2016, sp. zn. 39 Cdo 307/2014.

učinil.“²²⁷ Dá se tedy shrnout, že ke kvantitativnímu kritériu přistupuje ještě kritérium kvalitativní, kdy soud danou situaci posuzuje vždy s přihlédnutím k jedinečným okolnostem daného případu.

2.3.5 Časový test k posuzování odporovatelnosti

Zda se jedná o odporovatelné právní jednání či nikoliv, se vždy posuzuje ke dni, kdy bylo takové právní jednání učiněno. To platí jak pro otázku kvalifikované nepřiměřenosti, tak pro existenci úpadku či spřízněnost osob.²²⁸ Tato skutečnost byla opakovaně dovozena jak soudní praxí²²⁹, tak komentářovou literaturou.²³⁰

To podle Sprinze i Richtera platí bez ohledu na to, že se pro účely posouzení, zda bylo jednání učiněno v 1leté, resp. 3leté²³¹ době před zahájením insolvenčního řízení přihlíží nikoliv k uskutečnění právního jednání, ale o okamžiku nastoupení jeho účinků.²³² Sprinz pak v této souvislosti uzavírá, že podle jeho názoru nebude mít (vzhledem k výše uvedenému) pozdější změna okolností vliv na případnou možnost odporovat právnímu jednání, pokud se např. obvyklá cena dlužníka plnění nečekaně podstatně navýší.

Jako příklad lze v této souvislosti uvést možnost odporovat prodeji bytu v Praze, který byl ze strany dlužníka realizován ve prospěch osoby blízké dne 1. 1. 2015. K 31. 12. 2017 došlo zahájení insolvenčního řízení s dlužníkem, přičemž úpadek byl zjištěn 1. 1. 2019. Insolvenční správce pak v roční lhůtě napadne předmětný převod odpůrcí žalobou s odůvodněním, že při uzavření kupní smlouvy byl rozdíl mezi obvyklou cenou a kupní cenou sice pouze 10 %, nicméně ke dni podání žaloby je s ohledem na vývoj tržních cen rozdíl 40 %.

Dalším příkladem by této situaci mohl být převod nedobytné pohledávky za procento její nominální hodnoty. Pokud se vlivem dalších okolností stane pohledávka dobytnou (např. notorický neplatič vyhraje v loterii), mohlo by podle názoru autora této práce dojít k situaci, že skutečná hodnota této pohledávky bude vlivem navazujících okolností v nesmírném nepoměru oproti dlužníkem získanému plnění.

²²⁷ Ibidem.

²²⁸ Avšak neplatí pro posuzování časového testu podle § 240 odst. 3 Insolvenčního zákona. Srovnej dále kapitulu 2.3.9 této práce.

²²⁹ Např. Usnesení Vrchního soudu v Praze ze dne 8. 3. 2018, sp. zn. 102 VSPH 13/2018 nebo rozhodnutí Nejvyššího soudu v Praze ze dne 22. 12. 2015, sp. zn. 29 ICdo 48/2013.

²³⁰ SPRINZ, Petr a kol., 2019, marg. č. 5, str. 655. Obdobně RICHTER, Tomáš, 2017, str. 395.

²³¹ Srovnej § 240 odst. 3, § 241 odst. 4 a § 242 odst. 2 Insolvenčního zákona.

²³² SPRINZ, Petr a kol., 2019, marg. č. 5, str. 656.

Podle názoru Sprinze (který je v souladu se současnou rozhodovací praxí soudů²³³) by ve výše uvedených případech nemělo být umožněno odporovat danému jednání, a to zejména s přihlédnutím k nutnosti zabránit narušení legitimního očekávání třetích osob.²³⁴ Takový závěr by podle něj teoreticky bylo možné učinit pouze v případě, že druhá strana zjevně nebyla v dobré víře.

Tomuto závěru pak jasně napovídá i závěr Vrchního soudu v Praze, podle kterého je v případě určení obvyklé ceny pohledávky nutné posuzovat majetkové poměry postoupeného (tedy osoby, která měla původně dlužníkovi plnit) ke dni postoupení pohledávky: „*Jestli je dlužníkem poskytnutou hodnotou peněžítá pohledávka, postoupená na základě smlouvy o postoupení pohledávek, pak její hodnota (obvyklá cena) je dána její dobytností. Nominální hodnota postoupené peněžíté pohledávky je sama o sobě bezcenným údajem, není-li bez dalšího najisto postaveno, že dlužník má dostatečný majetek, z něhož lze pohledávku uspokojit. Jestliže je naopak evidentní, že takový závěr přijmout nelze, pak musí být v řízení tvrzeny a prokazovány skutečnosti, na nichž se zakládá právní závěr o dobytnosti postoupené pohledávky. Ve své podstatě jde o zjištění majetkových poměrů dlužníka postoupené pohledávky. [...] Je tedy povinností žalobce tvrdit takové skutečnosti a k jejich prokázání navrhnout důkazy, z nichž by plynulo, že v době postoupení pohledávky byly majetkové poměry dlužníka této pohledávky takové, že umožňovaly její bezproblémové uspokojení z majetku tohoto dlužníka [...]*“²³⁵

Na druhou stranu, sám Sprinz uvádí, že tyto závěry nejsou mezi dalšími odborníky zcela jednotné.²³⁶ Názorem autora této práce je, že výše uvedený závěr Sprinze dává smysl a měl by bez dalšího obstát. Opačný postup by totiž (při zachování dobré víry na straně kupujícího) přinášel značnou míru právní nejistoty a byl by nepochybně v rozporu jak s § 5 odst. 3 Insolvenčního zákona, tak s ekonomickým východiskem existence odpůřícího práva popsaným v kapitole 1 této práce, neboť by docházelo k celkovému zhoršení efektivity podnikání.

2.3.6 Obvyklá cena

Plnění, které obdržel dlužník, je ve výše uvedeném testu poměřováno vůči tzv. „ceně obvyklé“. Judikatura přitom dovodila, že se jedná o tržní cenu v daném čase a místě.

²³³ Rozhodnutí Nejvyššího soudu v Praze ze dne 31. 10. 2006, sp. zn. 30 Cdo 64/2006.

²³⁴ Srovnej § 5 písm. c) Insolvenčního zákona.

²³⁵ Rozsudek Vrchního soudu v Praze ze dne 18. 5. 2016, sp. zn. 103 VSPH 483/2015.

²³⁶ SPRINZ, Petr a kol. 2019, marg. č. 5, str. 656.

Slovy Vrchního soudu v Praze: „*Obvyklou cenou dlužníkovu plnění je třeba rozumět cenu, za kterou by je bylo možné prodat nebo jinak zpeněžit v době dlužníkovu právního úkonu s dodržením případných cenových předpisů (předpisů o regulaci cen, vydaných podle zákona č. 526/1990 Sb., ve znění pozdějších předpisů).*“²³⁷

Sprinz dále v tomto ohledu shrnuje, že se jedná o odhad tržní ceny, tedy ceny, za kterou je možné danou majetkovou hodnotu na trhu v daném místě a čase prodat, avšak vždy v kontextu postavení dlužníka.²³⁸ Tento dovětek je zvláště významný s ohledem na skutečnost, že pro dlužníka může být za určitých okolností potenciálně ekonomicky výhodné věc převést za velmi nízké či dokonce žádné protiplnění.²³⁹

Podle názoru autora této práce by se mohlo jednat např. o situaci, kdy dlužník bezúplatně / za podstatně nižší než obvyklou cenu převede svou nemovitost, která hrozí zřícením a ohrožuje život, zdraví a majetek dalších osob. Taková situace přitom by přitom nemusela být považována za právní úkon bez přiměřeného protiplnění, neboť náklady na opravu této nemovitosti či řízenou demolici a související odklízecí práce mohou (v případě kritického stavu této nemovitosti) převyšovat její skutečnou hodnotu. Pro dlužníka v kritické finanční situaci tak může být výhodnější věc prodat za mnohem nižší cenu a vyhnout se dalším narůstajícím nákladům.

Může tomu samozřejmě být i naopak, a to v situaci, kdy určitá pohledávka, kterou dlužník úplatně postoupil na jinou osobu, bude mít pro dlužníka mnohem vyšší hodnotu, neboť bylo možné využít k vzájemnému zápočtu této pohledávky vůči pohledávkám určitého věřitele.²⁴⁰

Obvyklou tržní cenu je samozřejmě nutné určit znaleckým posudkem soudního znalce z oboru ekonomika, odvětví ceny a odhady²⁴¹, neboť se jedná o odbornou otázku.²⁴²

2.3.7 Obdržení přiměřeného protiplnění

Ustálená soudní praxe dovozuje, že pokud dlužník obdrží jako protihodnotu za jím převedené věci, práva nebo jiné majetkové hodnoty doopravdy jejich reálnou hodnotu,

²³⁷ Rozsudek Vrchního soudu v Praze ze dne 25. 10. 2017, sp. zn. 103 VSPH 843/2016.

²³⁸ SPRINZ, Petr a kol. 2019, marg. č. 8, str. 656.

²³⁹ Ibidem.

²⁴⁰ Ibidem.

²⁴¹ Viz Příloha č. 1 k vyhlášce č. 123/2015 Sb., kterou se stanoví seznam znaleckých oborů a odvětví pro výkon znalecké činnosti, ve znění pozdějších předpisů.

²⁴² Viz Usnesení Vrchního soudu v Praze ze dne 8. 3. 2018, sp. zn. 102 VSPH 13/2018: „[...] při stanovení poměru mezi obvyklou cenou vozidla a cenou sjednanou doplacenými leasingovými splátkami je (bylo) nutno vycházet ze znaleckého ocenění obvyklé ceny vozidla v době uzavření dohody.“

nemůže se jednat o právní úkon bez přiměřeného protiplnění.²⁴³ Jinými slovy řečeno, pokud nedojde ke zmenšení dlužníkovu majetku, nedojde podle názoru Nejvyššího soudu ČR ke zkrácení věřitelů.²⁴⁴ Dochází tak k situaci, kdy na rozdíl od prvorepublikové judikatury a srovnatelné úpravy v jiných státech²⁴⁵ není možné odporovat právním jednáním, které budoucí zkrácení věřitelů pouze připravují.²⁴⁶

Typickým příkladem takového jednání je změna skladby majetku dlužníka, tedy zejména zpeněžení nemovitých či movitých věcí, licencí a pohledávek atd., což umožní jednodušší (a složitěji dohledatelné) „odklonění“ takového majetku z majetkové podstaty, neboť peníze (zvláště hotovostní) jsou z pohledu věřitele majetkem poněkud pofiderním a nejistým.²⁴⁷

Pokud tedy dojde k prodeji nemovitostí ve vlastnictví dlužníka a dlužník za tyto nemovitosti obdrží přiměřené protiplnění (tedy např. i protiplnění o 25 % nižší ve srovnání s obvyklou cenou²⁴⁸), nebude podle současné rozhodovací praxe možné takovému jednání odporovat, neboť právním jednáním, kterým dojde ke zkrácení věřitelů, bude až následné jednání dlužníka, kterým předmětné prostředky vyvede z majetkové podstaty. V některých situacích bude takové právní jednání snadno dohledatelné (např. v případě, pokud dlužník peníze uloží na vlastní tuzemský bankovní účet), pokud však dlužník tyto peníze v hotovosti někomu daruje, uloží na zahraniční účet / do advokátní úschovy atd., bude to pro věřitele z hlediska jejich zpětného zahrnutí do majetkové podstaty znamenat významný a často neřešitelný problém.²⁴⁹

Názor, že o odporovatelný právní úkon jde pouze tehdy, kdy se zmenší hodnota dlužníkovu majetku, je tak vystaven rezolutní kritice ze strany Pulkrábka, který uvádí, že výše uvedený výklad vychází ryze z aplikace jazykového výkladu. Jak je přitom dobře známo z judikatury Ústavního soudu, jazykový výklad „*představuje pouze prvotní přiblížení se aplikované právní normě.*“²⁵⁰ Při aplikaci teologického a komparativního výkladu je pak podle Pulkrábka nutné uzavřít, že není možné připouštět doslovný výklad

²⁴³ Srovnej rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 24. 11. 2015, sp. zn. 21 Cdo 4806/2014.

²⁴⁴ Srovnej rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 12. 6. 2008, sp. zn. 21 Cdo 4333/2007: „*V případě, že dlužníkův právní úkon neměl za následek zmenšení jeho majetku, neboť za převedené věci, práva nebo jiné majetkové hodnoty, obdržel jejich obvyklou cenu nebo mu za ně byla jinak poskytnuta přiměřená (rovnocenná) náhrada, rovněž nemůže dojít ke zkrácení uspokojení věřitelovy pohledávky.*“

²⁴⁵ Srovnej PULKRÁBEK, Zdeněk, 2009, str. 753.

²⁴⁶ HÁSOVÁ, Jiřina, MORAVEC, Tomáš a kol., 2018, k § 235.

²⁴⁷ PULKRÁBEK, Zdeněk, 2009, str. 753.

²⁴⁸ Srovnej výše s částmi 2.2.6.4. a 2.2.6.6. této práce.

²⁴⁹ Viz PULKRÁBEK, Zdeněk, 2009, str. 753.

²⁵⁰ Nález Ústavního soudu ČR ze dne 12. 8. 2010, sp. zn. I. ÚS 1595/10.

této právní normy, podle kterého může příčinou zkrácení být pouze jedno právní jednání.²⁵¹

Hlavní Pulkrábkovou myšlenkou v tomto ohledu je, že ke zkrácení věřitelů dochází nikoliv při druhém právním jednání dlužníka, nýbrž již při tom prvním, když teprve při kombinaci s dalším jednáním dlužníka vyjde najevo, že cílem prvního jednání bylo zkrátit věřitele. Teprve až ex post se tedy ukáže, zda důsledkem právního jednání bylo zkrácení věřitelů či nikoliv.²⁵² Tuto myšlenku pak srovnává s již současným výkladem §42a Občanského zákoníku 1964 a dvoufázovosti převodu vlastnického práva. V současné době je totiž spíše aplikován výklad, že odporovatelným právním jednáním je samotná smlouva, nikoliv až právní účinky nabytí vlastnického práva v podobě pravomocného zápisu práva do katastru nemovitostí.

Svou kritiku pak uzavírá tím, že nelze přijmout doslovný výklad, podle kterého je odpůrcí žaloba omezena jen na ekvivalentní právní jednání, neboť v takovém případě dochází k rozšiřování možností pro dlužníky, jak krátit věřitele, což je v přímém rozporu s podstatou a smyslem institutu odpůrcího práva.

Autor této práce zcela souhlasí jak s Pulkrábkovou kritikou, tak i návrhem jeho řešení. Nastíněnou praxi, jakož i doslovný výklad těchto pojmů autor této práce nepokládá za správné, neboť je v rozporu se základními principy a myšlenkou odpůrcího práva. Rozdíl mezi tím, zda dojde ke zkrácení věřitelů či nikoliv v takovém případě bude záležet pouze na právní vzdělanosti / erudici právního zástupce dlužníka, neb je očividné, že současná praxe zkrácení věřitelů při kvalitní právní strategii umožňuje.

2.3.8 Existence úpadku / okolnosti vedoucí k úpadku dlužníka

Další z kumulativních podmínek, které je třeba bezpodmínečně naplnit, aby bylo možné právnímu jednání podle § 240 Insolvenčního zákona²⁵³ úspěšně odporovat, je nutnost, aby bylo posuzované právní jednání učiněno v době, kdy byl dlužník úpadku nebo aby předmětné jednání vedlo k dlužníkovu úpadku.

Definice dlužníka úpadku je vymezena v § 3 Insolvenčního zákona, podle kterého se dlužník ocitne v úpadku ve dvou případech, a to při platební neschopnosti a

²⁵¹ PULKRÁBEK, Zdeněk, 2009, str. 753.

²⁵² Ibidem.

²⁵³ Ale také podle § 241 Insolvenčního zákona.

předlužení.²⁵⁴ Dlužník je v platební neschopnosti, jestliže jsou kumulativně naplněny tyto podmínky: (i) dlužník má více věřitelů (tedy minimálně 2 a více)²⁵⁵, (ii) dlužník má peněžité závazky po dobu delší 30 dnů po lhůtě splatnosti a (iii) tyto závazky není schopen plnit. Dlužník (který je právnickou osobou nebo fyzickou osobou podnikatelem) je předlužen, pokud má více věřitelů a souhrn jeho závazku převyšuje hodnotu jeho majetku. Při posouzení předlužení se používá tzv. rozvahový test, při kterém se poměruje hodnota dlužníkovy majetku oproti výši jeho dluhů (závazků).²⁵⁶

Ustanovení charakterizující úpadek dlužníka samozřejmě obsahují i všeobecně známé vyvratitelné domněnky platební neschopnosti dlužníka podle § 3 odst. 2 Insolvenčního zákona, jejichž cílem je pomoci věřiteli při osvědčování úpadku dlužníka v případě jeho platební neschopnosti²⁵⁷. Z hlediska neúčinnosti právních úkonů podle § 240 a 241 Insolvenčního zákona je však použití takových domněnek přinejmenším problematické.

Jak již bylo zmíněno, cílem těchto vyvratitelných domněnek je usnadnit věřiteli osvědčení dlužníkovy úpadku a dát mu vodítko pro snazší prokázání jeho platební neschopnosti. Důvodem této pomoci je logický nedostatek informací o dlužníkově ekonomickém stavu, což staví věřitele do nevýhodné pozice z hlediska osvědčení okolností týkajících se dlužníkovy úpadku. Přístup dlužníka k informacím ohledně své ekonomické situace současně dlužníku umožňuje tuto domněnku lehce vyvrátit.

V případě odporu proti právnímu jednání dlužníka, kdy tento odpor činí výhradně insolvenční správce je nicméně situace obrácená. Insolvenční správce disponuje rozsáhlými podklady a kompletními účetními doklady ohledně dlužníkovy ekonomického stavu, zatímco odpůrce (tedy osoba, vůči níž směřuje odpůrčí žaloba) nedisponuje ničím srovnatelným. Pozice odpůrce co do jeho případné obrany tak je sama o sobě značně nevýhodná. Pokud k tomu následně přistoupí ještě vyvratitelná domněnka existence dlužníkovy úpadku (jež primárně míří na jiné situace), dostává se odpůrce do výrazně slabšího postavení s limitovanou možností prokázat, že dlužník v době uskutečnění daného jednání nebyl v úpadku / právní jednání dlužníka nevedlo k jeho úpadku. Břemeno tvrzení a břemeno důkazní by nicméně mělo tížit insolvenčního správce.

²⁵⁴ Srovnej § 3 odst. 1 a odst. 3 Insolvenčního zákona.

²⁵⁵ Srovnej HÁSOVÁ, Jiřina, MORAVEC, Tomáš a kol., 2018, k § 3.

²⁵⁶ Ibidem.

²⁵⁷ Ibidem.

Nejvyšší soud však dovedl, že vyvratitelné domněnky úpadku podle § 3 odst. 2 Insolvenčního zákona se uplatní i při posuzování úpadku v souvislosti s § 240 a 241 Insolvenčního zákona.²⁵⁸ S tímto však zcela zásadně nesouhlasí jak Sprinz²⁵⁹ tak i Richter, který dále uvádí, že v takovém případě se odpůrci jasně nabízí možnost obrátit se k Ústavnímu soudu ČR s argumentací, že bylo porušeno jeho právo na spravedlivý proces.²⁶⁰ Autor této práce sdílí jejich názor, neboť smyslem a účelem § 3 odst. 2 Insolvenčního zákona je vyrovnávat asymetrické postavení mezi dlužníkem a věřitelem stran přístupu k informacím ohledně ekonomického stavu dlužníka. V této situaci nicméně dochází k tomu, že je asymetrické postavení naopak prohlubováno, což s největší pravděpodobností záměr zákonodárce nebyl.

Samotná existence úpadku se, stejně jako otázka kvalifikované nepřiměřenosti plnění a spřízněnosti osob, zkoumá ke dni učinění právního jednání.²⁶¹ Sám Sprinz však uvádí, že není zcela vyloučeno, že soudy nebudou přihlížet k okamžiku účinků právního jednání, byť by tento postup (vzhledem k zachování právní jistoty a již dříve zmíněné ochraně legitimního očekávání třetích stran) nepovažoval za správný. Pokud se posuzuje, zda došlo k úpadku dlužníka v důsledku předmětného právního jednání, musí se z logiky věci zohlednit i účinky právního jednání.²⁶²

Vůči spřízněným osobám (tedy osobě blízké²⁶³ a osobě, která s dlužníkem tvoří koncern²⁶⁴) je dále zakotvena vyvratitelná domněnka existence úpadku dlužníka. V takovém případě musí žalovaná strana prokázat, že dlužník v době uskutečnění předmětného právního jednání nebyl v úpadku.²⁶⁵ Podle Nejvyššího soudu ČR je smyslem tohoto institutu, aby se osoba blízká řádně přesvědčila, že dlužník není v době učinění právního jednání v úpadku. Úprava odporovatelnosti tak vede blízkou osobu k tomu, aby byla při právních jednáních s dlužníkem mnohem více obezřetná, a pokud se tomu tak nestane, musí být srozuměna s tím, že taková transakce může být napadena.²⁶⁶

²⁵⁸ Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 31. 3. 2014, sp. zn. 29 ICdo 13/2012.

²⁵⁹ SPRINZ, Petr a kol., 2019, marg. č. 19, str. 659.

²⁶⁰ RICHTER, Tomáš, 2017, str. 399.

²⁶¹ Srovnej rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 24. 10. 2018, sp. zn. 29 ICdo 35/2017. Obdobně též SPRINZ, Petr a kol., 2019, marg. č. 18, str. 659.

²⁶² SPRINZ, Petr a kol., 2019, marg. č. 18, str. 659.

²⁶³ Srovnej § 22 Občanského zákoníku.

²⁶⁴ Srovnej § 79 Zákona o obchodních korporacích.

²⁶⁵ Viz rozsudek Nejvyššího soudu ČR, ze dne 23. 10. 2018, sp. zn. 29 ICdo 106/2016.

²⁶⁶ Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 30. 9. 2015, sp. zn. 29 ICdo 17/2013.

I v tomto případě pak Richter uzavírá, že odpůrci bude svědčit možnost argumentace ústavní nepřiměřeností. Autor této práce se však domnívá, že tento závěr není zcela na místě, neboť zatímco v případě navázání vyvratitelné domněnky podle § 3 odst. 2 Insolvenčního zákona na § 240 a 241 Insolvenčního zákona je dovozováno výkladem, v případě spřízněných osob je vyvratitelná domněnka zahrnuta přímo v zákoně a její zakotvení dává mnohem větší smysl než v předcházejícím případě.

Žalovanému tak ve většině případů nezbyde než prokázat, že byl dlužník ke dni uskutečnění daného právního jednání schopen hradit své závazky, příp. že nebyl předlužen.²⁶⁷

2.3.9 Právní jednání v určité době před zahájením insolvenčního řízení

Časový test k posuzování doby právního jednání

Insolvenční zákon omezuje okruh odporovatelných jednání²⁶⁸ pouze na ta, která byla učiněna tři roky před zahájením insolvenčního řízení (pokud se jedná o právní jednání učiněná ve prospěch tzv. spřízněných osob²⁶⁹), příp. jeden rok před zahájením insolvenčního řízení v případě právních jednání ve prospěch všech ostatních osob. Účelem této lhůty je „chránit právní jistotu osob, které mají povinnost vydat dlužníkovu plnění do majetkové podstaty“.²⁷⁰

Soudní praxe přitom dovodila, že pro posouzení, zda je možné právnímu jednání odporovat (tedy zda byla naplněn časový předpoklad podle § 240 odst. 3 Insolvenčního zákona) není významné uskutečnění právního jednání, nýbrž jeho účinky.²⁷¹

V daném rozsudku šlo o posouzení, zda právní jednání učiněné před zahájením insolvenčního řízení, jehož účinky však nastoupily až po zahájení tohoto insolvenčního řízení, bude posuzováno podle ustanovení § 240–242 Insolvenčního zákona nebo podle § 111 odst. 3 Insolvenčního zákona. Nejvyšší soud ČR v tomto ohledu došel k závěru, že dlužník „učinil“ právní jednání (tj. v podobě kupní smlouvy, kterou došlo k převodu nemovitosti) k okamžiku, kdy nastaly právní účinky takového jednání (tedy právní účinky

²⁶⁷ SPRINZ, Petr a kol., 2019, marg. č. 21, str. 660.

²⁶⁸ V tomto ohledu je třeba souhlasit s Hásovou, která uvádí, že časové omezení v § 240 odst. 3 Insolvenčního zákona nemá charakter prekluzivní lhůty, nýbrž jde o samotné vymezení množiny odporovatelných jednání.

²⁶⁹ Tedy osob dlužníku blízkých a osob, které s dlužníkem tvoří koncern.

²⁷⁰ SPRINZ, Petr a kol., 2019, marg. č. 16, str. 659.

²⁷¹ Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 31. 10. 2017, sp. zn. 29 ICdo 76/2015.

vkladu do katastru nemovitostí). Vzhledem k tomu, že tyto účinky nastaly až po oznámení o zahájení insolvenčního řízení, tedy po nastoupení účinků spojených se zahájením insolvenčního řízení, dovodil Nejvyšší soud, že případná neúčinnost právního jednání bude posuzována podle § 111 odst. 3 Insolvenčního zákona.

V kontextu převodu vlastnického práva, resp. zřízení jiného věcného práva je tak pro výše uvedený závěr rozhodující moment vzniku, resp. zápisu tohoto věcného práva do katastru nemovitostí (tedy tzv. věcněprávní účinky daného právního jednání²⁷²), nikoliv předcházející smlouva (resp. její obligační účinky).²⁷³ Sprinz pak dodává, že v případě navázání právního jednání na odkládací podmínku je významné, kdy tato odkládací podmínka nastala.

V této souvislosti je třeba si povšimnout, že výše uvedené rozhodnutí jako mezník mezi odporovatelností podle § 240–242 a § 111 odst. 3 Insolvenčního zákona uvádí dobu, kdy nastaly účinky spojené se zahájením insolvenčního řízení, tedy se dnem uveřejnění vyhlášky podle § 101 odst. 1 Insolvenčního zákona.

Z dikce § 240 odst. 3 Insolvenčního zákona nicméně vyplývá, že rozhodné datum je spojené nikoliv s nastoupením účinků zahájeného insolvenčního řízení podle § 101 Insolvenčního zákona²⁷⁴, nýbrž se samotným zahájením insolvenčního řízení, tedy dnem, kdy insolvenční návrh v předepsané formě dojde věcně příslušnému insolvenčnímu soudu.²⁷⁵ Zákonodárce přitom tyto dva momenty v jednotlivých ustanoveních Insolvenčního zákona rozlišuje.²⁷⁶

Stejný závěr jako je obsažen ve výše uvedeném rozhodnutí pak zaujímá i Richter, který uvádí, že „*S ohledem na § 109 odst. 4 IZ je třeba za příslušný den považovat den, kdy byla v insolvenčním rejstříku zveřejněna vyhláška o zahájení insolvenčního řízení, nikoliv den, kdy insolvenčnímu soudu došel insolvenční návrh.*“²⁷⁷

²⁷² Srovnej rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 16. 1. 2013, sp. zn. 31 Cdo 1571/2010.

²⁷³ Ibidem.

²⁷⁴ Které nastávají v okamžiku, kdy je zveřejněna vyhláška, kterou se oznamuje zahájení insolvenčního řízení v insolvenčním rejstříku. Srovnej HÁSOVÁ, Jiřina, MORAVEC, Tomáš a kol., 2018, k § 109.

²⁷⁵ Srovnej § 97 odst. 1 Insolvenčního zákona.

²⁷⁶ Srovnej např. § 205 odst. 1 Insolvenčního zákona: „*Jestliže insolvenční návrh podal dlužník, náleží do majetkové podstaty majetek, který dlužníkovi patřil k okamžiku, kdy nastaly účinky spojené se zahájením insolvenčního řízení, jakož i majetek, který dlužník nabyl v průběhu insolvenčního řízení.*“

²⁷⁷ RICHTER, Tomáš, 2017, str. 398.

Opačný závěr (tedy v souladu s doslovným výkladem předmětného ustanovení) pak uvádí jak Sprinz²⁷⁸, tak Hášová²⁷⁹.

Doslovný výklad by nicméně mohl – podle názoru autora této práce – být značně problematický, neboť by zde v takovém případě docházelo k vytvoření jakési mezery mezi zahájením insolvenčního řízení (tj. podáním insolvenčního návrhu) a nastoupení účinků spojených se zahájením insolvenčního řízení (tj. zveřejnění vyhlášky v insolvenčním rejstříku), na kterou by se poté nevztahovalo ustanovení ani o odporovatelném právním jednání podle §240–242 Insolvenčního zákona, ani podle § 111 odst. 3 Insolvenčního zákona. Pokud by totiž po předběžném posouzení insolvenčního návrhu došlo k nezveřejnění vyhlášky o zahájení insolvenčního řízení podle § 100a Insolvenčního zákona a tato vyhláška byla v souladu s § 128a odst. 1 Insolvenčního zákona zveřejněna až po 7 dnech, nebylo by možné na případné právní jednání, jehož účinky nastoupily v této 7denní mezeře, použít ani § 111 odst. 3 ani § 240–242 Insolvenčního zákona.

Autor této práce se tak domnívá, že je potřeba – i navzdory znění § 240 odst. 3 Insolvenčního zákona – odmítnout závěr Sprinze a Hášové, podle kterého je třeba za rozhodné datum opravdu považovat den, kdy insolvenční návrh dojde insolvenčnímu soudu, a spojení „zahájení insolvenčního řízení“ vyložit extensivním způsobem jako učinil Richter a Nejvyšší soud ČR.

Osoba, která tvoří s dlužníkem koncern

Pokud se jedná o pojem koncern, zde Richter uzavírá, že v návaznosti na rekodifikaci práva obchodních společností, již nebude předmětné ustanovení příliš významné, neboť z § 79 Zákona o obchodních korporacích vypadla tzv. vyvratitelná domněnka toho, že osoba ovládající a osoby ovládané tvoří koncern, která byla původně obsažena v § 66a odst. 7 Obchodního zákoníku. Pojem koncern tak bude dopadat na podstatně menší množství případů a v praxi tak bude téměř bez významu.²⁸⁰

Osoba blízká

Osoba blízká je v Občanském zákoníku zevrubně definována v § 22 odst. 1. V souvislosti s insolvenčním řízením pak bude významný zejména § 22 odst. 2 Občanského zákoníku, podle kterého platí, že pokud zákon k ochraně třetích osob stanoví zvláštní

²⁷⁸ SPRINZ, Petr a kol., 2019, marg. č. 16, str. 659.

²⁷⁹ HÁSOVÁ, Jirina, MORAVEC, Tomáš a kol., 2018, k § 241.

²⁸⁰ RICHTER, Tomáš, 2017, str. 400.

podmínky nebo omezení pro různé formy nakládání s majetkem, platí tato omezení i pro obdobná právní jednání mezi právnickou osobou a členem jejího orgánu nebo tím, kdo právnickou osobu podstatně ovlivňuje jako její člen nebo na základě dohody či jiné skutečnosti. Protože smyslem odpůrčího práva je ochrana třetích osob, bude se předmětné ustanovení vztahovat i na odporovatelnost obsaženou v § 240–242 Insolvenčního zákona.

Díky novelizaci institutu osoby blízké obsažené v § 22 odst. 2 Občanského zákona bude také nejspíše reálnější snáze dosáhnout prodloužení 1leté lhůty na 3letou v případě koncernových struktur, neboť zatímco § 22 odst. 2 Občanského zákoníku používá pojem „podstatný“ vliv, § 71 odst. 1 Zákona o obchodních korporacích mluví o „rozhodujícím a významném“ vlivu.²⁸¹ Je otázkou, jak se k obsahu tohoto pojmu postaví rozhodovací praxe soudů, Richter však uzavírá, že test obsažený v § 22 odst. 2 Občanského zákoníku by měl být spíše posuzován jako test mírnější.²⁸²

2.3.10 Negativní skutkové podstaty

Ust. § 240 odst. 4 Insolvenčního zákona upravuje tzv. negativní skutkové podstaty právních úkonů bez přiměřeného protiplnění, tedy taxativní výčet situací, na které (i pokud by došlo k naplnění všech ostatních kritérií) se ustanovení o odporovatelnosti podle § 240 Insolvenčního zákona nedají použít.

Negativní definice právních úkonů bez přiměřeného protiplnění tak zahrnuje taxativní výluky z okruhu právních úkonů bez přiměřeného protiplnění, přičemž je ponecháno plně na žalovaném, aby tvrdil a prokázal, že se na něj některá z těchto zákonných výjimek vztahuje.²⁸³

Stejně jako v případě testu kvalifikované nepřiměřenosti protiplnění, existenci úpadku či spřízněnost osob se znaky negativního definice testují ke dni, kdy bylo předmětné právní jednání uskutečněno. Neměl by se tak vzhledem k zachování míry právní jistoty brát ohledem na případnou pozdější změnu situace.²⁸⁴ Jako příklad uvádí Sprinz situaci podle § 240 odst. 4 písm. d) Insolvenčního zákona, kdy by dlužník vlivem dalších okolností získal přiměřený prospěch z právního úkonu, ačkoliv nebylo možné v okamžiku

²⁸¹ RICHTER, Tomáš, 2017, str. 400.

²⁸² Ibidem.

²⁸³ SPRINZ, Petr a kol. 2019, marg. č. 22, str. 660. Obdobně též rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 31. 10. 2016, sp. zn. 29 Cdo 3815/2014.

²⁸⁴ SPRINZ, Petr a kol., 2019, marg. č. 22, str. 660.

uzavření tohoto právního jednání důvodně předpokládat, že z něj dlužník nějaký majetkový prospěch mít bude.

Richter pak na výjimkách podle § 240 odst. 4 Insolvenčního zákona považuje za kuriózní především to, že výjimky podle písm. b) a c) porušují již dříve vysvětlenou zásadu odpůrcího práva, že nejprve je třeba být spravedlivý a až poté štedrý.²⁸⁵

Pokud se jedná o jednotlivé výjimky, za plnění uložená právním předpisem lze považovat např.: „*daně, cla, poplatky, pojistné na sociální zabezpečení a příspěvek na státní politiku zaměstnanosti, pojistné na veřejné zdravotní pojištění, výživné ze zákona či jiné podobné povinné platby*“.²⁸⁶ Sprinz k tomuto uvádí, že není třeba rozlišovat, zda se jedná o zákonný či podzákonný právní předpis, není však možné vycházet pouze z předpisu interního. Současně však dodává, že není vyloučeno, že takové jednání nebude naplňovat skutkovou podstatu zvýhodňujícího právního úkonu podle § 241 Insolvenčního zákona.²⁸⁷

Příležitostný dar v přiměřené výši zákonodárce žádným způsobem nedefinoval. Příležitostnost a přiměřenost tak bude třeba vždy podrobit zkoumání insolvenčního správce, resp. insolvenčního soudu. Není však možné s jistotou určit, zda budou při posuzování přiměřenosti zohledněny majetkové poměry jednotlivých dlužníků. Je totiž zjevné, že dar ve výši 10.000 Kč učiněný ze strany fyzické osoby žádající o oddlužení bude mít trochu jiný charakter než dar v té stejné výši učiněný ze strany zavedené obchodní společnosti, která příležitostně ve jménu pro bono aktivit daruje obdobné částky neziskovému sektoru ke zlepšení svého dobrého jména a postavení na trhu.

Autor této práce se domnívá, že řešením pro posuzování otázek přiměřenosti by mohla být obdoba již zmíněného testu kvalifikované nepřiměřenosti protiplnění²⁸⁸, při kterém se vychází jednat z jisté procentuální částky, která vytváří základní finanční rámec přiměřenosti (v této situaci by to mohlo být např. procentuální vymezení počítané na základě dlužníkovy ročního příjmu) a jednak z jednotlivých okolností daného případu.

Třetím výlukou z režimu podle § 240 Insolvenčního zákona je poskytnutí plnění, kterým je vyhověno ohledům slušnosti. Není však možné uzavřít, že by jakékoliv vyhovění

²⁸⁵ RICHTER, Tomáš, 2017, str. 397. Obdobně WESTBROOK, J. L., BOOTH, C. D., PAULUS, C. G., RAJAK, H., 2010, str. 111.

²⁸⁶ HÁSOVÁ, Jiřina, MORAVEC, Tomáš a kol., 2018, k § 240.

²⁸⁷ SPRINZ, Petr a kol., 2019, marg. č. 23, str. 660.

²⁸⁸ Srovnej výše část 2.2.6.4. této práce.

ohledům slušnosti mělo být důvodem pro aplikování této výluky. Nejvyšší soud ČR naopak (byť v souvislosti s odporovatelností podle Občanského zákoníku) dovodil, že k aplikaci tohoto ustanovení je potřeba přistupovat spíše restriktivně. Nejvyšší soud ČR uvedl, že vzhledem k tomu, že jde o výjimku, která vylučuje možnost odporovat právnímu jednání dlužníka, je nutné tuto výjimku: „*vykládat v souladu se smyslem a účelem institutu relativní neúčinnosti. Tuto výjimku z možnosti věřitele dovolat se neúčinnosti bezúplatného právního jednání dlužníka je namíste aplikovat jen tehdy, převáží-li mravní závazek nebo ohledy slušnosti nad povinností dlužníka splnit svou právní povinnost (dluh) vůči věřiteli.*“²⁸⁹ Dá se tak shrnout, že ne každé právní jednání, které by bylo možné kvalifikovat jako slušné, převáží nad možností odporovat právního jednání, neboť takový výklad by nadřazoval mravní závazky a ohledy slušnosti nad závazky právní.²⁹⁰

K posuzování dalších případů pak Nejvyšší soud ČR uvedl následující vodítko: „*Otázku, zda jde o plnění, kterým bylo ve smyslu ustanovení § 591 písm. d) o. z. vyhověno mravnímu závazku nebo ohledům slušnosti, je tedy třeba posuzovat vždy s ohledem na konkrétní okolnosti každého případu a při jejím posuzování je třeba přihlížet zejména k tomu, o jaké konkrétní plnění se jedná, zda je v dané situaci ospravedlnitelné, že tímto plněním třetí osobě dlužník tuto osobu zvýhodní na úkor svého věřitele, zda je dlužníkem poskytnuté plnění za daných okolností přiměřené jeho majetkovým poměrům a zda se poskytnutím plnění podstatně snižuje hodnota dlužníkovu majetku, v jaké majetkové (popřípadě sociální) situaci se v době právního jednání nacházel nabyvatel plnění a jakou subjektivní hodnotu pro něj toto plnění s ohledem na jeho majetkovou (sociální) situaci představuje, ale i k tomu, zda tímto plněním dlužník skutečně sledoval vyhovění svému mravnímu závazku nebo ohledům slušnosti (zda toto bezúplatné právní jednání nečinil pouze v úmyslu zkrátit uspokojení pohledávky věřitele, a nikoli v úmyslu vyhovět svému mravnímu závazku nebo ohledům slušnosti).*“²⁹¹

Ve vztahu k insolvenčnímu řízení pak tyto otázky detailně řešil Vrchní soud v Praze ve svém rozsudku ze dne 7. 12. 2017, sp. zn. 101 VSPH 307/2017, kde uzavřel, že aby mohlo dojít k aplikaci této výjimky (a tedy potlačení společného zájmu dlužníkůvých věřitelů ve prospěch individuálního zájmu jednotlivce) musí dojít ke splnění následujících podmínek: „*Projev slušnosti musí být projev svobodný a prostý jakýchkoliv přímých*

²⁸⁹ Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 9. 10. 2018, sp. zn. 21 Cdo 867/2018.

²⁹⁰ Ibidem.

²⁹¹ Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 9. 10. 2018, sp. zn. 21 Cdo 867/2018.

vnějších tlaků, ať již sociálních, nebo v daném případě ekonomických. Tento pojem musí být také posuzován s ohledem na dobu, v níž byl učiněn sporný úkon. [Plnění poskytnuté ze strany dlužníka] musí vyhovovat těmto ohledům [slušnosti] jak ve vztahu k žalovaným, tak i ve vztahu k dlužníkovi, s přihlédnutím k jeho majetkovým poměrům a k výši jejich dluhů v době zřízení bezplatného věcného břemene [...].²⁹²

Jako příklad, kdy by bylo možné o takové výjimce uvažovat, považuje rozhodovací praxe poskytování výživného, ačkoliv k tomu není dlužník ze zákona povinen. Podmínkou však je, že osoba, které je plnění poskytováno, musí být na tomto příjmu existenčně závislá a takové plnění vyhoví ohledům slušnosti jak vzhledem k této osobě, tak vzhledem k dlužníkovi a jeho majetkovým poměrům.²⁹³ Autor této práce by za přijatelnou situaci považoval také např. finanční výpomoc poskytovanou oběti dopravní nehody způsobené dlužníkem či oběti nedbalostního trestného činu spáchaného ze strany dlužníka.

Jako příklad, kdy naopak není možné o takovém postupu uvažovat, můžeme v této souvislosti uvést např. rozhodnutí²⁹⁴, ve kterém Nejvyšší soud ČR uvedl, že opomenutí zůstavitele ustanovit v závěti tzv. neopomenutelného dědice a následné respektování takového rozhodnutí ze strany dlužníka (tj. neuplatnění námitky neplatnosti takového jednání), nelze považovat za vyhovění ohledům slušnosti, neboť takové jednání zásadním způsobem snižuje majetek dlužníka a není mravné ve vztahu k nabyvatelům tohoto majetku (tedy dalším v závěti povolaným dědicům). Současně Nejvyšší soud uvedl, že takové právní jednání (v tomto případě opomenutí) „nesmí podstatně snižovat hodnotu jeho [dlužníkovu] majetku“.

Poslední z výjimek jsou takové právní jednání, o kterých dlužník se zřetelem ke všem okolnostem důvodně předpokládal, že z nich bude mít přiměřený prospěch, přičemž automaticky jsou z této množiny vyňata právní jednání učiněná ve prospěch spřízněných osob²⁹⁵ a právní jednání učiněná ve prospěch osob, které mohly při náležité péči poznat, že je dlužník v úpadku nebo že dané právní jednání povede k dlužníkovu úpadku.

²⁹² Obdobně též SPRINZ, Petr a kol., 2019, marg. č. 26, str. 661.

²⁹³ Rozsudek Vrchního soudu v Olomouci ze dne 6. 6. 2017, sp. zn. 13 VSOL 31/2017.

²⁹⁴ Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 13. 12. 2018, sp. zn. 21 Cdo 2332/2018.

²⁹⁵ Čili osob dlužníkovi blízkých a osob, které s dlužníkem tvoří koncern.

Sprinz v této souvislosti uvádí, že předmětné ustanovení nejspíše míří na situace typu předváděcích / slevových akcí, které jsou činěny s cílem získat nové zákazníky.²⁹⁶

Povinnou součástí této výjimky je předpoklad dlužníka stran získání přiměřeného prospěchu. Za přiměřený prospěch (což je podle Sprinze širší pojem než přiměřené protiplnění) lze vnímat jen to, s čím „by nezajištění věřitele ex ante hypoteticky souhlasili“.²⁹⁷ Takovým prospěchem bude zejména plnění, které bude primárně či sekundárně sloužit k uspokojení nezajištěných věřitelů. Jako teoretický příklad uvádí Sprinz poskytnutí úvěru dceřiné společnosti oproti získání zajištění v podobě zástavního práva / zajišťovacího převodu práva k předmětnému podílu.

Stran této výjimky je zajímavá ještě jedna skutečnost, a to je zkoumání subjektivní stránky kontrahentů dlužníka. Zatímco pro naplnění skutkové podstaty neúčinnosti právních úkonů bez přiměřeného plnění je irelevantní subjektivní stránka odpůrce, v případě této výjimky je třeba zkoumat, zda odpůrce nemohl informací o dlužníkově existujícím / hrozícím úpadku disponovat.

2.4 NEÚČINNOST ZVÝHODŇUJÍCÍCH PRÁVNÍCH ÚKONŮ

2.4.1 Vymezení zvýhodňujících právních úkonů

Zatímco v případě právních úkonů bez přiměřeného protiplnění je cílem odpůrčího práva zabránit nežádoucímu zmenšení majetkové podstaty, účelem neúčinnosti zvýhodňujících právních úkonů je zabránit zvýhodnění, resp. privilegování některého z věřitelů na úkor jiných, díky čemuž se tento věřitel vyhne obligatorním pravidlům insolvenčního řízení a získá vyšší uspokojení, než by mu jinak náleželo v konkursu. To se logicky projeví v obsahu majetkové podstaty, kdy se zbývajícím nezajištěným věřitelům dostane nižšího uspokojení, než by se jim dostalo, kdyby se tato osoba insolvenčnímu řízení řádně podrobila a daný majetek, který zvýhodňujícím právním úkonem ušel z majetkové podstaty, sloužil k uspokojení všech věřitelů.

Jak bylo podrobně rozebráno v úvodu této práce, cílem tohoto institutu tak je navrátit na startovní čáru „závodu“ ty věřitele, kteří „závod o uchvácení dlužníkovu majetku“ odstartovali s předstihem, a zajistit, že bude zachováno pravidlo poměrného uspokojení věřitelů se stejným nebo srovnatelným postavením.

²⁹⁶ SPRINZ, Petr a kol., 2019, marg. č. 28, str. 661.

²⁹⁷ Ibidem, marg. 29, str. 661.

Možnost napadat zvýhodňující právní úkony je přitom zvlášť významná, neboť statistická míra uspokojení nezajištěného věřitele v insolvenčním řízení je v českých poměrech nesmírně nízká.²⁹⁸ Věřitelé tak jsou do značné míry motivováni k tomu, pokusit se vyjednat pro svou pohledávku lepší / privilegované postavení, neboť tak jediné získají vyšší uspokojení než v rádech jednotek procent z této pohledávky.

Problém se zvýhodňujícím právními úkony tudíž je, že tato právní jednání poskytují určitému věřiteli „vyšší procentuální podíl na dlužnickových aktivech, než na jaký má takový věřitel právní nárok“²⁹⁹ a odporovat jim lze z toho důvodu, aby se dlužníkovi zabránilo těsně před zahájením insolvenčního řízení rozhodnout, kteří věřitele by měli být uspokojeni přednostně či mít v navazujícím insolvenčním řízení lepší postavení než jiní.³⁰⁰

Základním hlediskem pro posouzení, zda došlo ke zvýhodnění toho určitého věřitele či nikoliv, je přitom srovnání míry uspokojení, které by tomuto věřiteli náleželo při konkursu s tím, jaké uspokojení se mu dostalo na základě odporovatelného právního úkonu.³⁰¹

Aby se mohlo jednat o zvýhodňující právní úkon, je třeba kumulativně naplnit všechny tyto znaky:

- i. právní jednání dlužníka musí naplňovat základní skutkovou podstatu neúčinného právního úkonu obsaženou v § 235 odst. 1 Insolvenčního zákona, tedy musí zkracovat možnost uspokojení věřitelů nebo zvýhodňovat některé věřitele na úkor jiných;
- ii. dlužník učiní právní jednání, v jehož důsledku se některému věřiteli dostane na úkor ostatních věřitelů vyššího uspokojení (tj. vyššího uspokojení, než by tato osoba obdržela v konkursu);
- iii. dlužník toto právní jednání učinil v době, kdy byl v úpadku, nebo toto právní jednání vedlo k dlužníkovu úpadku;
- iv. právní jednání muselo být učiněno v posledních 3 letech před zahájením insolvenčního řízení, pokud bylo učiněno ve prospěch osoby blízké nebo té,

²⁹⁸ Podle některých statistik je míra uspokojení nezajištěných věřitelů v konkursu pouhých 2,5 %. Viz např. ASOCIACE MALÝCH A STŘEDNÍCH PODNIKŮ A ŽIVNOSTNÍKŮ ČR, INSOLCENTRUM. *Efektivita insolvenčních řízení se dostává na samotné dno*. 2015. Dostupné z: <http://amsp.cz/efektivita-insolvencnich-rizeni-se-dostava-na-same-dno/>

²⁹⁹ RICHTER, Tomáš. 2017, str. 397. Též WESTBROOK, J. L., BOOTH, C. D., PAULUS, C. G., RAJAK, H., 2010, str. 112.

³⁰⁰ SPRINZ, Petr a kol., 2019, marg. č. 1, str. 663.

³⁰¹ HÁSOVÁ, Jiřina, MORAVEC, Tomáš a kol., 2018, k § 241.

- kteřá s dlužníkem tvořít koncern nebo v posledním 1 roce před zahájením insolvenčního řízení v případě všech ostatních osob;
- v. právní jednání nenaplnuje jednu z tzv. negativních skutkových podstat uvedených v § 241 odst. 3 Insolvenčního zákona.

V případě, že není některý z těchto znaků naplněn, nemůže se jednat o neúčinný právní úkon, kterému by s úspěchem bylo možné odporovat.

2.4.2 Test zvýhodnění

V případě právních úkonů bez přiměřeného protiplnění bylo zkoumáno, zda protiplnění, které obdržel dlužník, bylo přiměřené (a tedy zda nedochází k znehodnocování majetkové podstaty). Taková situace v případě zvýhodňujících právních úkonů ovšem nemůže nastat, protože zatímco zkracující právní jednání nemusí být vždy nutně provedeno vůči věřiteli, zvýhodňující právní úkon nelze provést vůči jiné osobě než věřiteli.³⁰²

Z toho plyne, že zvýhodňující právní úkon je vždy ekvivalentním právním jednáním, neboť míří na zlepšení již existujícího postavení věřitele, který již přiměřené protiplnění poskytl.³⁰³ Základem zvýhodnění tak je již existující pohledávka věřitele, jehož postavení je *ex post* zlepšováno zvýhodňujícím právním úkonem.³⁰⁴

Aby bylo možné určit, zda se jedná o zvýhodňující právní úkon či nikoliv, je nutné provést tzv. test zvýhodnění, jehož smyslem je posouzení, zda se věřiteli přímo tímto právním úkonem nebo v jeho důsledku dostalo většího uspokojení, než by mu jinak náleželo v konkursu.³⁰⁵ Pro tento test je přitom zcela irrelevantní, zda se v důsledku předmětného jednání majetek dlužníka zmenšil či nikoliv.³⁰⁶

Klíčem testu zvýhodnění je tak srovnání míry uspokojení, které se věřiteli reálně (v důsledku předmětného právního jednání) dostalo s uspokojením, které by mu jinak náleželo v konkursu, nebýt předmětného právního jednání. Porovnání je přitom zásadně nutné provést ke dni, kdy je právní jednání dlužníka uskutečněno. Porovnání tak probíhá v rámci jakéhosi hypotetického konkursu ke dni uskutečnění odporovatelného právního

³⁰² RICHTER, Tomáš, 2017, str. 397.

³⁰³ Ibidem.

³⁰⁴ SPRINZ, Petr a kol., 2019, marg. č. 13, str. 666.

³⁰⁵ Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 30. 8. 2018, sp. zn. 29 ICdo 78/2016.

³⁰⁶ Ibidem.

jednání, kdy dochází k porovnání stavu majetkové podstaty k tomuto dni s množinou všech zjištěných dluhů existujících ke dni uskutečnění daného právní jednání.³⁰⁷

Pokud se v rámci tohoto srovnání dojde k závěru, že věřitel neobdržel vyšší uspokojení, než by získal v rámci hypotetického konkursu ke dni uskutečnění daného právního jednání, nemůže se jednat o zvýhodňující právní úkon, a to ani v případě, kdyby se později ukázalo, že ostatní věřitele v konkursu obdrží mnohem menší podíl svých pohledávek, než který obdržel tento věřitel.³⁰⁸

Otázkou zůstává, zda do předmětného srovnání zahrnout též obligatorní konkursní náklady, které jdou k tíži majetkové podstaty (tj. hotové výdaje a odměnu insolvenčního správce, náklady spojené s udržováním a správou majetkové podstaty dlužníka, daně, poplatky, veškeré druhy obligatorního pojistného atd.)³⁰⁹, když je očividné, že o tyto náklady bude nepochybně poměrné uspokojení věřitelů poníženo.

Uveďme si danou situaci na dvou příkladech, a to na zajištěném a nezajištěném věřiteli. Pokud věřitel (jehož pohledávka ve výši 1.000.000 Kč bude v celém rozsahu zajištěna zástavním právem) získá své uspokojení těsně před zahájením insolvenčního řízení, zvýhodní se tím oproti ostatním zajištěným věřitelům v obdobném postavení, neboť nebude muset uhradit odměnu insolvenčnímu správci ve výši 9 % z částky určené k vydání věřiteli, nebude muset vynaložit náklady na právní zastoupení v insolvenčním řízení a získá uspokojení své pohledávky expresně. Věřitel tak ještě před zahájením insolvenčního řízení získá částku ve výši 1.000.000 Kč, přičemž jinak by (při podrobení se insolvenčnímu řízení) získal pouze částku 910.000 Kč³¹⁰, a k tomu by došlo nejdříve až za několik let a věřitel by musel vynaložit podstatné náklady na právní zastoupení v předmětném insolvenčním řízení (které budou muset vynaložit všichni ostatní věřitelé). Věřiteli se tak tento postup nepochybně vyplatí. Primárně se však nejspíše (podle níže uvedené rozhodovací praxe) nebude jednat o zvýhodňující právní úkon podle § 241 Insolvenčního zákona, neboť v dané situaci sice dojde k nespravedlivému zvýhodnění tohoto věřitele na úkor jiných, nicméně nikoliv na úkor dalších věřitelů, ale na úkor insolvenčního správce, kterého tímto tento věřitel „ošídí“ právě o těch 9 % odměny.

³⁰⁷ SPRINZ, Petr a kol., 2019, marg. č. 14, str. 666. Srovnej JACKSON, T. H. 2001, str. 126 a rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 31. 10. 2016, sp. zn. 29 ICdo 72/2014.

³⁰⁸ Ibidem.

³⁰⁹ Srovnej § 168 Insolvenčního zákona.

³¹⁰ Srovnej § 1 odst. 2 vyhlášky č. 313/2007 Sb., o odměně insolvenčního správce, o náhradách jeho hotových výdajů, o odměně členů a náhradníků věřitelského výboru a o náhradách jejich nutných výdajů.

Druhý příklad se poté vztahuje k nezajištěným věřitelům. I pokud věřitel s dlužníkem dohodne částečnou úhradu jeho pohledávky ve výši, která by tomuto věřiteli náležela v hypotetickém konkurzu ke dni uzavření této dohody, bude věřitelem získaná částka taktéž vyšší, než kdyby se tento věřitel podrobil insolvenčnímu řízení. Odměna insolvenčního správce v případě výtěžku zpeněžení určeného nezajištěným věřitelům je totiž poměrně vysoká (při výtěžku zpeněžení do výše 500.000 Kč si insolvenční správce z této částky odečte odměnu ve výši 25 %³¹¹). K tomu je třeba samozřejmě dále přičíst veškeré podstatné náklady za majetkovou podstatou podle § 168 Insolvenčního zákona. Předmětný věřitel se tak tímto postupem taktéž na úkor insolvenčního správce ocitne v mnohem lepším finančním postavení, než kdyby se insolvenčního řízení řádně zúčastnil a předmětné jednání přitom nebude odporovatelné.

Je zřejmé, že výše uvedeným postupem dochází k podstatnému zvýhodnění věřitele, a to nejen s ohledem na výši jeho celkového uspokojení, ale také s ohledem na absenci nákladů na právní zastoupení v insolvenčním řízení a dobu, kdy předmětnou částku získá (což v rámci podnikatelských vztahů je nesmírně významný prvek).

Odpověď na otázku, zda je ovšem možné do testu zvýhodnění zahrnout i předpokládané náklady insolvenčního řízení a zohlednit toto faktické zvýhodnění, je však nejistá. Sprinz se v této souvislosti spíše klaní k tomu, že to možné není, a to s ohledem na právní jistotu (není totiž jisté, jak vysoké tyto náklady budou) a skutečnost, že v daný moment předmětné pohledávky ještě neexistují.³¹²

V tento závěr pak svědčí i jím uváděné rozhodnutí Krajského soudu v Brně (KSBR 39 INS 228/2011), kde tento soud slovy Sprinze „*poněkud neobratně*“³¹³ uzavírá, že „... *situaci, kdy je věřitel uspokojen mimo insolvenční řízení v částce vyšší, jelikož z výtěžku zpeněžení není odečítána odměna insolvenčního správce, však není možné považovat zvýhodnění některého věřitele na úkor jiného, insolvenční správce totiž není věřitele dlužníka a pouze skutečnost, že je takto zajištěný věřitel uspokojen v částce vyšší o odměnu správce, která při zpeněžení mimo insolvenční řízení není hrazena, není na úkor ostatních věřitelů*“.

³¹¹ Srovnej § 1 odst. 3 vyhlášky č. 313/2007 Sb., o odměně insolvenčního správce, o náhradách jeho hotových výdajů, o odměně členů a náhradníků věřitelského výboru a o náhradách jejich nutných výdajů.

³¹² SPRINZ, Petr a kol., 2019, marg. č. 18, str. 667.

³¹³ Ibidem.

Dá se tak shrnout, že jak Krajský soud v Brně, tak i Sprinz a Richter uzavírají, že při plnění na plně zajištěnou pohledávku se o zvýhodňující právní úkon jednat nemůže, neboť zde s ohledem na pravidla § 298 insolvenčního zákona chybí jakýkoliv rys či prvek možného zvýhodnění.³¹⁴

Autor této práce však s tímto přístupem nesouhlasí. Byť v těchto případech nedochází k přímému poškození / zkrácení ostatních věřitelů³¹⁵, celkové zvýhodnění, které věřitel získá (tj. vyšší uspokojení, absence nákladů na účast v insolvenčním řízení, získání této částky o mnoho let dříve, neznehodnocení této částky inflací atd.) zakládá tak signifikantní nerovnost jednotlivých věřitelů, že by Insolvenční zákon neměl takovou praxi (která je zcela v rozporu s jeho základními principem *pari passu*) umožňovat.

Insolvenční řízení patří k nejdéle trvajícím soudním řízením v České republice. Jestliže jeden věřitel prostřednictvím jednání *in fraudem legis* (za současného poškození insolvenčního správce) získá své plnění ihned a druhý věřitel ve stejném postavení až za mnoho let, v nižší výši a znehodnocené inflací, představuje to podle názoru autora této práce tak významné porušení principu rovnosti věřitelů, že by takový postup neměl být zákonodárcem, ani rozhodovací praxí soudů tiše aprobován.

Jako možné řešení si autor této práce dovoluje navrhnout absolutní neplatnost takového právního jednání pro zjevný rozpor s dobrými mravy podle § 588 Občanského zákoníku.

2.4.3 Existence úpadku / okolnosti vedoucí k dlužníkovu úpadku

Stejně jako v případě právních úkonů bez přiměřeného protiplnění, i zvýhodňující právní úkony podle § 241 Insolvenčního zákona jsou odporovatelné pouze v případě, kdy byly učiněny v době, kdy byl dlužník v úpadku nebo pokud vedly k dlužníkovu úpadku. Protože § 241 odst. 2 Insolvenčního zákona je zcela totožný s § 240 odst. 2 Insolvenčního zákona, dovoluji si v této části práce odkázat na výklad tohoto ustanovení u právních úkonů bez přiměřeného protiplnění.

2.4.4 Právní jednání v určité době před zahájením insolvenčního řízení

To stejné pak platí pro skutečnost, že odporovat lze pouze těm zvýhodňujícím právním úkonům, které byly učiněny 3 roky před zahájením insolvenčního řízení (v

³¹⁴ RICHTER, Tomáš, 2017, str. 395. Rovněž SPRINZ, Petr a kol., 2019, marg. č. 15, str. 666.

³¹⁵ Srovnej § 241 odst. 1 Insolvenčního zákona.

případě spřízněných osob), potažmo 1 rok v případech všech dalších osob. I v této části si dovolím s ohledem na totožný obsah § 240 odst. 3 a § 241 odst. 4 Insolvenčního zákona odkázat na výklad tohoto ustanovení u právních úkonů bez přiměřeného protiplnění.

2.4.5 Negativní skutkové podstaty zvýhodňujících právních úkonů

Aby nedocházelo k tomu, že právní úprava insolvenčního práva bude zachycovat i běžné obchodní transakce (které budou potenciálně prospěšné jak pro dlužníka, tak pro jeho věřitele a které nejsou činěny s cílem zajistit zvýhodnění), zahrnuje § 241 odst. 5 Insolvenčního zákona 3 typické příklady, kdy se nejedná o zvýhodňující právní úkon.

Stejně jako v případě negativních skutkových podstat podle § 240 odst. 4 Insolvenčního zákona, i zde samozřejmě platí, že naplnění negativní skutkové podstaty neúčinné právního úkonu prokazuje žalovaný³¹⁶ a že takové naplnění je posuzováno výhradně ke dni uskutečnění právního jednání.

První ze situací je zřízení nového zajištění závazku dlužníka, pokud dlužník za zřízení tohoto zajištění současně, tedy ve vzájemné souvislosti³¹⁷, obdrží přiměřenou protihodnotu. Za přiměřenou hodnotu je přitom nutné považovat takové plnění, se kterým by věřitelé bývali souhlasili. Takové vymezení je samozřejmě nesmírně obtížné. Rozhodovací se praxe s ním proto ještě nevypořádala a je tak potřeba jej vždy posuzovat s přihlédnutím k okolnostem daného případu.³¹⁸

Napovědět nám však v tomto ohledu může Sprinzem vyjmenovaný seznam případů a situací z rozhodovací praxe soudů, které stanoví, co za přiměřenou hodnotu naopak považovat nepůjde.³¹⁹ Mezi tyto situace spadá např. prodloužení doby splácení dluhů,³²⁰ prominutí smluvních sankcí souvisejících s porušením povinností dlužníka splácející³²¹ či tvrzení, že věřitel nebude plnění vymáhat, čímž dojde k umožnění dalšího provozu závodu³²², příp. umožnění restrukturalizace dlužníka³²³.

V souvislosti se zejména posledními dvěma případy je nutné dodat, že takové tvrzení žalovaného může často ve sporu spíše uškodit, neboť tím, že žalovaný tvrdí, že

³¹⁶ Srovnej rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 31. 10. 2016, sp. zn. 29 Cdo 3815/2014.

³¹⁷ SPRINZ, Petr a kol. 2019, marg. č. 42, str. 671.

³¹⁸ SPRINZ, Petr a kol. 2019, marg. č. 43, str. 671.

³¹⁹ Ibidem, marg. 44, str. 671.

³²⁰ Srovnej rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 31. 3. 2014, sp. zn. 29 ICdo 13/2012.

³²¹ Ibidem.

³²² Srovnej rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 29. 4. 2014, sp. zn. 29 ICdo 14/2012.

³²³ Srovnej rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 30. 11. 2014, sp. zn. 29 ICdo 97/2015.

umožní další pokračování závodu, fakticky přiznává, že dlužník v době uskutečnění právního jednání již byl v úpadku, případně, že věřitel o úpadku dlužníka věděl, čím do značné míry usnadňuje pozici insolvenčního správce stran naplnění existence úpadku podle § 241 odst. 2 Insolvenčního zákona, resp. okolností zavinění obsažených v § 242 Insolvenčního zákona.

Druhá z výjimek je jakousi obdobou a rozšířením § 240 odst. 4 písm. d) Insolvenčního zákona a míří na situace, kdy je učiněn právní úkon obvyklý v obchodním styku (např. pravidelné dodávky zboží, energií, uzavření nájemní smlouvy atd.), na základě kterého dlužník obdržel přiměřené protiplnění nebo jiný přiměřený majetkový prospěch, přičemž automaticky jsou z této množiny vyňata právní jednání učiněná ve prospěch spřízněných osob³²⁴ a právní jednání učiněná ve prospěch osob, které mohly při náležitě péči poznat, že je dlužník v úpadku nebo že právní jednání povede k dlužníkově úpadku.

Pokud se jedná o vymezení podmínek obvyklých v obchodním styku a přiměřený prospěch či jiný přiměřený majetkový prospěch, oba tyto termíny by podle Sprinze měly být vykládány vždy s přihlédnutím k okolnostem jednotlivého případu.³²⁵

K tomu, aby se tato výjimka neaplikovala, přitom stačí, aby takové právní jednání bylo učiněno s jednou ze spřízněných osob nebo aby osoba, v jejíž prospěch byl úkon učiněn, mohla při náležitě péči³²⁶ poznat, že je dlužník v úpadku nebo že dané právní jednání povede k dlužníkovu úpadku.

Poslední ze zákonných výjimek již jen pro úplnost staví na jisto, že zvýhodňujícím právním úkonem není právní úkon učiněný dlužníkem za trvání moratoria (zejména hrazení závazků bezprostředně souvisejících se zachováním provozu dlužníka podle § 122 odst. 1 Insolvenčního zákona) nebo po zahájení insolvenčního řízení (zejména právní jednání nutné ke splnění povinností podle zvláštních předpisů, k odvrácení hrozící škody, provozování podniku v rámci obvyklého hospodaření a plnění zákonné vyživovací povinnosti podle § 111 odst. 2 Insolvenčního zákona).

³²⁴ Čili osob dlužníkovi blízkých a osob, které s dlužníkem tvoří koncern.

³²⁵ SPRINZ, Petr a kol., 2019, marg. č. 47-48, str. 671.

³²⁶ K pojmu náležitě péče srovnej rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 29. 8. 2017, sp. zn. 29 ICdo 82/2015 a téže § 5 odst. 1 Občanského zákoníku.

2.4.6 Příklady ze zákona a z rozhodovací praxe soudů

Oproti právním úkonům bez přiměřeného protiplnění, Insolvenční zákon v § 241 odst. 3 demonstrativně vyjmenovává, která právní jednání typicky spadají do kategorie zvýhodňujících právních úkonů.

Prvním z příkladů je právní jednání, kterým dlužník splnil dluh dříve, než se stal splatným.³²⁷ Jak však uvádí Sprinz, nelze samozřejmě s odkazem na toto ustanovení dovodit, že splnění splatného dluhu nemůže být zvýhodňujícím právním úkonem.³²⁸ Lze si totiž samozřejmě představit situaci, kdy den před podáním insolvenčního návrhu ze strany dlužníka dojde k použití všech zbývajících finančních prostředků k úhradě dluhů vůči jednomu z věřitelů. Za předpokladu, že věřitel svůj závazek již splnil se samozřejmě nebude jednat o právní úkon bez přiměřeného protiplnění, neboť toto protiplnění již dlužník obdržel. Tímto právním jednáním nicméně dojde k podstatnému zlepšení postavení jednoho z věřitelů na úkor těch zbývajících.³²⁹

Druhým typickým zvýhodňujícím právním úkonem je dohodnutí změny nebo nahrazení závazku v dlužníkuv neprospěch. Takovým právním jednáním může být jak privativní či kumulativní novace, tak narovnání, pokud takové právní jednání směřuje k zhoršení pozice dlužníka.³³⁰

Třetím zákonem vymezeným příkladem pak je prominutí splnění dluhu či dohodnutí / umožnění zániku či nesplnění svého práva.

V této souvislosti je však nutné připomenout, že jak u druhého, tak třetího příkladu, insolvenční správce nemůže odporovat pouze určitým částem právního jednání, nýbrž právnímu jednání jako celku.³³¹ Nemůže tak například odporovat části dohody o narovnání, ve které dochází k započtení vzájemných pohledávek / zániku závazku a zbytek této dohody nerozporovat. Pro závěr, zda bude taková dohoda právně neúčinná, bude insolvenční správce muset vyhodnotit celý obsah této dohody.³³²

³²⁷ Že poskytnutí peněžních prostředků za účelem splnění dluhu je právní jednáním, bylo již potvrzeno v rozsudku Nejvyššího soudu ze dne 24. 11. 2015, sp. zn. 21 Cdo 4806/2016.

³²⁸ SPRINZ, Petr a kol., 2019, marg. č. 20, str. 667.

³²⁹ Srovnej rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 31. 10. 2016, sp. zn. 29 ICdo 72/2014.

³³⁰ SPRINZ, Petr a kol., 2019, marg. č. 27, str. 668.

³³¹ Ibidem.

³³² Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 28. 2. 2017, sp. zn. 29 ICdo 12/2015.

Posledním Insolvenčním zákonem vymezeným příkladem je poskytnutí svého majetku k zajištění již existujícího závazku, ledaže jde o vznik zajištění v důsledku změny vnitřního obsahu zastavené věci hromadné. Poskytnutí svého majetku k zajištění již existujícího dluhu platí za jedno z nejvýznamnějších možných zvýhodnění, neboť věřitel bude později v průběhu insolvenčního řízení uspokojen předně ze zpeněžení této zajištěné věci, v důsledku čehož se věřitele často dostane až stoprocentní uspokojení, ačkoliv by jako nezajištěný věřitel získal jen poměrnou část.³³³ Z dostupných analýz přitom vyplývá, že pohledávky nezajištěných věřitelů jsou v České republice v konkurzu průměrně hrazeny ve výši 2,5 %.³³⁴ Motivace věřitelů k tomu zlepšit své postavení v podobě zřízení zástavy je tím pádem více než jasná.

Insolvenční zákon současně počítá s tím, že pokud dojde k zastavení věci hromadné³³⁵ (např. obchodního závodu), bude nejspíše časem docházet k obměně jednotlivých věcí, které tvoří obsah zastavené věci hromadné. Aby tyto vnitřní změny věci hromadné nebyly v takovém případě považovány za zvýhodňující právní úkony, je tato informace zahrnuta přímo v textu Insolvenčního zákona.³³⁶

Poskytnutí majetku k zajištění již existujícího závazku je ovšem nutné rozlišovat od změny zajištění, kdy např. dlužník s věřitelem dohodnou, že aby mohl věřitel získat provozní úvěr na další financování své činnosti, vzdá se věřitel zajištění nemovitostí a po vzájemné domluvě zřídí zástavní právo k jiným (např. movitým věcem, licencím atd.). Pokud nebude hodnota nově zřízené jistoty převyšovat hodnotu té původní, nemá předmětné jednání znaky zvýhodňujícího právního úkonu, neboť se věřiteli dostane stejného zajištění, jako by se mu dostalo při konkursu.³³⁷

Existují ovšem i mnohé netypizované formy zvýhodňujících právních úkonů. Může se jednat např. o jednostranné či vzájemné započtení pohledávek. Zde Nejvyšší soud ČR dovodil, že se nebude jednat o neúčinný právní úkon, pokud by za stejných podmínek bylo možné zápočet provést i v insolvenčním řízení.³³⁸ Tím je odkazováno zejména na § 140 odst. 2 a odst. 3 Insolvenčního zákona, který vymezuje podmínky, za kterých je možné

³³³ Srovnej § 298 Insolvenčního zákona.

³³⁴ ASOCIACE MALÝCH A STŘEDNÍCH PODNIKŮ A ŽIVNOSTNÍKŮ ČR, INSOLCENTRUM. *Efektivita insolvenčních řízení se dostává na samotné dno*. 2015. Dostupné z: <http://amsp.cz/efektivita-insolvencich-řízení-se-dostava-na-same-dno/>

³³⁵ Srovnej § 501 Občanského zákoníku.

³³⁶ Srovnej rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 31. 8. 2015, sp. zn. 29 NSČR 28/2011.

³³⁷ SPRINZ, Petr a kol., 2019, marg. č. 9, str. 665.

³³⁸ Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 28. 2. 2017, sp. zn. 29 ICdo 12/2015.

v průběhu insolvenčního řízení zápočet provést. K otázkám předinsolvenčního započtení se autor této práce ještě vrátí v kapitole 2.9 této práce, nutno však říci, že se jedná o tak komplexní problematiku, že na zevrubnou analýzu této rozsáhlé problematiky v této práci bohužel není prostor.

Dalším příkladem pak může být i poskytnutí jistoty správci daně na základě zajišťovacího příkazu³³⁹ či dohoda o uznání dluhu, na základě které dochází k zabránění promlčení zástavního práva k danému dluhu.³⁴⁰ Jak však již bylo uvedeno výše, splnění dluhu může být neúčinným právním úkonem i v případě, kdy dlužník plní na základě vykonatelného soudního rozhodnutí či jiného rozhodnutí orgánu veřejné moci³⁴¹ nebo dokonce na základě své zákonné povinnosti.³⁴²

Zvýhodňujícím právním úkonem naopak nebude, pokud dojde k vyplacení prostředků z účtu dlužníka věřiteli, který má svou pohledávku zajištěnou zástavním právem k pohledávce ze smlouvy o účtu.³⁴³

2.5 NEÚČINNOST ÚMYSLNĚ ZKRACUJÍCÍCH PRÁVNÍCH ÚKONŮ

2.5.1 Vymezení úmyslně zkracujících úkonů

Zvláštní skutková podstata úmyslně zkracujících právních úkonů obsažená v § 242 Insolvenčního zákona se od dvou předcházejících liší zejména tím, že není vyžadováno, aby byl dlužník v okamžiku uskutečnění právního jednání v úpadku nebo aby se do úpadku v důsledku tohoto právního jednání dostal.³⁴⁴

Neméně významným rozdílem je pak výrazné prodloužení „*lhůty zpětného dosahu pravidla*“³⁴⁵ (a to na 5 let před zahájením insolvenčního řízení³⁴⁶) a nutnost prokázat subjektivní stránku jak dlužníka (zavinění ve formě úmyslu), tak druhé strany (vědomost o tomto dlužníkově úmyslu). V případě spřízněných osob pak Insolvenční zákon presumuje existenci posledně jmenované skutečnosti (tedy vědomosti těchto osob o dlužníkově úmyslu), proto vyvrácení této okolnosti leží v případě sporu na žalovaném.

³³⁹ Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 30. 8. 2018, sp. zn. 29 ICdo 78/2016.

³⁴⁰ Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 28. 2. 2018, sp. zn. 29 ICdo 37/2015.

³⁴¹ Ibidem.

³⁴² Např. v situaci, kdy by výživné ze zákona plnil pouze vůči 1 ze svých 3 dětí.

³⁴³ SPRINZ, Petr a kol., 2019, marg. č. 16, str. 667.

³⁴⁴ RICHTER, Tomáš, 2017, str. 398.

³⁴⁵ Ibidem.

³⁴⁶ Resp. nastoupením účinků zahájeného insolvenčního řízení. K tomuto srovnej výklad obsažený v kapitole 2.3.9 této práce.

Předmětné ustanovení tak míří na situace, kdy dlužník s vědomím dalších osob úmyslně vyvádí svůj majetek z majetkové podstaty za účelem zkrácení uspokojení svých věřitelů. Zjednodušeně řečeno, § 242 Insolvenčního zákona tedy sleduje zamezení úmyslného „tunelování“ majetkové podstaty dlužníka bez ohledu na to, zda se dlužník nachází v úpadku či zda takové jednání k jeho úpadku vede. Zákonodárce tímto ustanovením pak do jisté míry doplňuje striktní pravidla nutnosti existence úpadku dlužníka a poměrně krátkou lhůtu zpětného dosahu obsaženou v § 240-241 Insolvenčního zákona.

Insolvenční správce tak sice musí prokazovat úmysl dlužníka zkrátit jeho věřitele (což je vždy obtížné, zvláště pokud se jedná o právní jednání učiněné několik let nazpátek), na druhou stranu je jeho pozice ulehčena tím, že nemusí prokázat, že byl dlužník v době uskutečnění právního jednání v úpadku nebo že takové jednání k dlužníkovu úpadku vedlo.³⁴⁷

Aby se mohlo jednat o úmyslně zkracující právní úkon, je třeba kumulativně naplnit všechny tyto znaky:

- i. právní jednání dlužníka musí naplňovat základní skutkovou podstatu neúčinného právního úkonu obsaženou v § 235 odst. 1 Insolvenčního zákona, tedy musí zkracovat možnost uspokojení věřitelů nebo zvýhodňovat některé věřitele na úkor jiných;
- ii. právní jednání dlužníka musí být učiněno s úmyslem zkrátit uspokojení věřitele;
- iii. úmysl dlužníka zkrátit věřitele byl druhé straně znám nebo jí se zřetelem ke všem okolnostem musel být znám;
- iv. právní jednání muselo být učiněno v posledních 5 letech před zahájením insolvenčního řízení.

2.5.2 Zkrácení věřitelů

Pokud se jedná o pojem zkrácení věřitelů, tímto se autor této práce již zabýval v části v částech 2.2.1 a 2.3.7 této práce, na které tímto odkazuje. Jak v této souvislosti trefně uvádí Sprinz, požadavek zkrácení věřitelů uvedený v § 242 odst. 1 Insolvenčního zákona je fakticky již obsažen v obecné definici neúčinného právního úkonu obsaženého v § 235 odst. 1 Insolvenčního zákona. Kvalita takového jednání je však nad rámec obecné úpravy povýšena na jednání úmyslné.

³⁴⁷ Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 30. 6. 2016, sp. zn. 29 ICdo 44/2014.

2.5.3 Úmysl dlužníka zkrátit své věřitele

Jak je obecně dovozováno v právní teorii napříč celým právním řádem, zavinění ve formě úmyslu může mít podobu přímého i nepřímého úmyslu.³⁴⁸ V případě přímého úmyslu dlužník naplní volní i rozumovou složku zavinění, kdy si je vědom toho, jaké následky (zkrácení věřitelů) jeho právní jednání vyvolá a chce tyto následky způsobit. U nepřímého úmyslu si je vědom, jaké právní následky (zkrácení věřitele) může jeho právní jednání vyvolat, a pro případ, že se to stane, je s tím srozuměn.

Jinými slovy řečeno, zkrácení věřitele nemusí být vlastním cílem daného jednání, ale může představovat tzv. vedlejší škody tohoto jednání za účelem dosažení jiného cíle. Pokud např. dlužník za spolupráce s rodinou vyvede ze svého vlastnictví majetek se zvláštní subjektivní hodnotou pramenící z osobního vztahu k tomuto majetku (např. starožitnosti, rodinné dědictví atd.).

Prokázání úmyslu je obecně spíše problematické a v insolvenčním právu tak případy úspěšného prokázání úmyslně zkracujících právních úkonů nejsou tak časté jako je tomu v případě neúčinnosti právních úkonů podle §240-241 Insolvenčního zákona. Insolvenční zákon totiž v této souvislosti automaticky nepresumuje domněnku úmyslu³⁴⁹, a proto je nutné úmysl (tedy vnitřní subjektivní vztah dlužníka k následkům předmětného právního jednání) vždy prokázat.³⁵⁰ Úmysl dlužníka se samozřejmě taktéž prokazuje ke dni uskutečnění odporovatelného právního jednání.³⁵¹

Úmysl jakožto stav mysli a subjektivní vnímání jednotlivce se přitom nedá přímo prokázat (není to skutečnost objektivně pozorovatelná ve vnějším světě), proto ho lze doložit jen „*řetězcem nepřímých důkazů prokazujících existenci jiných vnějších okolností, ať již rázu objektivní (kupříkladu okolnosti právního jednání dlužníka a jeho poměry), či subjektivního (chování dlužníka před a po učinění právního jednání); relevantní tak nemusí být jen skutečnosti nastalé do okamžiku právního jednání, ale i později nastalé skutečnosti.*“³⁵²

Prokázat vnitřní stav mysli jiné osoby tak lze dovozovat pouze pomocí nepřímých důkazů, přičemž vždy je nutné přihlédnout ke všem aspektům a okolnostem daného

³⁴⁸ SPRINZ, Petr a kol., 2019, marg. č. 9, str. 674.

³⁴⁹ Ibidem, marg. č. 10, str. 674.

³⁵⁰ To samozřejmě neplatí v případě, kdy dlužník přizná, že jeho úmyslem bylo zkrátit věřitele.

³⁵¹ Srovnej Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 22. 12. 2015, sp. zn. 29 ICdo 48/2013.

³⁵² SPRINZ, Petr a kol., 2019, marg. č. 10, str. 674. Srovnej též MELZER, F., TÉGL, P. a kol. 2014, str. 833.

případu.³⁵³ Za zmínku v této souvislosti stojí i Sprinzem kvitované ustanovení § 4 písm. b) UVTA, které v souvislosti s „přímým úmyslem“ příkladmo uvádí, z kterých okolností je možné přímý úmysl dovodit. Byť samozřejmě nelze tyto případy automaticky spojovat s prokázáním úmyslu, mohou sloužit jako dobré vodítko k představě, které nepřímé důkazy mohou zakládat úspěšné prokázání dlužníkovy úmyslu.

Jako příklad tento modelový zákon uvádí mimo jiné situace, kdy právní jednání bylo uskutečněno v tajnosti (neveřejně) a dlužník skrýval svůj majetek či učinil jednání ve prospěch spřízněné osoby, která disponovala větším množstvím informací. Že tyto příklady nelze bez dalšího přejímat, pak ovšem dokládá i rozsudek Nejvyššího soudu ČR, který uzavírá, že z toho, že právní jednání bylo učiněno mezi osobami blízkými a cena byla nižší než obvyklá, nelze automaticky dovozovat existenci úmyslu na straně dlužníka.³⁵⁴

2.5.4 Vědomost druhé strany o úmyslu zkrácení

Odpůrčí žaloba směřující k postižení právního jednání dlužníka podle § 242 Insolvenčního zákona nebude úspěšná, pokud insolvenční správce neprokáže, že druhá strana znala dlužníkům úmysl zkrátit své věřitele nebo jí tento úmysl přinejmenším musel být vzhledem k okolnostem případu znám.

Na straně odpůrce tak je ve vztahu k úmyslu dlužníka vyžadována nižší míra požadovaného zavinění, a to ve formě vědomé (*culpa luxuria*) či nevědomé nedbalosti (*culpa negligentia*). Odpůrce buďto o úmyslu zkrácení věřitele věděl a bez přiměřených důvodů spoléhal, že ke zkrácení nedojde nebo o úmyslu dlužníka nevěděl, ač o tom vzhledem k okolnostem vědět mohl a měl. K zásadní problematice týkající se přímého a nepřímého úmyslu odpůrce podílet se na zkrácení věřitelů se autor vyjadřuje v následující kapitole.

Pokud se jedná o posouzení, zda musel být úmysl dlužníka zkrátit své věřitele druhé straně znám, zde dojde k aplikaci § 4 odst. 2 Občanského zákoníku. Předmětné ustanovení obsahuje to, čemu se v angloamerické jurisdikci přezdívá „*reasonable man test*“ a stanoví, že pokud je následek spojován s něčí vědomostí, myslí se tím vědomost, kterou si důvodně osvojí osoba znalá při zvážení okolností, které jí musely být v její pozici

³⁵³ SPRINZ, Petr a kol., 2019, marg. č. 11, str. 674.

³⁵⁴ Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 29. 2. 2016, sp. zn. 29 Cdo 307/2014.

zřejmé. Jinými slovy řečeno, jedná se o vědomost, kterou by si v dané situaci důvodně osvojila osoba průměrného rozumu.³⁵⁵

Insolvenčního správce tak v tomto ohledu tíží břemeno tvrzení i břemeno důkazní, přičemž důkazní situaci mu ulehčuje pouze § 242 odst. 2 Insolvenčního zákona, který presumuje vědomost o úmyslu dlužníka v případě spřízněných osob.

2.5.5 Tenká hranice mezi odporovatelností a neplatností

V případě úmyslně zkracujících úkonů podle § 242 Insolvenčního zákona více než kde jinde zákonodárce naráží na mantinely teorie věcného účinku a skutečnost, že neplatnému právnímu jednání není možné odebrat jeho účinky. Jak již bylo výše v části 2.2.12 této práce vysvětleno, při úmyslném zkrácení dlužníkových věřitelů společným jednáním dlužníka a odpůrce nepůjde o odporovatelný, nýbrž absolutně neplatný právní úkon pro rozpor se zákonem (nikoliv s dobrými mravy). Tato skutečnost byla jasně dovozena rozsudkem Nejvyššího soudu ČR ze dne 1. 7. 2008, sp. zn. 29 Odo 1027/2006.

Jinými slovy řečeno, vědomost druhé strany (odpůrce) o úmyslu dlužníka zkrátit věřitele nemůže vykazovat znaky přímého či nepřímého úmyslu, neboť v takovém případě by již nešlo o úmyslně zkracující právní úkon, nýbrž o neplatný úkon. Neúčinnost úmyslně zkracujících úkonů tak je poněkud absurdně omezena pouze na vědomou a nevědomou nedbalost stran úmyslu dlužníka zkrátit své věřitele.

Z logiky věci totiž plyne, že pokud odpůrce ví o úmyslu dlužníka zkrátit své věřitele a vědomě rozhodne se na tomto jednání podílet (byť i ve formě nepřímého úmyslu, kdy je srozuměn, že ke zkrácení věřitelů nejspíše dojde), musí pak takové jednání být nutně neplatné. Netřeba uvádět, že hranice mezi odporovatelností a neplatností tak je nesmírně tenká, a to zvláště s přihlédnutím k tomu, že insolvenční správce může při posuzování míry vědomosti druhé strany vycházet z pouze limitovaných informací.

Rozhodovací praxe v této souvislosti naštěstí dovodila, že pokud je insolvenčnímu soudu podána odpůrčí žaloba, kterou se insolvenční správce za pomoci tzv. kombinovaného petitu³⁵⁶ domáhá vyslovení neúčinnosti právního jednání společně s uložením povinnosti takové plnění vydat do majetkové podstaty, je pro soud nerozhodné,

³⁵⁵ Srovnej § 4 odst. 1 Občanského zákoníku.

³⁵⁶ Srovnej kapitolu 2.8.8 této práce.

jestli právní důvod pro vydání takového plnění je úspěšný odpůří nárok nebo bezdůvodné obohacení.

Slovy Nejvyššího soudu ČR: „*Jestliže insolvenční správce v žalobě vylicí, že dlužník poskytl žalovanému peněžité plnění, a v petitu požaduje vyslovení (slovy zákona určení) neúčinnosti takového právního úkonu a současně i uložení povinnosti takové plnění uhradit do majetkové podstaty, tak je zjevný jeho požadavek vůči soudu – tedy aby žalovaný byl zavázán navrátit dané peněžité plnění zpět do majetkové podstaty. Pro soud pak není směrodatné, že tvrzený skutkový stav insolvenční správce právně posoudil tak, že jde o neúčinný právní úkon dlužníka a nikoli např. o plnění bez právního důvodu. Jak je uvedeno shora, žalobcovým právním posouzením totiž není soud vázán.*“³⁵⁷

Jinými slovy řečeno, pokud má insolvenční správce pochybnosti ohledně platnosti určitého právního jednání, bude pro něj pravděpodobně vždy výhodnější podat namísto žaloby na vydání bezdůvodného obohacení určené obecnému soudu odpůří žalobu, ve které se bude kombinovaným petitum domáhat určení neúčinnosti právních úkonů a vydání předmětného plnění. I pokud by totiž insolvenční soud dospěl k závěru, že se jedná o nikoliv neúčinný, ale neplatný právní úkon, přiznal by žalobci předmětné plnění – byť z jiného právního důvodu. A to i přesto, že řízení o vydání plnění z bezdůvodného obohacení není incidenční spor, že předmětné plnění nebylo dosud sepsáno do majetkové podstaty a že k jeho projednání není insolvenční soud příslušný.³⁵⁸

Tímto přístupem se Nejvyšší soud ČR podle názoru autora této práce snaží zmírnit následky teorie věcného účinku, která rozlišením na neplatný a neúčinný právní úkon, klade na osoby, jež plánují odporovat právním jednáním, nadstandardně vysoké požadavky stran předběžného právního posouzení, zda se jedná o neplatný či odporovatelný právní úkon. Tato skutečnost není tak znatelná u insolvenčního správce, který je právně a ekonomicky vzdělanou osobou, jakož spíše u věřitele v rámci civilní odporovatelnosti, který bez právního vzdělání prakticky nemůže vědět, jaký postup zvolit.

Autor této práce se však domnívá, že je přinejmenším nejisté, zda bude tento postup fungovat obráceně, tedy v situaci, kdy insolvenční správce podá žalobu na vydání bezdůvodného obohacení k obecnému soudu osoby, jež má plnění do majetkové podstaty vydat a následně se ukáže, že se jedná o neplatný právní úkon, nikoliv o úkon neúčinný.

³⁵⁷ Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 28. 2. 2018, sp. zn. 29 ICdo 19/2016.

³⁵⁸ Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 28. 2. 2018, sp. zn. 29 ICdo 19/2016.

Z logiky věci by tomu tak být mělo, neboť soudní praxe v tomto ohledu dovozuje, že souběžné zahájení řízení o odpůrcí žalobě (jejíž součástí je požadavek na vydání plnění) a řízení o žalobě na vydání bezdůvodného obohacení z důvodu neplatnosti právního úkonu představuje překážku litispendence, neboť se jedná o totožnou věc, jež se liší pouze právním posouzením navrhovatele, kterým však zásadně není soud vázán. Slovy Nejvyššího soudu ČR: „Z hlediska zjišťování existence překážky zahájeného řízení je - při identickém skutkovém základu věci - bez významu, jaké bude právní posouzení dotčených smluv o půjčce; tj. zda budou posouzeny jako absolutně neplatné (§ 39 zákona č. 40/1964 Sb., občanského zákoníku), nebo zda budou posouzeny jako platné, ale neúčinné (§ 16 ZKV a rovněž i § 42a obč. zák.). ... Věcná příslušnost soudu k projednání a rozhodnutí věci zde vyplývá z právní kvalifikace (téhož) skutku, jenž je předmětem žaloby. Skutečnost, že odlišné právní posouzení téhož skutku vede (může vést) k určení jiného věcně příslušného soudu, nezakládá odlišnost věci ve smyslu ustanovení § 83 o. s. ř. (jen proto nejde o odlišný předmět sporu).“³⁵⁹

Podle názoru autora této práce tak není zcela vyloučené, že pokud insolvenční správce podá v prekluzivní jednoleté lhůtě žalobu na vydání bezdůvodného obohacení k obecnému soudu (ačkoliv se bude jednat o neúčinný právní úkon), nebude tento nárok příslušným soudem zamítnut, nýbrž bude posouzen jako nárok na základě odpůrcí žaloby.

Je však otázkou, zda tento závěr ob stojí i ve světle skutečnosti, že odpůrcí nárok jest ze své podstaty nárokem hmotněprávním a že Insolvenční zákon požaduje, aby v prekluzivní jednoleté lhůtě došlo k jednoznačné specifikaci konkrétního právního jednání, kterému je odporováno (neboť tím je také určen žalobní petit ³⁶⁰). Obecný soud by tak musel projev vůle směřující vydání bezdůvodného obohacení do majetkové podstaty posoudit jako hmotněprávní odpor, přičemž vyličení rozhodujících skutečností by muselo být natolik jednoznačné, aby z něj jasně plynulo, které právní jednání se napadá. Žaloba by taktéž musela být podána v prekluzivní jednoleté lhůtě.

Navzdory shora uvedenému závěru Nejvyššího soudu ČR ohledně totožnosti věci, je podle názoru autora této práce spíše nejisté, jak budou soudy v takovém případě postupovat. Při opačné situaci totiž není nárok omezen prekluzí, nýbrž pouze obecnými pravidly promlčení, jsou na něj vzhledem k absenci hmotněprávní povahy tohoto nároku

³⁵⁹ Usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 9. 2. 2011, sp. zn. 31 Cdo 365/2009.

³⁶⁰ SPRINZ, Petr a kol., 2019, marg. č. 18, str. 651.

kladeny menší nároky stran substancování rozhodných skutečností a je např. připuštěna možnost změny či rozšíření žalobního nároku.

Na druhou stranu, vzhledem k přítomnosti litispendence není možné tato dvě řízení zahájit souběžně, takže v případě, kdy je insolvenční správce nakloněn právnímu závěru, že je právní jednání neplatné, nemůže z opatrnosti podat žaloby dvě, avšak je spíše tlačěn do podání odpůřčí žaloby s kombinovaným petitem, neboť takový postup vzhledem k výše uvedené rozhodovací praxi zajistí, že v případě opačného posouzení soudem nebude nárok zamítnut.

Otázkou taktéž zůstává, jestli právní závěr Nejvyššího soudu ČR o totožnosti věci obstojí i v situaci, kdy insolvenční správce v odpůřčí žalobě nevyžije tzv. kombinovaného petitu³⁶¹, ale bude se domáhat pouze určení neúčinnosti právního jednání bez návrhu na vydání předmětného plnění, které ušlo neúčinným právním jednáním^{362, 363}

Nejvyšší soud ČR totiž ve shora uvedeném rozhodnutí vycházel z předpokladu, že odpůřčí žaloba má mít vždy povahu žaloby na plnění, v rámci které se otázka odporovatelnosti vyřeší jako právní otázka předběžné povahy. Jak je však uvedeno v části 2.8.8 této práce, od tohoto přístupu bylo Novelou Insolvenčního zákona 2013 spíše upuštěno. Autor této práce se tak domnívá, že závěr Nejvyššího soudu ČR o totožnosti věci v případě uplatnění pouze žaloby na vyslovení neúčinnosti neobstojí, neboť nebude dána „*obsahová shoda návrhů rozsudečných výroků v obou žalobách*“.³⁶⁴

Nejvyšší soud ČR se tak výše uvedeným rozhodnutím pokusil za zákonodárce vyřešit jeden z problémů vyvolaných nekonceptností teorie věcného účinku, avšak je otázkou, zda nezůstal pouze na půli cesty.

Pokud se totiž insolvenční správce ocitne v situaci, kdy odporovatelným právním jednáním (u něhož je možné důvodně zvažovat i jeho neplatnost) ušlo z majetkové podstaty nepeněžitě plnění, bude čelit hned několika ne zcela jednoduchým rozhodnutím, které zcela zbytečně zákonodárce vyvolal a které působí značnou právní nejistotu. Zprvce se bude muset rozhodnout, jestli postupovat podle doslovného výkladu § 239 odst. 4

³⁶¹ K tomuto srovnej kapitulu 0 této práce.

³⁶² Rozdělení odpůřčí žaloby na dvě části přitom nelze zcela vyloučit, neboť jak níže podrobně rozvedeno v kapitole 2.8.8 této práce, takový postup v současné době předpokládá § 239 odst. 4 Insolvenčního zákona v případě jiných než peněžitých plnění.

³⁶³ K tomuto srovnej kapitulu 2.8.8 této práce.

³⁶⁴ Usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 9. 2. 2011, sp. zn. 31 Cdo 365/2009.

Insolvenčního zákona a žaloby rozdělit na dvě, a pokud tak učiní a podá v první řadě nejprve určovací část odpůrcí žaloby, bude čelit rozhodnutí, jestli z opatrnosti vzhledem k možnému promlčení nepodat také žalobu na vydání bezdůvodného obohacení. Pokud by totiž podal nejprve určovací část odpůrcí žaloby a řízení trvalo několik let, jeho nárok na vydání bezdůvodného obohacení by se v případě neúspěchu v této části odpůrcí žaloby mohl promlčet. Nelze totiž s jistotou uzavřít, že shora uvedená rozhodovací praxe bude stále aplikovatelná, neboť zde se již nebude jednat o žalobu na plnění, kde soud plnění přizná i navzdory jinému právnímu posouzení, ale o určovací žalobu, kde se bude insolvenční správce domáhat pouze vyslovení neúčinnosti daného právního jednání.

Jedná se tak o další důsledek nekoncepčního zakotvení teorie věcného účinku, která nejen v teoretické, ale i v praktické rovině vyvolává obdobné důsledky.

2.5.6 Právní jednání v určité době před zahájením insolvenčního řízení

Aby bylo možné právnímu jednání odporovat, musí být takové právní jednání učiněno v posledních 5 letech před zahájením insolvenčního řízení (resp. před nastoupením účinků spojených se zahájeným insolvenčním řízením), a to bez rozlišení, zda bylo předmětné jednání učiněno ve prospěch spřízněné osoby či nikoliv. Protože předmětné ustanovení je obsahově téměř totožné s § 240 odst. 3 a § 241 odst. 4 Insolvenčního zákona, dovolí si autor této práce v této souvislosti odkázat na výklad tohoto ustanovení u právních úkonů bez přiměřeného protiplnění.

2.6 NEÚČINNOST PRÁVNÍCH ÚKONŮ PODLE §111 ODS. 3

V souvislosti s výčtem odporovatelných právních jednání je nutné uvést taktéž případy neúčinnosti právních jednání učiněných po okamžiku, kdy nastaly účinky spojené se zahájením insolvenčního řízení podle § 111 odst. 3 Insolvenčního zákona.

Jak již bylo uvedeno výše v kapitole 2.2.5 této práce, od odporovatelnosti právních úkonů podle § 235–242 Insolvenčního zákona je nutné odlišit zákonnou neúčinnost právních jednání dlužníka, které byly učiněny po zahájení insolvenčního řízení v rozporu s přítomnými omezeními stran nakládání s majetkovou podstatou. O nějaké zásadní odlišení se ovšem nejedná, neboť Novela Insolvenčního zákona 2014 rozšířila § 235 odst. 2 Insolvenčního zákona tak, že i neúčinnost právních jednání, které Insolvenční zákon označuje za neúčinné, se zakládá odpůrcí žalobou. Významné je přitom slovo „zakládá“,

neboť je tím vyjádřen jasný záměr zákonodárce, aby se jednalo taktéž o konstitutivní (a nikoliv deklaratorní) rozhodnutí.

Podle názoru autora této práce tak zcela nutné odmítnout dřívější judikaturu³⁶⁵, jakož i názor Hásové, že neúčinnost právních jednání podle § 111 odst. 3 se zjišťuje deklaratorním rozhodnutím s účinky *ex tunc* a že insolvenční správce je oprávněn tento majetek sepsat do majetkové podstaty.³⁶⁶

To ve svých komentářích potvrzují jak Richter, tak např. i Sprinz, který uvádí, že režim odporovatelnosti podle § 111 a § 240, § 241 a § 242 Insolvenčního zákona má totožný charakter v tom, že insolvenční správce musí podat odpůrčí žalobu (jež povede ke konstitutivnímu rozhodnutí) a teprve až na základě takového konstitutivního rozhodnutí bude možné věc sepsat do soupisu majetkové podstaty.³⁶⁷

Otázkou však zůstává, zda se na neúčinná právní jednání podle § 111 odst. 3 Insolvenčního zákona vztahují také obecná pravidla obsažená v § 235–239 Insolvenčního zákona, či zda se tato použijí pouze přiměřeně. Nejvyšší soud ČR v tomto ohledu sice již dovodil, že např. obecná definice neúčinných právních úkonů podle § 235 odst. 1 Insolvenčního zákona se na neúčinná právní jednání podle § 111 odst. 3 Insolvenčního zákona nepoužije³⁶⁸. Na druhou stranu, přesně jak uvádí Sprinz, toto rozhodnutí se vztahovalo ještě k Insolvenčnímu zákonu účinnému do 31.12.2013, kdy se tato právní jednání běžně považovala za neúčinná bez dalšího a kdy se ušlý majetek pouze sepisoval do majetkové podstaty a odpůrčí žaloba se nepodávala (stejně jak je tomu dnes v případě režimu podle § 246 odst. 2 Insolvenčního zákona).³⁶⁹

Jak uvádí i Richter, je zjevné, že § 235–239 Insolvenčního zákona jsou psané tak, jako by se na § 111 odst. 3 a další formy neúčinnosti úplně zapomnělo.³⁷⁰ Tuto skutečnost lze dovodit např. z § 239 odst. 1 in fine Insolvenčního zákona, kde se hovoří o odpůrčích

³⁶⁵ Např. Usnesení Vrchního soudu v Praze ze 14. 6. 2012, sp. zn. 36 ICm 1696/2011.

³⁶⁶ HÁSOVÁ, Jiřina, MORAVEC, Tomáš a kol., 2018, k § 111: „S účinností od 1. 1. 2014 po novele insolvenčního zákona provedené zákonem č. 294/2013 Sb. se neúčinnost podle § 111 InsZ prosazuje výlučně odpůrčí žalobou insolvenčního správce. Tím, že jsou právní jednání neúčinná ze zákona, soud jejich neúčinnost deklaruje a insolvenční správce je oprávněn takový majetek pojmout do soupisu majetkové podstaty. Je tak nutno odlišovat od neúčinnosti právních jednání podle § 235 a násl. InsZ, kdy rozhodnutí o neúčinnosti právního jednání má konstitutivní povahu, tedy neúčinnost nastává až rozhodnutím soudu o odpůrčí žalobě.“

³⁶⁷ SPRINZ, Petr a kol., 2019, marg. č. 17, str. 641, dále též marg. č. 4, str. 642.

³⁶⁸ Usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 20. 1. 2017, sp. zn. 21 Cdo 3914/2016.

³⁶⁹ SPRINZ, Petr a kol., 2019, marg. č. 17, str. 641, dále též marg. č. 9, str. 639.

³⁷⁰ RICHTER, Tomáš, 2017, str. 400.

žalobách zahájených před samotným zahájením insolvenčního řízení nebo z § 239 odst. 3 Insolvenčního zákona, kde je zakotvení prekluzivní lhůty k podání odpůrčí žaloby (což se však vzhledem k charakteru právních jednání podle § 111 odst. 3 Insolvenčního zákona jeví jako nesmyslné, neboť ty je např. v případě oddlužení či restrukturalizace možné učinit i po uplynutí této prekluzivní lhůty). Pokud by se nicméně tato ustanovení na odporovatelnost podle § 111 odst. 3 Insolvenčního zákona nevztahovala vůbec, zcela by chyběl zákonný rámec pro posuzování značného množství situací, které jsou pro odporovatelnost podle § 111 odst. 3 a § 240–242 Insolvenčního zákona zcela totožné.

Je tak nutné souhlasit se závěry Sprinze, že pravidla obsažená v § 235–239 Insolvenčního zákona by se měla na odporovatelnost podle § 111 odst. 3 Insolvenčního zákona uplatnit přiměřeně. Podle názoru autora této práce tak nebude aplikovatelná např. prekluzivní lhůta k podání odpůrčí žaloby (a nejspíše také možnost insolvenčního správce vyžádat si přiměřenou zálohu).

Dá se tedy shrnout, že v případě, kdy ze strany dlužníka po nastoupení účinků spojených se zahájením insolvenčního řízení dojde k učinění právního jednání, kterým bude porušen zákaz nakládat „s majetkovou podstatou a s majetkem, který do ní může náležet, pokud by mělo jít o podstatné změny ve skladbě, využití nebo určení tohoto majetku anebo o jeho nikoliv zanedbatelné zmenšení“³⁷¹, se bude insolvenční správce odpůrčí žalobou domáhat založení neúčinnosti takového právního jednání, eventuálně také vydání předmětného plnění do majetkové podstaty. Teprve až po právní moci tohoto konstitutivního rozhodnutí zahrne ušlé plnění do soupisu majetkové podstaty a bude jej případně dále vymáhat ve vykonávacím řízení.

2.7 NEÚČINNOST PRÁVNÍCH ÚKONŮ PODLE §246 ODS. 2

Odlíšná situace pak nastává v případě právních jednání dlužníka, které učinil poté, co na insolvenčního správce prohlášením konkursu přešlo oprávnění nakládat s majetkovou podstatou. Ust. § 246 odst. 2 Insolvenčního zákona totiž využívá dovětku v § 235 odst. 2 Insolvenčního zákona a vylučuje nutnost domáhat se vyslovení neúčinnosti takového právního jednání konstitutivním rozhodnutím insolvenčního soudu.

O jaká právní jednání se jedná, přibližuje jak první odstavec komentovaného ustanovení, tak např. i Hášová, která uvádí: „*Dlužník ztrácí možnost disponovat volně se*

³⁷¹ Ust. § 111 odst. 1 Insolvenčního zákona.

svým majetkem, který náleží do majetkové podstaty, okamžikem zveřejnění rozhodnutí o prohlášení konkursu. Dlužník nesmí tento majetek prodat, darovat, vložit do obchodní společnosti, zatížit zástavním právem nebo věcným břemenem, a to až do skončení konkursu. Spolu se ztrátou dispozice pozbývá dlužník i s tím spojená práva, která by mu jinak náležela nebo by náležela třetí osobě, jejíž věc je zahrnuta do majetkové podstaty například na základě neúčinného právního jednání (§ 205 odst. 4 InsZ).“³⁷²

Pouze tato právní jednání tak jsou bez dalšího neúčinná ze zákona a insolvenčnímu správci postačí ušlé plnění pouze zahrnout do majetkové podstaty postupem podle § 217 a násl. Insolvenčního zákona. Klíčovým rozdílem pak je, že proti sepsání věci do majetkové podstaty se třetí osoba může bránit vylučovací žalobou.

2.8 ODPŮRČÍ ŽALOBA

2.8.1 Definice a povaha odpůrčí žaloby

Jak vyplývá z § 235 Insolvenčního zákona, odpůrčí žaloba je legislativní zkratka pro „žalobu insolvenčního správce, kterou bylo odporováno dlužníkovým právním úkonům“. Samotné zařazení odpůrčí žaloby a otázka její hmotněprávní / procesněprávní povahy však nejsou tak zřejmé, jak by se na první pohled mohlo zdát.

Autor této práce se domnívá, že je nutné se plně ztotožnit s Pulkrábkem a jeho názorem, že odpůrčí žalobu / odpor je třeba považovat za hmotněprávní jednání, které je pouze v insolvenčním řízení uplatňováno prostřednictvím procesního úkonu legitimované osoby.³⁷³ Tomuto nasvědčuje jak právní komparatistika s např. německou právní úpravou³⁷⁴, tak i skutečnost, že následek vyvolán úspěšným odporem je následek hmotněprávní, nikoliv procesněprávní.

Hmotněprávní jednání obsažené v procesním úkonu přitom není koneckonců v českém právním řádě novinkou, neboť jej můžeme pozorovat v mnoha dalších oblastech (např. u odstoupení od smlouvy uplatněného přímo prostřednictvím žaloby na synallagmatické vydání bezdůvodného obohacení, u žaloby o přivolení k výpovědi z nájmu bytu a dalších). Taktéž tomu nasvědčuje skutečnost, že 1letá lhůta pro podání odpůrčí žaloby uvedená v § 239 odst. 3 Insolvenčního zákona je lhůta prekluzivní a že se spíše

³⁷² HÁSOVÁ, Jiřina, MORAVEC, Tomáš a kol., 2018, k § 239.

³⁷³ PULKRÁBEK, Zdeněk, 2013, str. 381.

³⁷⁴ KIRCHHOF, H.-P. *Münchener Kommentar zum Anfechtungsgesetz*. 1. Auflage. München: C. H. Beck, 2012, Einführung, Rn. 30.

jedná o lhůtu hmotněprávní povahy, u které nepostačuje pouhé předání poskytovateli poštovních služeb, nýbrž je vyžadováno řádně doručení příslušnému insolvenčnímu soudu.³⁷⁵

Názor některých autorů³⁷⁶ (explicitně vyjádřený dokonce i v důvodové zprávě k Občanskému zákoníku), že relativní neúčinnost je institutem práva hmotněprávního, zatímco odporovatelnost institutem právní procesního, je tak podle názoru autora této práce nutné odmítnout.

Slovy autora této práce je odpůřčí žaloba v insolvenčním řízení hmotněprávní jednání insolvenčního správce uplatňované zásadně prostřednictvím procesního úkonu podaného k příslušnému insolvenčnímu soudu, jímž dochází k uplatnění odporu proti právním jednáním dlužníka, kterými tento dlužník zkracuje možnost spokojení věřitelů, zvýhodňuje některé věřitele na úkor jiných, nebo které činí v rozporu s omezeními uvedenými v § 111 Insolvenčního zákona.

Z procesního hlediska se pak jedná o zvláštní druh žaloby na určení, ve které insolvenční správce neosvědčuje svůj naléhavý právní zájem, neboť ten vyplývá již automaticky ze své podstaty.³⁷⁷

2.8.2 Aktivní a pasivní věcná legitimace v odpůřčím řízení

Aktivní věcná legitimace

Insolvenční zákon se (na rozdíl od Zákona o konkursu a vyrovnání) přiklonil ke značnému omezení počtu osob legitimovaných k podání insolvenčního odporu. Jak napovídá i sama důvodová zpráva k Insolvenčnímu zákonu, vzhledem k tomu, že insolvenčním soudem konstituovaná neúčinnost právních úkonů působí vůči všem věřitelům, není žádoucí, aby v této souvislosti docházelo k jakékoliv duplicitě, resp. dokonce pluralitě uplatňování odpůřčích nároků. To by koneckonců bylo i v rozporu se zásadou hospodárnosti vyjádřené § 5 Insolvenčního zákona.

³⁷⁵ HÁSOVÁ, Jiřina, MORAVEC, Tomáš a kol., 2018, k § 239.

³⁷⁶ Srovnej např. ZUKLÍNOVÁ, M. *Právní úkony. § 34–§ 51 občanského zákoníku*. Praha: Linde, 2012, str. 67 či LEBEDA, T. *Relativní neúčinnost v novém občanském zákoníku*. Právní rozhledy, 2013, č. 6, str. 222.

³⁷⁷ SPRINZ, Petr a kol., 2019, marg. č. 19, str. 651.

S přihlédnutím k této skutečnosti přiznává Insolvenční zákon aktivní žalobní legitimaci pouze insolvenčnímu správci, a to bez ohledu na to, jestli je osobou s dispozičním oprávněním³⁷⁸ či nikoliv.

Dovětek týkající se irelevance absence dispozičního oprávnění insolvenčního správce byl zakotven teprve až Novelou Insolvenčního zákona 2014, nicméně i do té doby byla tato skutečnost dovozována výkladem.³⁷⁹ Zaujetí opačného stanoviska by podle názoru autora této práce bylo popřením smyslu a účelu odpůřícího práva, neboť jen stěží lze předpokládat, že by dlužník (např. podléhající režimu oddlužení) odporoval svému vlastnímu jednání s cílem navrátit do majetkové podstaty majetek, který z ní ušel jeho vlastním jednáním. Slovy Sprinze, faktická loajalita dlužníka totiž nesvědčí věřitelům, nýbrž naopak osobám blízkým a dalším subjektům s dlužníkem spjatým.³⁸⁰

Oproti tomu, insolvenční správce je motivován nejen svou zákonnou povinností postupovat při výkonu funkce svědomitě a s odbornou péčí a vyvinout veškeré úsilí, které lze po něm spravedlivě požadovat, aby věřitelé byli uspokojeni v co nejvyšší míře³⁸¹, ale také z toho odpovídající odpovědností za porušení této povinnosti řádné péče³⁸², která (zejména v případě nepodání / pozdního podání odpůřčí žaloby) může být zdrcující.

V neposlední řadě je insolvenční správce motivován také ekonomicky, neboť jeho odměna se v souladu s § 38 odst. 1 Insolvenčního zákona a Vyhláškou o odměně insolvenčního správce určí z výtěžku zpeněžení určeného k rozdělení mezi věřitele. Navíc je podání odpůřčí žaloby v souladu s § 11 odst. 2 zák. č. 549/1991 Sb., o soudních poplatcích, plně osvobozeno od hrazení soudních poplatků.

Skutečnost, že věřitelé nemohou podat odpůřčí žalobu a že jejich odpůřčí žaloby musí být odmítnuty jako podané osobou neoprávněnou podle § 160 odst. 4 Insolvenčního zákona, přitom není v rozporu s ústavním pořádkem.³⁸³ Věřitel může vždy dát podnět k podání odpůřčí žaloby jak samotnému insolvenčnímu správci, tak i věřitelskému výboru

³⁷⁸ Srovnej § 2 písm. f) Insolvenčního zákona.

³⁷⁹ Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 28. 2. 2013, sp. zn. 29 ICdo 3/2013.

³⁸⁰ SPRINZ, Petr a kol., 2019, marg. č. 1, str. 648.

³⁸¹ Viz § 36 odst. 1 Insolvenčního zákona.

³⁸² Viz § 37 odst. 1 Insolvenčního zákona.

³⁸³ Jak dovodil Ústavní soud ČR ve svém nálezu ze dne 07. 11. 2017, Pl. ÚS 33/15.

(či zástupci věřitelů³⁸⁴), který může insolvenčnímu správci podání odpůrcí žaloby přikázat³⁸⁵.

Pasivní věcná legitimace

V řízení o odpůrcí žalobě jsou pasivně věcně legitimované osoby uvedené v § 237 Insolvenčního zákona, jde o osoby povinné vydat do majetkové podstaty dlužníkovu plnění z neúčinných právních úkonů.

Těmi jsou (i.) osoby, v jejichž prospěch byl neúčinný právní úkon učiněn, (ii.) osoby, které z něj měly prospěch, (iii.) dědici nebo právní nástupci výše uvedených osob, na které přešlo dlužníkovu plnění z neúčinných právních úkonů, pokud to byly osoby blízké nebo osoby s dlužníkem tvořící koncern³⁸⁶ a (iv.) dědici nebo právní nástupci výše uvedených osob, na které přešlo dlužníkovu plnění z neúčinných právních úkonů, pokud v době nabytí daného plnění musely znát okolnosti, které odůvodňují právo insolvenčního správce dovolávat se neúčinnosti právního jednání.

Okruh pasivně legitimovaných osob tak je vymezen relativně široce, což nicméně plně odpovídá účelu a smyslu insolvenčního práva. U druhé zmíněné kategorie je okruh osob stanoven dokonce širěji než v případě § 594 Občanského zákoníku, který vyžaduje, aby daná osoba nabyla prospěch „*přímo*“.³⁸⁷

V této souvislosti je třeba kvitovat připomínku Hásové, že zejména třetí zmíněné kategorii neposkytuje zákonná úprava žádnou možnost liberace, a to ani v případě, kdyby tyto osoby prokázaly, že ani při sebevětší pečlivosti nemohly poznat a vědět, že v době uskutečnění daného plnění existovaly okolnosti odůvodňující právo insolvenčního správce dovolávat se neúčinnosti.

Prisvědčit lze také závěrům Sprinze, že ani pojem „právní nástupce“ neposkytuje jasnou odpověď, zda se jedná pouze o univerzální sukcesí, či také o sukcesí singulární. Rozhodovací praxe Nejvyššího soudu ČR v souvislosti s obdobným ustanovením § 15 odst. 3 Zákona o konkurzu a vyrovnání sice vyslovila jasný závěr o tom, že se jedná o sukcesí universální³⁸⁸, nicméně Sprinz v této souvislosti uvádí, že právní názor

³⁸⁴ Srovnej § 68 Insolvenčního zákona.

³⁸⁵ SPRINZ, Petr a kol. 2019, marg. č. 2, str. 648.

³⁸⁶ K výkladu pojmu koncern a osoba blízká srovnej kapitolu 2.3.9 této práce.

³⁸⁷ RICHTER, Tomáš. 2017, str. 399.

³⁸⁸ Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 20. 12. 2007, sp. zn. 29 Odo 572/2006.

Nejvyššího soudu ČR do podstatné míry vycházel z vládního návrhu zákona, který pracoval s mírně odlišnou definicí a následně nebyl v této podobě přijat. Z toho důvodu se Sprinz domnívá, že shora předestřené závěry Nejvyššího soudu ČR nebudou na současnou podobu aplikovatelné.³⁸⁹

Autor této práce se se závěry Sprinze ztotožňuje, neboť z hlediska účelu odpůrčího práva shledává nutnost zanechávat okruh pasivně legitimovaných osob co nejširší. Opačný závěr by podle názoru autora této práce vedl (při větší erudici úpadce) k poměrně snadnému obcházení odpůrčího práva.

V době digitalizace a zrychlení veškerých právně-ekonomických procesů je nejen možné zakládat nové právnické osoby ze dne na den, erudovanější společnosti / podnikatelé taktéž disponují mnohými tzv. SPV společnostmi³⁹⁰, jejichž účelem je tzv. „facilitovat“ konkrétní projekty a situace. Představme si situaci, že dojde k učinění odporovatelného právního úkonu ze strany dlužníka, a to ve prospěch SPV ovládaného další spolupracující osobou (např. známým). Následně pak dojde k fúzi odštěpením předmětného SPV / darování jejího obchodního závodu novému SPV (tj. k singulární sukcesi)³⁹¹. Pokud by byla v tomto ohledu zachována rozhodovací praxe Nejvyššího soudu ČR, bylo by možné tímto postupem relativně snáze předmětná ustanovení obejít, neboť by se zcela jistě o universální sukcesi nejednalo.

Nadto, nastíněná rozhodovací praxe Nejvyššího soudu ČR jako jeden z klíčových důvodů odmítnutí možnosti zahrnout pod právní nástupce i tzv. singulární nástupce, uvedla skutečnost, že by tím došlo narušení ústavní rovnosti před zákonem, neboť zatímco v případě fyzické osoby je vyžadována univerzální sukcese (dědictví), v případě právnické osoby by byla umožněna i sukcese singulární. Nejvyšší soud ČR tak aplikoval ústavně konformní výklad a do pojmu „právní nástupce právnické osoby“ zahrnul pouze ty právnické osoby, které jmění nabyly na základě univerzální sukcese.

A právě to také svědčí ve prospěch Sprinzem tvrzených závěrů o neaplikovatelnosti této rozhodovací praxe, neboť znění § 237 odst. 2 Insolvenčního zákona (na rozdíl od § 15 odst. 3 Zákona o konkurzu a vyrovnání) již nepojednává o právnických osobách, nýbrž jen

³⁸⁹ SPRINZ, Petr a kol. 2019, marg. č. 4, str. 644.

³⁹⁰ Odvozeno z původního anglického Special Purpose Vehicle.

³⁹¹ Srovnej Rozsudek Nejvyššího správního soudu ČR ze dne 24. 01. 2013, sp. zn. 4 As 72/2012.

o osobách. Argumentace spočívající v neústavnosti rozlišení mezi právníckými a fyzickými osobami tak již není dále relevantní.

Pokud se dále jedná o vědomost právního nástupce ohledně okolnosti podmiňující právo insolvenčního správce odporovat dlužníkovu jednání (v době přechodu / převodu plnění z neúčinného právního jednání), tato bude posuzována ke dni přechodu / převodu daného plnění a břemeno tvrzení a důkazní ohledně těchto skutečností bude samozřejmě tížit insolvenčního správce³⁹². Co se rozsahu a kvality požadovaných informací na straně nástupce týče, bude se podle Sprinze jednat o „skutečnosti uvedené v hypotézách jednotlivých skutkových podstat neúčinných právních jednání (§ 111, § 240 až 242).“³⁹³ A stejně jako v případě posuzování existence dlužníkovu úmyslu zkrátit jeho věřitele, dojde i zde k aplikaci § 4 odst. 2 Občanského zákoníku a posouzení, zda by si tuto vědomost ve stejné důvodně osvojila nezávislá třetí osoba průměrného rozumu.

Vedlejší účastenství

Ačkoliv vedlejší účastenství obecně není v insolvenčním řízení přípustné (§14 odst. 2 Insolvenčního řízení), ust. § 16 odst. 2 Insolvenčního zákona zahrnuje výjimku pro incidenční spory, mezi které podle § 159 odst. 1 písm. d) Insolvenčního zákona řadí právě řízení o odpůřčí žalobě. Tuto skutečnost pak výslovně potvrzuje i Nejvyšší soud ČR, který možnost vedlejšího účastenství v řízení o odpůřčí žalobě na straně žalobce (insolvenčního správce) přiznává všem přihlášeným věřitelům, neboť ti mají zájem na výsledku řízení.³⁹⁴

2.8.3 Ingerence věřitelského výboru

Jak bylo uvedeno již výše, výlučně insolvenční správce rozhoduje o tom, zda podá odpůřčí žalobu či nikoliv. Při rozhodování je povinen postupovat s péčí řádného hospodáře a v zájmu co nejširšího uspokojení všech věřitelů, což současně odpovídá i jeho finančním zájmům³⁹⁵. Současně je to právě insolvenční správce, který nese hlavní odpovědnost za podání či nepodání odpůřčí žaloby, a proto bylo již i rozhodovací praxí dovozeno, že může nastat také situace, kdy bude pro majetkovou podstatu výhodnější odpůřčí žalobu nepodávat, a to i přesto, že mohlo dojít k naplnění jednotlivých skutkových podstat.

³⁹² SPRINZ, Petr a kol. 2019, marg. č. 4 a 5, str. 644.

³⁹³ Ibidem.

³⁹⁴ Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 21. 12. 2016, sp. zn. 29 ICdo 96/2015.

³⁹⁵ Srovnej § 38 odst. 1 Insolvenčního zákona a Vyhlášku o odměně insolvenčního správce.

Tato situace pak nemusí souviset pouze s náklady na vedení odpůrčího řízení (které jsou však značně eliminovány tím, že je odpůrčí žaloba osvobozena od soudních poplatků), ale např. také s možným nákladem insolvenční podstaty na správu předmětných věcí, která v některých případech může dosahovat hodnoty předmětné věci (např. ustájení dobytka, koní, skladování materiálu se zvláštními požadavky atd.). Další význam pak může mít i bagatelní povaha teoreticky vymožené částky v porovnáním s náklady na prvotní znalecké posudky a revizi účetnictví atd.³⁹⁶, nejistota předmětného sporu, zjevná nedobytnost pohledávky, výkyv cen dané komodity³⁹⁷ atd.

Insolvenční správce tak není povinen podat odpůrčí žalobu pouze při naplnění formálních znaků jednotlivých forem neúčinnosti, ale naopak je povinen s odbornou péčí zkoumat ekonomickou výhodnost podání odpůrčí žaloby pro majetkovou podstatu, neboť není možné např. ani vyloučit, že dané odporovatelné právní jednání nebude pro majetkovou podstatu ve výsledku výhodné.³⁹⁸

Povinen podat odpůrčí žalobu pak je naopak v případě, kdy je mu tento postup nařízen věřitelských výborem (zástupcem věřitelů). Jedná se o jakousi „*donucovací kompetenci*“ sloužící k ochraně společného zájmu věřitelů³⁹⁹, ze které existuje pouze jediná výjimka. Tou je nedostatek finančních prostředků v majetkové podstatě, které by mohly sloužit k vedení sporu. V takovém případě může insolvenční správce požádat věřitele⁴⁰⁰, aby mu byla poskytnuta záloha na vedení odpůrčího řízení. V případě, že bude spor veden dlouhou dobu (např. z důvodu rozsáhlého dokazování, řízení před mnoha instancemi atd.) může insolvenční správce o takovou zálohu požádat i opakovaně.⁴⁰¹ Pouze v situaci, kdy tato přiměřená záloha nebude poskytnuta, může insolvenční správce podání odpůrčí žaloby odmítnout.

Sprinz však k podmínkám odmítnutí podání odpůrčí žaloby uvádí ještě jeden důležitý korektiv, a to potřebu, aby neúčinnost předmětných právních jednání byla buďto vysoce sporná, nebo aby bylo zjevné, že nárok získaný odpůrčí žalobou zůstane zjevně

³⁹⁶ V tomto ohledu je třeba zmínit i rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 30. 10. 2014, sp. zn. 29 Cdo 2631/2012, ve kterém bylo dovozeno, že svědomitý a odborný postup při zkoumání okolností, zda podat odpůrčí žalobu či nikoliv, může zahrnovat i zadání určitých činností třetí osobě (v daném případě se jednalo o odborné přezkoumání účetních dokladů dlužníka).

³⁹⁷ Příklad převzat z SPRINZ, Petr a kol. 2019, marg. č. 5, str. 648.

³⁹⁸ Srovnej usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 28. 11. 2018, sp. zn. 29 Cdo 2849/2017.

³⁹⁹ HÁSOVÁ, Jiřina, MORAVEC, Tomáš a kol., 2018, k § 239.

⁴⁰⁰ Nikoliv věřitelský výbor, ale všechny věřitele.

⁴⁰¹ HÁSOVÁ, Jiřina, MORAVEC, Tomáš a kol., 2018, k § 239.

nedobytný.⁴⁰² Ačkoliv tato skutečnost přímo z Insolvenčního zákona nevyplývá, při bližší úvaze je tento požadavek opodstatněný. Pokud by totiž došlo k doslovné interpretaci daného ustanovení, mohla by nastat absurdní situace, kdy dlužník záměrně vyvede veškerý svůj majetek z majtkové podstaty a zanechá za sebou finančně zcela vyčerpané věřitele a insolvenční správce odmítne (jinak pravděpodobně úspěšnou) odpůřčí žalobu podat pouze z důvodu svých vlastních nákladů na její podání (a neochotu věřitelů hradit další náklady). Taková situace by podle názoru autora této práce neměla nastat, protože (jak uvádí i Sprinz) povinnost podat odpůřčí žalobu je povinnost insolvenčního správce vyplývající ze zákona a náklady za její přípravu by neměly být alibisticky přenášeny na věřitelský výbor (zástupce věřitelů), pokud lze očekávat, že odpůřčí žaloba bude úspěšná. Zvláště pak v případě, kdy je insolvenční správce osvobozen od hrazení soudních poplatků.

Na druhou stranu je pak nutné zmínit i poměrně významné rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR⁴⁰³, které uvádí, že nepodání odpůřčí žaloby nelze přičítat výlučně k tíži insolvenčního správce, ale v některých situacích (v daném případě při podjatosti insolvenčního správce) také k tíži věřitelského výboru. Ustanovení § 60 Insolvenčního zákona totiž stejně jako v případě insolvenčního správce zakládá pro věřitelský výbor povinnost postupovat s odbornou péčí a stanovuje odpovědnost za porušení jejich povinností a neodborný výkon jejich funkce.

Jak však uvádí Sprinz, je otázkou, do jaké míry lze z tohoto rozhodnutí dovodit míru odpovědnosti věřitelského výboru v běžných situacích, případně též povinnost věřitelského výboru dohledávat napadnutelné jednání dlužníka a posuzovat možnou úspěšnost případného odporu. Předmětné rozhodnutí se totiž týkalo specifické situace, kdy insolvenční správce z důvodu zjevné podjatosti nevykonával řádně svou funkci a věřitelský výbor i přesto nepřistoupil k tomu podání odpůřčí žaloby nařídit.

Autor této práce se domnívá, že předmětné rozhodnutí vyjadřuje pouze jakousi subsidiární odpovědnost věřitelského výboru nastoupivší v situaci oboustranné nečinnosti daných subjektů (tedy jak nečinnosti insolvenčního správce, tak nečinnosti věřitelského výboru). Pokud bychom totiž aplikovali tento závěr o sdílené odpovědnosti insolvenčního správce a věřitelského výboru na běžnou situaci, musel by věřitelský výbor (jehož členové na rozdíl od insolvenčního správce nemusí disponovat ani právním, ani ekonomickým

⁴⁰² SPRINZ, Petr a kol., 2019, marg. č. 5, str. 648.

⁴⁰³ Usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 30. 5. 2019, sp. zn. 29 ICdo 177/2017.

vzděláním) sám aktivně činit stejné kroky k prověření možných odporovatelných právních jednání, jako musí ze své úřední povinnosti činit insolvenční správce. A jak bylo již dovozeno výše, tato povinnost odborné péče může krom vlastní dohledací činnosti zahrnovat kupříkladu i povinnost využít služeb třetích osob, nechat zpracovat odborné (jak právní, tak ekonomické) posudky, prověřit účetnictví dlužníka atd., což jistě nelze spravedlivě po věřitelském výboru vyžadovat.

2.8.4 Lhůta k podání žaloby

Jak již bylo uvedeno výše, lhůta k podání odpůrčí žaloby je jednorozhodnutí a počíná běžet ode dne, kdy nastaly účinky rozhodnutí o úpadku⁴⁰⁴, tedy okamžikem zveřejnění rozhodnutí o úpadku v insolvenčním rejstříku.⁴⁰⁵ Lhůta k podání odpůrčí žaloby je prekluzivní (propadná) a její běh neovlivňuje ani ustanovení nového insolvenčního správce, ani jeho podjatost (neboť i podjatý insolvenční správce je povinen postupovat s péčí řádného hospodáře a nese odpovědnost za porušení svých povinností).⁴⁰⁶

K charakteru této lhůty se vyjádřil Nejvyšší soud ČR následovně: *„úprava uplatňování odpůrčích nároků v případě zjištění úpadku dlužníka, obsažená v insolvenčním zákoně, je úpravou autonomní, úplnou, nepředpokládající subsidiární aplikaci jiných předpisů. Neupravuje-li insolvenční zákon žádnou výjimku (změnu počátku, přerušeni, stavění, znovuotevření apod.) z obecné jednoleté lhůty pro podání odpůrčí žaloby, je třeba uzavřít, že žádná takováto výjimka možná není.“*⁴⁰⁷ Při zrušení rozhodnutí o úpadku odvolací instancí a vydání nového rozhodnutí o úpadku však tato lhůta běží znovu a od počátku.

Ačkoliv v této souvislosti nejsou názory teoretiků zcela jednotné, předmětná lhůta byla vrchními soudy⁴⁰⁸ označena za lhůtu hmotněprávní.⁴⁰⁹ Bylo tedy dovozeno, že nepostačí její předání doručovateli poštovních služeb⁴¹⁰, ale je nutné, aby byla odpůrčí žaloba ve lhůtě doručena insolvenčnímu soudu. Kozák v této souvislosti uvádí, že situace je srovnatelná s podáním přihlášky pohledávky, kde bylo již dříve dovozeno, že se jedná

⁴⁰⁴ V souladu s § 136 odst. 1 písm. c) Insolvenčního zákona musí být tento údaj uveden v rozhodnutí o úpadku.

⁴⁰⁵ Srovnej § 140a odst. 1 Insolvenčního zákona.

⁴⁰⁶ Usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 30. 5. 2019, sp. zn. 29 ICdo 177/2017.

⁴⁰⁷ Ibidem.

⁴⁰⁸ Např. usnesení Vrchního soudu v Praze ze dne 24. 8. 2016, č. j. 104 VSPH 435/2016-29 nebo také usnesení Vrchního soudu v Olomouci ze dne 31. 1. 2018, č. j. 14 VSOL 323/2017-47.

⁴⁰⁹ SPRINZ, Petr a kol., 2019, marg. č. 10, str. 649 či HÁSOVÁ, Jiřina, MORAVEC, Tomáš a kol., 2018, k § 239. Opačně KOZÁK, Jan. 2018, k §239.

⁴¹⁰ Srovnej § 57 odst. 3 Občanského soudního řádu.

o procesní lhůtu. Autor této práce se domnívá, že tento názor je ovlivněn vnímáním odporu jako pouze procesního úkonu, s čímž však obecně nelze (jak bylo uvedeno např. v kapitole 2.8.1 této práce) ztotožnit.

Nutno zmínit, že tato lhůta se vztahuje pouze k podání samotné odpůřčí žaloby, tedy k návrhu, kterým se insolvenční správce domáhá vyslovení relativní neúčinnosti určitého jednání. Nevztahuje se na uplatnění nároku na vydání plnění z neúčinného právního úkonu do majetkové podstaty, ani na poskytnutí rovnocenné náhrady⁴¹¹. A jak uvádí Sprinz, jde pouze o lhůtu vztahující se k podání odpůřčí žaloby podle § 240–242 Insolvenčního zákona (tedy nikoliv podle § 111 Insolvenčního zákona), neboť opačný výklad by znamenal, že by dlužníkům stačilo počkat uplynutí 1 roku ode dne, kdy nastaly účinky rozhodnutí o úpadku a jejich postup by v podstatě nebylo možné sankcionovat.

Pokud insolvenční soud shledá, že byla odpůřčí žaloba podána s vadami (tj. např. že neobsahuje všechny stanovené náležitosti nebo je nesrozumitelná či neurčitá, uplatní běžný postup podle § 43 Občanského soudního řádu⁴¹² a vyzve účastníka k opravení či doplnění tohoto podání, určí mu lhůtu a poučí jej, jak je třeba opravdu či doplnění provést.

Teprve až když se ani v určené lhůtě nepodaří nedostatky odstranit a tyto jsou přitom tak závažné, že v řízení nelze pokračovat, insolvenční soud žalobu odmítne (§ 160 odst. 4 Insolvenčního zákona, § 43 Občanského soudního řádu).

Podle názoru autora této práce je však sporné, zda lze postupem podle § 43 Občanského soudního řádu postupovat např. v situaci, kdy insolvenční správce dosud nemá dost konkrétních informací o určitém právním jednání (např. o dni, kdy bylo předmětné jednání učiněno, přesné částce, která jednáním dlužníka ušla z majetkové podstaty, formě jednání, ve které bylo učiněno atd.), ať už z důvodu obstrukcí na straně dlužníka, neposkytnutí součinnosti ze strany dalších osob či sofistikovanosti zastření takového právního jednání. Nejvyšší soud ČR v tomto ohledu sice uvedl, že odporování pouze části právního jednání může vést v konkrétní situaci k zamítnutí celé odpůřčí žaloby,⁴¹³ podle názoru autora této práce je však nutné odlišit situaci, kdy insolvenční

⁴¹¹ Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 31. 08. 2016, sp. zn. 29 ICdo 5/2015.

⁴¹² Za použití § 7 Insolvenčního zákona.

⁴¹³ Slovy rozsudku Nejvyššího soudu ČR ze dne 28. 02. 2017, sp. zn. 29 ICdo 12/2015: „*Jakkoli nedůvodnost žaloby plyne již z toho, že žalobce odpůřčí žalobou neodporoval „celému“ právnímu úkonu, v němž byl obsažen i zápočet vzájemných pohledávek dlužnice a žalované (tj. neodporoval dohodě o narovnání), Nejvyšší soud nemá v poměrech projednávané věci – zejména vzhledem k povaze vzájemných pohledávek a závazků dlužnice a žalované, vzniklých na základě smlouvy o dílo, jejich výši a způsobu „vypořádání“*

správce špatně vymezí právní jednání, kterému odporuje (např. odporuje omylem jinému právnímu jednání nebo pouze jeho 1 oddělitelné části) a následně se snaží své pochybení zhojit, a situaci, kdy insolvenční správce z nedostatku informací (zejména z důvodu obstrukce na straně dlužníka) neúplně, resp. povšechně, vymezí právní jednání, kterému odporuje, a odpůří žalobu následně způsobem podle § 43 Insolvenčního zákona doplní.

Zatímco v prvním uváděném případě by se jistě jednalo o změnu (rozšíření) žaloby, resp. o připuštění změny žaloby, což je v obou případech po uplynutí lhůty nepřipustné, lze si podle názoru autora této práce představit i situaci, kdy se bude jednat pouze o dodatečné substancování vylíčených skutečností. Např. v situaci, kdy insolvenční správce ví, že dlužník učinil v první polovině měsíce února určitého roku neúčinný právní úkon, když vybral v hotovosti 1.000.000 Kč ze svého bankovního účtu a tuto v neurčené době daroval další osobě, nicméně ke dni uplynutí 1leté lhůty není (např. z důvodu neposkytnutí součinnosti ze strany dlužníka či dalších osob) jisté, kdy přesně k danému právnímu jednání došlo, v jaké formě toto bylo učiněno atd.

Sprinz v tomto ohledu kvituje potřebu *„zohlednit především zájem třetích osob na právní jistotě a nezbytnou odbornost postupu insolvenčního správce, který má dostatečně dlouhou dobu na to, aby jasně specifikoval, proti jakému právnímu jednání míří žaloba.“*. Autor této práce se domnívá, že shora předestřenému postupu (tedy dodatečnému substancování vylíčených skutečností a např. dalšímu upřesnění petitu) však zájem třetích osob na právní jistotě nebrání, neboť pokud bude od počátku více či méně zřejmé, proti jakému právnímu jednání dlužníka odpůří žaloba směřuje (a toto právní jednání bude vymezeno pouze obecněji s ohledem na obstrukce na straně dlužníka), nemělo by to podle názoru autora této práce být překážkou případnému úspěchu ve věci. Opačný závěr by podle názoru autora této práce byl totiž v rozporu se základním principem soukromého práva, že zjevné zneužití práva nepožívá právní ochrany.⁴¹⁴

Autor si taktéž dovoluje vyjádřit svůj nesouhlas se Sprinzem v tom, že roční prekluzivní lhůta je dostatečně dlouhá doba na specifikaci právního jednání ze strany insolvenčního správce. V praxi je známo, že zejména v případě nespolutracujících (tzv. profesionálních) dlužníků může zjišťování majetkové podstaty být nelehký úkol. Ačkoliv

(dohodou o narovnání) – žádné pochybnosti o tom, že dohoda o narovnání, zahrnující i ujednání o započtení, není neúčinná.“

⁴¹⁴ Úst. § 8 Občanského zákoníku.

je běžné, že jsou dlužníci předvoláváni k výslechu a prohlášení o majetku⁴¹⁵, i navzdory možným trestněprávním konsekvencím si v praxi podstatná část dlužníků již na nic nevzpomíná, záhadně se ztrácí písemnosti, které se dlužníci snaží třeba i několik měsíců bezúspěšně nalézt a nezřídka dlužníkům dlouhotrvající zdravotní obtíže náhle nedovolují se prohlášení o majetku zúčastnit a insolvenčnímu soudu tak opakovaně zasílají své omluvy a vyhýbají se předvedení. Dlužníci taktéž musí umožnit insolvenčnímu správci přístup na všechna místa, kde mají umístěn majetek náležející do majetkové podstaty. Pokud tak neučiní, může sice prohlídku bytu, sídla či jiných místností dlužníka na návrh insolvenčního správce nařídit insolvenční soud, takový postup však dlužníkům dává spoustu času a prostoru jakékoliv případné dokumenty / důkazy svědčící o neúčinných právních úkonech odstranit.⁴¹⁶

V praxi tedy jednoletá prekluzivní lhůta zdaleka nemusí být dostačující a (i vzhledem k obsahu této práce) lze si představit mnoho způsobů, jakými případné restriktivní pojetí této prekluzivní lhůty lze poměrně jednoduše zneužít. Autor této práce se tak domnívá, že vzhledem k zachování účelu a smyslu odpůrčího práva by bylo vhodné možnost substancování / upřesnění odpůrčí žaloby po uplynutí předmětné prekluzivní lhůty v některých specifických situacích nevykládat tak restriktivně, jak je navrhováno například Sprinzem. Je totiž zjevné, že i toto může být snadným nástrojem obcházení odpůrčího práva.

Autor této práce se taktéž domnívá, že tento závěr je v souladu i s (byť již nejspíše překonanou) rozhodovací praxí Nejvyššího soudu ČR, která již dříve dovodila, že odpůrčí žaloba může (a měla by) mít podobu žaloby na plnění, kdy se odpůrčí nárok posoudí jako právní otázka předběžné povahy.⁴¹⁷ V takovém případě by uplatněný odpůrčí nárok nebyl součástí petitu žaloby, nýbrž byl by dovozen ze skutečností uvedených v samotné odpůrčí žalobě. A tyto je samozřejmě možné kdykoliv v průběhu řízení (před koncentrací řízení podle § 118b Občanského soudního řádu) doplnit, rozvést či více substancovat.

2.8.5 Přerušování zahájených odpůrčích řízení

Vztah insolvenční odporovatelnosti a dříve zahájené relativní neúčinnosti podle Občanského zákoníku je přinejmenším problematický. Insolvenční zákon totiž uvádí, že

⁴¹⁵ Ust. § 214 a násl. Insolvenčního zákona.

⁴¹⁶ Ust. § 212 a násl. Insolvenčního zákona.

⁴¹⁷ Usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 9. 2. 2011, sp. zn. 31 Cdo 365/2009.

jestliže v době zahájení insolvenčního řízení probíhá o téže věci jiné odpůrčí řízení, nelze v něm až do skončení insolvenčního řízení pokračovat.

Nejvyšší soud ČR pak stran vztahu insolvenčního řízení a dříve zahájených odpůrčích žalob uvádí: „Dnem zahájení insolvenčního řízení tedy nastává v řízení o odpůrčí žalobě podané podle ustanovení § 42a obč. zák. ze zákona obdobný stav, jako při přerušeni řízení, který na jedné straně sice brání tomu, aby bylo v řízení pokračováno (a soudem v řízení prováděny další úkony), avšak na druhé straně má za následek, že nadále běží procesní lhůty, že účastníci smí v řízení činit procesněprávní úkony a že proto také mohou nabyt právní moci rozhodnutí, která byla v řízení o odpůrčí žalobě podané podle ustanovení § 42a obč. zák. vydána před zahájením insolvenčního řízení.“⁴¹⁸

Předmětné ustanovení je problematické hned z několika rovin. Jak správně uvádí Sprinz i Hásová, spojení „o téže věci“ je samo o sobě nepřesné, neboť tatáž věc je vymezena jak předmětem řízení, tak stejnými účastníky řízení, proto se z logiky věci (díky výlučnosti aktivní legitimace insolvenčního správce) nikdy nemůže o tutéž věc jednat.

Jak však uvádí Hásová, s odkazem na § 83 odst. 2 písm. d) Občanského soudního řádu (kde je upravena jistá forma totožnosti věci i v souvislosti s jistými žalobami jiných žalobců) lze dospět k závěru, že „*touž věcí je třeba rozumět odpůrčí žalobu týkající se téhož právního jednání, jímž došlo ke zkrácení nebo zvýhodnění věřitelů na úkor jiných*“.⁴¹⁹

Jako mnohem problematičtější se však jeví skutečnost, že u odpůrčích žalob, které byly zahájeny před zahájením insolvenčního řízení, není možné až do skončení insolvenčního řízení v těchto odpůrčích řízeních pokračovat. Z pohledu autora této práce se jedná o nesmírně tvrdé a neopodstatněné ustanovení, které při doslovném jazykovém výkladu a troše vynalézavosti umožní tzv. profesionálním dlužníkům obcházet institut insolvenční odporovatelnosti.

Insolvenční řízení totiž nemusí skončit a často také nekončí během krátké doby (a v případě povoleného oddlužení může v konkrétních případech trvat i k 10 letům). Slovy Krechlera: „*Uvedené omezení by mělo trvat až do doby, než insolvenční řízení skončí. K tomu dochází okamžikem, kdy nabude právní moci usnesení, jímž insolvenční soud rozhodl, že dlužník není v úpadku (§ 158 odst. 3), kterým se ruší konkurs (§ 309 odst. 4),*

⁴¹⁸ Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 07. 10. 2014, sp. zn. 21 Cdo 2299/2013.

⁴¹⁹ HÁSOVÁ, Jiřina, MORAVEC, Tomáš a kol., 2018, k § 239.

*kterým vzal na vědomí splnění oddlužení, reorganizačního plánu nebo jeho podstatné části (§ 413, § 364 odst. 3), nebo kterým zastavil insolvenční řízení podle § 418 odst. 5.*⁴²⁰

Uvedme si jednoduchý příklad. Věřitel zjistí, že jeho dlužník zkrátil uspokojení svých věřitelů, když převedl podstatnou část svého majetku na třetí osobu. Prostřednictvím § 593 Občanského zákoníku si vyhradí právo dovolat se neúčinnosti právního jednání tím, že tuto výhradu např. prostřednictvím notáře oznámí dlužníkovi. Následně několik let (např. 2–3 roky) mezi dlužníkem a věřitelem probíhá nalézací řízení s cílem získat exekuční titul. Následně věřitel uplatní svůj odpůrčí nárok u příslušného obecného soudu a dalších 2–3 roky probíhá řízení o odpůrčí žalobě. Ještě před právní mocí rozhodnutí o odpůrčí žalobě však dojde k tomu, že na dlužníka bude podán insolvenční návrh s návrhem na povolení oddlužení. Pokud by v takovém případě mělo dojít k doslovné aplikaci druhé věty § 239 odst. 1 Insolvenčního zákona, nebylo by možné v řízení o odpůrčí žalobě po dobu trvání insolvenčního řízení před obecným soudem pokračovat, a to i přesto, že by insolvenční správce již ani nemohl s ohledem na promeškání lhůt uvedených v § 240–242 Insolvenčního zákona úspěšnou odpůrčí žalobu podat. Došlo by tak absurdní situaci, kdy by duplicita civilního a insolvenčního odpůrčího řízení již ani nehrozila a majetková podstata by se už nemohla o věc, která ušla dlužníkovým neúčinným právním jednáním rozšířit, ale věřiteli by bylo bráněno v již zahájeném odpůrčím řízení pokračovat.

Zcela absurdní situace by pak nastala v momentu, kdy by bylo dlužníkovi insolvenčním soudem schváleno oddlužení plněním splátkového kalendáře se zpeněžením majetkové podstaty. V takovém případě by mohlo v krajním případě dojít k tomu, že dlužník v souladu s § 412a odst. 1 písm. c) Insolvenčního zákona naplní po 5 letech podmínky pro splnění oddlužení a věřitel bude do té doby čekat na to, aby mohl v civilním odpůrčím řízení pokračovat. Pokud by pak dlužník splnil řádně a včas všechny povinnosti podle schváleného způsobu oddlužení a insolvenční soud v souladu s § 414 Insolvenčního zákona rozhodl o osvobození od placení pohledávek zahrnutých do oddlužení v rozsahu, v němž dosud nebyly uspokojeny, věřitel by sice mohl v daném odpůrčím řízení pokračovat (a případně v něm i uspět), avšak původní dluh by nemohl po dlužníkovi požadovat ani vymáhat.⁴²¹

⁴²⁰ MARŠÍKOVÁ, Jolana, 2018, § 239.

⁴²¹ HÁSOVÁ, Jiřina, MORAVEC, Tomáš a kol., 2018, k § 414.

Tento scénář samozřejmě opomíjí mnoho skutečností jako možnost zamítnout návrh na povolení oddlužení pro pravděpodobné sledování nepoctivého záměru⁴²², nicméně ilustruje absurditu, ke které by doslovný jazykový výklad daného ustanovení vedl. A jak již mnohokrát dovodil Ústavní soud ČR, jazykový výklad slouží pouze k prvotnímu přiblížení se k obsahu vykládané normy a v případě rozporu mezi jazykovým a teleologickým výkladem má přednost výklad teleologický.⁴²³

Autor této práce se tak ztotožňuje s Hásovou, Sprinzem, Maršíkovou a dalšími, kteří uvádějí, že tento závěr není z hlediska cílů a účelů Insolvenčního zákona opodstatněný (zvláště proto, že předmětné plnění již nikdy nebude možné do majetkové podstaty zahrnout). Je tak žádoucí aplikovat teleologický výklad a v případě neprobíhající odpůrcí žaloby v rámci insolvenčního řízení (ať již z důvodu nemožnosti tuto žalobu podat či marného uplynutí prekluzivní lhůty k jejímu podání) by mělo být v civilním odpůrcím řízení pokračováno a věřitel by měl mít možnost se z takového majetku uspokojit.

I v takové situaci však není podle názoru autora této práce zcela jisté, zda by takovému postupu nebránilo omezení k provedení exekuce uvedené v § 109 odst. 1 písm. c) Insolvenčního zákona. Výkon rozhodnutí podle tohoto ustanovení není možné provést, pokud by postihoval majetek ve vlastnictví dlužníka nebo jiný majetek, který by náležel do majetkové podstaty. Jak však uvádí Pulkrábek a jak bylo dříve rozvedeno v části 1.2.1 této práce, důsledkem teorie věcného účinku je *stricto sensu* právě jakýsi vznik dvojího vlastnictví. Úspěšnou odpůrcí žalobou by totiž došlo k tomu, že ve vztahu ke všem třetím osobám sice bude vlastníkem věci ten, v jehož prospěch bylo neúčinné právní jednání učiněno, ale ve vztahu k odpůrci / věřiteli, to bude nadále dlužník. Ačkoliv se opět jedná o již složitější teoretickou úvahu, kterou by pravděpodobně bylo možné opět překlenout teleologickým výkladem, je nutné i na tento problém upozornit.

2.8.6 Dobrovolné plnění

Insolvenční zákon taktéž neposkytuje odpověď pro situaci, kdy je ten, v jehož prospěch bylo neúčinné právní jednání učiněno, připraven vydat plnění do majetkové podstaty dobrovolně či jej do majetkové podstaty již vydal. Z hlediska teorie je v tomto ohledu problematické, že výrok o neúčinnosti právního jednání je výrokem konstitutivním

⁴²² Srovnej § 395 Insolvenčního zákona.

⁴²³ Např. náleží Ústavního soudu ČR ze dne 17. 12. 1997, sp. zn. Pl. ÚS 33/97 nebo stanovisko pléna Ústavního soudu ČR ze dne 21. 05. 1996, sp. zn. Pl. ÚS-st.-1/96.

a že dlužníkově plnění z neúčinných právních jednání náleží do majetkové podstaty až právní mocí rozhodnutí, kterým bylo odpůřčí žalobě vyhověno.

Hásová a Maršíková se v tomto ohledu kloní k závěru, že z hlediska právní jistoty by pro insolvenčního správce bylo vhodnější odpůřčí žalobu i v takovém případě podat.⁴²⁴ Autor této práce se spíše kloní k závěru Sprinze ohledně možného uzavření dohody o narovnání, jejíž součástí bude zánik odpůřčího nároku oproti vydání předmětné věci do majetkové podstaty či zahájení incidenčního sporu a následné uzavření soudního smíru.

V každém případě by podle názoru autora této práce neměl žalovaný, který je připraven vydat plnění do majetkové podstaty nebo jej již dokonce vydal, hradit soudní poplatky za řízení před soudem podle § 2 odst. 3 zák. č. 549/1991 Sb., o soudních poplatcích, který v případě odpůřčí žaloby (nespojené s nárokem na vydání plnění) činí 2.000 Kč.⁴²⁵ To by pak zvlášť mělo platit v situaci, kdy je odpůřčí žaloba spojena s nárokem na vydání peněžitého plnění, neboť zde by byl soudní poplatek určen nikoliv v bagatelní výši, nýbrž jako 5 % z této částky v případě peněžitého plnění přesahujícího 20.000 Kč.⁴²⁶ I přesto, že je insolvenční správce od hrazení soudního poplatku osvobozen, tato povinnost se totiž v případě úspěšné žaloby přenáší na odpůřce.⁴²⁷

V daném případě by podle názoru autora této práce bylo třeba aplikovat ustanovení § 150 Občanského soudního řádu, které umožňuje ve výjimečných případech při důvodech hodných zvláštního zřetele náhradu nákladů řízení zcela nebo z části nepřiznat.

2.8.7 Příslušnost soudu

Incidenční spor je spor vyvolaný insolvenčním řízením, o kterém tak stanoví insolvenční zákon a který je projednáván v rámci insolvenčního řízení.⁴²⁸

Za doby účinnosti Zákona o konkursu a vyrovnání panovaly pochybnosti o tom, zda je řízení o odpůřčí žalobě sporem vyvolaným konkursem či nikoliv a který soud je k projednání takového sporu příslušný.⁴²⁹ Toto postavil na jisto až Insolvenční zákon, který v § 159 odst. 1 písm. d) explicitně zařadil spory na základě odpůřčí žaloby do incidenčních sporů a v § 7a po odstranění veškerých pochybností stanovil, že v incidenčních sporech

⁴²⁴ Pravděpodobně s ohledem na prekluzivní charakter lhůty k jejímu podání.

⁴²⁵ Položka 13 bod 1 písm. d) přílohy k zák. č. 549/1991 S., o soudních poplatcích.

⁴²⁶ Položka 12 přílohy k zák. č. 549/1991 S., o soudních poplatcích.

⁴²⁷ Viz § 2 odst. 3 zák. č. 549/1991 S., o soudních poplatcích.

⁴²⁸ Ust. § 2 písm. d) Insolvenčního zákona.

⁴²⁹ HÁSOVÁ, Jiřina, MORAVEC, Tomáš a kol., 2018, k § 235.

rozhodují krajské soudy jako soudy prvního stupně. Věcně a místně příslušný k projednání odpůrcí žaloby je tedy insolvenční soud dlužníka.

Pokud se jedná o odpůrcí žalobu vedenou proti osobě, která má sídlo / bydliště v jiném členském státu Evropské unie (v insolvenčním řízení zahájeném v České republice), v takovém případě bylo jak Nejvyšším soudem ČR, tak Soudním dvorem EU dovozeno, že příslušný k vedení takové odpůrcího řízení je český insolvenční soud.⁴³⁰ Slovy Soudního dvora EU: „*soudy členského státu, na jehož území bylo zahájeno úpadkové řízení, jsou příslušné rozhodnout o odpůrcí žalobě podané v úpadkovém řízení proti žalovanému, který nemá bydliště na území členského státu.*“⁴³¹ Tato příslušnost je přitom příslušností výlučnou.⁴³²

Insolvenční soud je nicméně také příslušný v případě navazující žaloby na vydání plnění z neúčinného právního úkonu, tedy pokud bude nejprve žalováno na vyslovení neúčinnosti právního jednání a teprve poté na vydání plnění z neúčinného právního úkonu, které žalovaný dobrovolně do majetkové podstaty nevydává. Nejvyšší soud ČR totiž dovedl, že i v případě, kdy jsou tyto dvě žaloby rozdělené, neztrácí tato druhá žaloba na plnění povahu odpůrcí žaloby a k jejímu projednání tak není příslušný obecný soud dlužníka.⁴³³

2.8.8 Petit odpůrcí žaloby

Do účinnosti Novely Insolvenčního zákona 2013 bylo značně nejisté, jakou podobu má, resp. může ve skutečnosti odpůrcí žaloba mít a ani Novela Insolvenčního zákona 2013 v tomto ohledu nepřinesla zcela jednoznačnou odpověď. Za dobu účinnosti Insolvenčního zákona se zformovaly 3 přístupy, jak k problematice obsahu odpůrcích žalob v insolvenčním řízení přistupovat.

Odpůrcí žaloba a žaloba na plnění

První z těchto přístupů zohledňuje zejména konstitutivní charakter odpůrcí žaloby, její specifické právní následky a § 239 odst. 4 Insolvenčního zákona, podle kterého náleží plnění z neúčinného právního úkonu do majetkové podstaty až právní mocí rozhodnutí o odpůrcí žalobě. Obnáší 2 po sobě navazující řízení, a to žalobu o určení a následnou žalobu na plnění.

⁴³⁰ Usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 16. 2. 2015, sp. zn. 29 ICdo 7/2015.

⁴³¹ Rozsudek Soudního dvora ze dne 16. 1. 2014, sp. zn. C-328/12.

⁴³² Rozsudek Soudního dvora ze dne 14. 11. 2018, sp. zn. C-296/17.

⁴³³ Usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 9. 2. 2011, sp. zn. 31 Cdo 365/2009.

Vychází se z předpokladu, že samotná odpůrčí žaloba směřuje pouze k určení, že právní jednání učiněné dlužníkem nemá vůči jeho věřitelů právních účinků a ze své povahy je tedy žalobou na určení. Přitom (jako bylo již výše uvedeno) platí, že dlužníkové plnění z neúčinných právních jednání náleží do majetkové podstaty až právní mocí rozhodnutí, kterým je odpůrčí žalobě vyhověno.⁴³⁴

Je tak dovozováno, že teprve až v momentu, když po úspěšné odpůrčí žalobě odpůrce plnění, které z majetkové podstaty ušlo neúčinným právním jednáním, dobrovolně nevydá, může insolvenční správce přistoupit k dalšímu kroku, tedy k druhému nalézacímu řízení, které odpůrci stanoví povinnost vydat ušlé plnění do majetkové podstaty.

Teprve až právní mocí rozhodnutí v tomto nalézacím řízení pak bude insolvenční správce moci přistoupit k iniciaci exekučního řízení s cílem navodit stav předpokládaný § 236 Insolvenčního zákona.⁴³⁵

Tento postup je dlouhodobě (a po právu) kritizován jako zbytečně zdlouhavý a v rozporu s principem procesní ekonomie a východiskem dosažení rychlého uspokojení věřitelů. S přihlédnutím k průměrné délce soudního řízení v České republice a rozsáhlým procesním možnostem obrany odpůrce (např. odvolání v rámci každého řízení a odvolání proti usnesení o nařízení exekuce), není vyloučeno, že mezi podáním odpůrčí žaloby a faktickým zahrnutím ušlého plnění zpět do majetkové podstaty tak někdy uplyne i více než 5 let či dokonce déle.

Dalším problémem je pak charakter druhého nalézacího řízení, neboť za běžné situace, kdy se insolvenční správce domáhá vydání plnění patřícího do majetkové podstaty (jež zadržuje třetí osoba), vedený spor nemá charakter incidenčního sporu a k jeho vedení není věcně příslušný insolvenční soud, nýbrž obecný soud této třetí osoby. Jak však uvádí Richter i Sprinz, takový procesní postup by byl s ohledem na rozhodovací praxi Nejvyššího soudu ČR⁴³⁶ a zásadu *vis attractiva concursus*⁴³⁷, nesprávný, neboť povahu

⁴³⁴ Ust. § 239 odst. 4 Insolvenčního zákona.

⁴³⁵ HÁSOVÁ, Jiřina, MORAVEC, Tomáš a kol., 2018, k § 239.

⁴³⁶ Zejm. usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 9. 2. 2011, sp. zn. 31 Cdo 365/2009.

⁴³⁷ Právní zásada vyjádřená v čl. 3 odst. 1 Nařízení Rady (ES) č. 1346/2000, o úpadkovém řízení ze dne 29. 5. 2000, podle kterého má členský stát, na jehož území bylo zahájeno úpadkové řízení rovněž příslušnost rozhodnout o žalobách, které přímo vyplývají z uvedeného řízení a úzce s ním souvisí.

odpůrcí žaloby neztrácí návrh na vydání peněžitého či nepeněžitého plnění, ani když je podán samostatně.⁴³⁸

I navzdory jeho zdoluhavosti je však tento přístup nezřídka v tuzemsku i nadále využíván. Je nicméně nasnadě, že insolvenční (ale i obecné) soudy začaly hledat alternativní cesty, jak tento složitý a zdoluhavý proces obejít.

Odpůrcí nárok jako právní otázka předběžné povahy

Druhá možnost, ke které se tak ještě před účinností Novely Insolvenčního zákona 2013 přiklonil i Nejvyšší soud ČR⁴³⁹, je spojena s posouzením odpůrcího nároku v rámci právní otázky předběžné povahy. Nejvyšší soud ČR uvedl, že odpůrcí žaloba může (resp. dokonce měla by) mít podobu žaloby na plnění a že posouzení případné neúčinnosti je v dané situaci „řešením právní otázky toliko předběžné povahy.“

Jak však uvádí i Hásová, tento postup není zcela v souladu s § 239 odst. 4 Insolvenčního zákona, podle kterého náleží dlužníkovo plnění z neúčinných právních úkonů do majetkové podstaty až právní mocí rozhodnutí, kterým bylo odpůrcí žalobě vyhověno. V tomto ohledu se tak výše uvedená praxe Nejvyššího soudu ČR jeví jako přinejmenším nekonceptní a je otázkou, zda toto rozhodnutí není již překonané.

Kombinovaný petit

Poslední možností je tzv. „kombinovaný petit“⁴⁴⁰, kdy insolvenční správce v odpůrcí žalobě vedle určení, že právní jednání je vůči věřitelům neúčinné, požaduje také nárok na peněžité plnění nebo peněžitou náhradu plnění.

Při této variantě totiž dojde jak k dodržení postupu předvídaného v § 239 odst. 4 Insolvenčního zákona, tak k umožnění toho nárokovat vedle sebe odpůrcí nárok i samotné plnění, které ušlo neúčinným právním jednáním. V praxi bude postup vypadat tak, že insolvenční soud buďto nejprve rozhodne tzv. částečným rozsudkem o určení a pak bude pokračovat v řízení o žalobě na plnění nebo rozhodne o určovací žalobě a žalobě na plnění souběžně, nicméně tzv. pariční lhůtu u výroku o plnění naváže až na nabytí právní moci výroku o určení, že předmětné právní jednání je neúčinné.⁴⁴¹

⁴³⁸ SPRINZ, Petr a kol. 2019, marg. č. 20-21, str. 651.

⁴³⁹ Usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 9. 2. 2011, sp. zn. 31 Cdo 365/2009.

⁴⁴⁰ HÁSOVÁ, Jiřina, MORAVEC, Tomáš a kol., 2018, k § 239.

⁴⁴¹ SPRINZ, Petr a kol., 2019, marg. č. 23, str. 652.

K této variantě se přiklonila jak Novela Insolvenčního zákona 2013, tak rozhodovací praxe Vrchního soudu v Olomouci⁴⁴². Ten ještě před účinností Novely insolvenčního zákona 2013 dovedl možnost tzv. kombinovaného petitu, a to i v případě uplatnění nepeněžitých plnění. Slovy Vrchního soudu v Olomouci: „Uplatnil-li v projednávané věci žalobce v jedné žalobě oba nároky, tj. jak nárok na určení neúčinnosti právního úkonu, tak také nárok na plnění, je třeba rozhodnout o obou nárocích. Pokud soud znovu dospěje k závěru, že nárok na určení neúčinnosti právního úkonu je důvodný, je na místě podle názoru odvolacího soudu také rozhodnout o splnění povinnosti žalovaného vydat věci do majetkové podstaty tak, aby žalobce případně nemusel absolvovat ještě další soudní nalézací řízení v případě, že by žalovaný do majetkové podstaty dobrovolně neplnil, byť odvolací soud je si vědom ustanovení § 239 odst. 4 insolvenčního zákona, podle něhož plnění z neúčinných právních úkonů náleží do majetkové podstaty právní moci rozhodnutí, kterým bylo odpůřčí žalobě vyhověno.“

Současný přístup k formulaci petitu

V současné době se s ohledem na aktuální znění § 239 odst. 4 Insolvenčního zákona upřednostňuje zejména třetí přístup, tj. kombinovaný petit, avšak nezřídka se lze setkat i s přístupem prvním (tedy dvoustupňová žaloba).

Znění § 239 odst. 4 Insolvenčního zákona po Novele Insolvenčního zákona 2013 totiž i nadále není zcela bezproblémové, neboť to sice umožňuje požadovat vedle odpůřčího nároku také nárok na vydání plnění, nicméně pouze plnění peněžitých. Při použití pouze doslovného (a logického) výkladu by bylo nutné dospět k závěru, že v případě nepeněžitých plnění bude nutné aplikovat první, tedy dvoustupňový přístup.

Jak Sprinz, tak Richter a Hášová takový závěr považují za nelogický a nekoncepční, neboť zákonodárce stěží chtěl docílit takového stavu, když mezi žalobou na peněžitá a nepeněžitá plnění je z hlediska insolvenčního řízení spíše jen bezvýznamný až zcela minimální rozdíl. Všichni tito autoři se tak kloní k závěru, že dříve nebo později insolvenční soudy dospějí k výkladu, že tzv. kombinovaný petit je aplikovatelný i v případě nepeněžitých plnění.

⁴⁴² Usnesení Vrchního soudu v Olomouci ze dne 28. 10. 2012, sp. zn. 13 Cmo 4/2010.

2.8.9 Postoupení odpůrčího nároku

Ačkoliv Pulkrábek dovozuje, že v rámci civilní odporovatelnosti je postoupení odpůrčího nároku s ohledem na jeho akcesorickou povahu a úzké propojení s osobou a pohledávkou konkrétního věřitele zapovězeno⁴⁴³, otázka možnosti postoupení odpůrčího nároku v rámci insolvenčního řízení zůstává v tuzemsku nevyjasněnou (nikoliv však vyloučenou).⁴⁴⁴

Jak totiž uvádí Richter, v insolvenčním řízení odpůrčí nárok nesouvisí s konkrétní pohledávkou konkrétního věřitele, nýbrž spíše se všemi pohledávkami všech věřitelů.⁴⁴⁵ První vlašťovku takového postupu taktéž vypustil Nejvyšší soud ČR, který v souvislosti se Zákonem o konkursu a vyrovnání uvedl, že „*Ještě jinak řečeno, povaha odpůrčího nároku podle § 15 odst. 2 ZKV vylučuje možnost žalobce (jímž může být konkursní věřitel nebo správce konkursní podstaty) postoupit tento nárok jiné osobě (lhostejno zda za úplatu) před pravomocným rozhodnutím o odpůrčím nároku. Smlouva o postoupení takového odpůrčího nároku tedy není (ve smyslu ustanovení § 107a odst. 1 o. s. ř.) právní skutečností, s níž právní předpisy spojují převod odpůrčího nároku z postupitele (konkursního věřitele nebo správce konkursní podstaty úpadce) na postupníka.*“⁴⁴⁶ Ač se může na první pohled zdát, že dané rozhodnutí svědčí spíše v neprospěch postupitelnosti, opak může být pravdou. Hlavním a klíčovým důvodem tohoto závěru bylo, že ve sporech z odpůrčích žalob nebylo podle Zákonu o konkursu a vyrovnání zásadně možné po skončení insolvenčního řízení pokračovat. Jak však víme z § 159 odst. 6 Insolvenčního zákona, v rámci Insolvenčního zákona již toto omezení neplatí.⁴⁴⁷

K obdobnému závěru dospěla německá insolvenční judikatura, která se v současné době po desítkách let odmítání postupitelnosti tohoto nároku uchýlila k výkladu, který takovou možnost připouští.⁴⁴⁸

Stejně jako Richter, i autor této práce se kloní k závěru, že v případě, že by se česká rozhodovací praxe přiklonila k umožnění takovéto cese, měl by být takový postup podroben stejné prerekvizitě jako je např. zpeněžení majetkové podstaty mimo dražbu

⁴⁴³ MELZER, Filip., TĚGL, Petr. a kol.: *Občanský zákoník: velký komentář*. Svazek III. §419-654. Praha: Leges, 2014. str. 807-808.

⁴⁴⁴ RICHTER, Tomáš, 2017.

⁴⁴⁵ Ibidem. Str. 400.

⁴⁴⁶ Usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 17. 5. 2018, sp. zn. 29 Cdo 5188/2017.

⁴⁴⁷ SPRINZ, Petr a kol., 2019, marg. č. 8, str. 643.

⁴⁴⁸ RICHTER, Tomáš, 2017.

v souladu s § 289 Insolvenčního zákona, tedy přinejmenším souhlasu insolvenčního soudu a věřitelského výboru. Samotná myšlenka postoupení tohoto odpůrčího nároku za zlomek její hodnoty totiž nepochybně může být z hlediska rychlého a efektivního uspokojení věřitelů prospěšná, a to zvláště s přihlédnutím k předpokládané délce soudního řízení jako i její následné dobytosti.

2.8.10 Smír v odpůrčím řízení

Odpůrčí řízení je možné ukončit smírem mezi insolvenčním správcem a odpůrcem, a to za předpokladu, že s tímto v souladu s § 162 odst. 2 Insolvenčního zákona souhlasí věřitelský výbor.⁴⁴⁹

Ačkoliv Nejvyšší soud ČR nejprve v souvislosti s řízením o odpůrčí žalobě podle Občanského zákoníku 1964 dovedl, že odpůrčí žalobu není možné ukončit soudním smírem⁴⁵⁰, toto své stanovisko zásadním způsobem aktualizoval, když svým nedávným rozhodnutím výslovně potvrdil skutečnost, že odpůrčí žalobu (a to i dokonce v případě použití tzv. kombinovaného petitu) je možné ukončit smírem mezi stranami.⁴⁵¹

Nadále by tak nemělo být pochyb o tom, že řízení o odpůrčí žalobě je možné skončit smírem. Tato skutečnost je pak zvláště významná pro možnost skončit předmětné řízení rozsudkem pro uznání⁴⁵² či rozsudkem pro zmeškání⁴⁵³.

2.8.11 Důsledky úspěchu odpůrčí žaloby

Důsledkem úspěchu odpůrčí žaloby je, že ve vztahu k insolvenčním věřitelům právní jednání – byť nadále platné – nemá právních účinků, tj. nevyvolává vůči nim právní následky, které jsou v něm vyjádřeny, jakož i právní následky, které plynou ze zákona, dobrých mravů, zvyklostí a zavedené praxe stran⁴⁵⁴, a to s účinky *ex nunc*.

Sprinz v této souvislosti uvádí, že „*dochází k anulování právních následků odporovatelného právního jednání a navrácení právního stavu do doby před tímto jednáním*“.⁴⁵⁵ K anulaci těchto právních následků však dochází pouze ve vztahu

⁴⁴⁹ RICHTER, Tomáš, 2017, str. 400. Rovněž SPRINZ, Petr a kol. 2019, marg. č. 27, str. 653.

⁴⁵⁰ Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 21. 10. 2009, sp. zn. 30 Cdo 2666/2007.

⁴⁵¹ Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 29. 7. 2019, sp. zn. 29 ICdo 108/2017.

⁴⁵² Srovnej § 153a Občanského soudního řádu.

⁴⁵³ Srovnej § 153b Občanského soudního řádu.

⁴⁵⁴ Srovnej § 545 Občanského zákoníku.

⁴⁵⁵ SPRINZ, Petr a kol., 2019, marg. č. 25, str. 652.

k insolvenčním věřitelům, nikoliv *erga omnes*, což je podle názoru autora této práce nutné opakovaně zdůraznit.

Právní moci rozhodnutí o odpůrcí žalobě tak plnění ušlé nečinným právním úkonem náleží do majetkové podstaty⁴⁵⁶ a insolvenčnímu správci vzniká povinnost tuto věc do majetkové podstaty sepsat.⁴⁵⁷ Proti sepsání věci do majetkové podstaty se již v souladu s § 239 odst. 4 Insolvenčního zákona nelze bránit podáním tzv. vylučovací (excindační) žaloby podle § 225 Insolvenčního zákona a proti této pohledávce nelze taktéž podle § 238 Insolvenčního zákona započíst vzájemnou pohledávku této osobu za dlužníkem.

V závislosti na tom, jakou formu petitu měla odpůrcí žaloba insolvenčního správce (zda kombinovaný petit či návrh na určení), insolvenční správce se buďto začne domáhat vydání předmětného plnění prostřednictvím druhé části odpůrcí žaloby (která bude mít povahu žaloby na plnění) nebo iniciuje zahájení vykonávacího řízení podle části šesté Občanského soudního řádu.

Pokud právním následkem neúčinného právního úkonu nebylo zcizení dlužníkovra majetku, ale zřízení práva k tomu majetku (např. zástavního, zajišťovacího převodu práva či jiného zajištění atd.), nebude se k tomuto právu přihlížet.⁴⁵⁸

Pokud není možné původní dlužníkovra plnění vydat (např. z důvodu, že bylo spotřebováno, zničeno, poškozeno), má být podle § 236 odst. 2 Insolvenčního zákona insolvenčnímu správci poskytnuta rovnocenná náhrada. To podle Richtera platí např. i v situaci, kdy bylo plnění pouze opotřebováno a nemá již takovou hodnotu. V takovém případě by měl insolvenční správce požadovat krom vydání předmětu plnění *in specie* i peněžitou náhradu za jeho opotřebení.⁴⁵⁹ Výše takového nároku bude závislá na schopnostech insolvenčního správce tvrdit a prokázat, o kolik se snížila původní hodnota věci, nicméně podle Richtera bude v této souvislosti možné vyjít např. z účetních odpisů vyjadřujících amortizace předmětu plnění za dobu, kdy bylo u této osoby.⁴⁶⁰ Vzhledem k tomu, že insolvenční správce nejčastěji zjistí rozsah opotřebení většinou až v momentu, kdy předmět plnění fakticky získá, bude muset tuto žalobu na peněžitou náhradu za

⁴⁵⁶ Ust. § 239 ods. 4 Insolvenčního zákona.

⁴⁵⁷ Ust. § 217 odst. 1 Insolvenčního zákona.

⁴⁵⁸ RICHTER, Tomáš, 2017.

⁴⁵⁹ Ibidem.

⁴⁶⁰ Ibidem.

opotřebením nezřídka podat až v momentu, kdy se předmět plnění dostane do jeho dispozice a on zjistí rozsah jeho poškození / opotřebením.

Co se rozsahu této rovnocenné náhrady týče, Richter uvádí, že tato může vyjadřovat např. amortizaci předmětu plnění „za dobu, za kterou nebyl v dlužníkově držení.“⁴⁶¹ Podle názoru autora této práce však lze v tomto ohledu narazit na praktickou překážku případného dokazování výše této amortizace, neboť např. v případě amortizace vozu se nabízí logická argumentace, že i kdyby tento vůz zůstal v dispozici dlužníka a byl dále užíván (či stál mnoho let někde v garáži), došlo by pravděpodobně působením času ke stejné / obdobné amortizaci jako při užívání třetí osobou.

V jednotlivých případech je možné požadovat i nárok z bezdůvodného obohacení, tedy zejména plodů a užitků v souladu s § 3004 odst. 1 Občanského zákoníku.⁴⁶² Jak však uvádí Hásová, tyto do majetkové podstaty náleží až právní mocí rozhodnutí, kterým bylo odpůřčí žalobě vyhověno.⁴⁶³ Podle § 239 odst. 4 Insolvenčního zákona má totiž odpůřčí žaloba konstitutivní charakter, který je v poměrech insolvenčního řízení již dlouhodobě ustálený⁴⁶⁴. Rozhodnutí insolvenčního soudu tedy nepůsobí *ex tunc*, nýbrž *ex nunc*, díky čemuž se držitel stane nepoctivým až právní mocí tohoto rozhodnutí. Vzhledem k tomu, že vydání plodů a užitků již do značné míry přesahuje charakter odpůřčího řízení, nebude mít toto řízení charakter incidenčního sporu a o vydání věci tak nebude rozhodovat insolvenční soud, nýbrž obecný soud dlužníka podle mimo insolvenčních pravidel.⁴⁶⁵

V případě, že odpůřce na základě neúčinného právního jednání taktéž plnil (tj. plnění odpůřce a dlužníka bylo vzájemné), má odpůřce právo požadovat, aby mu insolvenční správce vydal jeho plnění bez zbytečného odkladu poté, co on sám vydal plnění z neúčinného právního jednání do majetkové podstaty. To však neplatí v případě, kdy plnění odpůřce není v majetkové podstatě rozpoznatelné nebo se v ní nenachází. Jako příklad, kdy plnění není rozpoznatelné Hásová uvádí např. splnutí s jinou věcí, přepracování věci či peněžité plnění.⁴⁶⁶ Sprinz toto tvrzení částečně zmírňuje tím, že druhově rozpoznatelné plnění mohou být např. finanční prostředky zaslané na specifický účet banky, z něhož nadále nebylo nic čerpáno nebo na něj nebyly dále připsány žádné jiné

⁴⁶¹ Ibidem.

⁴⁶² SPRINZ, Petr a kol., 2019, marg. č. 7, str. 642.

⁴⁶³ HÁSOVÁ, Jiřina, MORAVEC, Tomáš a kol., 2018, k § 239.

⁴⁶⁴ Např. usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 20. 1 2017, sp. zn. 21 Cdo 3914/2016.

⁴⁶⁵ SPRINZ, Petr a kol., 2019, marg. č. 7, str. 642.

⁴⁶⁶ HÁSOVÁ, Jiřina, MORAVEC, Tomáš a kol., 2018, k § 237.

finanční prostředky (jakkoliv je podle názoru autora této práce tato skutečnost nepravděpodobná“).⁴⁶⁷

V takovém případě se pohledávka odpůrce na vydání takového plnění považuje za přihlášenou pohledávku nezajištěného věřitele a uspokojí se poměrně společně s dalšími pohledávkami nezajištěných věřitelů. Byť autor této práce chápe praktické důvody vedoucí k zakotvení takového postupu, domnívá se, že předmětné ustanovení zakotvuje zvláštní ústavní nepoměr v právech jednotlivých osob ve srovnatelném postavení a v rozporu s principem obsaženým v § 5 písm. b) Insolvenčního zákona zakládá neústavní a nelegitimní nerovnost práv.

Uveďme si příklad, kdy fyzická osoba nacházející se v úpadku za výhodnou (podstatně nižší než obvyklou⁴⁶⁸) cenu prodá svým dětem své 2 nemovitosti. Jeden z potomků uhradí kupní cenu bankovním převodem na běžný účet této fyzické osoby a druhý tuto cenu uhradí tím, že na otce / matku převede vlastnické právo k osobnímu automobilu. Pokud bude úspěšně odporováno předmětným právním jednáním, jeden z potomků se ocitne v situaci, kdy jeho pohledávka bude uspokojována poměrně společně s ostatními nezajištěnými věřiteli a druhý získá celé své plnění (tj. předmětný automobil) zpět. S přihlédnutím ke skutečnosti, že průměrná výše uspokojení nezajištěných věřitelů při konkurzu není v praxi příliš vysoká (a pohybuje se v řádech jednotek až maximálně desítek procent), nastává výrazný nepoměr v právech těchto osob, ačkoliv se nachází ve srovnatelném postavení.

Ještě viditelnější by tato nerovnost byla v situaci, kdyby jeden z potomků zaslal finanční prostředky na běžný účet této fyzické osoby a druhý jej v zapečetěné obálce předal této fyzické osobě, která by je následně bez jakékoliv manipulace uložila do své soukromé bezpečnostní schránky. Autor této práce má za to, že vhodnější by – vzhledem k zachování poměru mezi právy těchto dvou osob – bylo, aby se zákonodárce uchýlil spíše ke generalizaci spočívající v možnosti žádat vydání předmětného plnění vždy výhradně jako pohledávku nezajištěného věřitele, která bude následně v insolvenčním řízení vyčíslena.

Konečně, důsledkem odpůrcí žaloby je i to, že věřitelům, kteří složili přiměřenou zálohu na náklady insolvenčního správce na podání odpůrcí žaloby a vedení incidenčního

⁴⁶⁷ SPRINZ, Petr a kol., 2019, marg. č. 14, str. 646.

⁴⁶⁸ Srovnej kapitolu 2.3.4 této práce.

sporu vzniká v souladu s § 239 odst. 2 in fine Insolvenčního zákona právo požadovat náhradu této částky jako pohledávku za majetkovou podstatou.

2.9 NEPŘÍPUSTNOST ZAPOČTENÍ

Otázka předinsolvenčního a insolvenčního zápočtu vzájemných pohledávek dlužníka a věřitele je tak obsáhlou a komplexní materií, že by jí bylo vhodné vzhledem k množství souvisejících právně teoretických aspektů a nejasností věnovat samostatnou práci.⁴⁶⁹

Započtení vzájemných pohledávek dlužníka a věřitele může být v insolvenčním právu zvláště citlivé, neboť v některých situacích může takový postup přiblížit postavení některých nezajištěných věřitelů disponujících vzájemnými započitatelnými pohledávkami postavení zajištěných věřitelů.⁴⁷⁰

Zatímco Zákon o konkurzu a vyrovnání zápočet v insolvenčním řízení zásadně nepřipouští, Insolvenční zákon již v omezené míře zápočtení vzájemných pohledávek dlužníka a věřitele umožňuje, a to za splnění podmínek obsažených v § 140 odst. 2 a 3 Insolvenčního zákona.

Obecná úprava insolvenčního zápočtu obsažená v Insolvenčním zákoně je založena především na principu právní jistoty obsaženém v § 140 odst. 2 Insolvenčního zákona, podle kterého je zápočet v insolvenčním řízení přípustný, pokud zde ještě před zahájením insolvenčního řízení byla možnost provést vzájemný zápočet podle norem mimoinsolvenčního práva.⁴⁷¹ Tento přístup je následně v § 140 odst. 3 Insolvenčního zákona korigován tzv. principem spravedlnosti, který stanovuje 4 kumulativní podmínky, za kterých je provedení takového zápočtu možné.⁴⁷²

V souvislosti s odpůřícím řízením však § 238 Insolvenčního zákona zakotvuje speciální a poměrně přímočaré ustanovení, podle kterého se vylučuje možnost, aby dlužník započtl svou pohledávku za dlužníkem vůči pohledávce insolvenčního správce na vydání dlužníkovu plnění z neúčinného právního úkonu.

⁴⁶⁹ TROUP, Tomáš, RAKOVSKÝ Adam. *Zápočet v předvečer insolvence ve světle odpůřícího práva*. Bulletin advokacie. 2018.

⁴⁷⁰ Ibidem.

⁴⁷¹ Ibidem.

⁴⁷² Ibidem.

Jinými slovy řečeno, vůči pohledávce na vydání plnění, které z majtkové podstaty ušlo neúčinným právním jednáním, není připuštěno jakékoliv započtení ze strany osoby, která je povinna toto plnění vydat, a pohledávka tak nemůže jakýmikoliv nároky třetích osob ponižována. To platí jak pro zápočet ze strany osoby povinné k vydání předmětného plnění, tak pro zápočet ze strany insolvenčního správce.⁴⁷³ Obdobně se také dovozuje nemožnost zápočtu konsenzuálního.⁴⁷⁴

2.10 DÍLČÍ ZÁVĚR

Vývoj české právní úpravy odporovatelnosti v insolvenčním řízení (ale také odporovatelnosti obecně) byl značně zasažen obdobím nesvobody, ve kterém se tato komplexní a složitá právní úprava zcela přestala vyvíjet a česká civilistika a procesualistika tak neměla mnoho možností „držet krok“ s právně-teoretickými trendy sousedních států.

Nejpalčivějším problémem české právní úpravy odporovatelnosti je podle názoru autora této práce příklon k teorii věcného účinku (relativní neúčinnosti), od které sousední a nám blízké právní řády již před mnoha desetiletími upustily. Její teoretická nekoncepčnost, byť se na první pohled nemusí zdát pro praxi tak významná, se projevuje v mnoha částech insolvenční odporovatelnosti.

Příkladem v tomto ohledu může být (i) obecná nejistota ohledně samotné povahy a obsahu odpůrcí žaloby a formování jejího petitu, (ii) nemožnost odporovat protiprávním jednáním dlužníka, (iii) nejistota ohledně odporu vůči procesním jednáním, (iv) nemožnost odporovat neplatným právním jednáním, (v) s tím spojená nutnost předběžného posouzení, zda je právní jednání neplatné či neúčinné, (vi) problém s pasivní věcnou legitimací a obecně (vii) nelogičnost vzniku jakéhosi dvojího vlastnictví.

Vedle toho pak právní úprava české odporovatelnosti obsahuje i podstatné množství dalších nedostatků, které sice nejsou nutně spojeny s teorií věcného účinku, avšak zcela jasně pootevírají pomyslné dveře pro tvůrčí jednání dlužníků se znaky *in fraudem creditoris* a při troše erudice poskytují široké možnosti, jak pravidla poměrného a spravedlivého uspokojení všech věřitelů obejít. Další z nich pak zakládají neústavní a nelegitimní nerovnost práv účastníků s obdobným postavením či (podle názoru autora) nesprávně upřednostňují princip právní jistoty před ochranou věřitelů.

⁴⁷³ HÁSOVÁ, Jiřina, MORAVEC, Tomáš a kol., 2018, k § 238.

⁴⁷⁴ SPRINZ, Petr a kol., 2019, marg. č. 1, str. 646.

Mezi tyto je možné zařadit např. (i) nemožnost odporovat právním jednáním, kterými se zkrácení věřitelů teprve připravuje (např. prodeji nemovitosti a vložením financí do advokátní úschovy), (ii) zcela nelogickou nemožnost pokračovat v zahájených civilních odpůrčích řízeních, ačkoliv je již jasné, že se ušlý majetek nedostane do majetkové podstaty, (iii) nemožnost odpůrce dobrovolně uhradit plnění insolvenčnímu správci z důvodu konstitutivnosti rozhodnutí o odpůrčí žalobě (a související riziko odpůrce stran nesení nákladů řízení i navzdory tomu, že byl ochotný ušlé plnění vydat), (iv) nejistotu stran pasivně legitimovaných osob v souvislosti se singulární a univerzální sukcesí a (v) nerovnost v právech a povinnostech odpůrců, jejichž vzájemné plnění je v jednom případě v majetkové podstatě rozeznatelné a v druhém nikoliv.

Současná úprava insolvenčního odporu – byť zcela jistě představuje významný a zásadní posun od úpravy obsažené v Zákoně o konkurzu a vyrovnání – není dokonalá a na mnoha místech neposkytuje insolvenčním věřitelům takovou právní ochranu, jako by bylo potřeba. Příkladem tohoto (nad rámec výše uvedeného) mohou být poměrně benevolentně nastavené hodnoty kvalifikované nepřiměřenosti protiplnění či závěr, že není napadnutelné, když zajištěný věřitel po domluvě s dlužníkem neoprávněně obdrží plnění mnoho let před těmi ostatními. To vše je navíc komplikováno značným množstvím základních nejistot, na nichž se v mnoha ohledech podílí právě teorie věcného účinku. Při dobré znalosti těchto mezer a nejistot pak není zcela vyloučeno, že bude na straně dlužníků a věřitelů docházet k porušování principu *pari-passu* a popření celého smyslu insolvenčního řízení. Autor této práce se domnívá, že pro naplnění smyslu a účelu odpůrčího práva bude do budoucna potřeba výklad těchto právních norem činit mnohem více s důrazem na smysl a účel daného institutu, a to i za cenu snížení právní jistoty ve vztahu k třetím osobám. Jak je totiž podrobně rozebráno v nadcházející části věnující se britské právní úpravě, takový přístup by neměl představovat výraznější potíže.

3 BRITSKÁ PRÁVNÍ ÚPRAVA

3.1 HISTORICKÁ GENEZE

Stejně jako česká právní úprava insolvenční odporovatelnosti i britská právní úprava je položena na kvalitních základech římskoprávní odporovatelnosti a tzv. *actio Pauliana*, tedy pauliánské žalobě.⁴⁷⁵

Zatímco v českých zemích se první významné zakotvení odporovatelnosti v právním předpisu objevuje až na přelomu 18. a 19. století, první ustanovení související s odporovatelností se na území britských ostrovů objevuje již v roce 1376 během vlády Eduarda III.⁴⁷⁶ Toto stanovilo, že pokud dlužník daruje jakýkoliv majetek spřízněné osobě, tento bude umožněno zahrnout do případné exekuce iniciované dlužníkovými věřiteli.⁴⁷⁷

První insolvenční legislativa přitom byla představena až o více než 150 let později, a to v roce 1542 během vlády Jindřicha VIII. Tato skutečnost podle Andersona ztělesňuje a odráží i aktuální stav britské odporovatelnosti, která se sice jako taková překrývá s insolvenčním právem, ale jde dále, neboť úprava některých „skutkových podstat“⁴⁷⁸ v Insolvency Act 1986, je aplikovatelná i zcela mimo rámec insolvenčního řízení.⁴⁷⁹

Zcela přelomová legislativa pak byla uzákoněna v roce 1571 za panovnice Elizabeth I., kdy byl přijat Fraudulent Conveyances Act 1571 (13 Eliz 1, c 5) také známý jako Statute of 13 Elizabeth. Zákon se sice vztahoval pouze na soukromé osoby, nicméně představoval právní základ nejvýznamnější britské judikatury⁴⁸⁰, na které je vystavěna novodobá právní úprava britského odpůrčího práva. O kvalitě tohoto legislativního počínu svědčí i skutečnost, že na území Velké Británie byl nahrazen až v roce 1925, kdy došlo

⁴⁷⁵ Srovnej kapitolu 2.1 této práce.

⁴⁷⁶ ANDERSON, Hamish. *The Nature and Purpose of Transaction Avoidance in English Corporate Insolvency Law*. 2014, marg. 2.

⁴⁷⁷ ANDERSON, Hamish. *An introduction to corporate insolvency law*. Plymouth Law and Criminal Justice Review. 2016. str. 43.

⁴⁷⁸ Především skutková podstata „*transactions defrauding creditors*“ (v překladu transakce zkracující věřitele) obsažená v sec. 423-425 Insolvency Act 1986.

⁴⁷⁹ ANDERSON, Hamish. 2014, marg. 2.

⁴⁸⁰ Např. rozhodnutí *Twyne's Case* (1601) 3 Coke 80b, 76 ER 809, ve kterém byl za neúčinný prohlášen převod nemovitosti v momentu, kdy si dlužník fakticky ponechal nemovitost ve své držbě nebo významné rozhodnutí *Alderson v Temple* (1768) (1746-1779) 1 Black W 660, 96 ER 384, ve kterém byl poprvé concept odporovatelnosti rozšířen o tzv. zvýhodňující právní jednání.

k přijetí Law of Property Act 1925⁴⁸¹ a v některých britských autonomních oblastech jako např. v Gibraltaru platí dodnes.⁴⁸²

Úprava úpadku fyzických osob pak byla od roku 1914 upravena souběžně také v Bankruptcy Act 1914.

Protože Fraudulent Conveyances Act 1571 se ovšem vztahoval pouze k fyzickým osobám, za právní základ odpůrčího práva pro právnické osoby se v dnešní době považuje Companies Act 1862, jehož dílčí prvky zjevně přetrvávají ve stávajícím Insolvency Act 1986.⁴⁸³

Komplexní právní úprava odporovatelnosti pro fyzické i právnické osoby byla následně zakotvena až v aktuálně platném Insolvency Act 1986, který byl zbudován na základě slavného doporučení pro budoucnost britského insolvenčního práva nazvaného Report of the Review Committee on Insolvency Law and Practice (1982) Cmnd 8558, který po mnohaletém výzkumu přijal sérii doporučení pro reformaci britského insolvenčního práva.

3.2 SOUČASNÁ PRÁVNÍ ÚPRAVA

Ačkoliv současná právní úprava insolvenční odporovatelnosti je již detailně a plně uzákoněna v Insolvency Act 1986, původ insolvenční odporovatelnosti leží v tzv. obecném právu, v rámci kterého se tato právní úprava stovky let vyvíjela. Proto i v současné době je v rámci doplnění mezer nejen Insolvency Act 1986 rozhodovací praxe nesmírně významná, neboť byť – jak je angloamerickému systému práva vlastní – již došlo k zapracování všech nejvýznamnějších britských rozhodnutí do této komplexní zákonné úpravy, při výkladu a doplnění mezer v právu se nadále hledí zpět na ta nejvýznamnější rozhodnutí, která často poskytují vodítko k zaplnění chybějící či nejasné legislativy.

Odporovatelnost právních jednání v insolvenci je tak v britském právu upravena především v Insolvency Act 1986 a souvisejících podpůrných předpisech jako Insolvency (England and Wales) Rules 2016, avšak v širším významu tzv. transaction avoidance (ve volném překladu: vyloučení účinků určitých transakcí) se další ustanovení k předcházení

⁴⁸¹ ANDERSON, Hamish. 2014, marg. 5.

⁴⁸² Srovnej např. rozhodnutí Trustee of the property of Pehrsson (a bankrupt) v Von Greyerz (1999) 4 LRC 135, ve kterém v souvislosti s Gibraltarem ještě v roce 1999 postupovala podle Fraudulent Conveyances Act 1571 i britská odvolací soudní instance, tedy tzv. Privy Council.

⁴⁸³ ANDERSON, Hamish. 2016. str. 16.

porušení principu *pari passu*⁴⁸⁴ nacházejí i v dalších právních předpisech jako např. Companies Act 2006 a dokonce také i v *common law*.

Dvě (až tři) významné oblasti z širšího pojetí tzv. transaction avoidance přitom nadále zůstávají upraveny *common law*, a to zaprvé tzv. *anti-deprivation rule*, tedy pravidlo, které stanoví, že smluvní strany si nemohou do smluv zahrnout ustanovení, podle kterého by v případě nesolventnosti dlužníka mělo pro jednu smluvní stranu plynout nějaké zvláštní zvýhodnění, které by bránilo spravedlivému rozdělení majetku dlužníka mezi věřitele⁴⁸⁵, a dále do jisté míry také princip *pari passu*.⁴⁸⁶ Vedle toho „přežívá“ *common law* také v rámci fiduciární povinnosti jednatelů (directors) zachovávat integritu a řádnou péči při výkonu určité „svěřenecké“ funkce, která (ačkoliv částečně kodifikovaná v Companies Act 2006) je stále do značné míry dovozována právě z *common law*.

Odlišná situace je však ve Skotsku, kde přetrvání pravidel *common law* posvětil i skotský nejvyšší (civilní) soud⁴⁸⁷, který v rozhodnutí Bank of Scotland v Pacific Shelf (Sixty Two) Ltd (1988) potvrdil, že soud nemá pochyb o tom, že žalobci mají (navzdory Insolvency Act 1986) i nadále práva věřitelů vyplývající z *common law*.⁴⁸⁸

Zatímco skotská právní úprava tak počítá se souběžnou existencí zákonných a *common law* pravidel, kdy je možné za určitých situací uplatnit své nároky jak statutární, tak i *common law* cestou, britská právní úprava se vydala směrem úplného nahrazení *common law* pravidel zákonnými pravidly, která mohou být pouze za pomoci *common law* upřesňována a vykládána.⁴⁸⁹ Jinými slovy řečeno, anglická právní úprava chápe v tomto ohledu *common law* jako jakousi „příručku“⁴⁹⁰ k tomu, jak zákonná pravidla správně vykládat, zatímco skotská jako dva komplementární platné soubory pravidel.⁴⁹¹ Tento závěr byl přitom již potvrzen rozsáhlým množstvím rozhodnutí.⁴⁹²

⁴⁸⁴ Jedná se zejména o různé možnosti, jak rozšířit majetkovou podstatu dlužníka např. z důvodu odpovědnosti jednatelů (directors) dlužníka za předcházejících porušení povinnosti podat insolvenční návrh, nedbalosti jednatelů (directors) dlužníka a porušení jejich povinností řádné péče atd., vyloučení smluvních ustanovení, které jsou do smluv vkládány pouze pro případ insolvence atd.) tedy skutečnosti, které v českém právu nejsou spojeny přímo s odporovatelností právních jednání, ale představují spíše samostatnou kategorii.

⁴⁸⁵ ANDERSON, Hamish. 2014, marg. 5.

⁴⁸⁶ Ibidem.

⁴⁸⁷ Tzv. Inner House of Court of Session.

⁴⁸⁸ Rozhodnutí Bank of Scotland v Pacific Shelf (Sixty Two) Ltd (1988) 4 B.C.C. 457.

⁴⁸⁹ ANDERSON, Hamish. 2014, marg. 7.

⁴⁹⁰ Ibidem.

⁴⁹¹ Ibidem, marg. 9.

⁴⁹² Např. i rozhodnutím britského nejvyššího soudu v Butcher v Stead (1874-75) LR 7 HL 839 či Sharp v Jackson (1899) AC 419 (HL).

Předmětné rozdělení pak odůvodňuje obsahové rozdělení pravidel tzv. *transactions at an undervalue* (ekvivalent právních jednání bez přiměřeného protiplnění) a *preferences* (ekvivalent zvýhodňujících právních jednání) obsažených v Sec. 238–246 Insolvency Act 1986 na britskou a skotskou úpravu, kde skotská právní úprava je v první řadě mnohem méně podrobná a taktéž např. umožňuje podat odpor jak insolvenčnímu správci (office-holder), tak i věřitelům.⁴⁹³ V průběhu let taktéž došlo k výrazným odklonům v rámci precedentů ve Velké Británii a Skotsku, což také podtrhuje důvod tohoto rozdělení.⁴⁹⁴

Vzhledem obsahové limitaci této práce se autor bude dále zabývat pouze úpravou britskou kodifikovanou v psaném právu (tedy zejména Insolvency Act 1986, Insolvency (England and Wales) Rules 2016, Companies Act 2006 atd.) se zohledněním výkladové praxe soudů obsažené v rámci *common-law*.

3.3 NAPADNUTELNÉ TRANSAKCE (TRANSACTION AVOIDANCE)

Britská právní úprava a právní teorie obecně vnímá *transaction avoidance* (tedy napadnutelnost určitých transakcí) mírně komplexněji než úprava česká, neboť zatímco česká právní úprava pracuje spíše s oddělenými pojmy odporovatelnosti právních úkonů, neplatnosti právních jednání a možností popřít určité pohledávky, britská právní teorie všechny tyto skutečnosti a další sdružuje pod obecný pojem *transaction avoidance*. Nejedná se ovšem o zákonný termín, jako spíše o právně-teoretické označení institutů s obdobným cílem.⁴⁹⁵

Podle názoru autora této práce (vycházejícího zejména ze zkušeností a znalostí získaných v rámci studia ve Velké Británii) je obecně v britské právní teorii kladen větší důraz na pochopení obsahového propojení různých částí práva a vnímání fungování právních norem ve své komplexnosti a celistvosti (tedy např. i v návaznosti na jejich propojení s hospodařením státu). Důvodem této skutečnosti je pravděpodobně právě určitá „rozdrobenost“ právních norem, které nejsou kodifikovány pohromadě a mohou být obsaženy jak v psaném právu, tak v *common law* a v některých případech se dokonce vzájemně překrývat. Příkladem takového částečného překrytí (*a measure of overlap*) u *transaction avoidance* může být překrytí této právní úpravy např. s tzv. porušením fiduciární povinnosti jednatelů (*breach of fiduciary duty of directors*), kdy není teoreticky

⁴⁹³ ANDERSON, Hamish. 2014, marg. 11.

⁴⁹⁴ Ibidem.

⁴⁹⁵ Srovnej např. ARMOUR, John, BENNETT Howard. *Vulnerable Transactions in Corporate Insolvency*. Bloomsbury Publishing. 2013, str. 281, nebo ANDERSON, Hamish. 2014, marg. 15.

vyloučeno, že porušení povinnosti jednatelů spočívající např. v učinění zvýhodňujícího úkonu ve výsledku nevyústí v náhradu škody od těchto jednatelů nebo dokonce případně také od třetích osob.⁴⁹⁶

Takové překrytí bylo zkoumáno v rozhodnutí *GHLM Trading Ltd v Maroo*⁴⁹⁷, ve kterém soudce uzavřel, že do základní povinnosti jednatele podle Sec. 172 Companies Act 2006 „jednat za společnost způsobem, o jakém je v dobré víře přesvědčen, že bude nejlepší pro úspěch společnosti k dobru jejích společníků jako celku“⁴⁹⁸ může spadat také povinnost jednatele zohlednit zájem věřitelů jako skupiny. Tento příklad tak velice zjednodušeně ilustruje, že soudy a nároky věřitelů nejsou v takovém případě omezeny pouze na úpravu zvýhodňujících právních úkonů (*preferences*) obsažených v Sec. 239 Insolvency Act, ale že do značné míry mohou být propojeny i s *common law* nároky.

Transaction avoidance tak lze označit za nadřazený pojem pro skupinu zákonných a *common law* opatření směřujících k zamezení takových jednání dlužníka, jejichž cílem by mohlo být zkrácení věřitelů či zvýhodnění některých na úkor jiných a porušení principu *pari passu*. Pouze část těchto opatření / institutů pak svým obsahovým charakterem odpovídá institutu neúčinnosti právních úkonů tak, jak je známe z české právní úpravy, přičemž právě těmto budou detailněji věnovány následující části této práce. V první řadě však nejprve stručně popíšme a rozdělme do skupin všechna tato opatření.

Anderson rozděluje *transaction avoidance* v souvislosti s insolvenční společností⁴⁹⁹ na 3 kategorie, a to na (i) restorativní, (ii) zadržovací a (iii) dispozitivní.⁵⁰⁰

První zmíněnou kategorii tvoří převážně ekvivalenty odporovatelných právních úkonů, jak jsou známy z české právní úpravy, a to transakce za neekvivalentní protiplnění (*transaction at an undervalue*)⁵⁰¹, zvýhodňující transakce (*preferences*)⁵⁰², dále lichvářské

⁴⁹⁶ ANDERSON, Hamish. 2014, marg. 12.

⁴⁹⁷ Rozhodnutí *GHLM Trading Ltd v Maroo* (2012) 2 BCLC 369.

⁴⁹⁸ Volný překlad první části základní povinnosti jednatele podle sec. 172 Companies Act 2006.

⁴⁹⁹ Insolvence fyzických osob je v britském právu označována jako „bankruptcy“ a byť je do značné míry totožná s insolvenční společností a je obsažena také v Insolvency Act 1986, má svou vlastní úpravu oddělenou v části týkající se právě úpadku fyzických osob.

⁵⁰⁰ ANDERSON, Hamish. 2014, marg. 15.

⁵⁰¹ Sec. 238 Insolvency Act 1986.

⁵⁰² Sec. 239 Insolvency Act 1986.

/ vyděračské úvěrové transakce (*extortionate credit transactions*)⁵⁰³ a transakce úmyslně zkracující věřitele (*transactions defrauding creditors*).⁵⁰⁴

Druhou kategorií představují transakce dlužníka učiněné po zahájení nuceného rozpuštění společnosti⁵⁰⁵ (*post-commencement dispositions*)⁵⁰⁶, transakce porušující anti-deprivation rule (*transactions offending the anti-deprivation rule*)⁵⁰⁷, transakce porušující *pari passu* princip (*transactions offending the pari passu principle*), pozdní zřízení zajištění váznoucí na věcech hromadných (*late floating charges*), nezaregistrované zajištění (*unregistered charges*)⁵⁰⁸ a zástavní jiná zadržovací práva váznoucí na cenných papírech, která nemohou být uplatněna (*liens on books and records*).⁵⁰⁹

Poslední kategorií pak je kategorie dispozitivní, která obsahuje soubor ustanovení obsažený v sec. 178–182 Insolvency Act 1986, které umožňují insolvenčnímu správci vzdát se tíživého majetku nebo nevýhodné smlouvy (*onerous property*), pokud tento je neprodatelný nebo obtížně prodatelný nebo může založit nějakou nepříznivou skutečnost pro společnost.

3.3.1 Restorativní kategorie

Restorativní kategorie napadnutelných transakcí je (až na *extortionate credit transactions*) de facto ekvivalentem české odporovatelnosti právních jednání. Jedná se o zákonnou (tedy nikoliv common law) kategorii, která je obsažena v Insolvency Act 1986. Smyslem těchto ustanovení je umožnit jmenovaným insolvenčním správcům (*office-holders*)⁵¹⁰ odstranit následky nežádoucích před-insolvenčních dispozic s dlužníkovým

⁵⁰³ Sec. 244 Insolvency Act 1986.

⁵⁰⁴ Sec. 423 Insolvency Act 1986.

⁵⁰⁵ Winding-up by the court neboli involuntary liquidation podle sec. 122 a násl. Insolvency Act 1986 je obdobou českého konkurzu, tedy jedna z posledních a méně preferovaných možností, jak ukončit existenci společnosti např. v situaci, kdy společnost není schopna hradit své dluhy (*is unable to pay its debts*) nebo pokud společnost nezačíná svou činnost rok od jejího vzniku nebo přerušuje výkon své činnosti na déle než rok (*the company does not commence its business within a year from its incorporation or suspends its business for a whole year*). Pro další možnosti srovnej sec. 122 odst. 1 Insolvency Act 1986.

⁵⁰⁶ Sec. 127 Insolvency Act 1986.

⁵⁰⁷ Srovnej výše kapitolu 3.2 této práce.

⁵⁰⁸ Sec. 859H, Companies Act 2006.

⁵⁰⁹ Sec. 246 Insolvency Act 1986.

⁵¹⁰ Pojem *office-holder* je definován v sec. 238(1) Insolvency Act 1986 a je jím buďto *administrator* (osoba pověřená soudem řízením společnosti za účelem předejít úpadku a zachránění společnosti) nebo *liquidator* (obdoba insolvenčního správce v konkurzu pověřená vedením rozpuštění společnosti).

majetkem a opětovně získat do majetkové podstaty majetek, který již není ve vlastnictví dlužníka.⁵¹¹

V právní úpravě se přitom projevuje reziduum dlouholetého rozlišování mezi úpadkem společností (*insolvency*) a fyzických osob (*bankruptcy*) a každá z těchto úprav tak je obsažena ve své vlastní části týkající se buďto úpadku společností nebo fyzických osob, a to i přesto, že se od sebe jednotlivá ustanovení podstatným způsobem převážně neliší.⁵¹²

Transakce s neekvivalentním protiplněním

Transaction at an undervalue (v překladu transakce s neekvivalentním protiplněním) jsou v rámci insolvence fyzických i právnických osob upraveny v sec. 238 a 339 Insolvency Act 1986, a to vždy rámci širšího oddílu s nadpisem „*Adjustment of prior transactions, etc.*“ (v překladu úprava předinsolvenčních transakcí atd.). Obsahově i názvem jsou blízkým ekvivalentem právních úkonů bez přiměřeného protiplnění podle § 240 Insolvenčního zákona a jejich podrobnému popisu bude věnována kapitola 3.4 této práce.

Zvýhodňující právní jednání

Preferences (nebo zvýhodňující právní jednání), jejichž úprava se jak v rámci insolvence fyzických, tak i právnických osob vždy nachází v dalším ustanovení navazujícím na *transaction at an undervalue*, tedy sec. 239 a 340 Insolvency Act 1986, jsou naopak blízkou obdobou zvýhodňujících právních úkonů podle § 241 Insolvenčního zákona. Jejich bližšímu popisu bude věnována kapitola 3.5 této práce.

Lichvářské či vyděračské úvěrové transakce

Možnost insolvenčního správce napadnout lichvářské / vyděračské transakce (*extortionate credit transactions*) podle sec. 244 a 343 Insolvency Act 1986 umožňuje zneplatnit či jinak upravit lichvářské transakce, do kterých daná společnost (či osoba) vstoupila během posledních 3 let před zahájením insolvenčního řízení (administrace či likvidace) a které jsou buďto hrubě v rozporu s principy dobrých mravů (*fair dealing*

⁵¹¹ ANDERSON, Hamish. 2014, marg. 14.

⁵¹² Rozdíl je např. ve stanovení zpětného dosahu napadnutelnosti určitých právních jednání. Zatímco v případě společností je tzv. „*relevant time*“ pouze 6 měsíců či v některých případech 2 roky před zahájením insolvenčního řízení (srovnej sec. 240 Insolvency Act 1986), u fyzických osob je „*relevant time*“ 2 roky, případně až 5 let pře zahájením insolvenčního řízení (srovnej sec. 341 Insolvency Act 1986).

*principles*⁵¹³) nebo vyžadují hrazení hrubě nepřiměřených úroků (*grossly exorbitant payment to be made ... in respect of the provision of the credit*).⁵¹⁴

Předmětný institut tak umožňuje soudu na návrh insolvenčního správce vydat rozhodnutí, kterým se zpětně odeberou účinky (*set-aside*) vytvořenému obligačnímu poměru, a to zcela či pouze v jeho části nebo změni práva a povinnosti vyplývající z transakce (či práva nebo povinnosti spojené s poskytnutým zajištěním) tak, jak to soud považuje za vhodné (*as the court thinks fit*).⁵¹⁵

Co jsou hrubě nepřiměřené úroky přitom bude záležet na posouzení konkrétního soudu s přihlédnutím k okolnostem daného případu, kdy je zejména nutné posoudit riziko osoby, která dlužníku poskytla předmětné plnění.⁵¹⁶ Dřívější sec. 66 Bankruptcy Act 1914, který omezoval výši úroku na maximálních 5 %, byl totiž v rámci přijetí Insolvency Act 1986 na základě doporučení obsaženého v Cork Reportu zrušen.⁵¹⁷

Česká právní úprava obdobné ustanovení nezná, nicméně obdobného efektu je podle názoru autora této práce možné dosáhnout např. prostřednictvím popřením přihlášené pohledávky podle § 198–200 Insolvenčního zákona z důvodu rozporu ujednání o výši úroků / smluvní pokuty s dobrými mravy.⁵¹⁸

Transakce úmyslně zkracující věřitele

Transaction defrauding creditors (neboli transakce úmyslně zkracující věřitele) podle sec. 423 Insolvency Act 1986 dále představují institut, jenž umožňuje napadnout právní jednání jak fyzických, tak i právnických osob učiněná se záměrem / úmyslem vyvést majetek z dosahu věřitele nebo jakkoliv negativně ovlivnit budoucí rozhodnutí věřitele v souvislosti s jeho pohledávkou.⁵¹⁹ Svou povahou a obsahem se tak tento institut značně blíží neúčinnosti úmyslně zkracujících úkonů podle § 242 Insolvenčního zákona.

⁵¹³ Sec. 244(3)(a) Insolvency Act 1986.

⁵¹⁴ Sec. 244(3)(b) Insolvency Act 1986.

⁵¹⁵ Sec. 244(4)(a)(b) Insolvency Act 1986.

⁵¹⁶ Sec. 244(3) Insolvency Act 1986 a test obsažený ve rozhodnutí *White v Davenham Trust Ltd* (2010) EWHC 2748 (Ch).

⁵¹⁷ SEALY, Len, MILMAN, David. *Annotated guide to the insolvency legislation*. Sweet & Maxwell. Volume 1 & 2. 20th Edition. 2017, str. 257.

⁵¹⁸ Srovnej § 580 a 588 Občanského zákoníku a usnesení Ústavního soudu ČR ze dne 26. 2. 1998, sp. zn. II. ÚS 249/97, ve kterém Ústavní soud ČR vymezil pojem dobrých mravů tak, že: „*dobré mravy*“ jsou souhrnem etických, obecně zachovávaných a uznávaných zásad, jejichž dodržování je mnohdy zajišťováno i právními normami tak, aby každé jednání bylo v souladu s obecnými morálními zásadami demokratické společnosti.“

⁵¹⁹ Sec. 423(3) Insolvency Act 1986.

Významnost tohoto ustanovení spočívá především v tom, že neobsahuje žádnou klauzuli zpětného dosahu a že uplatnění tohoto nároku je tak podrobena jen běžným pravidlům promlčení (která jsou ve Velké Británii nastavena poměrně benevolentně). Předmětné ustanovení taktéž není omezeno pouze na insolvenční řízení, ale návrh podle tohoto ustanovení může podat rozsáhlé množství subjektů, včetně tzv. poškozených jako celku (*victim*), kteří jsou definováni v sec. 423(5) Insolvency Act 1986.

Smyslem tohoto ustanovení tak je umožnit širokému spektru subjektů zvrátit následky právního jednání, které je transakcí za neekvivalentní protiplnění a současně jeho cílem je dostat majetek z dosahu osoby, která má (nebo bude mít) vůči dlužníku pohledávku anebo jiným způsobem tuto osobu poškodit. Jeho záměrem je pak obnovit *status quo ante* tak, aby došlo k navrácení stavu „jako kdyby se bývalo dané právní jednání nestalo“. Jednou z dalších funkcí tohoto ustanovení je také do jisté míry odstrašit páčání takové protiprávní činnosti.⁵²⁰

Stejně jako v případě právních jednání úmyslně zkracujících věřitele, i zde je však kladena na navrhovatele vysoká míra důkazního břemene stran prokázání zavinění dlužníka. Bližšímu popisu bude věnována kapitola 3.6 této práce.

3.3.2 Zadržovací kategorie

Smyslem zadržovacích (*retentive*) pravidel je předběžně zamezit současnému a budoucímu odlivu majetku z majetkové podstaty dlužníka a tím *apriori* reagovat na určité typizované předvídatelné jednání dlužníka a jeho věřitelů.⁵²¹ Obdobná ustanovení (např. omezení podle § 111 odst. 3 či § 246 odst. 2 Insolvenčního zákona) jsou *mutatis mutandis* zakotvena i do různých částí Insolvenčního zákona, avšak v některých případech ve více či méně odlišných podobách. Některá (např. tzv. *anti-deprivation rule*) jsou následně českému insolvenčnímu právu spíše neznámá.

Nedovolené převody po zahájení řízení

Automatická neplatnost jakýchkoliv transakcí dlužníka učiněných po zahájení nuceného rozpuštění společnosti (*avoidance of property dispositions after the commencement of the winding up*)⁵²² je obsažena v sec. 127 a násl. Insolvency Act 1986 a

⁵²⁰ ANDERSON, Hamish. 2014, marg. 31.

⁵²¹ Sec. 127(1) Insolvency Act 1986.

⁵²² Co lze zařadit pod pojem „nucené rozpuštění společnosti“ je definováno v sec. 129 Insolvency Act 1986.

sama o sobě je ekvivalentem omezení podle § 111 odst. 3 či § 246 odst. 2 Insolvenčního zákona.

Podle těchto ustanovení jsou automaticky neplatné (*void*) jakékoliv dispozice s dlužníkovým majetkem, převody akcií nebo změny v právním postavení společníků, které byly učiněny po zahájení procesu rozpuštění (konkurzu) společnosti, pokud soud nestanoví jinak.⁵²³ Tato skutečnost přitom platí jak pro transakce, které jsou pro dlužníka výhodné, tak pro transakce, které jsou nevýhodné.⁵²⁴

Obdobné ustanovení je přítomno i v souvislosti s úpadkem fyzických osob, když toto v sec. 284 Insolvency Act 1986 stanovuje, že jakákoliv platba (ať v hotovosti nebo jinak) či dispozice s majetkem po podání návrhu na prohlášení úpadku (*the period beginning with the day of the making of the bankruptcy application ...*) bude neplatná, pokud ji soud předem nebo následně neschválí.⁵²⁵

Stejně jako tomu (do Novely Insolvenčního zákona 2014) bylo v české právní úpravě, i Insolvency Act 1984 mlčí ohledně následků této automatické neplatnosti a otázky, zda je nutné se takové neplatnosti dovolat u soudů.⁵²⁶ Rozhodovací praxe však dovodila, že zneplatnění právního jednání a otázka navrácení majetku do majetkové podstaty, jsou dvě odlišné záležitosti.⁵²⁷ Obecný (a doporučovaný) postup tedy je, že insolvenční správce podá soudu návrh, aby předmětné právní jednání prohlásil za neplatné a současně, aby třetí osobě uložil povinnost ušlé plnění navrátit do majetkové podstaty nebo aby jiným způsobem obnovil *status quo ante*.⁵²⁸ Pokud soud shledá, že je právní jednání neplatné, bude dána absolutní neplatnost takového jednání působící s účinkem *ex tunc*.⁵²⁹

Termín „*void contract*“ je totiž v britském právu používán pro vyjádření neplatnosti *ab initio*, tedy stavu, kdy předmětné právní jednání nikdy nevzniklo, nikdy nebylo platné a nemá jakékoliv právní následky.⁵³⁰ Jedná se tedy o následek obdobný tzv. absolutní neplatnosti právního jednání podle § 588 Občanského zákoníku. Oproti tomu, pojem

⁵²³ Sec. 127(1) Insolvency Act 1986.

⁵²⁴ Rozhodnutí Gray's Inn Construction Co Ltd (1980) 1 WLR 711. Převzato z THE INSOLVENCY SERVICE. *The Insolvency Service Technical Manual*. Updated version. 2014, část 31.4B.90, dostupné z <https://www.insolvencydirect.bis.gov.uk/technicalmanual/default.htm>

⁵²⁵ Sec. 284 Insolvency Act 1986.

⁵²⁶ THE INSOLVENCY SERVICE. *The Insolvency Service Technical Manual*. 2014, část 31.4B.92.

⁵²⁷ Rozhodnutí Re J Leslie Engineers Co Ltd (1976) 1 WLR 292.

⁵²⁸ THE INSOLVENCY SERVICE. *The Insolvency Service Technical Manual*. 2014, část 31.4B.92.

⁵²⁹ Ibidem, část 31.4B.111.

⁵³⁰ HELEWITZ, Jeffrey. *Basic Contract Law for Paralegals*. Aspen Publishers. Sixth edition, str. 11-12.

„voidable contract“ pouze vyjadřuje právo smluvních stran možnost dovolat se takové neplatnosti a pokud tak v přiměřené době neučiní, právní jednání zůstane platné.⁵³¹

Sec. 127 Insolvency Act 1986 tedy nejen že co do účely zavádí prakticky totožné ustanovení, jako se v Insolvenčním zákonem nachází pod § 111 odst. 3 a 246 odst. 2, nýbrž taktéž se potýká se téměř totožnými problémy stran právních následků takového automatického prohlášení neplatnosti (v české právní úpravě neúčinnosti). Rozdílnost mezi českou a britskou právní úpravou v tomto ohledu jistě leží zejména v nerozdělení neplatnosti na dobu před zjištěním úpadku a poté a v deklaraci absolutní neplatnosti daného jednání v britské právní úpravě.

Transakce porušující anti-deprivation pravidlo

Jak již bylo uvedeno výše, napadnutelné transakce se neřídí výhradně zákonnými předpisy, ale v některých případech také obecným právem.⁵³² To bylo dovozeno kupříkladu v souvislosti s ustanoveními smluv, podle kterých v případě zahájení insolvenčního řízení opustí určitý majetek majetkovou podstatu dlužníka (*transaction offending anti-deprivation rule*). Jinými slovy řečeno, *common law* dovozuje, že absolutně neplatné (*void*) jsou takové smluvní ustanovení, které s právní skutečností spočívající v zahájení insolvenčního řízení spojí zcizení / převedení majetku za účelem vyvést jej z majetkové podstaty nebo které se obecně pokusí smluvně vyvázat z obecných insolvenčních pravidel.

Tento problém adresovalo zejména klíčové rozhodnutí Nejvyššího soudu Spojeného království Belmont Park Investments PTY Ltd v BNY Corporate Trustee Services Ltd [2011] UKSC 38⁵³³ (které je samo o sobě významné již jen z důvodu, že se pojí s úpadkem investiční banky Lehman Brother, který v roce 2008 odstartoval světovou ekonomickou krizi). V předmětném rozhodnutí bylo potvrzeno, že *anti-deprivation rule* tvoří tak významnou, tradiční a propracovanou součást britského práva, že nemůže být přehlíženo navzdory moderní komplexní insolvenční legislativě.⁵³⁴

⁵³¹ Ibidem.

⁵³² *Common law*.

⁵³³ Rozhodnutí Nejvyššího soudu Spojeného království Belmont Park Investments PTY Ltd v BNY Corporate Trustee Services Ltd (2011) UKSC 38, (2012) 1 All ER 505, (2012) 1 AC 383 (27 July 2011).

⁵³⁴ Ibidem, „*It would go well beyond the proper province of the judicial function to discard 200 years of authority, and to attempt to re-write the case law in the light of modern statutory developments. The anti-deprivation rule is too well-established to be discarded despite the detailed provisions set out in modern insolvency legislation, all of which must be taken to have been enacted against the background of the rule.*“

V poměrech české právní úpravy se jedná o zákaz smluvního ustanovení obsahujícího automatický převod určité části vlastnictví podmíněný odkládací podmínkou v podobě zahájení insolvenčního řízení. Ačkoliv není v české právní úpravě obdobný institut upraven, nemusí být podle názoru autora této práce ani Insolvenční zákon obecně v tomto ohledu zcela bezbranný.

V prvé řadě je nutné zmínit, že již výše v kapitole 2.5.5 bylo dovozeno, že právní jednání, jehož cílem je na obou stranách zkrátit věřitele, je absolutně neplatné pro rozpor se zákonem.⁵³⁵ A pokud by nebylo možné prokázat úmysl druhé smluvní strany (odpůrce) zkrátit věřitele, nabízí se zde taktéž varianta odporovatelnosti podle § 242 Insolvenčního zákona. Další možností je pak absolutní neplatnost takového ujednání pro rozpor se zákonem a zjevné narušení veřejného pořádku.⁵³⁶ Zde by pak samozřejmě záleželo na intenzitě tohoto jednání a posouzení soudu, zda opravdu dochází ke zjevnému narušení veřejného pořádku či nikoliv.

Česká právní úprava tedy disponuje prostředky, jak se takovému postupu bránit, avšak bude vždy záležet na okolnostech daného případu a přístupu rozhodovací praxe. Jako nejlepší obranou české právní úpravy proti takovému postupu se podle názoru autora této práce jeví absolutní neplatnost takového ujednání podle § 588 Občanského zákoníku.

Transakce porušující pari-passu pravidlo

Součástí zákazu přijetí jednotlivých smluvních ustanovení, kterými by bylo možné se smluvně vyvázat ze zákonem nastaveného způsobu spravedlivého rozdělení zdrojů dlužníka (*transactions offending pari passu principle*⁵³⁷), jsou následně i jakékoliv další smluvní ustanovení, kterými se dlužník obejít aplikací *pari-passu* pravidla. Jedná se tedy o jakési obecné doplňkové vyjádření absolutní neplatnosti jakýchkoliv smluvních ujednání, kterými by se dlužník pokusil zhatit zákonem předvídané schéma férového rozdělení dlužníkovy majetku.⁵³⁸

Jedná se taktéž o *common law* normu, jejíž platnost byla potvrzena ve stejném rozhodnutí transakce porušující anti-deprivation pravidlo, tedy rozhodnutí Nejvyššího

⁵³⁵ Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 1. 7. 2008, sp. zn. 29 Odo 1027/2006.

⁵³⁶ Ust. § 588 Občanského zákoníku.

⁵³⁷ ANDERSON, Hamish. 2014, marg. 17.3.

⁵³⁸ Ibidem.

soudu Spojeného království Belmont Park Investments PTY Ltd v BNY Corporate Trustee Services Ltd [2011] UKSC 38.⁵³⁹

Nedovolené vytvoření nového zajištění nad pohyblivou zástavou

Britskému právu je znám (legislativou nedefinovaný⁵⁴⁰) pojem, se kterým česká právní úprava nepracuje, a to tzv. *floating charges*. Jedná se o zvláštní formu zajištění váznoucího na určitém pohyblivém (v čase se měnícím) majetku ve vlastnictví dlužníka jako např. nad akciemi či zaknihovanými cennými papíry, který se čas od času v závislosti na průběhu podnikání změní.⁵⁴¹

Obsahově se tedy jedná o českou obdobu zajištění, kde jistotou je např. obchodní podíl, cenný papír nebo věc hromadná (např. obchodní závod, jmění atd. ⁵⁴²). Ačkoliv byl tento pojem popsán v mnohých soudních rozhodnutích, v judikatuře je vždy charakterizován spíše pomocí právních následků, které vyvolává než poskytnutím jasné definice.⁵⁴³ Obecně přitom platí, že zajištění v rámci „*floating charges*“ nepřilne ke specifickému majetku do momentu, než dojde k určité skutečnosti (např. zahájení insolvence), při které toto zajištění „zkrystalizuje“ do již neměnné podoby.⁵⁴⁴

Pro tzv. *floating charges* je v britském právu specifické, že jejich existence je v případě insolvence pro jejich držitele nesmírně výhodná, neboť získávají určitá zvláštní práva, a navíc si udržují postavení privilegovaných zajištěných věřitelů. V případě, že jeden subjekt získá tak rozsáhlé *floating charges*, že tyto zajišťují celé nebo téměř celé jmění dlužníka (např. zástavní právo nad cennými papíry, podíly ve společnostech atd.), může tato osoba např. jmenovat tzv. administrátora (*administrator*), což je obdoba insolvenčního správce, jehož funkcí je v rámci důrazu na restorativní justici odvrátit úpadek a nepokračování ekonomické činnosti dlužníka.⁵⁴⁵ Tímto jmenováním pohyblivá zástava v podobě *floating charge* tzv. zkrystalizuje a změní se již na klasické zajištění

⁵³⁹ Rozhodnutí Nejvyššího soudu Spojeného království Belmont Park Investments PTY Ltd v BNY Corporate Trustee Services Ltd (2011) UKSC 38, (2012) 1 All ER 505, (2012) 1 AC 383 (27 July 2011).

⁵⁴⁰ ARMOUR, John, BENNETT Howard. 2013, str. 187.

⁵⁴¹ WILSON, Sarah. *Todd & Wilson's Textbook on Trusts*. Eighth edition. Oxford University Press. 2007, str. 40. Dále také detailně ARMOUR, John, BENNETT Howard. 2013, str. 187.

⁵⁴² Srovnej např. LAVICKÝ, Petr a kol. 2014, k § 501.

⁵⁴³ ARMOUR, John, BENNETT Howard. 2013, str. 187.

⁵⁴⁴ THE INSOLVENCY SERVICE. *The Insolvency Service Technical Manual*. 2014, část 31.4B.41.

⁵⁴⁵ WILSON, Sarah. 2007, str. 40-41.

vážnoucí nad majetkem, který se v rámci *floating charge* ke dni její krystalizace nacházel.⁵⁴⁶

Problém s *floating charge* tak je, že principálně umožňuje, aby si celou majetkovou podstatu přivlastnil pouze jeden věřitel na úkor všech ostatních nezajištěných věřitelů.⁵⁴⁷

Před novelou Insolvency Act 1986, která proběhla v rámci přijetí Enterprise Act 2002, bylo postavení držitelů *floating charge* nesmírně silné (a jako takové nahrávalo spíše jen uplatnění zástavy a skončení činnosti dlužníka, namísto jeho restrukturalizace), a proto po dlouhodobé kritice došlo v roce 2002 k jeho podstatnému omezení⁵⁴⁸, aby nedocházelo k naprosté monopolizaci uspokojení držitelů *floating charge* na úkor všech nezajištěných věřitelů.⁵⁴⁹ I přesto, že je nyní preferováno spíše pokračování další ekonomické činnosti dlužníka a uspokojení držitele *floating charge* je značně omezeno⁵⁵⁰, zůstává postavení těchto věřitelů nadále poměrně významné, a proto je regulováno zřízením nových *floating charge*.

Insolvency Act 1986 proto v sec. 245 stanovuje automatickou neplatnost *floating charges*, pokud tyto byly vytvořeny v tzv. určitém období (*relevant time*) před zahájením insolvence (*onset of insolvency*). Předmětné období (*relevant time*) je následně v tomto zákoně stanoveno na 2 roky, pokud bylo *floating charge* uděleno tzv. spřízněné osobě (*person who is connected with the company*⁵⁵¹) nebo na 12 měsíců, pokud bylo učiněno ve prospěch jakékoliv jiné osoby⁵⁵² a dlužník byl současně v tuto dobu v úpadku, anebo se tímto právním jednáním do úpadku dostal.⁵⁵³

Takto zřízené *floating charge* je tedy (ke dni zahájení insolvenčního řízení⁵⁵⁴) automaticky neplatné s výjimkou veškerého plnění (finančních prostředků, věcí nebo služeb⁵⁵⁵), které se dostalo do majetkové podstaty jako protiplnění za jeho zřízení či

⁵⁴⁶ Ibidem.

⁵⁴⁷ ARMOUR, John, BENNETT Howard. 2013, str. 183.

⁵⁴⁸ Např. tím, že určitou část takového zajištění je třeba i navzdory existence tzv. *floating charge* poskytnout nezajištěným věřitelům.

⁵⁴⁹ WILSON, Sarah. 2007, str. 40-41.

⁵⁵⁰ Ibidem.

⁵⁵¹

⁵⁵² Sec. 245 Insolvency Act 1986.

⁵⁵³ Sec. 245(4) Insolvency Act 1986.

⁵⁵⁴ THE INSOLVENCY SERVICE.. 2014, část 31.4B.56.

⁵⁵⁵ Ke způsobu ocenění těchto věcí nebo služeb viz sec. 245(6) Insolvency Act 1986.

v návaznosti a v důsledku jeho zřízení, či hodnoty dluhu, který byl ve spojení s či v návaznosti na zřízení *floating charge* prominut či snížen.⁵⁵⁶

Jak již bylo dovozeno výše, česká právní úprava obdobný institut (jak ten, který by upravoval *floating charges* nebo ten, který by dovozoval jeho automatickou neplatnost) nezná, nicméně obdobného výsledku je prakticky možné dosáhnout prostřednictvím § 241 Insolvenčního zákona. Problematické by ovšem bylo, kdyby dlužník obdržel za zřízení takového zajištění přiměřenou protihodnotu, neboť poté by takové právní jednání spadalo do výjimky obsažené v § 241 odst. 5 písm. a) Insolvenčního zákona.

Rozdílnost mezi českou a britskou úpravou tak spočívá v tom, že britská právní úprava poskytuje v tomto ohledu věřitelům širší ochranu, když předmětné jednání vzhledem k specifikům a rozsahu zajištění pomocí tzv. *floating charge* postihuje automaticky neplatností, bez ohledu na skutečnost, zda se do majetkové podstaty nedostalo v důsledku tohoto právního jednání přiměřené protiplnění.

Zajištění neregistrovaná ve veřejných seznamech

V souvislosti se zřízením zajištění obecně v britském právu platí, že pokud právnická osoba zřídí jakékoliv zajištění (až na výjimky uvedené v sec. 859A Companies Act 2006) a předmětné zajištění neregistruje do předepsané lhůty 21 dní od jeho vytvoření do rejstříku zástav (*Registrar of Companies*), takové zajištění je podle sec. 859H Companies Act neplatné (*void*) vůči věřitelům, administrátorovi a likvidátorovi^{557,558}

Zajištění neregistrovaná ve veřejném seznamu (*unregistered charges*) tak budou neplatná vůči výše uvedeným osobám, ačkoliv vůči samotnému dlužníkovi zůstane předmětné právní jednání (včetně dluhu, který měl být zajištěn) platné.⁵⁵⁹ To v praktické rovině znamená, že držitel tohoto zajištění pouze ztratí veškeré výhody plynoucí z tohoto zajištění a bude s ním nakládáno jako s běžným nezajištěným věřitelem.⁵⁶⁰

Jedná se tak o institut, který se svým cílem blíží § 1316 Občanského zákoníku, který pro vznik zástavního práva k věci zapsané ve veřejném seznamu vyžaduje zápis do tohoto veřejného seznamu, a § 1319 Občanského zákoníku, který pro vznik zástavního

⁵⁵⁶ Sec. 245(2) Insolvency Act 1986.

⁵⁵⁷ Pozn. jedná se o obdobu insolvenčního správce, nikoliv likvidátora podle českého práva.

⁵⁵⁸ Sec. 859H Companies Act 2006.

⁵⁵⁹ ANDERSON, Hamish. 2014, marg. 17.5.

⁵⁶⁰ THE INSOLVENCY SERVICE. 2014, část 31.4B.57.

práva k nemovité věci nezapisované do veřejného seznamu, k závodu a movité věci hromadné taktéž požaduje zápis do rejstříku zástav. Rozdílem je, že v britské právní úpravě se tato povinnost vztahuje k širšímu spektru zástavních práv, než v úpravě české a neplatnost vzniká pouze ve vztahu k určitým osobám.

Nevykonatelnost zástav váznoucích na dokumentech společnosti

Sec. 246 Insolvency Act 1986 následně pro úplnost zakotvuje nevykonatelnost jakýchkoliv zástavních či jiných zadržovacích práv váznoucích na jakýchkoliv písemnostech, záznamech, ustavujících dokumentech, které by zadržoval např. advokát či účetní z důvodu neuhrazených faktur.⁵⁶¹ Výjimku pak představují pouze dokumenty, jež představují smluvní titul k nabytí vlastnického práva.⁵⁶²

Jedná se tak o období povinnosti osob vymezených v § 43 Insolvenčního zákona vydat nebo zapůjčit insolvenčnímu správci listiny nebo jiné věci „*kteřé mohou sloužit ke zjištění dlužníkovy majetku*“.⁵⁶³

3.3.3 Dispozitivní kategorie

Vzdání se nevýhodného majetku nebo tíživé smlouvy

Poslední kategorií tzv. napadnutelných transakcí je možnost insolvenčního správce (*liquidator*) zakotvená v sec. 178 a násl. Insolvency Act 1986 vzdát se námitkou (*disclaim*) tíživého majetku, který se mu nedaří zpeněžit, a to i přes to, že jej zahrnul do majetkové podstaty, pokusil se jej již zpeněžit a vykonával práva, která se tohoto majetku týkají.⁵⁶⁴ Tíživým majetkem se přitom má na mysli jakýkoliv nevýhodný jakýchkoliv majetek, který není možné zpeněžit (nebo případně jen obtížně) nebo jakákoliv nevýhodná smlouva.⁵⁶⁵ Samozřejmostí takového postupu pak je, že ten, komu vzdáním se tíživého majetku vznikne škoda, může tuto škodu jako věřitel uplatnit v rámci insolvenčního řízení.⁵⁶⁶

Definice takového tíživého majetku (a to jak tíživého majetku, tak tíživé smlouvy) byla nad rámec sec. 178(3) Insolvency Act 1986 představena v rozhodnutí SSSL

⁵⁶¹ SEALY, Len, MILMAN, David. 2017, str. 259.

⁵⁶² Sec. 246(3) Insolvency Act 1986.

⁵⁶³ Ust. § 43 odst. 2 Insolvenčního zákona.

⁵⁶⁴ Sec. 178(2) Insolvency Act 1986.

⁵⁶⁵ Sec. 178(3) Insolvency Act 1986.

⁵⁶⁶ Sec. 178(6) Insolvency Act 1986.

Realisations (2002) Ltd [2006]⁵⁶⁷, kde bylo uvedeno, že majetek v sobě musí zahrnovat nějaký prvek výhodnosti nebo oprávnění pro osobu, která jím disponuje.⁵⁶⁸

Principy související se vzdáním se tíživé smlouvy pak byly představeny v rozhodnutí Transmetro Corp Ltd v Real Investments Pty Ltd (1999)⁵⁶⁹, kde bylo představeno 5 základních východisek v souvislosti s tímto institutem. Mezi tyto základní principy patřilo např. to, že nejčastěji půjde o nevýhodnost spočívající v pokračujícím finančním plnění dlužníka do budoucna, které postrádá odpovídající reciproční charakter a poškozuje věřitele, že smlouva není tíživá jen proto, že by společnost teoreticky získala lepší nabídku a že je třeba vždy zkoumat důvod a povahu finanční nevýhodnosti (tj. je vždy potřeba zjistit okolnosti, za kterých byla smlouva uzavřena).⁵⁷⁰

Pokud se jedná o následek takového vzdání se tíživého majetku, tento působí proti třetím stranám pouze do takové míry, do jaké je to potřeba pro účely vyvázání společnosti z předmětných povinností, tj. nedotýká se části smlouvy, ve které již bylo plněno.⁵⁷¹ Samotné vzdání se (*disclaimer*) pak působí ode, kdy bylo toto vzdání se učiněno.⁵⁷² Nejde tedy o obdobu odstoupení od smlouvy či její zrušení, nýbrž dochází k zachování práv a povinností v rozsahu, v jakém tato práva nabyly třetí strany a není to potřebné pro vyvázání dlužníka z těchto povinností.⁵⁷³ Majetek, jehož se insolvenční správce (*liquidator*) vzdal, pak náleží státu (*crown*) jako majetek *bona vacantia*.⁵⁷⁴

Ačkoliv česká právní úprava nedisponuje přímo totožným ekvivalentem tohoto institutu, lze instituty s obdobnými účinky spatřovat v kombinaci § 227 Insolvenčního zákona, který umožňuje z majetkové podstaty „*vyjmout věci, práva, pohledávky nebo jiné majetkové hodnoty, které nemohou sloužit k uspokojení věřitelů, zejména neprodejně věci a nedobytné pohledávky* ..“ a § 253 Insolvenčního zákona, který umožňuje insolvenčnímu správci odmítnout plnění ze vzájemných smluv v případě, že smlouva nebyla v době

⁵⁶⁷ Rozhodnutí SSSL Realisations (2002) Ltd (2006) EWCA Civ 7, (2006) Ch 610, (2006) B.C.C. 233.

⁵⁶⁸ Ibidem. Dále též SEALY, Len, MILMAN, David. 2017, str. 179.

⁵⁶⁹ Rozhodnutí Transmetro Corp Ltd v Real Investments Pty Ltd (1999) 17 A.C.L.C. 1314. Dále též SEALY, Len, MILMAN, David. 2017, str. 179.

⁵⁷⁰ Ibidem.

⁵⁷¹ Sec. 178(4)(b) Insolvency Act 1986.

⁵⁷² Sec. 178(4)(a) Insolvency Act 1986.

⁵⁷³ Rozhodnutí Capital Prime Properties Plc v Worthgate Ltd (In Liquidation) (2000) B.C.C. 525.

⁵⁷⁴ SEALY, Len, MILMAN, David. 2017, str. 179.

prohlášení konkurzu ještě zcela splněna ani dlužníkem, ani druhým účastníkem smlouvy.⁵⁷⁵

3.4 TRANSAKCE S NEEKVIVALENTNÍM PROTIPLNĚNÍM

3.4.1 Vymezení transakcí s neekvivalentním protiplněním

Institut napadnutí transakcí s neekvivalentním protiplněním (*transactions at an undervalue*) podle sec. 238⁵⁷⁶ Insolvency Act 1986 je svou podstatou a základními východisky *de facto* totožný s institutem neúčinnosti právních úkonů bez přiměřeného protiplnění podle § 240 Insolvenčního zákona, kdy smyslem obou institutů je předcházet situacím, kdy dlužník – vědom si své zhoršené ekonomické situace a ve snaze zachránit svůj majetek – činí právní jednání, která zkracují budoucí uspokojení jeho nezajištěných věřitelů. Slovy Armoura dochází k tomu, že určité transakce, ze kterých dlužník získá podstatně méně, než sám dal, jsou vystaveny možnosti jejich napadnutí.⁵⁷⁷

Ustanovení v sec. 238 Insolvency Act 1986 tak umožňují insolvenčnímu, resp. konkurznímu správci (*liquidator*) nebo administrátorovi (*administrator*) (dohromady označeným pojmem „*office-holder*“⁵⁷⁸) napadnout transakce s charakterem daru nebo převodu vlastnického práva za neobvykle nízkou cenu, pokud tyto byly učiněny v tzv. příslušném čase (*relevant time*), přičemž cíl takového nápadu je obnovit *status quo ante*.⁵⁷⁹

3.4.2 Transakce

Insolvency Act 1986 v sec. 238(2) vyžaduje, aby společnost uzavřela transakci, kde hodnota plnění, která opouští majetek společnosti, bude ve výrazném nepoměru k plnění, které příslušná společnost obdrží, pokud nějaké vůbec obdrží.⁵⁸⁰

Pokud se jedná o pojem transakce, tento stejně jako v případě právního jednání⁵⁸¹, není ani britském právu zcela jednoznačný, a to i přesto, že je ve výkladových ustanoveních sec. 436(1) Insolvency Act 1986 definován tak, že zahrnuje dar, smlouvu nebo ujednání a podle toho bude spojení „uzavřít transakci“ vykládáno (*“transaction”*

⁵⁷⁵ I přes určité odlišnosti (zejména nutnost, aby smlouva nebyla alespoň z jedné strany zcela splněna), i zde dochází k trvání závazku a věřitelé, kterým tímto postupem byla způsobena škoda, taktéž mohou náhradu způsobené škody uplatnit přihláškou pohledávky.

⁵⁷⁶ Pro úpadek fyzických osob upraveno v sec. 339 Insolvency Act 1986.

⁵⁷⁷ ARMOUR, John, BENNETT Howard. 2013, str. 37.

⁵⁷⁸ Sec. 238(1) Insolvency Act 1986.

⁵⁷⁹ THE INSOLVENCY SERVICE. 2014, část 31.4A.59.

⁵⁸⁰ ARMOUR, John, BENNETT Howard. 2013, str. 38.

⁵⁸¹ Srovnej kapitolu 2.2.6 této práce.

includes a gift, agreement or arrangement, and references to entering into a transaction shall be construed accordingly).

Tato definice (která byla do zákona zahrnuta na základě doporučení Cork Reportu, který požadoval, aby z ní více plynulo, že se jedná o „dispozice s penězi nebo majetkem“⁵⁸² tak zahrnuje např. poskytnutí služeb, půjček, převody majetku, poskytnutí zajištění a nevyžaduje přitom, aby se tato transakce realizovala při současném formálním uzavření nějaké dohody jako např. smlouvy.⁵⁸³

Převažující názor přitom je, že transakce musí být vícestranné vzájemné jednání s výjimkou situací, kdy se jedná o dar.⁵⁸⁴ To bylo potvrzeno např. i v rozhodnutí Taylor Sinclair (Capital) Ltd. [2001]⁵⁸⁵, kde soud stanovil, že tam, kde se nejedná o dar, musí být přítomen *consensus ad idem* ohledně podmínek a obsahu předmětného ujednání.

O transakci se přitom také jedná, pokud je tzv. zastřeným právním jednáním (*sham transaction*), tedy právním jednáním, které se snaží zakrýt skutečné úmysly stran. V takovém případě se transakce (stejně jako v české právní úpravě⁵⁸⁶) posoudí podle skutečného úmyslu jednajících stran a pouze podvodná část transakce je neplatná.⁵⁸⁷

Je také třeba si povšimnout, že předmětné ustanovení nehovoří o smlouvě, nýbrž o transakci, což předjímá, že transakce může být v některých případech posuzována jako celek, tedy např. jako série navazujících a provázaných kroků (kupříkladu smluv)⁵⁸⁸. Je tedy třeba shrnout, že pojem transakce, byť je definičně mnohem konkrétnější než obecný pojem „právní jednání“, může být ve skutečnosti širším pojmem než pojem právní jednání podle české právní úpravy, neboť může zahrnovat sérii právních jednání (např. uzavřených smluv), což v české právní úpravě není možné (k tomuto srovnej např. výrazný problém české právní úpravy s odporovatelností vzájemných zápočtů, kde dochází k právně teoretickému problému, kterému právnímu jednání je vlastně potřeba odporovat⁵⁸⁹).

⁵⁸² Viz Cork Report, para 1232.

⁵⁸³ THE INSOLVENCY SERVICE. 2014, část 31.4A.65.

⁵⁸⁴ ARMOUR, John, BENNETT Howard. 2013, str. 56.

⁵⁸⁵ Taylor Sinclair (Capital) Ltd. (2001) 2 BCLC 176.

⁵⁸⁶ Srovnej § 555 odst. 2 Občanského zákoníku.

⁵⁸⁷ ARMOUR, John, BENNETT Howard. 2013, str. 50.

⁵⁸⁸ Ibidem, str. 68.

⁵⁸⁹ TROUP, Tomáš, RAKOVSKÝ Adam. *Zápočet v předvečer insolvence ve světle odpůrčího práva*. Bulletin advokacie. 2018.

3.4.3 Příslušný čas

Sec. 238(2) Insolvency Act 1986 vyžaduje, aby společnost do transakce vstoupila v příslušný čas (*relevant time*) před zahájením insolvenčního řízení (*onset of insolvency*). Oba dva tyto pojmy jsou přitom vysvětleny v sec. 240 Insolvency Act 1986⁵⁹⁰.

Příslušný čas v sobě zahrnuje především určité časové období před zahájením insolvenčního řízení a požadavek, aby byl dlužník v době učinění předmětné transakce insolventní, nebo aby tato transakce k dlužníkově insolvenci vedla.⁵⁹¹

Pojem zahájení insolvenčního řízení

Zahájení insolvenčního řízení (*onset of insolvency*) je širší pojem, do něhož spadá více situací podle jednotlivých způsobů zahájení konkurzu či administrace společnosti.

V případě jmenování administrátora (osoby, která se má před samotným konkursem v rámci tzv. restorativní justice přičinit o „zachránění“ společnosti a případně zrealizovat prodej celého závodu za současného zachování pracovních míst⁵⁹²) se za zahájení insolvence považuje den, kdy byl podán návrh, aby byl společnosti jmenován administrátor.⁵⁹³ V případě, kdy společnost směřuje do likvidace po neúspěšné administraci, den, kdy společnost vstoupila do administrace (potažmo, když byl podán návrh podle předchozí věty či kdy se jmenování administrátorem stalo účinným).⁵⁹⁴ A v případě, že společnost v jakémkoliv jiném případě vstupuje do konkurzu, bude se za den zahájení insolvence považovat den zahájení konkurzu (*the date of the commencement of the winding up*).⁵⁹⁵

Ve srovnání s českou právní úpravou tak nejde o jeden pevně stanovený čas v podobě zahájení insolvenčního řízení (potažmo nastoupení účinku spojených se zahájením insolvenčního řízení⁵⁹⁶), nicméně obsahově se výše uvedené instituty tomuto značně blíží a spíše jen odrážejí specifika britské právní úpravy (spočívající zejména v preferování varianty pokusit se krachující společnost vždy nejprve zachránit). Rozdílnost s českou právní úpravou je tedy spíše iluzorní, neboť důvod rozdělení spočívá v tzv.

⁵⁹⁰ V případě insolvence fyzických osob (*bankruptcy*) v sec. 341 Insolvency Act 1986.

⁵⁹¹ SEALY, Len, MILMAN, David. 2017, str. 249.

⁵⁹² HOWARD, Michael. *International Legal English Law Dictionary and Exercise Book*. 2015, str. 187.

⁵⁹³ Sec. 240(3)(a) Insolvency Act 1986.

⁵⁹⁴ Sec. 240(3)(d) Insolvency Act 1986.

⁵⁹⁵ Sec. 240(3)(e) Insolvency Act 1986.

⁵⁹⁶ Srovnej kapitolu 2.3.9 této práce.

restorativní justici, která je britskému právu vlastní a snaží se preferovat mimosoudní narovnání práv a povinností mezi účastníky právních vztahů.

Časový test v případě insolvence společností

Jak již bylo uvedeno, úprava napadnutelnosti transakcí s neekvivalentním plněním a zvýhodňujících právních jednání je v Insolvency Act 1986 uvedena na více místech, kdy zejména dochází k rozlišení insolvence společností (*insolvency*) a insolvence fyzických osob (*bankruptcy*). Ačkoliv je úprava ve většině aspektů téměř totožná, dochází k určitým odlišnostem v dílčích prvcích. Příkladem těchto odlišností jsou pak zejména časové testy, které jsou v případě insolvence fyzických osob nastavené značně širěji, než je tomu u společností.⁵⁹⁷

V případě insolvence společností je možné napadnout právní jednání učiněná 2 roky před zahájením insolvenčního řízení (*onset of insolvency*), a to bez ohledu na to, zda jsou učiněny ve prospěch spřízněné osoby či nikoliv (to poté hraje roli pouze v presumování skutečnosti, zda byla společnost v době předmětného jednání v úpadku).⁵⁹⁸

V porovnání s českou právní úpravou se tedy jedná o jistý průsečík mezi 1letou lhůtou v souvislosti s právními jednáními vůči nespřízněným osobám a 3letou lhůtou v případě spřízněných osob. Nutno však poznamenat, že v případě insolvence fyzických osob jsou tyto lhůty zase nastaveny mnohem širěji⁵⁹⁹ a že stejně jako v českém právu je institut odporovatelnosti zkracujících úkonů doplněn obdobou úmyslného zkrácení věřitelů v podobě tzv. transakcí úmyslně zkracujících věřitele (*transaction defrauding creditors*) podle sec. 423 Insolvency Act 1986, jejichž uplatnění je (na rozdíl od odporovatelnosti právních úkonů podle § 242 Insolvenčního zákona) časově zcela neomezené.⁶⁰⁰

Časový test v případě insolvence fyzických osob

V případě insolvence fyzických osob je tento test nastaven na 5 let před podáním návrhu na prohlášení úpadku fyzické osoby (*presentation of the bankruptcy petition*).⁶⁰¹

⁵⁹⁷ Srovnej sec. 240 a 341 Insolvency Act 1986.

⁵⁹⁸ THE INSOLVENCY SERVICE. 2014, část 31.4A.68.

⁵⁹⁹ Srovnej sec. 341 Insolvency Act 1986.

⁶⁰⁰ Výjimkou je promlčení, které zde sice působí, ale je nastaveno velice benevolentně. K tomuto srovnej kapitolu 3.4.11 této práce.

⁶⁰¹ Srovnej sec. 341 Insolvency Act 1986.

3.4.4 Existence úpadku / okolnosti směřující k úpadku

Sec. 240(2) Insolvency Act 1986 předpokládá, že aby se mohlo jednat o tzv. příslušný čas (*relevant time*) musí být společnost v době učinění této transakce neschopna hradit své závazky (ve významu sec. 123 Insolvency Act 1986) nebo se v důsledku této transakce musí stát neschopnou tyto závazky hradit.

Sec. 123 Insolvency Act 1986 obdobně jako § 3 Insolvenčního zákona stanovuje jednotlivé situace, kdy se má za to, že je společnost v platební neschopnosti (*definition of inability to pay debts*). Těmito situacemi je např. předlužení, jehož definice je prakticky totožná s definicí předlužení v českém právním řádu (hodnota majetku společnosti je nižší než celkový objem jejích závazků⁶⁰²) a které lze odhalit pomocí tzv. *balance-sheet testu*⁶⁰³. Dále jde o situace, kdy společnost dluží jednomu věřiteli více než 750 liber a tento věřitel na předepsaném formuláři ponechá na adrese sídla společnosti písemnou žádost a dlužník do 3 týdnů dluh neuhradí⁶⁰⁴, dále situace, kdy se v exekučním řízení ukáže, že i navzdory vymahatelnému právnímu titulu zůstane dluh z části nebo v celku neuhrazen⁶⁰⁵, a naposled situace, kdy je soudu dostatečně prokázáno, že společnost není schopna hradit své závazky, jakmile se stanou splatnými, kde se ke stanovení této skutečnosti používá tzv. *cash-flow nebo commercial test*.⁶⁰⁶

Balance-sheet test je obdobného charakteru jako v českém právu, kdy dochází k porovnávání celkových závazků (*liabilities*) oproti celkovým zdrojům (*assets*) společnosti k předmětnému dni, ke kterému se prokazuje, zda byla společnost schopna hradit své závazky či nikoliv. Při srovnání se přitom vychází z obecně uznávaných účetních standardů.⁶⁰⁷

Cash-flow test spočívá v prokázání, že společnost není schopna hradit své závazky, jakmile se tyto stanou splatnými.⁶⁰⁸ Rozdíl mezi *cash-flow* a *balance-sheet* testem byl definován v rozhodnutí Tweeds Garages Ltd [1962] Ch 406, kde bylo uvedeno, pro *cash-flow test* je významné, jestli je společnost v daný čas schopna své závazky skutečně bezprostředně uhradit a nezáleží, zda má společnost plno investic, které v daný moment

⁶⁰² Sec. 123(2) Insolvency Act 1986.

⁶⁰³ SEALY, Len, MILMAN, David. 2017, str. 250.

⁶⁰⁴ Sec. 123(1)(a) Insolvency Act 1986.

⁶⁰⁵ Sec. 123(1)(b) Insolvency Act 1986.

⁶⁰⁶ Sec. 123(1)(e) Insolvency Act 1986.

⁶⁰⁷ ARMOUR, John, BENNETT Howard. 2013, str. 50.

⁶⁰⁸ Ibidem.

nejsou zpeněžitelné. Podle tohoto testu tak společnost může být bohatá, a přesto v úpadku.⁶⁰⁹

Stejně jako v českém právu (kde je tato skutečnost nicméně kritizována Sprinzem i Richterem⁶¹⁰), tak i zde dochází k tomu, že se vyvratitelná domněnka podle sec. 123 Insolvency Act 1986, jež slouží primárně k ulehčení situace věřitele při prokazování úpadku, uplatní i na pravidla dokazování v souvislosti s napadnutím určitých transakcí, což značně ulehčuje postavení insolvenčního správce a ztěžuje postavení odpůrce. Tato skutečnost totiž v případě Insolvency Act 1986 vyplývá přímo ze zákona, kde je přímo na ustanovení sec. 123 Insolvency Act 1986 odkázáno.

3.4.5 Presumpce úpadku u spřízněných osob

Obdobně jako v rámci české právní úpravy i v té britské je v sec. 240(2)⁶¹¹ Insolvency Act 1986 presumován úpadek v případě, že transakce s neekvivalentním protiplněním byla učiněna ve prospěch tzv. spřízněné osoby (*person who is connected with the company*)⁶¹² nebo spřátelené osoby (*associate*)⁶¹³, ledaže je prokázán opak. A obdobně jako v české právně úpravě i v britské naplnění této skutečnosti znamená, že se důkazní břemeno o tom, že dlužník nebyl v úpadku přenáší na odpůrce.⁶¹⁴

Spřízněnou osobou přitom jsou v souladu s výkladovým ustanovením sec. 249 Insolvency Act jednatelé společnosti (*directors*), osoby fakticky ovládající společnost, ačkoliv nejsou oficiálně jednatelé (*shadow directors*), spřátelené osoby s jednatelem nebo osobami fakticky ovládajícími společnost (*associate of such a director or shadow director*) nebo spřátelené osoby se společností (*associate of the company*).

Jednatelé společnosti (*directors*) jsou jakékoliv osoby řádně jmenované do role odpovídající funkci jednatele bez ohledu na to, jak je tato role nazvána.⁶¹⁵ Osoby fakticky ovládající společnost (*shadow directors*) jsou dále takové osoby, podle jejichž pokynů nebo instrukcí jednatele běžně vykonávají svou činnost (vyjma profesionálních poradců).⁶¹⁶ A konečně, spřátelené osoby (*associates*) jsou zevrubně definovány v sec. 435 Insolvency

⁶⁰⁹ Rozhodnutí Tweeds Garages Ltd (1962) Ch 406.

⁶¹⁰ Viz kapitolu 2.3.8 této práce.

⁶¹¹ V případě *bankruptcy* v sec. 341(2) Insolvency Act 1986.

⁶¹² V rámci úpadku společnosti.

⁶¹³ V rámci úpadku fyzické osoby.

⁶¹⁴ THE INSOLVENCY SERVICE. 2014, část 31.4A.70.

⁶¹⁵ Sec. 251 Insolvency Act 1986. Dále též ARMOUR, John, BENNETT Howard. 2013, str. 51.

⁶¹⁶ Ibidem.

Act 1986 a jedná se např. dvě společnosti, které ovládá tatáž osoba, osoby v zaměstnaneckém poměru, dvě různé společnosti, které ovládají osoby, které jsou vzájemně spřátelené nebo které ovládají různé skupiny osob, mezi kterými jsou spřátelené osoby atd. Taktéž se bude samozřejmě jednat o situaci koncernu, kdy spřátelená společnost bude taková společnost, kterou vlastní dlužník nebo s ním spřízněné osoby.

Spřátelené osoby (v rámci fyzických osob) jsou dále manželé, partneři, příbuzní, příbuzní manželé a partnerů a manželky a partneři příbuzných.⁶¹⁷

Z výše uvedeného je zjevné, že v porovnání s českou právní úpravou, kde došlo v souvislosti s rekonstrukcí k podstatným zúžením⁶¹⁸, je institut spřízněných a spřátelených osob v britském právu (zejména co se týče koncernových struktur) poměrně široký a snáze aplikovatelný než právní úprava obsažená v Insolvenčním zákoně a souvisejících předpisech.

3.4.6 Významná nepřiměřenost protiplnění

Obdobně jako v české právní úpravě, i britská právní úprava vyžaduje, aby nepoměr v protiplnění byl významný / podstatný (*significant*).⁶¹⁹ Sec. 238 Insolvency Act 1986 stanoví, že o transakci s nepřiměřeným protiplněním se jedná, pokud společnost učiní dar nebo vstoupí do právního poměru, kde neobdrží žádné protiplnění nebo pokud vstoupí do právního poměru, kde jako protiplnění obdrží něco, co je svou hodnotou vyjádřenou v penězích podstatně méně, než co plnila ona sama.

Základní test v této souvislosti stanovilo rozhodnutí ve věci M C Bacon (1990) BCLC 324, podle kterého je k naplnění tohoto ustanovení potřeba, aby (i.) společnost uzavřela transakci, (ii.) za tuto transakci obdržela protiplnění, (iii.) dané protiplnění bylo měřitelné v penězích a (iv.) jeho hodnota byla podstatně nižší, než (v.) v penězích měřitelná (vi.) hodnota plnění, co obdržela druhá společnost.⁶²⁰

Insolvency Act 1986 nicméně nestanoví, jak vyložit pojem „podstatně méně“ (*significantly less*), a proto – stejně jako v české právní úpravě – je tato otázka ponechána až rozhodovací praxi soudů, které se výrazně uchýlily k tomu posuzovat každý případ se

⁶¹⁷ Sec. 435 Insolvency Act 1986.

⁶¹⁸ Srovnej kapitolu 2.3.9 této práce.

⁶¹⁹ Sec. 238(4)(b) Insolvency Act 1986.

⁶²⁰ Rozhodnutí RE M C Bacon (1990) BCLC 324.

zohledněním všech jeho specifik.⁶²¹ Např. v rozhodnutí Re Marini Ltd (2004) bylo dovozeno, že rozdíl ve výši 10 % není tak podstatný, aby se nedal odůvodnit názorovým rozkolem o skutečné hodnotě plnění, a proto není transakcí s nepřiměřeným protiplněním.⁶²² V jiném rozhodnutí pak byl rozdíl mezi skutečnou hodnotou a protiplněním ve výši 20 % označen jako transakce s nepřiměřeným protiplněním.⁶²³

Soudy tak budou vždy posuzovat transakci v jejím souhrnu, ke dni, kdy byla učiněna a se zohledněním okolností, které uzavření transakce předcházely, stejně jako finanční pozice dlužníka v momentu, kdy předmětnou transakci učinil.⁶²⁴ Předmětnou transakci tak budou posuzovat z pohledu dlužníka a dané situace (kdy dlužník např. v daný moment mohl potřebovat k pokračování ekonomické aktivity společnosti narychlo získat hotovost, a proto prodal věc pod cenou).⁶²⁵

Pokud se dále jedná o jednotlivé testy ke stanovení hodnoty předmětné věci, výchozím testem je tržní hodnota věci / služby („*market value test*“), tedy prosté porovnání dané věci s obdobnými věcmi na trhu.⁶²⁶ Teprve až když není z nějakých důvodů vhodné / na místě aplikovat tento test (např. v situaci, kdy má věc pro odpůrce mnohem větší hodnotu, než by měla za dané situace pro kohokoliv jiného), přistoupí další testy jako např. takzvaný „*marriage value test*“, které „*market value test*“ překonají.⁶²⁷ Tento se uplatní např. v situaci, kdy soused (dlužník) prodá druhému sousedovi (odpůrci) specifický pozemek v zástavbě bez přístupové cesty za nízkou cenu, která zohledňuje specifickou a nemožnost využití tohoto pozemku pro 3. osoby, ale sousedovi (odpůrci) to např. umožní tam vystavět novou nemovitost, takže pro něj má ve skutečnosti mnohem větší hodnotu.

Česká právní úprava a rozhodovací praxe sice s výslovným zakotvením a použitím jiných testů (mimo stanovení tržní ceny) nepočítají, nicméně jak bylo výše uvedeno v kapitole 2.3.6 této práce, Sprinz je názoru, že obvyklou cenu bude třeba vždy posuzovat „v kontextu postavení dlužníka“.⁶²⁸ Stejně jako by totiž mohlo být pro dlužníka výhodné prodat věc „pod cenou“ (např. v situaci, kdy je třeba provést co nejdříve nákladnou

⁶²¹ THE INSOLVENCY SERVICE. 2014, část 31.4A.71.

⁶²² Rozhodnutí Re Marini Ltd (2004) BCC 172.

⁶²³ Rozhodnutí Gil v Baygreen Properties Ltd (2004) EWHC 1732 (Ch).

⁶²⁴ Rozhodnutí Re MC Bacon Ltd (1990) BCC 78.

⁶²⁵ THE INSOLVENCY SERVICE. 2014, část 31.4A.73.

⁶²⁶ Rozhodnutí Spencer v The Commonwealth (1907) 5 CLR 418.

⁶²⁷ Dále též ARMOUR, John, BENNETT Howard. 2013, str. 73.

⁶²⁸ SPRINZ, Petr a kol. 2019, marg. č. 8, str. 656.

demolici⁶²⁹), tak pro něj může mít určitá pohledávka (započitatelná vůči jeho věřiteli) větší hodnotu, než je její hodnota tržní. Pokud by se rozhodovací praxe soudů přiklonila k závěrům Sprinze, bude úprava české a britského práva i v tomto ohledu téměř totožná.

Závěrem je také dobré si připomenout, že česká rozhodovací praxe v některých případech považovala rozdíl v hodnotě plnění ve výši 25–32 % jako ještě přijatelný a že Sprinz s ohledem na jím citovanou rozhodovací praxi uzavřel, že za nepřiměřený bude s největší pravděpodobností považován až rozdíl přesahující 30–35 %. I v tomto ohledu tak je česká právní úprava mnohem méně přísná a benevolentnější než úprava britská.

3.4.7 Negativní skutková podstata

Stejně jako česká právní úprava i britská obsahuje situaci, kdy transakci s neekvivalentním plněním nebude možné napadnout, ačkoliv budou formálně naplněny veškeré její znaky.

Sec. 238(5) Insolvency Act 1986 stanoví, že soud nevydá soudní příkaz k obnovení původního stavu, pokud je prokázáno, že (i.) společnost (dlužník) vstoupila do transakce v dobré víře a z důvodu zachování své ekonomické aktivity a současně, že (ii.) v předmětné chvíli se mohla důvodně domnívat, že jí tato transakce bude prospěšná.

Jedná se prakticky o mírnější obdobu § 240 odst. 4 Insolvenčního zákona, která stejně jako české ustanovení počítá s tím, že důkazní břemeno a břemeno tvrzení leží v této souvislosti na odpůrci.⁶³⁰ Zatímco první výše uvedená podmínka je prakticky pouze opsání zákonné povinnosti jednatelů jednat v dobré víře (tedy v souladu se svými zákonnými a common law povinnostmi), druhá vyžaduje objektivní důkaz o tom, že by nezávislý jednatel v obdobném postavení považoval transakci za výhodnou.⁶³¹

Oproti české právní úpravě však není tato negativní skutková podstata výslovně omezena tím, že se nesmí jednat o právní jednání učiněné ve prospěch spřízněné osoby a že třetí osoba nemohla ani při náležité péči poznat, že je dlužník v úpadku nebo že dané právní jednání povede k dlužníkově úpadku.

Značným rozdílem v tomto ohledu je, že česká právní úprava opět poskytuje mnohem větší množství negativních skutkových podstat než úprava britská, přičemž

⁶²⁹ Srovnej s příkladem uvedeným v kapitole 2.3.6 této práce.

⁶³⁰ ARMOUR, John, BENNETT Howard. 2013, str. 78.

⁶³¹ Ibidem, str. 79.

viditelné to je např. v možnosti britského insolvenčního správce napadnout bez dalšího jakékoliv vánoční, narozeninové a jiné dary, pokud to bude pro majetkovou podstatu výhodné.⁶³²

3.4.8 Soudní příkaz obnovující status quo ante

Podle sec. 238(3) Insolvency Act 1984 vydá soud na základě návrhu insolvenčního správce takový soudní příkaz, o kterém bude přesvědčen, že povede k obnovení faktického stavu, který by nastal, kdyby dlužník předmětnou transakci nikdy neuzavřel.⁶³³

V sec. 241(1) Insolvency Act 1984 je následně uveden rozsáhlý demonstrativní výčet příkladů, co může být obsahem takového příkazu, mezi což spadá např. vložení ušlého majetku nazpátek do společnosti, zaplacení prostředků do majetkové podstaty, zrušení zajištění, pozměnění práv a povinností osob, jejichž zajištění bylo zrušeno atd.

Jinými slovy řečeno, je tedy zcela v rukou soudu, jaké opatření bude považovat nejvhodnější k tomu, aby navrátil pozici stran do původního stavu.⁶³⁴ Tato diskrece soudu je přitom velice široká a vypsány příklady není v žádném případě omezena.⁶³⁵

Skutečnost, že okolnosti neumožňují obnovit původní stav zcela, přitom nebrání soudu takový příkaz vydat.⁶³⁶ Obsah tohoto příkazu pak musí vždy zohlednit specifické okolnosti daného případu a vzít v potaz všechna fakta, včetně navazujících událostí. Příkaz jako takový pak má svou povahou být tím nejvhodnějším řešením dané situace, ať už půjde o zrušení dané transakce (*setting-aside*), peněžitou náhradu či cokoliv jiného.⁶³⁷ Slovy Hilla, soud tedy ušije na míru takový soudní příkaz, který nejlépe v daném konkrétním případě naplní požadavek na obnovení původního stavu.⁶³⁸

Stejně tak může také soud rozhodnout, že i přesto, že byly formálně i materiálně naplněny všechny znaky napadnutelného právního jednání, soudní příkaz nevydá.⁶³⁹ To

⁶³² THE INSOLVENCY SERVICE. 2014, část 31.4A.92.

⁶³³ Sec. 238(3) Insolvency Act 1984: „ ... *the court shall, on such an application, make such order as it thinks fit for restoring the position to what it would have been if the company had not entered into that transaction.*“

⁶³⁴ SEALY, Len, MILMAN, David. 2017, str. 243.

⁶³⁵ THE INSOLVENCY SERVICE. 2014, část 31.4A.97.

⁶³⁶ Rozhodnutí Lord (Liquidator of Rosshill Properties Ltd) v Sinai Securities Ltd (2004) EWHC 1764 (Ch).

⁶³⁷ Rozhodnutí Reid v Ramlort Ltd (2003) EWHC 1999 (Ch); (2005) 1 B.C.L.C. 331.

⁶³⁸ HILL, Simon. Understanding s239 Preferences under Insolvency Act 1986. 2014. Dostupné z: <https://www.33bedfordrow.co.uk/insights/articles/understanding-s239-preference-under-insolvency-act-1986>

⁶³⁹ SEALY, Len, MILMAN, David. 2017, str. 244. Taktéž THE INSOLVENCY SERVICE. 2014, část 31.4A.99.

může podle rozhodovací praxe učinit např. v situaci, kdy se domnívá, že to nepřinese žádný pozitivní (nebo naopak přinese spíše negativní) efekt⁶⁴⁰ nebo v případě, kdy napadené právní jednání bylo učiněno pouze v úmyslu napravit chybu, kterou strany udělaly v předcházející transakci.⁶⁴¹ Obdobně bylo dovozeno, že se soud může rozhodnout soudní příkaz nevydat v případě, že by to vyústilo v nespravedlivé poškození recipienta takového plnění (např. charitativní organizaci, které bylo dané plnění dlužníkem darováno).⁶⁴²

Z pohledu kontinentálního práva a české právní úpravy se tak jedná o poměrně nemyslitelnou situaci, kdy nejen, že soud není vázán návrhem insolvenčního správce, avšak je naopak plně v jeho posouzení a diskreci, jakým způsobem a jakými prostředky obnovení původního stavu docílí, a za tímto účelem může dokonce svým soudním příkazem i založit hmotněprávní vztah či upravit práva a povinnosti osob.

Výsledkem této skutečnosti je určité právně-teoretické obejití otázky, co je vlastně následkem úspěšného napadnutí této transakce, neboť tento právní následek, potažmo řešení dané situace, stanoví podle své úvahy soud. Možná právě z tohoto důvodu není tato otázka v britské právní teorii zevrubně diskutována, neboť na rozdíl od české právní úpravy, kde právně teoretický následek odporovatelnosti úzce souvisí např. petitem odpůrcí žaloby, v britské právní úpravě většina těchto problematických míst jako je otázka formování petitu, nutnosti předběžně posoudit, zda jde neplatné nebo odporovatelné právní jednání atd., do značné míry odpadá.

3.4.9 Právní následek zrušení transakce (setting-aside)

Určitou paralelu s českou právní odporovatelností však lze sledovat právě v tom, že ani v britské právní teorii zcela explicitně stanoveno či dovozeno, k čemu vlastně z hlediska právní teorie (nikoliv praxe) při rozhodnutí o soudním příkazu dochází a jaký vliv má předmětné rozhodnutí na platnost a existenci původního závazku (*transaction*).

Ačkoliv tak nikde Insolvency Act 1986 nestanoví, v literatuře, ustálené rozhodovací praxi soudů, ale třeba i Cort Report se pro zrušení / odstavení / zneplatnění napadnutelné transakce podle insolvenčních pravidel obecně používá pojem „*to set aside*“. Tento je

⁶⁴⁰ Rozhodnutí Re MDA Investment Management Ltd (No.1) (2003) EWHC 227 (Ch).

⁶⁴¹ Rozhodnutí Singla v Brown and another (2007) EWHC 405 (Ch).

⁶⁴² Rozhodnutí Re Paramount Airways Limited (in administration) (1993) Ch 223.

přítom v britském právu (zejm. *commercial law*) ekvivalentem zrušení transakce od počátku (*rescission*), které navozuje stav *ab initio*, tedy vlastně absolutní neplatnosti.⁶⁴³

Mezi odbornou veřejností však spíše převažuje názor, že navzdory této terminologii není následkem úspěšného napadnutí takovéto transakce v rámci *transactions avoidance* absolutní neplatnost, ale pouze odebrání účinků těchto transakcí (což není v anglosaské právní teorii příliš obvyklé).

Armour k tomuto uvádí: „*Pravomoc soudu není kompenzační. Jejím smyslem je navrácení původního stavu (restituce). Následek soudního příkazu tak není zneplatnění dané transakce od počátku, ale přinucení odpůrce a insolvenčního správce, aby obnovili stav věci do pozice, která by tu byla, kdyby se transakce nestala. Transakce jako taková zůstává platná.*“⁶⁴⁴ Dále Armour pokračuje: „*Striktně vzato, soud neprohlašuje transakci za neplatnou od počátku, ale pouze zvrací její účinky.*“⁶⁴⁵

Existují však i autoři, kteří se domnívají, že je možné žádat jak o obnovu původního stavu, tak i o kompletní retrospektivní zrušení transakce ode dne právní moci soudního příkazu. Např. Hill v této souvislosti uvádí, že si insolvenční správce může vybrat, zda bude žádat zrušující příkaz (*setting-aside order*) nebo obnovující příkaz (*restorative order*).⁶⁴⁶ Nutno však říci, že tento názor (byť se objevuje), je mnohem méně častý.

Dá se tak shrnout, že obsahem zrušení transakce (*setting-aside*) je navzdory matoucí terminologii spíše odebrání právních účinků této transakce, stejně jako je tomu v české právní úpravě. Britská právní úprava tedy obdobně jako úprava česká počítá spíše s teorií věcného účinku, kdy dochází k odebrání právních účinků předmětného jednání, nicméně s modifikacemi v tom smyslu, že soud současně podle svého uvážení vydá soudní příkaz s takovým obsahem, aby došlo k navození stavu, jako by se transakce nikdy nestala. Mnohé z právně teoretických otázek, na které naráží tuzemská právní úprava pak řeší široká diskreční pravomoc soudu, který v daném ohledu není vázán návrhem insolvenčního správce jako tomu platí podle § 153 odst. 2 Občanského soudního řádu.

⁶⁴³ Srovnej např. HALL ELLIS SOLICITORS. Rescission: contract law remedy (bars, misrepresentation, mistake and fraud). Dostupné z <https://hallelis.co.uk/rescission-contract-law-meaning/>

⁶⁴⁴ ARMOUR, John, BENNETT Howard. 2013, str. 82.

⁶⁴⁵ Ibidem, str. 174.

⁶⁴⁶ HILL, Simon. 2014.

3.4.10 Pasivní věcná legitimace a dosah soudního příkazu

Podle sec. 241(2) Insolvency Act 1986 se může soudní příkaz dotknout majetku jakékoliv osoby či jakékoliv věci nebo uložit povinnost jakékoliv osobě bez ohledu na to, jestli se jedná o osobu, se kterou dlužník do dané transakce vstoupil.

Daný soudní příkaz se však nemůže dotknout jakéhokoliv podílu na majetku nebo prospěchu, který třetí osoba v dobré víře a za úplatu nabyla od jiné osoby od dlužníka.⁶⁴⁷

V souladu se sec. 241(2A) Insolvency Act 1986 je přitom presumováno, že v dobré víře nejsou osoby, které si byly vědomy okolností, za kterých nabyly tento prospěch (a zahájených řízení) a také tzv. spřízněné osoby (*person who is connected with the company*) a spřátelené osoby (*associate*). Výkladová ustanovení obsažená odstavcích (3) – (3C) dále předkládají podrobnější návod, jak posuzovat, zda si byla osoba vědoma okolností a zda měla informace o zahájení insolvenčního řízení.

V porovnání s českou právní úpravou je ta britská i v tomto ohledu znatelně přísnější. Zatímco podle § 237 Insolvenčního zákona povinnost vydat prospěch z neúčinného právního úkonu zásadně nepřechází na další nabyvatele⁶⁴⁸, a otázka dobré víry, resp. vědomosti ohledně okolností odůvodňujících právo dovolávat se neúčinnosti, se posuzují pouze v souvislosti s univerzálním právním nástupnictvím / dědictvím⁶⁴⁹, v britské právní úpravě obecně není vyloučeno vyžadovat plnění i od třetích osob, ledaže jej tyto nabyly v dobré víře a za úplatu.

3.4.11 Lhůta k podání návrhu

Vedle nutnosti naplnit požadavek zpětného dosahu pravidla (*relevant time*) podle kapitoly 3.4.3 této práce je možnost insolvenčního správce (*office-holder*) odporovat právní jednáním dlužníka omezena také obecnými pravidly promlčení podle Limitation Act 1980.⁶⁵⁰

Návrh na vydání soudního příkazu podle sec. 239 Insolvency Act 1986 je tzv. speciálním úkonem (*action on a specialty*), a proto v souladu se sec. 8(1) Limitation Act 1980 podléhá promlčecí lhůtě v délce 12 let. V případě, že jediným možným výsledkem

⁶⁴⁷ Sec. 241(2) Insolvency Act 1986.

⁶⁴⁸ HÁSOVÁ, Jiřina, MORAVEC, Tomáš a kol., 2018, k § 235.

⁶⁴⁹ Srovnej kapitolu 0 této práce.

⁶⁵⁰ ARMOUR, John, BENNETT Howard. 2013, str. 93.

soudního příkazu bude navrácení peněžitého plnění nebo toto bude přímo návrhem požadováno, zkracuje se podle sec. 8(1) Limitation Act 1980 promlčecí lhůta na 6 let.

V porovnání s českou právní úpravou se tak jedná opět o poměrně benevolentní přístup, neboť tím, že v britské právní úpravě odpadá omezení podat odpůrčí žalobu do 1 roku ode dne, kdy nastaly účinky rozhodnutí o úpadku, má insolvenční správce k dispozici mnohem více času na to se rozhodnout, zda a které transakce napadne.

3.5 ZVÝHODŇUJÍCÍ PRÁVNÍ JEDNÁNÍ

3.5.1 Vymezení zvýhodňujících právních jednání

Stejně jako v případě transakcí s neekvivalentním protiplněním, i institut zvýhodňujících právních jednání (*preferences*) podle sec. 239⁶⁵¹ Insolvency Act 1986 je svou podstatou a základními východisky *de facto* totožný s institutem neúčinnosti zvýhodňujících právních úkonů podle § 241 Insolvenčního zákona.

Zvýhodňující právní jednání je podle sec. 239 Insolvency Act 1986 uskutečněno, pokud dlužník učiní nebo strpí jakékoliv jednání, díky kterému se věřitel nebo ručitel věřitel dlužníka ocitne v případně insolvence v lepším postavení, než ve kterém by byl, pokud by se dané právní jednání nerealizovalo.⁶⁵²

Cílem tohoto institutu je (stejně jako v české právní úpravě) zvrátit transakce, do kterých dlužník vstoupil „v předvečer insolvence“ a které současně vylepšují pozici jednoho z věřitelů na úkor dalších věřitelů stejného postavení a porušují tak *pari passu* princip.⁶⁵³

Protože zvýhodňující právní jednání a transakce s neekvivalentním protiplněním společně (pouze s malými odchylkami) zcela sdílí skupinu ustanovení v sec. 240–241 Insolvency Act 1986, které se týkají příslušného času, dostupných pravomocí soudu a jednotlivých definic, a protože i samotné sec. 238 a 239 Insolvency Act 1986 jsou v několika částech shodné, bude níže nezřídka odkazováno na popis uvedený v kapitole 3.4 této práce se zohledněním specifik a odlišností v rámci tzv. *preferences*.

⁶⁵¹ Pro úpadek fyzických osob upraveno v sec. 340 Insolvency Act 1986.

⁶⁵² Sec. 239(4) Insolvency Act 1986.

⁶⁵³ ARMOUR, John, BENNETT Howard. 2013, str. 93.

3.5.2 Faktické zvýhodnění

Jak bylo již výše uvedeno, předpokladem aplikace tohoto institutu je existence předcházejícího závazku dlužníka v podobě dluhu či ručení a skutečnost, že jednáním dlužníka dojde ke zvýhodnění postavení tohoto věřitele či ručitele. Právní teorie tak v souvislosti s faktickým zvýhodněním hovoří o dvou prvcích, které musí být současně naplněny, a to o předcházejícím závazku (*antecedent debt*) a zvýhodňujícím efektu (*preferential effect*).⁶⁵⁴ Dá se tedy uzavřít, že co do základních podmínek je britská úpravou s tou českou prakticky totožná.

Předcházející závazek

Aby se jednalo o žalovatelné zvýhodnění, musí být protistrana (resp. osoba, které je zvýhodnění uděleno) věřitelem (*creditor*) nebo ručitelem (*surety / guarantor*) jakéhokoliv dluhu dlužníka či jeho jiného závazku. V době učinění zvýhodňujícího jednání tedy musí existovat dřívější závazek na bázi dlužník-věřitel a pokud tento nebyl v době učinění právního jednání již vytvořen, daná transakce není zachycena tímto ustanovením. To bude platit např. v situaci, kdy se strany domluví, že bude dlužník platit za zboží v hotovosti při předání (*goods supplied on „cash and delivery“ terms*).⁶⁵⁵

Tuto skutečnost potvrzuje např. rozhodnutí Re Mistral Finance Ltd. [2001] BCC 27, kde došlo k tomu, že osoba A poskytla finanční prostředky osobě B za účelem financování jachty. Výměnou za to měla osoba B zřídit osobě A k předmětné jachtě zástavní právo. To však včas nezaregistrovala do veřejného rejstříku, a proto bylo předmětné zajištění absolutně neplatné. Když následně osoba B v předvečer svého úpadku zřídila osobě A toto zástavní právo, bylo již soudem konstatováno, že původní zajištění bylo absolutně neplatné (*void*), neboť tím došlo ke zvýhodnění věřiteli z již existujícího závazku.

Zvýhodňující efekt

Dále je dovozováno, že předmětná transakce musí zlepšit postavení stávajícího věřitele, resp. musí zlepšit jeho vyhlídky na uspokojení v nadcházejícím insolvenčním řízení.⁶⁵⁶

⁶⁵⁴ Ibidem, str. 126.

⁶⁵⁵ Ibidem, str. 138.

⁶⁵⁶ ARMOUR, John, BENNETT Howard. 2013, str. 140.

Cork Report přitom poskytl tři příklady, kdy k takovému zvýhodnění dojde. Zaprvé se jedná o situaci, kdy dlužník v úpadku uhradí jednomu věřiteli celý dluh nebo jeho část (nad rámec toho, co by získal v insolvenčním řízení). Zadruhé o situaci, kdy dlužník poskytne stávajícímu věřiteli zajištění již existujícího dluhu a za třetí o postup, kdy dlužník vrátí věřiteli boží, které mu bylo doručeno, ale za které nezaplatil.⁶⁵⁷

Je však zcela zjevné, že se rozsah tohoto ustanovení není omezen pouze na tyto příklady a může zachytit celou škálu dalších jednání jako např. vzdání se majetku ve prospěch věřitele⁶⁵⁸, souhlas dlužníka se započtením tam, kde to není to zákon nepřipouští⁶⁵⁹ nebo úhrada dluhu věřiteli s cílem, aby nedošlo k tomu, že věřitel uplatní svůj dluh vůči věřiteli.⁶⁶⁰

Zcela nečastějším příkladem objevujícím se v rozhodovací praxi britských soudů je v tomto ohledu předčasné splacení půjčky jednatelům společnosti, kdy tyto osoby, které si jsou lépe než kdokoliv jiný vědomy nepříznivé ekonomické situace dlužníka, využijí svých znalostí a vyplatí si půjčku dříve, než je na dlužníka podán insolvenční návrh.⁶⁶¹

Další z významných případů zvýhodnění pak může být např. uzavření nájemní smlouvy s věřitelem na nájem bytu v délce 999 let výměnou za odpuštění dlužné částky⁶⁶² či zřízení tzv. trustu ve prospěch určitých věřitelů, díky kterému bude těmto určitým věřitelům umožněno snáze nárokovat své prostředky zpět.⁶⁶³

A stejně jako dovodila česká rozhodovací praxe, skutečnost, že zvýhodňující právní jednání bylo učiněno na základě soudního příkazu (např. povinnost k úhradě částky), nebrání to bez dalšího tomu prohlásit předmětné jednání za zvýhodňující.⁶⁶⁴

Naopak zvýhodňujícím jednání není (stejně jako v české právní úpravě) plnění zajištěnému věřiteli, neboť tím fakticky nedojde k jeho zvýhodnění.⁶⁶⁵

⁶⁵⁷ Ibidem, str. 140.

⁶⁵⁸ THE INSOLVENCY SERVICE. 2014, část 34.4A.43.

⁶⁵⁹ Ibidem, 34.4A.50.

⁶⁶⁰ Ibidem, 34.4A.44.

⁶⁶¹ Srovnej např. rozhodnutí Re DKG Contractors Ltd (1990) BCC 903; Re Exchange Travel (Holdings) Ltd (1996) 2 BCLC 524 affirmed (1999) BCC 291; Wills v Corfe Joinery Ltd (1998) 2 BCLC 75; Re Brian D Pierson (Contractors) Ltd (2001) 1 BCLC 275.

⁶⁶² Rozhodnutí Weisgard v Pilkington (1995) BCC 1108.

⁶⁶³ ARMOUR, John, BENNETT Howard. 2013, str. 143.

⁶⁶⁴ Ibidem, str. 144. Explicitně také v sec. 239(7) Insolvency Act 1986.

⁶⁶⁵ THE INSOLVENCY SERVICE. 2014, část 34.4A.47. Taktéž ARMOUR, John, BENNETT Howard. 2013, str. 147.

3.5.3 Časový test posouzení zvýhodnění

Zcela stejně jako v české právní úpravě se časový test posouzení zvýhodnění posuzuje ke dni hypotetického konkurzu ke dni učinění právního jednání.⁶⁶⁶ K tomuto srovnání kapitoly 2.4.2 této práce.

3.5.4 Přání zvýhodnit

Zásadní rozdílností mezi českou a britskou právní úpravou zvýhodňujících právních jednání je nutnost prokázat zavinění na straně dlužníka. Podle sec. 239(5) Insolvency Act 1986 soud nevydá předmětný soudní příkaz, pokud rozhodnutí dlužníka poskytnout zvýhodnění nebylo ovlivněno jeho přáním / touhou (*by a desire*) danou osobu zvýhodnit.

Na rozdíl od české právní úpravy se tedy nejedná o čistě objektivní skutkovou podstatu, kdy postačí prokázat, že daná transakce naplnila objektivní znaky zvýhodňujícího jednání, ale taktéž bude třeba, aby insolvenční správce prokázal, že převažujícím cílem dané dlužníkovy transakce bylo zvýhodnit konkrétního věřitele.⁶⁶⁷

Důkazní břemeno (*onus of proof*) k prokázání přání zvýhodnit pak bude samozřejmě ležet na insolvenčním správci (*office-holder*). Výjimku, kdy dochází k přesunu důkazního břemene na odpůrce nicméně zakotvuje sec. 239(6) Insolvency Act 1986, a to v případě, že je transakce učiněna ve prospěch tzv. spřízněných osoby (*person who is connected with the company*⁶⁶⁸).

3.5.5 Příslušný čas

Jak již bylo uvedeno, zvýhodňující jednání obecně sdílí ustanovení týkající se příslušného času (*relevant time*) s transakcemi s neekvivalentním protiplněním, a proto lze v podrobnostech odkázat na kapitolu 3.4.3 této práce. Ve vztahu k zvýhodňujícím jednáním však obsahují několik odlišností, kdy rozdíl od transakcí s neekvivalentním protiplněním rozlišují, zda byla transakce učiněna ve prospěch spřízněných osob či nikoliv a značně předmětné lhůty zkracují.

Časový test v případě insolvence společností

⁶⁶⁶ Rozhodnutí Re Ledingham-Smith (1993) BCLC 635.

⁶⁶⁷ SEALY, Len, MILMAN, David. 2017, str. 247.

⁶⁶⁸ K tomuto viz část 3.4.5 této práce.

V případě insolvence společností je podle sec. 240(1)(a) Insolvency Act 1986 možné napadnout právní jednání učiněná 2 roky před zahájením insolvenčního řízení (*onset of insolvency*), pokud tato byla učiněna ve prospěch spřízněné osoby (*a person who is connected with the company*). V případě, že tomu tak nebylo a transakce byla učiněna ve prospěch nespřízněného věřitele, zkracuje se tato lhůta na dobu 6 měsíců před zahájením insolvenčního řízení.

Časový test v případě insolvence fyzických osob

V případě insolvence fyzických osob je podle sec. 341(1)(b) Insolvency Act 1986 možné napadnout právní jednání učiněná 2 roky před podáním návrhu na prohlášení úpadku, pokud tato byla učiněna ve prospěch spřátelené osoby (*associate of individual*). V opačném případě, je pak tato lhůta, stejně jako v případě společností pouze 6 měsíců.

Je tedy třeba shrnout, že česká právní úprava disponuje širším zpětným dosahem tohoto pravidla, neboť v případě učinění právního jednání ve prospěch osoby blízké prodlužuje množinu zpětného dosahu pravidla až na 3 roky, zatímco v případě britské odporovatelnosti to jsou nanejvýše 2 roky. Na jednu stranu se jedná o rozšíření okruhu jednání, kterému je možno odporovat a na druhou zásah do právní jistoty a možného legitimního očekávání adresátů právních norem. V tomto ohledu je dobré si povšimnout, že se jedná o jednu z mála situací, kdy je česká právní úprava přísnější než ta britská.

3.5.6 Návrh na vydání soudního příkazu obnovujícího *status quo ante*

Stejně jako v případě transakcí s neekvivalentním protiplněním, i v případě zvýhodňujících jednání může insolvenční správce (*office-holder*) navrhnout soudu, aby vydal soudní příkaz, kterým bude předmětné jednání prohlášeno za zvýhodňující. Současně soud učiní takové opatření, aby byl navozen stav, který by tu byl, kdyby se bývala transakce nestala.

Za tímto účelem předkládá sec. 241 Insolvency Act 1986 soudu příkladný výčet způsobů, jak může tento původní stav obnovit, přičemž, jak již bylo výše uvedeno, tento výčet není taxativní. Spadá mezi ně např. možnost zrušit zřízené zajištění, nařídit, aby zástavce / zástavní dlužník nebo ručitel, jenž byl jednáním dlužníka oprostěn od nepříznivého závazku, opětovně byl stranou závazku s obsahem určeným ze strany soudu atd. Soud může vydat příkaz zcela mimo navrhovaný způsob nebo nemusí vydat žádný. Svým příkazem pak může zasáhnout i do hmotněprávních vztahů odpůrce a dlužníka a

někdy i třetích stran, a dokonce má oprávnění nové hmotněprávní vztahy zakládat (viz kapitolu 3.4.8 této práce).

Ustanovení týkající se soudního příkazu jsou bez dalšího jak u insolvence společností, tak i u insolvence fyzických osob sdílena ve stejném ustanovení, takže v podrobnostech si autor této práce dovoluje odkázat na kapitolu 3.4.8 této práce.

3.6 TRANSAKCE ÚMYSLNĚ ZKRACUJÍCÍ VĚŘITELE

3.6.1 Vymezení transakcí úmyslně zkracující věřitele

Transaction defrauding creditors neboli transakce úmyslně zkracující věřitele podle sec. 423 Insolvency Act 1986 jsou institut, jenž umožňuje napadnout právní jednání jak fyzických, tak i právnických osob⁶⁶⁹ učiněná se záměrem / úmyslem vyvést majetek z dosahu věřitele nebo jakkoliv negativně ovlivnit budoucí rozhodnutí věřitele v souvislosti s jeho pohledávkou.⁶⁷⁰ Svou povahou a obsahem se tak tento institut značně blíží neúčinnosti úmyslně zkracujících úkonů podle § 242 Insolvenčního zákona.

Obsahově jsou transakce úmyslně zkracující věřitele z převážně části obdobné či dokonce přímo shodné s transakcemi s neekvivalentním protiplněním, pokud se jedná o vymezení jednotlivých pojmů jako transakce, významná nepřiměřenost protiplnění, soudní příkaz atd. Pokud tedy nebude dále uvedeno jinak, odkazuje tímto autor této práce v podrobnostech na část 3.4 této práce.

Významnost tohoto institutu a klíčová odlišnost od výše uvedené kategorie spočívá především v tom, že institut transakcí úmyslně zkracující věřitele neobsahuje žádnou klauzuli zpětného dosahu a že celkové uplatnění tohoto nároku je tak podrobena pouze a jen běžným a poměrně benevolentním pravidlům promlčení (k tomuto srovnej kapitolu 3.4.11 této práce). Jinými slovy řečeno, zatímco v případě shora uvedených institutů je nutné, aby byla transakce učiněna v určité době před zahájením insolvenčního řízení (*relevant time*), úprava tohoto institutu žádné omezení zpětného dosahu neupravuje. Stejně jako v české právní úpravě tedy tento institut představuje jakousi alternativu k dalším skutkovým podstatám, pokud tyto již není možné s ohledem na přesažení pravidla zpětného dosahu využít.

⁶⁶⁹ Výjimečně nerozděleno na insolvenční a bankrotový a upraveno ve stejném ustanovení.

⁶⁷⁰ Sec. 423(3) Insolvency Act 1986.

Další významná odlišnost od transakcí s neekvivalentním protiplněním pak spočívá v tom, že pro úspěšné napadnutí transakce podle těchto ustanovení musí navrhovatel, stejně jako v české právní úpravě, unést poměrně vysokou míru důkazního břemene stran prokázání úmyslu dlužníka vyvést majetek z dosahu věřitele nebo jakkoliv negativně ovlivnit budoucí rozhodnutí věřitele v souvislosti s jeho pohledávkou.⁶⁷¹ Charakter této skutkové podstaty tedy není (jako v případě transakcí s neekvivalentním protiplněním) objektivní, nýbrž subjektivní a úspěšná aplikace tohoto ustanovení (stejně jako v případě české právní úpravy) je tak značně ztížena. I navzdory názvu daného institutu pak není nutné prokázat, že došlo k naplnění skutkové podstaty trestného činu podvodu (*fraud*).⁶⁷²

Jak již bylo také uváděno výše, aplikace tohoto institutu taktéž není omezena pouze na subjekty, které se formálně nachází v insolvenčním řízení a zahájení insolvenčního řízení tedy není podmínkou úspěšného napadnutí dané transakce podle těchto ustanovení. Návrh podle těchto ustanovení pak může podat rozsáhlé množství subjektů, včetně tzv. poškozených jako celku (*victim*), kteří jsou definováni v sec. 423(5) Insolvency Act 1986. Do značné míry tedy předmětné ustanovení představuje také český ekvivalent mimoinsolvenční odporovatelnosti a zejména § 590 odst. 1 písm. a) Občanského zákoníku. V neposlední řadě bylo také judikaturou dovozeno, že v případě *transactions defrauding creditors* je možné soudním rozhodnutím jednodušeji uložit povinnost mnohem širšímu okruhu osob (tj. třetím osobám).⁶⁷³

Záměrem tohoto institutu je pak (stejně jako v případě výše uvedených institutů) obnovit *status quo ante* tak, aby došlo k navrácení stavu „jako kdyby se bývalo dané právní jednání nestalo“. Ustanovení týkající se soudního příkazu se pak v prakticky totožné podobě a textaci uplatní i v rámci transakcí úmyslně zvýhodňující věřitele s jednou rozdílností, a to, že při vydání soudního příkazu soud zohlední ochranu zájmů osob poškozených předmětnou transakcí.

3.7 DÍLČÍ ZÁVĚR

Podle názoru autora této práce nelze přehlédnout, že britská právní úprava napadnutelnosti určitých právních jednání je v porovnání s tou českou překvapivě v mnoha

⁶⁷¹ THE INSOLVENCY SERVICE. 2014, část 31.4B.147.

⁶⁷² Ibidem, část 31.4B.146.

⁶⁷³ Rozhodnutí Brittain v Courtway Estates Holdings SA (2008) EWHC 1791: „a simple remedy available to the trustee, but one which requires YR and probably MW to be parties, namely, a claim that the transaction by which the property was purchased by the company with money provided from a fund whose origin was the Bankrupt can be set aside as a transaction in fraud of creditors pursuant to s423 of the Insolvency Act 1986“

aspektech přísnější a více dbající zájmu všech věřitelů a dodržení principu *pari passu*, a to i na úkor snížení míry právní jistoty vůči třetím osobám.

Specifikem britské právní úpravy insolvenční odporovatelnosti je rozdrobenost právních norem vztahujících se na tuto oblast mezi mnoho ustanovení Insolvency Act 1986, kdy nejvýraznějšími jsou pravidla obsažená v sec. 238 a násl., sec. 338 a násl. a sec. 423 a násl. Insolvency Act 1986, která se vlivem historického vývoje dělí na ustanovení týkající se insolvence společností a fyzických osob. Nepřehlédnutelným faktem také je, že určité instituty odpůrčího práva jsou i nadále dovozované z *common-law* a že se insolvenční odporovatelnost v některých případech částečně vztahuje také na mimo-insolvenční odpor.

Nejzásadnějším specifikem britské právní úpravy je z pohledu kontinentálního práva až neuvěřitelně široká pravomoc soudu vydat takový soudní příkaz, který podle jeho názoru povede k navození stavu, který by byl, kdyby se transakce nestala.

Až na několik výjimek je tedy britská právní úprava spíše přísnější. Mezi přísnější ustanovení lze zařadit např. (i) ustanovení, podle kterých porušení zákazu stran *floating charges* vyvolává absolutní neplatnost takového zajištění (i když je za ně poskytnuto přiměřené protiplnění), (ii) širší aplikaci institutu spřátelených a spřízněných osob, která se odráží do mnoha dalších ustanovení, (iii) významně přísnější rozhodovací praxi v souvislosti s významnou nepřiměřeností protiplnění, (iv) mnohem menší množství negativních skutkových podstat, (v) širokou pravomoc soudu vydat jakýkoliv soudní příkaz podle svého uvážení, kterým bude navozen spravedlivý stav „jako by se transakce nestala“, (vi) možnost uložit soudním příkazem povinnosti i singulárním právním nástupcům odpůrce, pokud nebyli v dobré víře, (vii) absence časového omezení pro insolvenčního správce, kdy musí podat odpůrčí návrh, jenž tak podléhá jen benevolentním pravidlům běžného promlčení a (viii) absence jakéhokoliv pravidla zpětného dosahu v případě úmyslně zvýhodňujících jednání, jejichž aplikace je časově omezena pouze pravidly běžného promlčení (6 či 12 let).

Mezi obdobné problémy, jako řeší česká právní úprava, spadá zejména aplikace vyvratitelných domněnek při posuzování existence úpadku, která se vzhledem ke všem okolnostem jeví jako nepřiměřená a nevyřešená otázka stran toho, co je vlastně následkem úspěšného „zneplatnění“ transakce (*to set aside*). Pokud se dále jedná o pravidla zpětného dosahu u transakcí s neekvivalentním protiplněním a zvýhodňujících právních jednání,

není možné zcela jednoznačně uzavřít, které právní úprava je přísnější, neboť v britské právní úpravě dochází k rozdělení těchto pravidel na úpadek fyzických osob a společností.

Pokud se dále jedná o prvky, ve kterých je britská právní úprava přísnější, je třeba především upozornit na subjektivní charakter institutu zvýhodňujících právních jednání, kdy je v britské právní úpravě nutné doložit a prokázat, že zvýhodňující právní úkon byl učiněn s přáním zvýhodnit věřitele. Oproti úpravě obsažené v § 241 Insolvenčního zákona bude tedy obtížnější aplikovat toto ustanovení, neboť bude nutné prokazovat dlužníkovu zavinění. Na druhou stranu je nutné poukázat na jisté ulehčení v podobě přenosu důkazního břemene u tzv. spřízněných osob. Vedle toho lze také samozřejmě dovozovat, že v některých případech (např. v situaci transakce s neekvivalentním protiplněním učiněné ze strany společnosti ve prospěch nespřízněné osoby) je pravidlo zpětného dosahu odporovatelnosti nastaveno přísněji v úpravě české. Na druhé straně, v případě insolvence fyzické osoby se ve stejném případě naopak jedná o lhůtu, která je výrazně delší než v české právní úpravě.

Se shora uvedených důvodů tak lze uzavřít, že britská právní úprava insolvenční odporovatelnosti je obecně mírně složitější a komplikovanější než úprava česká, když pravděpodobným důvodem této skutečnosti jsou historické okolnosti a důraz britské právní úpravy na tzv. restorativní justici, kdy dochází k rozštěpení řešení úpadkových stavů na administraci a likvidaci. Tato komplikovanost je na druhé straně vyrovnána širokou a prakticky neomezenou pravomocí soudu narovnat práva a povinnosti stran tak, jak uzná za spravedlivé a vhodné. Navzdory těmto odlišnostem a obecně přísnějšímu charakteru britské právní úpravy, sledují obě úpravy totožné cíle a s v podstatě bagatelními odlišnostmi (s přihlédnutím ke zcela jinému systému práva) docházejí ke stejným či velice obdobným výsledkům.

4 NÁMĚTY DE LEGE FERENDA PLYNOUCÍ Z BRITSKÉ PRÁVNÍ ÚPRAVY

Navzdory tomu, že angloamerický systém práva založený na *common law* se obecně v mnohých aspektech od právního systému kontinentálního typu podstatně liší, v případě insolvenční napadnutelnosti transakcí, které znemožňují rovnoměrné a spravedlivé uspokojení věřitelů, lze spíše hovořit o významné obsahové shodě obou právních úprav se spíše méně významnými odlišnostmi (samozřejmě s určitými výjimkami).

Britskou právní úpravu insolvenční odporovatelnosti lze v porovnání s tou českou ve většině aspektů považovat za přísnější a více dbající zájmu všech věřitelů (a dodržení principu *pari passu*), a to někdy i značně na hraně toho, co lze ještě považovat za odůvodnitelný zásah do právní jistoty (srovnej např. absenci pravidla zpětného dosahu u transakcí úmyslně zkracující věřitele, absenci lhůty k podání odpůrčí žaloby či možnost soudu soudním příkazem zakládat práva a povinnosti podle svého uvážení atd.).

I vzhledem k tomu, že britské soudnictví a britské právo je obecně považováno za jeden z nejstabilnějších právních řádů a je nezřídka v rámci mezinárodní práva soukromého voleno jako rozhodný právní řád, tak tato skutečnost zjevně nepředstavuje tak významnou překážku pro fungování obchodních vztahů, aby vedla k zásadnějšímu narušení právní jistoty.

Obecným inspirativním zdrojem pro český právní řád by tak mohlo být celkové zpřísnění a větší důraz právních norem na ochranu věřitelů dlužníka a naplnění principu *pari passu*, a to i za cenu snížení právní jistoty, neboť (i vzhledem k mnohým výše popsaným problémům s aplikací teorie věcného účinku a např. nemožnosti odporovat změnám ve skladbě dlužníka majetku) lze dojít k závěru, že česká právní úprava odporovatelnosti je spíše benevolentnější a při jisté erudici úpadce skýtá možnosti, jak se spravedlivému rozdělení majetku dlužníka vyhnout. To platí zvláště s přihlédnutím k tomu, že zatímco britská právní úprava odporovatelnosti se vyvíjela stovky let a má odpovědi na mnohé aplikační problémy, ta česká stále nemá zcela jasnou odpověď ani na otázku, jakou podobu má vlastně mít závěrečný návrh odpůrčí žaloby.

Klíčovým problémem české právní úpravy odporovatelnosti, který vyvolává řadu aplikačních problémů a teoretických nesnází je příklon k teorii věcného účinku, kterou sousední příbuzné právní řády opustily již před mnoha dekádami. Ačkoliv se s touto teorií *mutatis mutandis* zjevně potýká také úprava britská, klíčové nedostatky této teorie se díky enormně široké pravomoci soudu bez návrhu rušit, měnit či dokonce zakládat práva a povinnosti tak, aby byl nastolen *status quo ante*, v praxi téměř neprojevuji. Je však očividné, že v tomto ohledu je díky systémovým odlišnostem právních řádů jakákoliv možná inspirace spíše vyloučena a bylo by spíše vhodné řešit příklon české právní úpravy k závazkové či ručební teorii po vzoru Rakouska a Německa.

Jak již bylo výše uvedeno, většina těch nejvýraznějších aplikačních i právně-teoretických problémů stávající právní úpravy vychází právě z nelogického lpění na této zastaralé teorii, která s sebou přináší značné množství zcela zbytečných právních nejistot. Tyto v sobě zahrnují např. nutnost předběžně posuzovat, zda je právní jednání platné či neúčinné, nemožnost odporovat protiprávním jednáním či procesním nekonáním, nejistotu ohledně obsahu závěrečného návrhu a povahy odpůřčí žaloby, problém s dobrovolným plněním na straně odpůrce, otázku materiální vykonatelnosti odpůřčích rozhodnutí či právně-teoretické komplikace stran vzniku dvojího vlastnictví. Je tak zjevné, že komplikací vyplývajících z tohoto přístupu zákonodárce k obsahu odpůřčího práva je nemálo, avšak britská právní úprava v tomto ohledu bohužel nepředstavuje inspiraci, kterou by bylo možné využít.

Možným inspirativním zdrojem obsaženým v britské právní úpravě je nepochybně také různé nastavení délky pravidel zpětného dosahu podle toho, zda je úpadcem společnost či fyzická osoba. Takové rozlišení pravidel zpětného dosahu může být logické, neboť v globalizovaném světě 21. století lze předpokládat, že úpadek fyzické osoby bude mnohem pozvolnější (a méně očividnější) než úpadek společnosti, a proto bude dlužník jako fyzická osoba disponovat větším prostorem k realizaci kroků směřujících k poškození / zvýhodnění jeho věřitelů. Autor této práce se však domnívá, že i v tomto případě není jisté, zda bude tento inspirativní zdroj v poměrech tuzemského právní řádu aplikovatelný, neboť by mohlo v takovém případě docházet k založení nedůvodné nerovnosti v právech a povinnostech fyzických a právnických osob, což bylo již v minulosti rozhodovací praxí Nejvyššího soudu ČR⁶⁷⁴ popsáné v části 2.8.2 této práce výslovně zavrženo.

⁶⁷⁴ Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 20. 12. 2007, sp. zn. 29 Odo 572/2006.

Výraznou inspirací pro českou úpravu insolvenční odporovatelnosti by pak mohlo být postavení na jisto, zda se vyvratitelné právní domněnky úpadkového stavu obsažené v § 3 Insolvenčního zákona uplatní také na posuzování existence úpadku podle § 240 a 241 Insolvenčního zákona, jako je výslovně specifikováno v sec. 123 Insolvency Act 1986. Ačkoliv tuto skutečnost v poměrech českého práva dovedla již rozhodovací praxe Nejvyššího soudu ČR, nelogičnost tohoto postoje nadále vyvolává pochybnosti o tom, zda se opravdu jedná o ospravedlnitelný krok zamýšlený zákonodárcem.

V neposlední řadě je nezanedbatelným inspiračním zdrojem z britské právní úpravy je i široké vymezení tzv. spřátelených osob, což v mnoha případech usnadňuje pozici insolvenčního správce na cestě k tomu dosáhnout navrácení ušlého majetku do majetkové podstaty dlužníka, a to díky zvýhodněním, které v těchto případech související ustanovení přinášejí.

Dá se tak uzavřít, že ačkoliv se britská právní úprava insolvenční odporovatelnosti zjevně potýká s řadou obdobných právně-teoretických komplikací, způsob, jakým se s těmito klíčovými omezeními vyrovnává, obecně díky odlišnosti dotčených právních řádů nepředstavuje východisko pro řešení těch nejvýraznějších problémů v poměrech české právní úpravy.

Jediným schůdným řešením převážné části současných právně-teoretických i aplikačních problémů tuzemské insolvenční odporovatelnosti tak podle názoru autora této práce bude rekodifikace insolvenčního (ale také civilního) odporu, která se inspiruje ve vývoji blízkých právních řádů, které nebyly poznamenány 40 lety nesvobody a které již před mnoha dekádami opustily koncepty a východiska, na nichž stojí současná právní úprava. Současně s tím bude nutné se zaměřit na některé klíčové problémy jako např. na nemožnost odporovat změnám ve skladbě majetku dlužníka, jimiž se dlužník připravuje na budoucí zkrácení věřitelů, které vytvářejí prostor pro snadné obcházení pravidel Insolvenčního zákona.

Kdy a zda se tomu stane, je vzhledem k nedávné rekodifikaci civilního práva, která *mutatis mutandis* zcela převzala pravidla insolvenčního odporu zavedené Insolvenčním zákonem v roce 2006, značně nejisté. Nezbyvá tak než vyjádřit přání, aby problematice obsahu odpůrčího práva byl v budoucnu a v nadcházejících akademických pracích věnován další a další prostor a nebyla jen do značné míry nekriticky přijímána myšlenková konstrukce relativní neúčinnosti, která má uměle a nesprávně vysvětlit existenci

subjektivního práva věřitele / insolvenčního správce na uspokojení z toho, co z dlužníkovra
majetku ušlo jeho vlastním protiprávním jednáním.⁶⁷⁵

⁶⁷⁵ PULKRÁBEK, Zdeněk, 2013.

POUŽITÉ PRAMENY A LITERATURA

I. PRÁVNÍ PŘEDPISY

a) České

Zákon č. 182/2006 Sb., o úpadku a způsobech jeho řešení (insolvenční zákon), ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. 294/2013 Sb., kterým se mění zákon č. 182/2006 Sb., o úpadku a způsobech jeho řešení (insolvenční zákon), ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. 312/2006 o insolvenčních správcích, ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. 182/2006 Sb., o úpadku a způsobech jeho řešení (insolvenční zákon), ve znění účinném do 31. 12. 2013.

Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. 40/1964 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. 61/1991 Sb., o konkursu a vyrovnání, ve znění účinném do 31. 12. 2007.

Zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. 90/2012 Sb., zákon o obchodních společnostech a družstvech (zákon o obchodních korporacích), ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. 513/1991 Sb., obchodní zákoník, ve znění pozdějších předpisů.

Vyhláška č. 313/2007 Sb., odměně insolvenčního správce, o náhradách jeho hotových výdajů, o odměně členů a náhradníků věřitelského výboru a o náhradách jejich nutných výdajů.

Usnesení č. 2/1993 Sb., Usnesení předsednictva České národní rady o vyhlášení LISTINY ZÁKLADNÍCH PRÁV A SVOBOD jako součásti ústavního pořádku České republiky.

Vyhláška č. 123/2015 Sb., kterou se stanoví seznam znaleckých oborů a odvětví pro výkon znalecké činnosti, ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. 64/1931 Sb z. a n., Řád konkursní vyrovnací a odpůrčí, ve znění pozdějších předpisů.

Císařský patent č. 946/1811 Sb., Obecný zákoník občanský.

b) Zahraniční

The Insolvency (England and Wales) Rules 2016

Insolvenzordnung (InsO), spolkový zákon ze dne 5. 10. 1994, ve znění pozdějších předpisů, Bundesgesetzblatt I S. 2866, 1994.

Report of the Review Committee on Insolvency Law and Practice (1982) Cmnd 8558

Zákon Parlamentu Spojeného království Bankruptcy Act 1914

Zákon Parlamentu Spojeného království Companies Act 2006

Zákon Parlamentu Spojeného království Fraudulent Conveyances Act 1571 (13 Eliz 1, c 5)

Zákon Parlamentu Spojeného království Insolvency Act 1986 (1986 c 45), dostupné z <http://www.legislation.gov.uk/ukpga/1986/45/contents>.

Zákon Parlamentu Spojeného království Law of Property Act 1925

II. JUDIKATURA

a) Rozhodnutí českých soudů

Stanovisko pléna Ústavního soudu ČR ze dne 21. 05. 1996, sp. zn. Pl. ÚS-st.-1/96.

Nález Ústavního soudu ČR ze dne 18. 11. 2016, sp. zn. III. ÚS 3026/16.

Nález Ústavního soudu ČR ze dne 12. 8. 2010, sp. zn. I. ÚS 1595/10.

Nález Ústavního soudu ČR ze dne 17. 12. 1997, sp. zn. Pl. ÚS 33/97.

Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 18. 5. 1999, sp. zn. 31 Cdo 1704/98.

Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 26. 10. 1999, sp. zn. 31 Cdo 870/99.

Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 9. 6. 2000, sp. zn. 21 Cdo 1880/99.

Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 31. 10. 2006, sp. zn. 30 Cdo 64/2006.

Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 15. 2. 2007, sp. zn. 21 Cdo 948/2006.

Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 20. 12. 2007, sp. zn. 29 Odo 572/2006.

Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 12. 6. 2008, sp. zn. 21 Cdo 4333/2007.

Rozsudek Nejvyššího soudu ČR, ze dne 1. 7. 2008, sp. zn. 29 Odo 1027/2006.

Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 11. 10. 2008, sp. zn. 30 Cdo 2432/2007.

Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 21. 10. 2009, sp. zn. 30 Cdo 2585/2007.

Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 21. 10. 2009, sp. zn. 30 Cdo 2666/2007.

Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 17. 5. 2012, sp. zn. 21 Cdo 4369/2010.

Rozsudek Krajského soudu v Hradci Králové ze dne 31. 5. 2012, sp. zn. 44 INS 2959/2011.

Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 16. 1. 2013, sp. zn. 31 Cdo 1571/2010.

Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 26. 6. 2013, sp. zn. 21 Cdo 2833/2012.

Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 27. 8. 2013, sp. zn. 21 Cdo 2041/2012.

Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 27. 02. 2014, sp. zn. 29 Cdo 677/2011.

Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 31. 10. 2017, sp. zn. 29 ICdo 76/2015.

Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 31. 3. 2014, sp. zn. 29 ICdo 6/2012.

Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 31. 3. 2014, sp. zn. 29 ICdo 13/2012.

Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 29. 4. 2014, sp. zn. 29 ICdo 14/2012.

Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 30. 11. 2014, sp. zn. 29 ICdo 97/2015.

Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 31. 8. 2015, sp. zn. 29 NSČR 28/2011.

Rozsudek Nejvyššího soudu v Praze ze dne 2. 9. 2015, sp. zn. 21 Cdo 3607/2014.

Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 30. 9. 2015, sp. zn. 29 ICdo 17/2013.

Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 24. 11. 2015, sp. zn. 21 Cdo 4806/2014.

Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 22. 12. 2015, sp. zn. 29 ICdo 48/2013.

Rozsudek Nejvyššího soudu v Praze ze dne 22. 12. 2015, sp. zn. 29 ICdo 48/2013.

Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 29. 2. 2016, sp. zn. 29 Cdo 307/2014.

Rozsudek Vrchní soudu v Praze ze dne 18. 5. 2016, sp. zn. 103 VSPH 483/2015.

Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 30. 6. 2016, sp. zn. 29 ICdo 44/2014.

Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 31. 8. 2016, sp. zn. 29 ICdo 5/2015.

Rozsudek Nejvyššího správního soudu ČR ze dne 1. 9. 2016, sp. zn. 10 Afs 208/2015.

Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 31. 10. 2016, sp. zn. 30 Cdo 64/2006.

Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 31. 10. 2016, sp. zn. 29 ICdo 72/2014.

Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 31. 10. 2016, sp. zn. 29 Cdo 3815/2014.

Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 6. 12. 2016, sp. zn. 21 Cdo 2294/2016.

Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 21. 1. 2017, sp. zn. 29 Cdo 54/2015.

Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 28. 2. 2017 29 Cdo 363/2015.

Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 28. 2. 2017 sp. zn. 29 Cdo 363/2015.

Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 28. 2. 2017, sp. zn. 29 ICdo 12/2015.

Rozsudek Vrchního soudu v Olomouci ze dne 6. 6. 2017, sp. zn. 13 VSOL 31/2017.

Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 31. 7. 2017, sp. zn. 29 ICdo 89/2015.

Rozsudek Vrchního soudu v Praze ze dne 25. 10. 2017, sp. zn. 103 VSPH 843/2016.

Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 31. 10. 2017, sp. zn. 29 ICdo 76/2015.

Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 28. 2. 2018, sp. zn. 29 ICdo 37/2015.

Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 28. 2. 2018, sp. zn. 29 ICdo 19/2016.

Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 11. 4. 2018, sp. zn. 31 Cdo 927/2016.

Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 30. 8. 2018, sp. zn. 29 ICdo 78/2016.

Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 9. 10. 2018, sp. zn. 21 Cdo 867/2018.

Rozsudek Nejvyššího soudu ČR, ze dne 23. 10. 2018, sp. zn. 29 ICdo 106/2016.

Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 24. 10. 2018, sp. zn. 29 Icd0 35/2017.

Rozsudek Soudního dvora ze dne 14. 11. 2018, sp. zn. C-296/17.

Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 13. 12. 2018, sp. zn. 21 Cdo 2332/2018.

Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 29. 7. 2019, sp. zn. 29 ICdo 108/2017.

Usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 07. 10. 2014, sp. zn. 21 Cdo 2299/2013.

Usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 29. 2. 2016, sp. zn. 39 Cdo 307/2014.

Usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 21. 12. 2016, sp. zn. 29 ICdo 96/2015.

Usnesení Vrchního soudu v Praze ze dne 17. 10. 2017, sp. zn. 3 VSPH 666/2017-3.

Usnesení Vrchního soudu v Praze ze dne 8. 3. 2018, sp. zn. 102 VSPH 13/2018.

Usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 9. 2. 2011, sp. zn. 31 Cdo 365/2009.

Usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 16. 2. 2015, sp. zn. 29 ICdo 7/2015.

Usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 20. 1. 2017, sp. zn. 21 Cdo 3914/2016.

Usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 17. 5. 2018, sp. zn. 29 Cdo 5188/2017.

Usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 28. 11. 2018, sp. zn. 29 Cdo 2849/2017.

Usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 30. 5. 2019, sp. zn. 29 ICdo 177/2017.

Usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 20. 1 2017, sp. zn. 21 Cdo 3914/2016.

Usnesení Vrchního soudu v Praze ze dne 24. 8. 2016, č. j. 104 VSPH 435/2016-29.

Usnesení Vrchního soudu v Olomouci ze dne 28. 10. 2012, sp. zn. 13 Cmo 4/2010.

Usnesení Vrchního soudu v Olomouci ze dne 31. 1. 2018, č. j. 14 VSOL 323/2017-47.

b) Rozhodnutí britských soudů

Rozhodnutí Belmont Park Investments PTY Ltd v BNY Corporate Trustee Services Ltd (2011) UKSC 38, (2012) 1 All ER 505, (2012) 1 AC 383 (27 July 2011).

Rozhodnutí GHLM Trading Ltd v Maroo (2012) 2 BCLC 369.

Rozhodnutí Gray's Inn Construction Co Ltd (1980) 1 WLR 711

Rozhodnutí Re J Leslie Engineers Co Ltd (1976) 1 WLR 292.

Rozhodnutí Re MDA Investment Management Ltd (No.1) (2003) EWHC 227 (Ch).

Rozhodnutí Singla v Brown and another (2007) EWHC 405 (Ch).

Rozhodnutí Re Paramount Airways Limited (in administration) (1993) Ch 223.

Rozhodnutí Re DKG Contractors Ltd (1990) BCC 903; Re Exchange Travel (Holdings) Ltd (1996) 2 BCLC 524 affirmed (1999) BCC 291

Rozhodnutí Re Wills v Corfe Joinery Ltd (1998) 2 BCLC 75

Rozhodnutí Re Brian D Pierson (Contractors) Ltd (2001) 1 BCLC 275.

Rozhodnutí Re Ledingham-Smith (1993) BCLC 635.

Rozhodnutí Brittain v Courtway Estates Holdings SA (2008) EWHC 1791

Rozhodnutí Tweeds Garages Ltd (1962) Ch 406.

Rozhodnutí RE M C Bacon (1990) BCLC 324.

Rozhodnutí Re Marini Ltd (2004) BCC 172.

Rozhodnutí Gil v Baygreen Properties Ltd (2004) EWHC 1732 (Ch).

Rozhodnutí Re MC Bacon Ltd (1990) BCC 78.

Rozhodnutí Spencer v The Commonwealth (1907) 5 CLR 418.

Rozhodnutí Lord (Liquidator of Rosshill Properties Ltd) v Sinai Securities Ltd (2004) EWHC 1764 (Ch).

Rozhodnutí Reid v Ramlort Ltd (2003) EWHC 1999 (Ch); (2005) 1 B.C.L.C. 331.

Rozhodnutí SSSL Realisations (2002) Ltd (2006) EWCA Civ 7, (2006) Ch 610, (2006) B.C.C. 233.

Rozhodnutí Transmetro Corp Ltd v Real Investments Pty Ltd (1999) 17 A.C.L.C. 1314.

Rozhodnutí Capital Prime Properties Plc v Worthgate Ltd (In Liquidation) (2000) B.C.C. 525.

Rozhodnutí Twyne's Case (1601) 3 Coke 80b, 76 ER 809.

Rozhodnutí Alderson v Temple (1768) (1746-1779) 1 Black W 660, 96 ER 384.

Rozhodnutí Trustee of the property of Pehrsson (a bankrupt) v Von Greyerz (1999) 4 LRC 135.

Rozhodnutí Bank of Scotland v Pacific Shelf (Sixty Two) Ltd (1988) 4 B.C.C. 457.

Rozhodnutí Butcher v Stead (1874-75) LR 7 HL 839.

Rozhodnutí Sharp v Jackson (1899) AC 419 (HL).

c) Rozhodnutí dalších zahraničních soudů

Rozsudek Soudního dvora ze dne 16. 1. 2014, sp. zn. C-328/12.

Rozsudek Amerického federálního odvolacího soudu pro sedmý obvod ve věci *Bond Financial Services v. European American Bank*, 838 F.2d 890, 892 (7th Cir. 1988).

III. ODBORNÉ PUBLIKACE

a) České

HÁSOVÁ, Jiřina, MORAVEC, Tomáš a kol. *Insolvenční zákon: komentář. 3. vydání*. Praha: C.H. Beck, 2018. ISBN: 978-80-7400-691-3.

HEYROVSKÝ, Leopold. *Dějiny a systém soukromého práva římského*. 7. vydání. Bratislava: Právnická fakulta University Komenského v Bratislavě, 1929.

HULMÁK, Milan a kol. *Občanský zákoník V. Závazkové právo. Obecná část (§ 1721–2054)*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014. ISBN: 978-80-7400-535-0.

KNAPP, Viktor. *Velké právní systémy: úvod do srovnávací právní vědy*. Praha: C.H. Beck, 1996. Beckovy právnické učebnice. ISBN 80-7179-089-3.

KOZÁK, Jan. *Insolvenční zákon: komentář*. 4. vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2018. ISBN: 978-80-7552-932-9.

KRČMÁŘ, Jan. *Právo občanské III. Právo obligační*. IV. doplněné vydání. Praha : Knihovna sborníku věd právních a státních, 1947, reprint Wolters Kluwer, 2014.

LAVICKÝ, Petr a kol. *Občanský zákoník I. Obecná část: komentář*. Praha: C.H. Beck, 2014. ISBN 978-80-7400-529-9.

MARŠÍKOVÁ, Jolana. *Insolvenční zákon: ve znění zákona č. 64/2017 Sb. s poznámkami, judikaturou, nařízením Evropského parlamentu a Rady 2015/848 a prováděcími předpisy*. Praha: Leges, 2018. ISBN: 978-80-7502-257-8.

MELZER, Filip. *Metodologie nalézání práva: Úvod do právní argumentace*. Praha: C.H. Beck, 2010. Beckovy právnické učebnice. ISBN: 978-80-7400-149-9.

MELZER, Filip., TÉGL, Petr. a kol.: *Občanský zákoník: velký komentář. Svazek III*. Praha: Leges, 2014. ISBN 978-80-7502-003-1.

RICHTER, Tomáš. *Insolvenční právo*. 2. Vydání. Praha: Wolters Kluwer ČR a.s., 2017. ISBN: 978-80-7552-444-7.

SPRINZ, Petr a kol. *Insolvenční zákon. Velké Komentáře*. Praha: C. H. Beck, 2019. ISBN: 978-80-7400-753-8.

ŠVESTKA, Jiří, DVOŘÁK, Jan, FIALA, Josef aj. *Občanský zákoník: Komentář, Svazek I*. Wolters Kluwer ČR, 2014. ISBN: 978-80-7478-370-8

ŠVESTKA, Jiří a kol. *Občanský zákoník: Komentář, Svazek V*. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2014. ISBN: 978-80-7478-638-9.

ZUKLÍNOVÁ, Michaela. *Právní úkony*. Praha: Linde, 2012. ISBN: 978-80-7201-918-2.

b) Zahraniční

ARMOUR, John, BENNETT Howard. *Vulnerable Transactions in Corporate Insolvency*. London: Bloomsbury Publishing, 2013. ISBN: 978-1841133478.

BAIRD, D. G., GERTNER, R. H., PICKER, R. C. *Game Theory and the Law*. Cambridge: Cambridge University Press, 1996. ISBN: 978-0674341111.

CLARK, R. C. *Corporate Law*. New York: Aspen Law & Business (původně Little, Brown & Co), 1986. ISBN: 978-0316144940.

EPSTEIN, D. G., NICKLES, S. H., WHITE, J. J. *Bankruptcy, Hornbook Series*. St. Paul: West Publishing, 1993. ISBN: 978-0314011242.

HELEWITZ, Jeffrey. *Basic Contract Law for Paralegals*. New York: Aspen Publishers, 2015. ISBN: 978-1454855552.

HOWARD, Michael. *International Legal English Law Dictionary and Exercise Book*. Scotts Valley: Createspace Independent Publishing Platform, 2015. ISBN: 978-1514273292.

HUBER, M. *Anfechtungsgesetz*. Mnichov: C. H. Beck, 2006. ISBN: 978-3406542244.

JACKSON, T. H. *The Logics and Limits of Bankruptcy Law*. Cambridge (MA): Harvard University Press, 1986. ISBN 978-0674537453.

KAYSER, G., THOLE, CH. (eds) *Insolvenzordnung. Heidelberg Kommentar*. 8. Auflage. Heidelberg: C. F. Müller, 2016. ISBN 978-3452281470.

KIRCHHOF, Hans-Peter. *Münchener Kommentar zum Anfechtungsgesetz*. 1. Auflage. München: C. H. Beck, 2012. ISBN: 978-3406634253.

KOZIOL, H. *Grundlagen und Streifragen der Glaubigeranfechtung*. Viedeň – New York: Springer, 1991. ISBN: 978-3211822895.

SEALY, Len, MILMAN, David. *Annotated guide to the insolvency legislation*. Volume 1 & 2. 20th Edition. London: Sweet & Maxwell, 2017. ISBN: 978-0414061828.

WESTBROOK, J. L., BOOTH, C. D., PAULUS, C. G., RAJAK, H. *A Global View of Business Insolvency Systems*, Washington DC: The World Bank, 2010.

WILSON, Sarah. *Todd & Wilson's Textbook on Trusts*. Eighth edition. Oxford: Oxford University Press, 2007. ISBN: 978-0199203260.

IV. ODBORNÉ ČLÁNKY

a) České

DVOŘÁK, Bohumil. *Lze vydávat konstitutivní rozhodnutí na základě analogie?* 2011. Dostupné z: <http://jinepravo.blogspot.com/2011/05/lze-vydavat-konstitutivni-soudni.html>.

LEBEDA, T. *Relativní neúčinnost v novém občanském zákoníku*. Právní rozhledy, 2013, č. 6, str. 222.

PULKRÁBEK, Zdeněk. *Obsah odpůrčího nároku podle občanského zákoníku*.

Bulletin advokacie 4/2019, str. 41. Dostupné z:

<https://advokatnidenik.cz/2019/05/22/obsah-odpurciho-naroku-podle-obcanskeho-zakoniku/>.

PULKRÁBEK, Zdeněk. *Odporovatelnost tzv. ekvivalentních právních úkonů*.

Právní rozhledy 21/2009, str. 757.

PULKRÁBEK, Zdeněk. *Vyhlídky odpůrčího práva (tzv. relativní neúčinnosti) podle nového občanského zákoníku*. Právní rozhledy 11/2013, str. 381.

ŘEHÁČEK, Oldřich, VRBA, Milan. *K některým otázkám spojeným s neúčinností právních úkonů dle insolvenčního zákona*. Právní rozhledy. 2013, č. 9, str. 305-312.

ŘEHÁČEK, Oldřich, VRBA, Milan. *Plnění dluhu jako zvýhodňující právní jednání*. Právní rozhledy. 2015, č. 17, s. 573-579.

TROUP, Tomáš, RAKOVSKÝ Adam. *Zápočet v předvečer insolvence ve světle odpůrčího práva*. Bulletin advokacie. 2018.

ZUKLÍNOVÁ Michaela. *Relativní neúčinnost – I.* Publikováno 27. 11. 2015.

Právní prostor. Dostupné z:

<https://www.pravniprostor.cz/clanky/rekodifikace/relativni-neucinnost-i>.

b) Zahraniční

ANDERSON, Hamish. *The Nature and Purpose of Transaction Avoidance in English Corporate Insolvency Law*, 2014. Dostupné z: <https://pearl.plymouth.ac.uk>

ANDERSON, Hamish. *An introduction to corporate insolvency law. Plymouth Law and Criminal Justice Review*. 2016 Dostupné z: <https://pearl.plymouth.ac.uk>

HILL, Simon. *Understanding s239 Preferences under Insolvency Act 1986*. 2014.

Dostupné z: <https://www.33bedfordrow.co.uk/insights/articles/understanding-s239-preference-under-insolvency-act-1986>

V. OSTATNÍ ZDROJE

a) České

VLÁDA ČR. *Důvodová zpráva k zákonu č. 182/2006 Sb. o úpadku a způsobech jeho řešení (insolvenční zákon)*, č. 182/2006 Dz.

JANOUSHKOVÁ, Anežka. *Relativní neúčinnost právních jednání ve světle komparace*. Rigorózní práce. Datum vypracování 27. 11. 2017.

ASOCIACE MALÝCH A STŘEDNÍCH PODNIKŮ A ŽIVNOSTNÍKŮ ČR, INSOLCENTRUM. *Efektivita insolvenčních řízení se dostává na samotné dno*. 2015. Dostupné z: <http://amsp.cz/efektivita-insolvencnich-rizeni-se-dostava-na-same-dno/>

b) Zahraniční

KENNETH, Cork. *Report of the Review Committee on Insolvency Law and Practice* (1982) Cmnd 8558.

NATIONAL CONFERENCE OF COMMISSIONERS ON UNIFORM STATE LAWS. *The Uniform Voidable Transaction Act*. 2014.

THE INSOLVENCY SERVICE. The Insolvency Service Technical Manual.

Updated version. 2014, část 31.4B.90, dostupné z:

<https://www.insolvencydirect.bis.gov.uk/technicalmanual/default.htm>

UNITED NATIONS COMITEE FOR INTERNATIONAL TRADE LAW,

Legislative Guide on Insolvency Law (online), 2004, str. 135–137, dostupné z:

http://www.uncitral.org/pdf/english/texts/insolven/05-80722_Ebook.pdf.

NÁZEV DIPLOMOVÉ PRÁCE A ABSTRAKT

NÁZEV:

Neúčinnost právních úkonů dlužníka v insolvenčním řízení

Komparace české a britské právní úpravy

ABSTRAKT:

Snahou odpůrčího práva v insolvenčním řízení je zamezit nepříznivým důsledkům spojeným s úpadkem ekonomického subjektu, které jsou multiplikovány jak postranními úmysly dlužníka – v jehož zájmu je často z potápějící se lodi odklonit poslední majetek – tak mnohostí věřitelů, z nichž každý z principu disponuje protichůdným ekonomickým zájmem a motivací se pravidlům insolvenčního řízení vyhnout. V českém přístupu k právní úpravě nejen insolvenční odporovatelnosti se odráží skutečnost, že tato právní úprava neměla možnost se v době socialistické nesvobody rozvíjet, a proto se v současné době potýká s mnohými právně-teoretickými i aplikačními komplikacemi, které sousední právní řády vyřešily již před mnoha desetiletími. Cílem této práce je provést zevrubní analýzu české a v rámci obsahových mezí této práce také britské právní úpravy odporovatelnosti / neúčinnosti právních úkonů, a to jak z pohledu *de lege lata*, tak *de lege ferenda*, a poukázat na nejpalčivější nedostatky české právní úpravy a možné inspirativní zdroje z britské právní úpravy pro úpravu českou. Diplomová práce je rozdělena do čtyř částí. První část je zaměřena na obecné ekonomické a právní důvody, které implikují nutnost existence odpůrčího práva. Následující dvě části se věnují vymezení, charakteristice a nedostatkům institutu neúčinnosti právních úkonů v české a britské právní úpravě v tomto pořadí. Závěrečná část obsahuje souhrn doporučení a východisek z právně-teoretických i aplikačních problémů, které současná podoba Insolvenčního zákona přináší, a to s odkazem na možné inspirativní zdroje britské právní úpravy.

KLÍČOVÁ SLOVA:

Odporovatelnost, insolvenční řízení, neúčinnost právních úkonů, komparace, teorie věcného účinku, odpůrčí žaloba, britská právní úprava, insolvence.

THE TITLE OF THE DIPLOMA THESIS AND ABSTRACT

TITLE:

Transaction Avoidance in Insolvency Proceedings

Comparison of Czech and British Legislation

ABSTRACT:

The general goal of transaction avoidance in insolvency proceedings is to prevent the adverse effects of economic entity's collapse that might be multiplied both by an interest of the collapsing entity to dispose the residual property to connected or associated subjects and by a plurality of creditors with conflicting interests and logical motivation not to be subjected to the mandatory rules of the insolvency proceedings. The current attitude and status of Czech legislation and jurisprudence to transaction avoidance is affected by the fact that within the socialism (and the related decadence of jurisprudence) this legislation could not sufficiently evolve which resulted in a situation that Czech legislation is currently dealing with multiple theoretical and practical deficiencies that neighboring legal systems have dealt with many decades ago. The main goal of this theses is to provide thorough analysis of both Czech and (with regards to the content limit of this theses) also the British legislation and to point out the most crucial deficiencies in Czech legislation and possible inspiration in the British legislation. The theses is divided into four chapters. The first one is focused upon clarification of general economical and legal reasons that imply the existence of transaction avoidance. The following two chapters are dedicated to definitions, characteristics and flaws of transaction avoidance in both Czech and British legislation respectively. Final chapter contains the set of recommendation of how to tackle the key theoretical and practical issues of Czech legislation with focus upon possible inspiration arising out of British legislation.

KEY WORDS:

Transaction avoidance, insolvency proceedings, ineffectiveness of transactions, comparison, theory of legal infectivity, transaction avoidance action, British legislation, insolvency.